

AGRIA

atölele
biztos
edhet
halott
hoz életet ad
mindig csatlal
nem Jeszün

Embossed patterns on textured brown paper, including a circular emblem with a cross and other decorative motifs.

cs no
veriddel

AGRIA

Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat
Megjelenik negyedévente

Főszerkesztő: KÖDÖBÖCZ GÁBOR

Főmunkatársak: ANGA MÁRIA

BARABÁS ZOLTÁN

BERTHA ZOLTÁN

SERFŐZŐ SIMON

SZAKOLCZAY LAJOS

Nyelvi lektor: BOZSIK GABRIELLA

Szerkesztőségi titkár: VARGA TAMÁSNE

Tipográfiai szerkesztő: TÖMÖSKÖZI PÉTER

Arculattervező és képszerkesztő: HERCZEG ISTVÁN

Elektronikus levelezés: IFJ. KÖDÖBÖCZ GÁBOR

Lapmenedzser: BÉRCZESSY ANDRÁS

Kiadó: Eger Megyei Jogú Város Önkormányzata
A kiadásért felelős: KOVÁCS KATALIN, az EKMK igazgatója

Szerkesztőség: Eszterházy Károly Egyetem

3300 Eger, Eszterházy tér 1.

Tel.: (36) 520-450/2064

Fogadóóra: hétfő 10.00–12.00

www.agriafolyoirat.hu

E-mail: kodigabi@gmail.com

Terjeszti a LAPKER RT. és az alternatív terjesztők.

Előfizethető: postán és e-mailen.

Előfizetési díj 1 évre: 1200 Ft.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Nyomdai munkák: OFSZET-METÁL-TECHNIK Kft.

3394 Egerszalók, Ady Endre út 35/A/2.

A lapot az Eszterházy Károly Egyetem és az EKMK
különbféle szolgáltatásokkal sokrétűen támogatja.

HU ISSN 1789-4379

Tartalomjegyzék

<i>Antal Attila</i>	
Hatvanon túl	11
Koraőszők a kertben veled	11
ARTÉRIÁK	
<hr/>	
<i>Anga Mária</i>	
A Te lélegzeted...	12
Az ember...	12
<i>Sebestény-Jáger Orsolya</i>	
A darvak	13
A bóra (<i>Férjemnek</i>)	13
Az ezüstfenyő (<i>Kislányomnak</i>)	14
Újra Prágában	14
<i>Seléndy Balázs</i>	
Eine Flasche Bier	15
Fel	16
A szerelem	16
<i>H. Hadabás Ildikó</i>	
Öregemberek álmatlan csendje	17
<i>Suhai Pál</i>	
Szelfi Angelával	19
<i>Sipos Erzsébet</i>	
Csatlakozás – <i>Dr. Lisztóczy Lászlónak</i>	20
<i>Oláh András</i>	
különbéke – <i>F.I.-nek Nagyenyedre</i>	22
kényszernémaság	22
megint más	23
<i>Finta Éva</i>	
A folytatásban	24
<i>Konczek József</i>	
Tavaszelő a Dunán	26
éj	26
szentendre	27
andrásy úti fák	28
<i>Gál Sándor</i>	
Estéli írás	29
<i>Csáky Anna</i>	
Özvegyasszonyok	40
Éhes veréb politizál	40
Október	40
Vadludak	40
Az elvázott évszak	41

Fecske Csaba	
Tücsök	42
Hattyú	43
Bagoly	43
Kócsag	44
Bodnár Éva	
Túlélés	45
Szülőföld	45
Darabjaim	45
Gyász	46
Fáj	46
Tűztánc	46
Esélyegyenlőség?	46
Itthon-lét	47
Káliz Sajtos József	
Aranyló őszi – gyerekkori emlék –	48
Ódarszlet	48
Ötvenhat, hatvan – imatöredék –	48
Ha rád tör a szerelem...	49
Csontos Márta	
Rémtörténetek (<i>Letekintő; Projekt-módosítás</i>)	50
Az alagút túloldalán – Balázs Tibornak és lányának, Zsófikának	51
Balázs Tibor	
Fák, hajnaltájt	52
Játszóterek	53
Csepcsányi Éva	
Eger 2016	54
Istenkereső	54
Aranykor	55
Szfinx	55
Szűk Balázs	
Ki Istent is eltakarta...	56
Fekete tűz	56
Csák Gyöngyi	
Futókor	57
Kéréseid	57
Candide fárad	58
Mielőtt	58
Kaiser László	
Ady Endre születésnapján	59
Az is köszön, ki nem köszön	59
János áldásával	59
Egy neked	60
Nem vagy velem	60

<i>Olasz Valéria</i>	
Fohász	61
Hazajárok	61
Mindennapi	62
Ó, elmondanám...	62
Agria Exkluzív	
Betapasztott szájjal – <i>Szűk Balázs beszélgetése Wittner Máriával</i>	63
ARTériák	
<i>Pósa Zoltán</i>	
Pongrátz Gergely büszke népe	70
<i>Radnai István</i>	
Hitetlen hit Európa	71
Néma	71
Emlékszóródás	71
Laudatio	
<i>Serfőző Simon</i>	
A 87. Ünnepi Könyvhét egri megnyitójára	72
ARTériák	
<i>Bíró József</i>	
DADA / Az esztendő 351 napjára	75
Műhely	
<i>G. Komoróczy Emőke</i>	
„Mindennek titkos lelke van...” – <i>Hegedűs Mária természetelvű vizuális költészetéről</i>	80
ARTériák	
<i>Füleki Gábor</i>	
Hódolat Határ Győzőnek	102
Requiem – <i>Határ Győző halálára</i>	103
Műhely	
<i>Füleki Gábor</i>	
Lét-Határok le-Győzője	105
ARTériák	
<i>Németh István Péter</i>	
Dunántúli szonettek (I–XII.)	107
<i>Almássy Katinka</i>	
Idővonal (<i>B. D.-nak ajánlom</i>)	114
Műhely	
<i>Nagy Zita</i>	
Hogyan fest a Balaton?	
<i>Somogyi György: Magyar tenger magyar ecsettel</i>	116

ARTériák

Búzás Huba

Bál a bordélyban	125
Amíg lefő a kávé	125
Éjféli hadgyakorlat	126
Lányok a tus alatt	126
Égi állatövben	127
Zalaszántótól Bazsiba	127
Kányakút	128

Szabadkéz

Laczkó András

Búzás Huba újabb verseiről	129
----------------------------	-----

ARTériák

Bozók Ferenc

A temető éneke	131
Szívverés	131
Szellemszonett	131

Albert-Lőrincz Márton

(Otthon maradtak az asszonyok) (<i>Intonáció egy Kedei képre</i>)	132
(Retro)	132
(Sorrend)	132
(Mikor már)	132
(Petőfi hitvese)	132
(Bartók és Márta)	132
(József Attila Vágó Mártához)	132
(Flóra asszonyhoz)	133
(Ady és az asszonyok)	133
(Élmény az első vershez)	133
(A szerkesztő asztala)	133
(Erdőjáró)	133

Dialogus

„Egerben is ragyognak csillagok”

Nagy L. Éva beszélgetése Nagy Zita festő, grafikus, selyemfestő és költővel	134
---	-----

ARTériák

Csatáné Bartha Irénke

Lelassult léptek	143
Hulló szirmok idején	143
Aranymálinkó	144
Fölizzó lobogás	144
Őszi képek	144
Eperfák asztala	144

Benke László	
A megváltás reménye	145
Hamarosan	145
A kirándulás végén	145
<i>Egry József: Táj fákkal</i>	145
Kegyelet és emlékezet	
<hr/>	
Fekete Károly	
Igehirdetés Csete György temetésén	146
ARTériák	
<hr/>	
Török Nándor	
Úton	152
Megtérve	152
A falevél I–II.	152
Nincs tovább	152
A juss	153
Tótágas	153
Kegyelet és emlékezet	
<hr/>	
Bertha Zoltán	
Szabadon és otthonosan – <i>In memoriam Prágai Tamás (1968–2015)</i>	154
ARTériák	
<hr/>	
Holló József	
Képzeltetés	157
Köszönő tizennégy soros – <i>a verseimet mondó Marjai Virág színművésznőnek</i>	157
Szembesítő	158
Álarc	158
Küszködő – önarckép	158
Sólyom Sándor	
Üzenetes éjszaka (1966. május 26: †Tamási Áron)	159
Virág helyett – <i>Tüskés Tibor emlékére</i>	159
Műhely	
<hr/>	
Lisztóczy László	
„Mindenekfölött hittet hiszek Erdélyben” – Dsida Jenő és Kós Károly barátsága	160
ARTériák	
<hr/>	
Szente B. Levente	
A régi kertben – <i>Móricz Zsigmond és Böződi György emlékére</i>	166
Rekviem Böződújfalunért	166
Néma falban	166
Szentgyörgyi László	
Palackposta ((K)arcok. Tamási Áron; Z.; Mint folt...; Már senki, semmi; Portré; A lényeg; Április 11.; Marad a remény?; Permutációk; Én és a világ; Mire jó?; Mókuserékben; Gizi szerint; Ennyire futja...)	167
Csesznák András	
Lápia virágai	169

Műhely

Ködöböcz Gábor

Reneszánsz típusú polihisztor – *Ecsetvonások Szokolczay Lajos portréjához* 175

Szabadkéz

H. Barbócz Ildikó

Tavasza a Sóvidéken és még azon is túl 180

ARTériák

Bereti Gábor

Egy ölelés, egy szó 184

Hiába kiáltozom 184

Inkább nem repül 184

Homlokomon 185

Havas, fagyott földekről 185

Kegyelet és emlékezet

Szentesi Zsolt

In memoriam E(sterházy) P(éter) Mester 186

ARTériák

Szűcs-Gáspár Borbála

Rózsaszín ég 189

Csóktalan 189

Szarmáry Dalma

Körkörös 190

Véghelyi Balázs

Párizs, 2015 195

Bányászképekre 195

Tanulság 195

Kibontakozás 195

Közösségi közlekedés 195

Sokk 195

Kis Pál István

Beavatásaim (Részlet). *Borvidék, fröccsvidék* 196

Szekerés Mária

így vezetsz... 200

Vers 200

Laudatio

Bertha Zoltán

Pap Gábor MMA Életműdíjához 201

Cs. Varga István

Molnár István Géza jubileumára 203

ARTÉRIÁK

Tóth Tamás

Egyfajta Kapcsolódás 212

Devecseri ZoltánVersek egy régi füzetből (Faust perce – *Tornai Józsefnek*; Vers-rejtegető –
Újházy Lászlóra emlékezve; A felejtés mestersége – *ifj. Csoóri Sándornak*) 214**Vései József**

Szabadon 216

Özönvíz 2015 216

Apám 216

Sertés-sors 216

Abba amibe... 216

Sej a szanyi... 216

Szabadkéz

Sz. Tóth Gyula

A nyelv romantikája 217

ARTÉRIÁK

Lengyel János

kegyetlenül 221

Változások 221

Hon-vágy – *Dittának* 221

Valamiről valami 222

Elkallódva 222

Műhely

Ondrejcsák Eszter

Az Új magyar lírai antológia 223

ARTÉRIÁK

Marković Radmila

Kék kabát a betonon 229

Aknay Tibor

Hazatérés 230

Csáky Károly

Feleségem sírjánál – unokánkkal 241

Főhajtás – hálával 242

Sodrásban 243

Kegyelet és emlékezet

Szecskó Károly

Emlékezés dr. Ludányi Máriára (1945–2014) 244

ARTériák

- Rozsnyói Ferenc**
Antracit éjjelek 249

Könyvjelző

- Szokolczay Lajos**
Búzás Huba: *Kúszmászva Európa zsámolyán* 250

- Lisztóczky László**
Nemzet – sors – identitás. „Európai látószögű magyar”. *Írások a hatvanéves Bertha Zoltán tiszteletére* (Szerkesztette: Papp Ágnes Klára, Sebők Melinda, Zsávolya Zoltán) 253

- Bertha Zoltán**
Pataki István: *Az angyal érkezése és távozása* 257

- Sebők Melinda**
Káliz Sajtos József: *Hitem, világom* 261

ARTériák

- Debreczeny György**
ilyenkor mentegetőzés idején 265

Könyvjelző

- Tusnády László**
Kaiser László: *Elfáradt összes angyalunk* 266

- Bartók Béla**
Rosonczy Ildikó: *Orosz fegyverekkel Ferenc Józsefért, Tanulmányok I. Miklós 1849-es magyarországi beavatkozásáról* 269

- Madarász Imre**
Szvetlana Alekszijejics: *Nők a tűzvonalban* 272

- Szíki Károly**
Egy múlt- és értékmentő kötet: Csernák Árpád: *Kék korláton sárga ernyő* 275

- Horváth Mátyás**
Kerepesi László: *A betűmátrix – antik betűk, írások és a régi magyar írásrendszer* 285

ARTériák

- Fazekas József**
Mormoló 287
Hozamaim 287
Fájdalom 288
Előre a hátra lován 288

Antal Attila

Hatvanon túl

Életnyi élet: meglehetősen
szénaboglya mögöttem
szálanként gyűjtöttem kapartam
erdei páfrány kapaszkodik benne
hegyaljai katángba nyíri perjébe
nézegetem művem
méregetem hunyorogva
kissé bizony kuszára sikerült
de hát Istenem határszélről
indultam sátorforma
hegyek alól sötét időben
félévesen láthattam kifényesedni
pár napra az eget ám a
körülményekről mit se tudhattam
aztán megint sötétség majd
áporodott homály
éjre alkony hogy jöhet? – kérdeztem
te ezt még nem értheted – mondták
nagy volt a hazugság
tarolt lelkű és
kicsi az ország
s érleltek szerelmek
család- és kenyérgondok
míg fény újra... ám ezúttal hamis
savanyú alkonyra keserű reggel jött
bankokkal cégéres ígéretekkel
boglyám tetejére kiülök néha
derül-e nyugatról?
derül-e keletről?...
igazán csak belülről derülhet
kis ország esélye
a kiküzdött ünnep

Koraőszök a kertben veled

Kertünkbe szeptemberenként
visszalátogat minden
egykori gyereklárma vidám
vendég-kiáltás (a szétfoszlott
dalok morzsáit hangyák
gyűjtik halomba) fülelünk
ilyenkor nézelődünk
betűzzük éveink nyomait
rögben szélben
nem szólsz nem szólok
csupán emlékeink
váltanak hangtalan
üzeneteket egymással

Anga Mária

A Te lélegzeted...

Veled voltam. Tisztán és visszavonhatatlanul kristályosodik az ott maradásom, még akkor is, ha azóta lehettem reggel, délután, vagy az évszakok között hánykolódó didergés.

De a Te lélegzeted tart bennem erőt, és az ölelésed emeli égig előttem a nyárfát.

Mert minden forrás akkor tört fel égből, földből, amikor ott voltam veled.

Az ember...

Mert az ember egy időn túl forrása lehet már minden folyónak, és mederből kilépve lehet tenger árja, lélegzetétől lesz hevült a nyári szél is, az éjszakai sírást elfelejti, lázadásaiban meglátja önmagát, és ellenségei bűneit is megbocsájtja. Egy időn túl az ember a fiatalság menedékét szívében hordja, Napot álmodik és hajnalt, a vadludak ilyenkor beköltöznek szobájába.

Sebestény-Jáger Orsolya

A darvak

...és elszálltak fölöttünk a darvak is,
messzi titkokat tudó szemekkel,
szálltak szabadon a szürke égen át,
egy szélfúta decemberi reggel.

S míg szárnyaltak suhogva a horizonton át,
mint akik csalhatatlan érzik: lehet,
vitte az égbolt szárnyaik vonalát,
én sóvárogva vágytam iránytűjüket.

A bőra

(Férjemnek)

Ott szeretnék lenni újra Veled
azon a szélfúta, fehér balkonon,
hol titok maradt a távoli túlpárt
e fényektől átjárt augusztuson.

Csupa csönd volt az álombeli nyár,
kavicsok íve a tenger felett,
gyermeklányunk beleborzongott:
lélegzetünk is Te engeded.

A negyedik napon feltámadt a szél.
Néztük, amint partra vetette
millió hullámát, s míg párájuk szállt,
– tudtuk, nincs szavunk ilyen színekre.

Térben, időben továbbfolyt az élet.

Az emlék szunnyad, moccanni sem mer,
de csöndes estéken, ha behunyam a szemem,
látom magamban, ahogy hömpölyög a tenger.

Mi így mondjuk: „messze”, s mondjuk: „távol”
- de valahol egy érintetlen sziget
lakói nyelvén ez szebb és igazabb:
„ahol még anyád sem látja könnyeidet.”

*

Az ezüstoffenyő

(Kislányomnak)

Ő látta meg elsőként, hogy sarjad a fű.
Kislány-szemében a titokzatos Élet,
mely elindult akkor a lankás föld fölött,
azon a napon mindannyiunké lett.

S megálltam mellette eltűnődön,
mert tudtam, mit rejt a néma föld,
s láttam az ég fele nyúló ágakat,
én láttam a hajdani ezüstoffenyőt.

„Ő ne vedd el még, hátha kisarjad”
öntöztük nyáron napokon át,
de e fának a sorsa más volt,
Ő másként adta meg imánkra válaszát.

Fenyő-élete előttünk ért véget,
és rönk lett és gally, és füst is lesz talán,
bár egykor bátran dacolt a széllel,
majd elszáll fölöttünk egy téli éjszakán.

Gyökere helyén most sarjad a fű,
naponként újra megöntözöm,
és sírja fölött, ha olykor megállok,
az Élet úgy árad rám, mint fényzőn.

Újra Prágában

Csak sejtés volt, csak múltó gondolat
s törékeny a csend boltíves,
ódon templomkapuk ölén,
hol az árnyak messzire nyúlnak,
mint kéklő délutánokon a remény.

Meg-megálltunk, néztük a várost,
s túlnöve múlton s önmagunkon
kiteljesültek a zárt terek,
feltárult a kép száz szilánkja,
mit fogva tartott egykor a képzelet.

Léptünkre koppant fáradtan az este
összeborultak fölöttünk az árnyak.
Nagy magányos kőrisfa alatt
pihentünk meg, keresve
egymásban, aki megmaradt.

Majd haladtunk lassan tovább
a sosem volt, sosem lesz nyomon
mit a köveken hajdan itt feledtünk
s a perc úgy suhant el, akár az élet
suhant el felettünk.

Seléndy Balázs

Eine Flasche Bier

Mint a sör habja borul ki
belőlem az utálat s az undor.

Úgy ülünk itt a kocsmá asztalánál
mint olcsó kurvák ha vendégre várnak.
Köszöngetünk jobbra: "Ah, servus", balra,
míg jön egy legény és megszánja csapzott,
lógó hajunk s a szegény
Flüchtlingnek egy korsó sört fizet.

Oh, két hónapja még...
Géppisztoly a vállon, erő a karban,
hit a szívben és a szemben
férfibecsület. Milyen hegyesen köptem
volna le magam ha tudtam volna, hogy

engedni fogom,

hogy az októberi feltüzesedés,
a novemberi erdők hidege, az éjszakai
menetelések ólmos fáradtsága,
Ottó meg nem szűnő rémületes ordítása a
rohamban kapott fejlődése után,
(cipeltük, úgy tűnt, az örökkévalóságig,
árkon, rönkön, hullott fatörzsön emeltük át lihegve
már alig élő testét); ha tudtam volna, hogy

el fogom túrni,

hogy az a gyönyörű remény és a mi
elszánt elhatározásunk
vezessenek bennünket
ide!

Mint a sör habja borul ki belőlem
az utálat s az undor.

Fel

Szavaim
közel hat évtized üledéke alól
igyekeznek feltüremkedni -

tizenkilenc éves, erőtől duzzadó
karjaim éledni akarnak, küszködni,
hogy hét év Villon nyelvének és egy félszázadnyi
Shakespeare szónak nehezét
felemeljék – csak felemeljék, ne odavágják,
ahogy Toldi tette s meggyilkolt malomkövével
egy szerencsétlen, csúfolódó
fiatalt ...

76 éves vagyok, karom aligha duzzad,
de a szavakat akarom s ha nem erő
és rámenő lelkesedés, akkor megfontolt,
türelmes akarat
fogja visszaédesgetni őket
egyenként, engem egésszé téve,

ahogy
a szemerkélő tavaszi eső
nedvesíti és ébreszti fel

az alvó földet.

A szerelem

A szerelem nemes
rabszolgája,
láncait büszkén viseli
s nem érti a népek
pupilláiban az átütő szánakozást,
amikor egyszer, máskor
egy szempár,
könnyen elriadó
szabad
madár,
homlokán egy pillanatra
megpihen.

H. Hadabás Ildikó

Öregemberek álmatlan csendje

Több száz éve verték, készítették
lelkem köré, testem köré
a szorongás kalodáját,
s a félelem szögeit ütötték
minden rácsba, álomba,
a Hatalom jó helyre született pribékjei,
hogyan elfelejtsem a csend ízét, s
féljek a patkány-iszonytató éjjelek kaparászásaitól,
a láncaltok folyamatos tompa dörejétől,
amely felszántotta reggelre
az aszfaltok útjait, s jaj,
hogyan nem vettem észre, hogy a lakatok zárja
leüthető, kinyitható, számon kérhető,
hogyan a hangok fenyegetése túlharsogható,
hogyan ebben a katasztrófában
a folyók zubogásában, az eső gyönyörű frissében
szavakba nem zárható fényzuhatag
lakik, lakott és lakni fog ajándokul.
S ahogyan teltek a lassú századok,
sokasodtak sejtjeim szívdobbanásai,
már nem maradtak némák, hanem nekiütődtek
néma bugyrokba rejtegetett
ősök szózsákjainak,
levették a tiltások galériáját a falakról,
hátra sem fordultak,
a loholó, mentegetőző kutyahad csaholására,
csak dobogott, csak ütötte-verte szívem
fény felé énekelt zsoltárait,
s úgy, ahogyan voltam, szegény ruhában,
ékszerek cicomái nélkül,
hatalmas, égi körforgásban
elhussantam, lábaimon föld pora nélkül
az emlékezés nélküli mezőkre.

*

Megvénhedtél, hja
fájni kellene, égni a csontnak
hevülni, s megmozdulni,
mint mikor a meredt gyík felolvad a napsütésben,
s aranyló zölddé válik,
felragyogtatott szépségében.
Örülni kéne, hogy az egyre hulló sírrögökkel
nem rád hullik a halál, miközben eszedbe jut,
már 500 0000 forintért
megvetted az égett test
hamujának 25 éves lakhelyét,
s a szívedbe vert bizonyosságot,
hogy az sem örök életű,
nem ám, még annyira sem
mint azoké az évezredekben
földre ráncigált etruszkoké sem
kis faragott urna-házaikban,
akik öröknek hitték, elrejtettnek,
gránitok-isteneinek titokzatos arcát,
s faragott lágy kezét,
földkupolás templomaik idő-takarta
erdei alatt megbújó életükkel.
Töprengve méricskéled a sorsodat,
s elfordítod fejed a tükrök előtt, ne lásd
kivénhedésben őrzött őseid,
az elhagyott ajtók kilincseiben megöregült tenyereiket,
az ide-oda lengetett fakuló szó-szilánkokat,
amelyek egyre súlytalanabbak az ég alatt,
s miközben latolgatod, hogy hullik az idő
a földbe-égbe, még nem a tiédbe,
mormoló imád közben boldogan
elkapod a hulló zöld diót,
és illatában a gyermekkor boldog fanyara
mára kis reményt ígér, egy napnyi életet!

Suhai Pál

Szelfi Angelával

Vetve az ágy,
Sürget a vágy,
Angela, jöjj, gyere, élvezd.
Téged idéz
Mind e vitéz,
Élni akar, de ki él, veszt.
Én is ilyen
Holt-eleven
Lennék nélküled, Angyal –
Ámde veled
En-hiremet
Kedvem rontja haraggal.

Pincsi hajad,
Törzs derekad
Féli s lázad a vágyam
Visszakozó,
Vészt okozó
Csókba lehelni be lágyan.
Juhlegelő,
Dögtemető
Tested ölelni ígézve,
Kurva-ölon
Jobb, ha ölöm,
Mint szemedet megidézve.

Reppen a lomb,
Sárgul a domb,
Arra ha mennénk ketten,
Retten a szél
És lebeszél
Élni ma önfeledetten.
Itt valahol
Birka-akol
Bűzét sejti az orrom:
Csend, Kicsi, csend!
Így, ez a rend –

Menj haza, jobb neked otthon.

Sipos Erzsébet

Csatlakozás

Dr. Lisztóczy Lászlónak

Tudjad, hogy Dsida Jenőt
én is nagyon szeretem,
és hogy 63'-ban ott volt velem
Kocsárdon a céklaszagú, szutykos állomáson,
Mikor Anyám először vitt haza,

csütörtök volt, de nem Nagycsütörtök,
mert ahhoz csak szegény Jenőnek van joga,
és nem volt csatlakozás...

Megszűnt tér, idő,
bambán, álmosan néztünk magunk elé
a vaksötétben kinn egy padon,
kattanva lökdösték a percek egymást
a falon, s éreztük magunkat
egy másik, idegen, vad galaxison.

Székelykocsárd = Razboieni
Így mondtuk, „rosszbajon” kell átszállni

Kisiklatott, kifecamított szavak
visítanak a kerekek alatt,
ha egy-egy állomáson áthalad
a vonat,
Târgu Mureș
Miercurea Ciuc
Cluj-Napoca
Mátyás sír...

És nem volt csatlakozás,
és nem is lesz már soha

Csak Te vagy a csatlakozás,
meg én és néhányunk,
kik strázsáljuk a nyelvet,
akiknek fontos, ha agyon is vernek,
és nem volt könnyű álmunk a határon,
mikor indexre tett szavak
remegtek ruhák, takarók alatt,
s jól megélt a spicli,
hogy amit gondolsz, ne mondd ki,

de a levert névtáblák fecskefészke,
folyton visszaszállt régi helyére,
s mindenki tudta: ez a Kossuth,
Petőfi, Bethlen utca,
s tudták dolgukat azok,
kik „szavaink kaptárzúgását”
sejtekbe hordták,
mint Te, László.

Oláh András

különbéke

F. I.-nek Nagyenyedre

a kijelentő mondatok ideje lejárt
a meg nem válaszolt kérdések kora következik
nyelvet ölt a bizalmatlanság
felesleges kockázat magadat kiadni
maradt egy kartondoboznyi megsárgult papír
s a nyelv melyen még álmodban beszélsz
a férfilét szintiszta önzés
de holnap is lélegezni kell
és emléket ölni csendben félszegen
megtanultál a kifosztásba beletörődve szeretni
maradtál bűnös szemtanú
akit nyolcvanegynéhány év súlya húz
– mi tartott eddig magad sem érted –
de a sebzett magot ha elveted
fájdalom nő kár titkolózni mert mi lehet
rosszabb a ki sem mondott lényegnél
a sok kimentett kérdés mellé
mézet csurgatsz a teába s már csak azt várod
mikor oltja el az álmodot a reggel

kényszernémaság

tudod ez már nem a te holnapod és hiába
is nyújtanál be Istenhez kegyelmi kérvényt
nem juthatsz már el a tengerig soha
a dolgok néha apróságokon múlnak
de nincs megállás nincs kivételezés
megjártad te is az idő próbafülkéit
kilencvenegy év hosszú biciklin és gyalog
szépet hazudni róla nem lehet
fölfalja gyűrött arcodat az éjszaka
átnyúlok hozzád keresem a kezed
így leszek híd így leszek járda
maradék magamnak kényszernémasága

megint más

az ember kerítéseket bont s falakat
kivágja a fákat és keze nyomán
új alakot nyer a kertvég de a szétfűrészelt
fákat visszahordja az emlékezet
mert mindenhová múltját viszi tovább –
levethetetlen szűk kabátként viseled
te is pedig már alig emlékszel milyen is
lehetett őszi avarkupacban hemperegni
csak harapni karmolni tudsz
de tekinteted alkalmazkodik a hiányhoz
s ha a szél néha felborzolja a múltat
hagyod partot érni azt a régi mesét

Finta Éva

A folytatásban

Ott lenni a folytatásban karján gyermekeivel
ismétlődni a teremtésben merészen domborodó homlokok által
íves vagy kiugró szemöldökcsontban
ismétlődni a pályán, a laboratóriumban és a kitüntetésekben
ismétlődni és elkanyarodni, bele a fantázia kontroll nélküli következtetéseibe
ahogy Eve tette az írás által
és mégis a hitelesség szolgálatában maradni -
mintha megfelezte volna magát:
Irene lett a puritán tudós
Eve maradt a nő
Irene lett ő maga
mindig egyedül a férfiak gyűrűjében
elegáns tudósurak között csaknem munkaruhában
csak a haj szőke ragyogása
az arc áttetsző révedése
a természet törékeny vonala volt minden eleganciája.
Majd átalakultak homloka vékony redői alatt a vizslató szemek
a bizalmatlanság és kétkedés tüskéi költöztek belé
állandó fülzúgása
hunyorító, apró szemeknek egyre párásabb képei
reumatikus fájdalmai öröklött ékszereit is visszacsempészték a múltba.
A kínos fotografálások egy-egy villanásába -
mikor a szépség maga volt az ifjúság
mikor az ifjúság maga volt a szépség –
még fellobbannak Marie szőke fényei
még beleragyog a lencsébe valami arcon túli, környezeten túli
ragyogáson túli ragyogás
de Missy Maloney diadalmas jelenléte már letörli arcáról a fényeket
ott, 1921-ben, az USA vendégeként, lányaival
már hervadt és ideges vonásai mutatják zavarát.
Az egész parádéból csak a tudós kollégák társasága nyugtatja meg
arca öregebb, mint hat évvel későbbi felvételeken
pedig még csak ötvennégy éves...
És a fizikus - kémikus kisasszonyok Európából:
Magyarországról Róna Erzsébet, Götz Irén

az angol, lengyel, román, orosz kisasszonyok:
a szépítkezés nagymestereiből a gondolkodás nagymestereivé lett
karcsú, törekeny, lenge lányok
kiket magához intett a tudomány elragadtatása –
ó, költészettel megigézett tudós kis ördögök -
már tizenhat éve ott sűrögtek felváltva Marie Curie laboratóriuma körül
gondolatai, felismerései, bátorsága körül
hogyan legyen folytatás
hogyan legyenek tudós asszonyok
valami egység, valami jóság, valami világbéke nevében
az elmúlás ellenében
a tehetetlenség ellenében.
Ez az 1927-es ötödik Solvay – konferencia Brüsszelben
tizenhat Nobel-díjossal, huszonkilenc résztvevővel
melynek megörökítésében ott látjuk Marie-t, Einsteint és Paul Langevint is
az első sorban helyet foglalók között
és Einstein híressé vált mondata:
„Nem hiszem, hogy kockázza a Jóisten” –
melyet Stephen Hawking állít feje tetejére az Isten mégis kockázik
populárisnak szánt kötetében.
Ernst Solvay, ez a belga szódagyáros kellett ahhoz
hogy ezt a tudós társaságot összegereblyézzé
egymás mellé rendelje
a volt szerelmeseket is egy sorba ültesse.
Einstein atyai figyelme védelmezte akkor leginkább Marie-t
ezen a Solvay - konferencián, ötvenhét évesen
lelkében letakart parázssal
szemében eltűnt örömök s fájdalmak harci indulójával
egyetlen nőként
huszonnyolc tudós férfi társaságában
Einsteinnel az epicentrumban
ősz fejről kalapját levéve
Marie még egyszer szemberagyog.

Koncsek József

Tavaszelő a Dunán

Görcsös jégtömbök úsznak a Dunán,
A kikötők még nem vágynak hajókra,
Madártávlatból a köd ugyanolyan lehet,
És villamos csörömpöl. Nem látszik.

Kutya nélkül sem sétálnak –
A szigetek magukat jelentik,
Kopár, dísztelen itt más is,
Lapul a gyötretés a fájdalomküszöb alatt.

Mint hídroncsok, acéltagok,
Mint iszapig fulladt mozgásigény...
Mint alá-aláhullatott sirályok,

mint valami hümmögés...

éj

mélységes éj,
fény sem szennyezi,
közel jönnek a fák, a bokrok,
érezem, ahogyan megdobbán a lélek,
vagyok,
mindenbe és a mindenségbe oldott
széjjelhajló két karommal
visszaölel az ég, a föld, az éj,
mélységes éj.

szentendre

van egy harci mozdulat – a mellen összefont
két kar kilendül, széjjelcsap kétfelé,
így üti le azt a kezét, amelyik a vállat megérintené,
ez szentendrén jut eszembe nyáron,

elnéztem máskor az agyag- meg az ólomkatonákat,
két fehér sáv fut a válluktól derékig, mellükön keresztben,
második frígyes porosz gránátosai viseltek ilyent

az egyiptomi fáraók a hatalmi jelvényeket, horog és korbács –

figyeljétek meg a mozdulatokat,
a tenyér, a tenyerek élet, a mozdulatot,
amikor egy kéz rá akar kulcsolódni az arccal feléje álló
másik ember vállára, lányéra, férfiéra

harc az ölelés is
kapaszkodni a másikba, valakibe, valamibe, ágba, földbe, vasba, sínbe,

jegyezzétek meg a vérző virágokat
jegyezzétek meg a roncsokat, a csontokat,
jegyezzétek meg a csókokat

andrásy úti fák

kosztolányi dezső, „ti voltatok az ifjúság”
ostorveleslámpa-oszlopok
- arra ijedtem, hogy gumibotok sorakoznak,
rémkép,

ezek nem kosztolányi fái, ezek gumibotok,itt olyan történelem
van, hogy tört a csont, a gerinc roppant,

feszés a fegyelem
fénylik botsorokban,
undoruk hörög

és azt álmodtam, hoigy zokognak az oszlopok,
derékből hajolnak meg, úgy zokognak

és zokognak az oszlopok, zokog a fényük is, és zokog,
hogy zokog a megszokni,

hogy zokog a szokni, zokog a vizes zokni
és zokognak vizes zoknik az erkélyrácsokon az andrásy úton,

hogy zokni, szokni, zokni, szokni, zokni, zokni,
vizes zoknikban nincsen lendület,

és annak sincs már híre sem, hogy itt futottam, akkor még nem nélkülöd,
kimostad a nadrágomat meg a zoknimat.
ezen is tűnődtem sokáig,

és eszemben járt egy nagy lajos novella is a szerelmes asszonyról,
meg apostag meg taposnak,
rím, rém, rám,

és nehéz volt akkor nekem szeretnem az ifjúság álmodó üllői úti fáit.

Gál Sándor

Estéli írás

1

Tegnap – június 23-án – gazdag postám volt. Megérkezett a *Hitel* – benne az Andor emlékére írt *Hatalmak* című versemmel, aztán az *Agria Az Ómega kísérlet V. részével*.

A legnagyobb meglepetést azonban *Lezsák Sándor Összes verseinek* dedikált kötete okozta. Régen, valamikor a hetvenes évek második felében, Sanyi néhány napot nálunk töltött Kassán – ha jól emlékszem, Szakolczay Lajossal együtt, de erre ma már nem mernék megesküdni. Az azonban tény, hogy együtt voltunk Stószon, ezt igazolja Fábry Zoltán sírjánál készített felvételem. Sanyi ezt követően meghívott Lakitelekre egy író-olvasó találkozóra, ahová én magammal csábítottam Szakolczay Lajost, s Lezsákéknál töltöttük az éjszakát. Később még párszor találkoztunk, de a történelmi események Sándort a nagypolitikába sodorták...

Szóval a ma érkezett, dedikált verseskötete vált kellemes meglepetéssé.

Tettjére a hátsó borítón Szakolczay Lajos kötetajánlása olvasható.

Sándor dedikációja így villan át évtizedeken, emlékezve és emlékeztetve, amikor ezt írja: „... az elmúlt évtizedek emlékeivel, baráti szeretettel küldi: Lezsák Sándor. Lakitelek 2015. május 25.”

... Bizony, nem esik meg a magamfajta öregemberrel gyakran, hogy a Magyar Parlament alelnökétől ilyen emlékeztetőt kapjon.

S mert van, rövidesen én is küldök Lakitelekre olvasnivalót.

2

Hetek óta semmi érdemlegeset nem írtam. Holott „*Az értelem csődjé*”-nek a záró szakaszát össze kellene – s véglegesen – foglalnom. Itt van tíz-valahány pontban leírva az erről szóló „igazi” leírásával.

Holnap ide másolom az egészet, azért, hogy ha nem lenne rá mód és esély rendszeresen leírni, legalább a szándék megmaradjon.

3

Az idei Jászói Nyári Szabadegyetem programjával kapcsolatban írtam le az alábbiakat: Fábry és Stósz – nincs! Az egykori órhely – a „nincs elveszett poszt” mára e l v e s z e t t!

4

Az alapkérdés: mi az, ami még számomra elérhető, amit képes vagyok – amit képes lehetek – befejezni?!

Nem a mennyiség – a minőség a lényeg.
Magamon kívül számíthatok-e érdemben még valakire?
S végül: szüksége van-e még bárkinek rám és gondolataimra?
Kérdések, amelyek felől döntenem kell, s felelősséggel – belátható időn belül.

5

Az öregség „irigysége” (?)
Mitől s miért?
A „megkívánás”, a „féltség” és maga a látvány...
Hogy van, amit már nem vagyok képes elvégezni, „megcsinálni”, még csak gondolatban sem...
Olykor már igen nyomorultnak érzem magamat.
De még inkább feleslegesnek...

6

A mára virradó éjszaka (szept. 5.) tele volt égi viharokkal. Én pedig éjfél után nagyon rosszul lettem, epét hánytam, és mintha elveszítettem volna a tájékozódó képességemet – alig találtam be a házba... Ahogy megfordultam magam körül, lángolt és mennydörgött mind a négy égtáj pereme..
És szakadt az eső...

7

Szeptember 13. – elhatároztam, hogy napló helyett – ami majdnem ugyanaz, ám mégis más –, napi jegyzeteket írok esténként, már amikor lesz erőm hozzá és mondanivalóm is lesz... Ez nem a „*Feljegyzések elmenőben*” folytatása, hanem a napló, mint műfaj egyféle változata. Hogy aztán mire jutok vele és magammal, azt egyelőre a sejtelmek jótékony homálya fedi. Így a mai napról annyit, hogy egy kevéske hasznos munkát is végeztem, amelynek látható és érzékelhető mivoltát a télire begyűjtött sárgarépa jelenti.

Voltam „kint” vadászni is, de a szarvasbikák még hallgatnak, holott most volna a „bógés ideje.” De ma este egyetlen nyekkenést sem hallottam. Mindössze két idei rókát láttam, meg egy árva süldőnyulat. Tele vagyok – ebből következően – negatív élményekkel. Már ha lehetséges az ember számára bármilyen élmény „negatívum”?!

8

Tegnap este – szept. 16. – Szinán voltunk, a Rozmaring megalakulásának 65. évfordulójára rendezett találkozón. Régen nem volt ilyen szép estém... Ahogy a már az ötven körüli egykori táncosok – mert hogy az alapítók közül már alig vannak

néhányan – ma is ugyanolyan lelkesedéssel, egymásra figyeléssel táncoltak, mint mondjuk harminc évvel ezelőtt, az már-már hihetetlen...

Számomra pedig az volt az igazi meg-megisméltendő élmény, hogy milyen intenzitással figyeltek, és – ügyeltek – egymásra!

Még az óvodáskorú „Rozmaring-sarj” apró táncosai-énekesei is!

Valamikor régen, amikor már „Az Egy és az Egész” kölcsönhatásáról kezdtem gondolkodni – meg írni is persze, – ez jelentette a legfontosabbat: a közösséget egybe tartó folyamatok. A hagyományos gazdálkodás és az abból származó közösségi rendszer – benne a mindennapi munka, a kultúra, a népművészet – teremtő egészében! Ami pedig így együtt emelte a közösséget, a nemzetet, a nyelvet – és képes volt azt megtartani is! Ez sugárzott minden dalból, minden mozdulatból tegnap este Szinán.

És az idő távolsága – hogy a Rozmaring 25-ik évfordulóján is ott lehettem már, s köszönhettem a Csemadok járási elnökeként – akkor ezt a kiváló együtttest...

A tegnap estéli történet egy lett számomra a megismételhetetlennel.

9

Az elmúlt három szeptemberi nap meghozta az igazi őszt, égi zuhatagaival, délutáni szélviharával, hidegével együtt... Éva pedig bekapcsolta a fűtést.

Itthon volt Satya, de mostanra már Veresegyházon van, mert Évuséktól hívott... Délután pedig az *Agriának* postáztam az ígért közölnivalót. Verset is írtam, meg most ezt a pár sort.

Ha kitisztul a magasság, hajnalidőn megnézem majd a teljes holdfogyatkozást. Ha szerencsém lesz, még láthatom ezt az égi csodát újra...

Egyszer, jó húsz évvel ezelőtt – vadászni voltam kint a Kanyapta menti síkon – éltem meg egy ilyen égi parádét. Akkor nyár volt és tiszta égbolt. Ma is pontosan fel tudom idézni részletesen, ahogy a Föld a Hold és a Nap közé ért, s a Hold valóban „elfogyott” apránként... Majd lassan újra „visszatért” elém teljes pompájában – együtt Dávid királlyal... A következő ilyen jelenség, mostantól számítva, 16 év múlva lesz látható, ami ugye számomra akkor volna esemény, ha legalább annyi évet élnék meg, amennyi édesanyámnak megadatott. Azonban ha elérném a nyolcvanadikat, már az is csoda lenne, hiszen most, szeptember 23-án kezdtem a rák utáni idóm nyolcadik évét, ami önmagában is majdnem elképzelhetetlennek tűnt néhány évvel ezelőtt.

Itt most már be is fejezem – ha az éjszaka szerencsém lesz, holnap ilyenkor elbeszélem majd, hogy milyen volt a mostani holdfogyatkozás...

10

Hajnali három után felébredtem. Általában az utóbbi években így, kora hajnalban rendszeresen felébredek, s még havas teleken is járok egyet. Aztán egy fél alatóval legyűröm a reggelig tartó sötétséget.

Szóval kimentem ma is megnézni az éjszakát, megnézni az ígért holdfogyatkozást. Volt itt-ott néhány felhő-rongy, de az égi jelenést folyamatosan követhettem. Csak orkánerejű északnyugati szél vad, ágakat és lombokat tépő ereje zavarta a fent lévő látnivalót...

Meglehet ezért vagy ettől éreztem úgy, hogy az a régi, húsz évvel ezelőtt látott holdfogyatkozás élménye gazdagabb volt a mostaninál. Talán azért és attól, hogy akkor és ott az egész t végigkövethettem, s még arról is megfélemedtem, hogy nem Holdnézőbe jöttem ki az éjszakába, hanem hogy terítékre hozzak egy szarvasbikát...

Azonban a két holdfogyatkozás emléke és élménye nem kizárója, hanem kiegészítője a megélt csodának, csodáknak.

Különbö a Holddal kapcsolatos emlékeim egyike, amikor Szabó szüle, anyai déd-nagyanyám egy dinnyeföld szélén álló csöszkunyó mellett azt mesélte, hogy odafent szent Dávid hegedül, s ha van rá türelmem, meg is hallgathatom a muzsika szavát... Ahogy ezt már részletesebben leírtam az *Egy nap emlékei* című „kísérletemben.”

... Szóval a „szférák zenéje!” És ahogy akkor megszólalt a maga teljességében. Megismételhetetlen sodrásában – és sodrásával –, minden éjszakában és minden holdtöltében s még a holdfogyatkozásban is továbbél.

Milyen bonyolultnak tűnik az egész!

S közben milyen egyszerű!

Látni, hallani, megélni és megőrizni.

Ezért van az estéli írás...

11

Sátorlajújhely – a Kazinczy Társaság megalapításának 30. évfordulójára rendezett tanácskozás. Pénteken Széphalom, A Magyar Nyelv Múzeuma, Kazinczy sírja. A „határon túliak” nevében koszorúztam, a múzeumban pedig – Kováts Dániel kérésére – felolvastam két versemet. Pénteken pedig enyém volt a „záróelőadás.” (A *Csillagok? Csillagok!* című írásomat olvastam fel.) A Soós Károly által alapított és szerkesztett *Reformatus Sion* egy példányát a Kazinczy Múzeumnak ajándékoztam – ebben a számban egy rövid jegyzetben emlékezik meg Soós Károly a pataki „schóla” megalapításának négyszázadik évfordulójáról, megnevezve az alapítókat és azokat a jeles férfiakat, akik itt tanultak egykor.

Rengeteg Kazinczyról szóló aprólékos előadást hallgattam végig, ám bölcsebb nem, csak csodálkozóbb lettem... Hogy egy kéziratban szereplő pontosvessző – például – milyen jelentőséggel bír az egész életmű szempontjából. Csodálnivalók voltak a megközelítések és a magyarázatok is. Engem azonban – újfent – abbéli meggyőződésemben erősítettek meg, hogy ezek a – különben magasröptű textusok – így vagy úgy, másodlagosak, hiszen „valamiről” szólnak, valamit magyaráznak, de leginkább föltételeznek... Hogy pl. Kazinczy hogyan gondolt el valamit.

Rövidre fogva, megmaradok a magam vélekedése mellett: tíz könyvből megírni a tizenegyediket, nem valami nagy vállalkozás, s főleg nem irodalom – hanem az irodalom magyarázata...

Nem kétséges, hogy nagy szükség van erre is, de én például e tekintetben az eredetit olvasom szívesebben. Például Kazinczy eredeti munkáit, s nem az azokból készült okfejtéseket.

Ettől függetlenül ez a kétnapos rendezvény egy közösség harmincéves erőfeszítését és eredményeit fogta egybe – nyelv, nemzet, közösség egyetemes gondjának vállalásával, szépségével együtt...

Örülök, hogy ott lehettem.

12

Tegnap és ma: Kassa. Új szemorvosom van, s megnyugtató, hogy a szemem rendben van – „mélységei tiszták”, s hogy a látásom százszázalékos...(Na!?)

Ma pedig az onkológián Sárosiová – így! – doktornő egészen el volt ragadtatva a laboratóriumi eredményeimtől – minden csupa „negatív”, ami, ugye a rák utáni időm nyolcadik évkezdete valóban öröndetes, sőt: biztosságos holnapot ígérő tény! (Is!) Még a „karcsúságomat” is kedvezőnek vélte, mondván, hogy a „kövérség” sok betegséget rejteget vagy idéz elő...

Este még kimentem a lánci házhoz vadászni, ám az esők után olyan mértékben ázott fel a talaj, hogy még terepjáróval se bátorkodtam le a „vadföld” mellé.

Ma délután pedig a „téli retket” – mert van már ilyen is – szedtem föl, kíváncsian várom, hogy ez a kísérletem milyen mértékben válik be... Maga a termés szép, öklömnyi nagyságú, és vérpiros gumók kerültek a pincébe.

És még a múlt heti szüret is a betakarodást jelenti: közel 250 liter cefre forr odakint a műanyag hordókba elegendő „buzitai nemesterkő” készül majd belőle. Ha kifőzetem, s ha Görgön Simon Béla főzdejében ihatóvá nemesedik!

13

Nagyon elégedetlen vagyok magammal, s mert így van, szinte rám szakad az esték sötétje.

Nem tudom, hogyan alszom el, nincs sejtelmem az éjszakáról – mintha darabokra hullanék benne vagy általa...

14

Az Egy spondeus mögött a csendet raktam rendbe, hogy ha az otthoniaknak sikerül a pályázat, jövőre könyv is lehet belőle.

Balázs F. Attila pedig azt jelezte, hogy A MOST-tal Magyarországon pályázik. Ez így – a mostani viszonyok között – szinte elképzelhetetlen... Megtörténhet, hogy jö-

vőre két verseskötetem és az Egybegyűjtött... XV. kötete lát napvilágot. E pillanatban azonban a reménységen kívül semmi se biztos – még maga a reménység se...

De történhet csoda!

Megpróbálom kivárni és beteljesíteni az odáig való időt...

Hát van mivel foglalkoznom.

Van? Van!

15

Olykor előtűnnek a hatvanas évek meg a hetvenesek és a nyolcvanasok is. És mind-az, amit ezekből az évtizedekből naplóimba folyamatosan lejegyeztem...

Ahogy mostanában beleolvastam az említett följegyzéseimbe, egyértelművé vált, hogy mára mindez történelemmé lett! Vagyis forrásértékké akkumulálódott. Arra gondoltam, hogy ha lesz időm, belefogok egy visszalapozásba, amolyan „történelmi kalandozásba”, kiegészítve az egykor – akkor! – leírtakat, a belőlük és általuk kialakult fejleményekkel együtt, amelyek a leírás pillanatában még nem-hogy tudhatók, de sejthetők se lehettek... És hogy ezeknek az eseményeknek az általam leírtakon kívül nyomát se lehet találni a csehszlovákiai–szlovákiai magyarság évtizedeiből ránk maradt dokumentumokban. Irodalom, oktatásügy, közélet stb., s benne az én személyes szerepem vagy szerepvállalásom... Színház, rendezvények, Csemadok, Anyanyelvi Konferencia, Tokaji Írótábor, miegyéb...

Iszonyúan csábítónak tűnik a visszalapozás – az események részletesebb meg- és felidézése... Ha *Az Omega-kísérletet* lezártam, megpróbálom ezt az eddig „elfelejtett”, vagy „lezártnak” tűnő időzónát

feltámasztani!

16

Ami még *Az Omega-kísérlethez* végiggondolni- és megírni való volna:

– Mi juttatta az emberiséget és a világot a végpusztulás szélére?

– A hatalom birtoklása és az uralkodás vágya?

– A megmaradás ösztöne?

– A bosszúállás?

Továbbá:

1. A folyamatos MOST

2. A „visszatérő” MOST

3. A „kitérők” MOST-ja (?)

17

Tíz nap utazás. Vilmáéknál, aztán Búacson. Budapesten a Csontváry-kiállítás – vasárnap zárva volt, így hétfőn újra felmentünk a várba. 1964 után újra láthattam

ezt az igazi csodát És csak megerősödött bennem az a tény, hogy Csontváry a világ legnagyobb festője – a Napot, pontosabban: a Nap fényét – rögzítette vásznain. Ma is ugyanúgy világítanak tudatomban, ahogy azokban a székesfehérvári pillanatokban, amikor a Csók Galériában először láttam ezeket az óriásvásznakat, s álltam előttük, szinte bénultan és tehetetlenül... Igen, úgy – ez az igazság.

... És most még, ezt követően jutott időnk az újra megnyílt - megújult – Szent István-katedrális is körbejárunk. S itt is ért egy Csontváry-nagyságú élmény: a jobb szárnyon lévő ablakban a Szent Korona látható, s amikor a délutáni nap hanyatlóban volt, sugaraiban szinte tűzzé lobbantak a korona színei és motívumai.

Ha egy kicsit kipihenem magamat, mindezt részletesebben is leírom majd.

18

Néhány fontos pillanat megint elveszett.

Nem tudtam elérni odáig, hogy ide kerüljenek megőrzésre. Mostanában gyakori, hogy a kevésbé fontosnak tűnőek előbbre valóaknak, mert azok is részei a még létező egésznek: a kert, az udvar a lehullott falevelek...

A belsővel párhuzamosan a külső rend megteremtése.

Is.

19

Tegnap, november 14-én a terroristák Párizsban meggyilkoltak több mint 120 embert.

A sebesültek száma meghaladja a 350-et.

Az idén idáig több mint fél milliós muzulmánáradat lepte el Európát.

Az aktuális pápa pedig bejelentette, hogy ez már a III. világháború.

Őszentsége tévedni méltóztatott!

Ez már a IV. világháború.

A III. a h i d e g h á b o r ú v o l t .

Bizony mondom, nem könnyű emlékezni ma már a huszadik század európai háborúinak történelmére. De nem ám!

Még egy kortárs pápának se!

Főleg, ha a tegnapi Párizsra gondolok...

20

Azt hiszem, ma már az igazi föladat nem a leírni (leírás), hanem a megtartani (megtartás).

Az utolsó vállalás kérdése és ténye. Meg a megvalósítás lehetősége.

De: meddig?!

21

Kassa – onkológia. Utána pedig, kiegészítésül, karácsonyi bevásárlás. Még szerencse, hogy már újra lehet közlekedni a Nagyságos Fejedelem nyugvóföldjén.

Tegnap pedig Hidasnémetiben voltunk, a pénteki Bp.-i utazáshoz megvásárolni a helyjegyeket.

Mindenfélét csinállok, csupán ide, az íróasztalhoz nem jutok el... És mintha már nem is igyekednék, még annyira se, mint korábban. Pedig még ezt-azt be kéne fejezennem...

22

Pár nappal ezelőtt egybeszerkesztettem az utóbbi időben írt verseimet. Lehet az *Egy spondeus mögött a csendből* – mert, hogy ez lett a címe – egy karcsú kötet. A kötetzáró vers pedig az *A lehetséges ének*, a decemberi *Hitelben* jelenik meg. Ezt abból tudom, hogy tegnapelőtt kaptam meg s küldtem vissza a korrektúrát. Meg a *Magyar Naplóban* is mostanában jelenik meg egy versem... Ha meggondolom, nem is rossz évzárás. Örülök is neki – s jogosan! (Azért ide kívánczik egy kérdőjel is).

Továbbá egy ilyen estéli bejegyzés már-már olyannak tűnik, mintha magammal beszélnék...

Egy végtelen monológ lassú sodrása...

És a folytathatóság fellobbanó öröme!

Azért jöttem vissza, hogy ezt leírjam. És azt, hogy az éjszaka délnyugati alján a Hold tömör D-betűje tündökölt. A látvány valójában leírhatatlan.

Csontváry „fény-festményein” a fák és a virágok sziporkáznak így – vagyis tündéri ragyogást szórva a fátyolfelhőkre.

Végül is tele van csodával minden.

23

Megjelent az Egybegyűjtött...XIV. kötete – Búcsón volt a bemutatója, meg fölavattuk a szülőházam helyén létesített kicsi parkot, amelyet mama és papa emlékének ajánlottam – övék minden érdem.

24

Átléptem a 78-ik évemet. Ugyan mit hoz a hetvenkilencedik?

Reggel Márkus Béla hívott, hogy az MMA felkérte egy rólam szóló monográfia megírására, s hogy el is vállalta ezt a munkát. Igen örülök annak, hogy Béla belefog ebbe, hiszen ma rajta kívül nincs senki, aki úgy ismerné eddigi munkáimat, mint ő. Ha lesz erő és egészség is hozzá, talán – ha kitavasodik – Sándor elvihet Debrecenbe, s akkor egy-két, általam fontosnak gondolt dokumentumot, ese-

ményt is egyeztethetünk. De az volna a legcélszerűbb, ha pár napra elmehetnénk Búcsra együtt, egy helyszíni szemlét tartani. Majd még meglátjuk, mi lesz odáig.

25

Igen nehezen jutottam el a mai nap végére. Ami ugye, most van, ebben a pillanatban, ahogy leírtam. Kassa – mert bent voltunk ma is – megint kutyaül elfárasztott... De ezt már sokadszor írom le – mert ilyen a hétköznapi valóság: magamat ismétlem benne vagy így, vagy úgy...

November utolsó napja van, de mintha március elején járnánk... És Párizsban a „klímakonferencián” egy lélegzetvételyit se értenek a politika tömegnyomorának reprezentánsai a készülő tragédiából!

Hogy pár évtized jöttén nem lesz iható víz, se termőföld és levegő se lélegezni...

És ahogy már többször is leírtam: ez a gyönyörű bolygó ŪRI SZARKOFÁGGÁ VÁLTOZIK!

26

A *Somogy* című folyóirat közli „Az értelem csődje” című írásom néhány fejezetét. Délután Balázs F. Attila hívott, hogy A MOST-ra kapott támogatást, s így a kötet föltehetően az új év elején megjelenik.

Ezt a verset hozzávetőlegesen 2010–2013 között írtam. Kezdetben a címe „*Vers és próza*” volt, de ahogy gyarapodott, egyetlen, háromrészes kompozícióvá alakult át. Több mint kétezer sor. Úgy volt, hogy a *Madách-Pozónium* megjelenteti, de közben a kiadó csődbe jutott... Ha elkészül – s ha jól számoltam –, akkor ez lesz a hetvenedik megjelent könyvem.

27

A vers egyénisége!

Teljesség.

Látható és megélhető szépség.

28

A nap legfontosabb eseménye, hogy az *Egy spondeus mögött a csend* című új verseskötetet véglegesítettem. Közel hatvan vers került ebbe a már nem remélt kötetbe. Nem tudom, inkább csak remélem, hogy az idén még könyvvé is változhat – van erre némi reménység meg esély is. Ha ez megtörténne – együtt vele – eljuthatok akár a nyolcvanadik évem közelébe is... (A pillanat micsoda optimizmusa!). Még hozzá három új kötetet az asztalomra.

Satya is itthon volt, s az anyjával vettem mindenféle hasznos szerszámot a tavaszi és a nyári kerti munkákhoz – könnyebbségnek – számomra.

Vagyis az új töltőtoll mellé egyéb elvégeznivalómhoz is lesz mihez hozzányúlnom.

Most már csupán *Az Omega-kísérletet* kell teljessé változtatnom, az egyes részeket lezárni, nehogy tárva-nyitva maradjanak, mint az egykori feledékeny gazda kapuja, vagy kapui...

Különben az európai világ romokban hever. Akármikor új – másik – közel-keleti háborús szintérré süllyedhet. A terror és a terrorizmus áradata rátelepedett erre a védtelen földrészre, és folyamatosan növekszik. Rátelepedett történelmünkre, kultúránkra, anyanyelvünkre...

Néha azt gondolom, hogy ezt a döbbenetes „inváziót” a nálánál is nagyobb pusztításáradat szünteti majd meg – nem az emberi civilizáció és kultúra pusztulása –, hanem az emberiség kipusztulása ezen a Föld nevű bolygón.

Ha ezt a „jövőt” látom, akkor mi értelme leírni egyetlen mondatot is?!

Satyával beszélgettünk erről (is). Benne több még a reménység, mint bennem...

LEGYEN NEKI IGAZA!!!

29

Amikor – évekkel ezelőtt – lezártam az „*A rák évada*” című kötetemet, szinte reményem sem volt arra, hogy lehet még egy következő is. Hiszen minden tekintetben olyan helyzetben voltam, hogy további ilyen vállalkozásba belefogni értelmetlennek tűnt. Később, ahogy szervezetem lassan – de milyen lassan! – megerősödni látszott, és képessé váltam folyamatosabb munkára, eldöntöttem, hogy belefogok az idő teljességét, az örök *Mostot*, vagy a *Most* folyamatos jelenlétét valamiként megjeleníteni az anyanyelv teljességében. Hogy belefogok ennek az elképzelésnek a leírásába. Formailag a „függőleges hullámzás” tengelyébe beépítve mindazt, amit a „most” mindig jelen idejű pillanatának éreztem és gondoltam.

Ma ez az elszánásom és közel hároméves munkám – együtt egyéb más írásaimmal, vagy azokkal párhuzamosan – véget ért.

Az „*Egy spondeus mögött a csend*” elkészült!

Ma lezártam a számítógépbe megszerkesztett, nyomdakész kéziratot.

Mostantól számítva pedig már *Az Omega-kísérlet*, a „létezés műfaja” a mindennapi föladat, amely az *Egybegyűjtött... XV.* kötete lesz – majd.

Ma szemorvosnál voltam, s megkérdeztem tőle, hogy két évig még elbírják-e szemem a munkát. Megnyugtató, hogy „addig biztosan.” Ez meg engem nyugtatott meg.

Kint sötét áradattal zuhog az eső, ki se dughatom az orromat, pedig ilyenkor mindig járok egyet az udvaron. Ehelyett most – napzártaként – megiszom egy fél pohár féledes tokaji furmintot.

Úgy érzem, ennyit megérdemlek...

Az utóbbi években – de pontosabb ha évtizedeket mondok – már szépprózát, regényt, novellát nem írok, illetve nem írtam. Fontosabbnak találtam – mert azok is voltak, s azok ma is – a megéltek, a megtörténtek és az elgondoltak javát fontossági sorrendben összefoglalni.

Az Omega-kísérlet ennek a vállalkozásnak a megvalósult, kísérleten túli része.

Azonban!

Azonban amikor egyedül voltam a kassai betondzsungel tizenkettedik emeletén sok napon és sok éven keresztül, vagy mondjuk egy erdőszéli magaslesen, vadakra várva a megfogalmazhatatlan csend teljességében, olykor egész novellákat, regényeket gondoltam végig... Elemi részeket a szerkezetükről, a cselekmények rétegeiről, távolabbi és közelebbi hullámvásukról, olykor még a párbeszédet is egymásnak feszítve.

Szilárd konstrukciók álltak egybe egy-egy ilyen estén, de úgy, hogy a jelen-idejű est árnyalatai, az erdő hangjai és az égbolt fényei, olykor az esőpermet különös zizegése is helyet talált különös tartóelemei között.

Később ezt az egészet le is írhattam volna, de nem tettem meg. Kézenfekvő a kérdés, hogy miért e mulasztás, a lehetőség elszalasztása.

A kérdésre nincs értelemmel felfogható válasz.

Az azonban mára – mostanra, mintegy következményként – bizonyossá vált bennem, hogy van meg-nem-írt irodalom is.

És még azt is állítani merem, hogy a meg-nem-írtak egy-egy író életművének akár többszöröse is lehet. Mert csak az tudott, amit az ember le- vagy megírt. Ugyan kinek van sejtelve arról, ami néma csend!?

Az omega-ponton túliak pedig a mindenség részeivé váltak. Már-már ez az eretnek gondolat sugallja, hogy az éjszakai égbolt ragyogásává változtak...

Égi irodalommal!

Természetesen tisztában vagyok azzal, hogy ez az „életműrész” értelmezhetetlen. De ha mégsem?

Hiszen a halálontúli eseményekről nincsenek embertől származó emlékeink.

Más ismeretekre pedig ma még nem hagyatkozhatunk e tekintetben – sajnos.

Ám bennem ma még folyamatosan jelen van, mind egyszer majd megírandó földat a még az elmúlásig elgondolhatókról. Vagyis *Az Omega-kísérlet* „folytatása”, eseménysor-történet.

Hétköznapi nyelvre lefordítva: a már megírtak tárgyiasult részei mellé az élet végső pillanatáig ez is ugyanúgy létező, mint az előbbiek.

Mert csak az leírhatatlan, ami ezután következik...

Csáky Anna

Özvegyasszonyok

Ülnek a padon, törékeny angyalok,
sápatag ború ül mindegyik arcon,
ezernyi ráncot kivésve, hagyva ott.
Hangjuk elhaló, lassú őszi sanzon,
szemük tavában sötét, néma mélység,
régii titkokat rejtő bú-verte csend.
Szerelem volt-e, kínok, szögek érték
a lelkük, mely múlton vagy jövőn mereng?
Így tanul múltást a halovány ősz-ég,
alkonyi fények örvényén omolva,
kergetve színek száz guruló gyöngyét,
mielőtt elnyeli sötétség odva.
Ülnek az asszonyok az ősz karzatán,
szótlan cipelői temető-bajnak,
lelkük üregében kongó, vad magány,
amibe férfiak már belehalnak.

Éhes veréb politizál

Szürke kis éhes veréb vagyok,
az ember néha dob kenyeret,
rávetem magam a drága falatokra,
tolakszom, csípek, hogy egyek,
különben hoppon maradok,
mint a többi koldus vacogva koplal,
sóváran nézve kövér sasokra.

Majd ha már nem fal annyit az elit,
s megdobál minket nagyobb adagokkal,
talán az én gyomrom is megtelik.

Október

Aranyló nyírfaeső
csüggeteg őszi szélben,
sárga, haldokló láz
egy macska szemében,
tört sugarak, fátyolos egek,
elhaló tücsökszó, köd, permetek,
szürkülő virágra fáradt lepke száll
szelíden, mint puha hó hull
majd e szíromkoszorúra
útravalóul.

Vadludak

Gágá, gigágá,
elmegyünk mi világgá!
– szól a vadlúd, s szélre lebben.
Tél üzen a levelekben,
bukott angyalok zuhanóban
e késő-nyári mulatóban,
s szíven ütnek szárnyaik.
A nádas csupa pára itt,
új kaland vár más határban,
friss erőtől fess a szárnyam,
éjszaka mind délre szállunk,
vadlúd-rikoltás lebeg utánunk.

Az elvérzett évszak

Levetkőznek halkan a kertben a fák,
sok ezer levelet küldnek a széllel
a didergő, száraz, sápadt füveknek,
beterítve lágyan a hűlő földet,
s a közelgő tél előtt tisztelegve.
Lombgerebennel táncol az ember,
hajtja a csóktalan szél kerekét,
e fájdalom, jaj-dús nyikorgó dallam,
a halk zizegés, bús lágy-neszű hullás,
a haldokló szépség most elbűvöli.
Átsír a fákon az ősz, zúg jajongva,
nem rémület, vész vagy riadó-zengés,
nem a szél verése recsegő ágon,
csak az évszak búcsúzik elesetten:
tört fényű szemei félig lehunyva,
aláfuttatva rozsdaszín erekkel,
és mielőtt eldőlné a láz-teli végharc,
keményet rúg még a dicső porondon,
a lehulló lomb pedig betakarja,
s kivont kardokkal őrzik, állva a fák,
a tiszteletére épp levetkőzők.

*Fecske Csaba***Tücsök**

A hallgatózó kertben,
ahol halkan nő a fű,
és majd észrevétlen hervad el
amint a múlás rálehel,
ebben a kertben
él a kis tücsök
két fűszál között.
Ó beh jó hely az a kert!
Évszakok őrzik:
cserfes tavasz,
komoly nyár,
ott sírdogál az ősz,
ott didereg a tél –
A házban
öreg anyóka él.
Ezért, ki tudja mért?
olyan jólesik
crí, crí, crí,
olyan jólesik
crű, crű, crű,
hajnalban s alkonyatkor is,
és persze máskor is,
olyan jólesik ciripelni.

Tavasszal a kis tücsök
hangja oly vidám,
anyóka szívét, mint
kihúlt kemencét fűti be.

Nyáron, mikor az éj
csillagfénnel megtelik,
a hang anyókat álomba
ringatja, s ő alszik
reggelig.

Ősszel a cirip olyan őszikés,
anyóka szívét pára fújja be.
"Ej kis tücsök, ne fájj,
ne fájj kis tücsköcske,te!"
Anyóka hangja
Levélzizegés,
Anyóka szája,
mint a seb, ha fáj –
és lassan elröpül,
a semmibe bú a táj,
s a kertben is üres
és kihúlt a hely,
majd ellepi sok álmos virág,
megannyi hópehely...

Hattyú

Büszkén, már-már gögösen
 úszik csöndesen,
 mint szélcsendben egy lassú
 vitorlás, a Malom-tó vizén a hattyú

Szép karcsú, királyi nyak,
 hószín tollazat –
 Fejét magasra vetve
 mártózik a víz-csiklandozó szelekbe.

Talán Észak illata
 hívja, a haza
 jéghideg, nagy vizei,
 zúgó fenyvesek, nyírfák üzennek neki.

Vár-e szárnyuhogásra,
 érkező társra,
 várja-e ott a tavon,
 hogy a magasban felbukkanjon egy rokon,

vagy önmagába zárta
 örök magánya,
 s ösztöneiben a múlt,
 mint régi könyv, olvashatatlaná fakult?

Társtalanul, csöndesen
 úszik a vízen.
 Hószín toll, királyi nyak –
 Koldusként, lehulló kenyérdarabra csap.

Bagoly

Éjjel mikor a sötét erdőkre már
 a hasas Holdnak fénye foly,
 és alszik a lomb s a lombban a madár,
 álmából ébred a bagoly.

Tollát borzolja s vadászni indul,
 csonka ágról rebbenve fel,
 megriad pocok egér és kisnyúl,
 érzik most gyorsan rejtőzni kell.

Mint sötét árnyék suhan messzire,
 valahol nyöszörögve rí
 a róka elkóborolt kicsinye,
 az oktondi gyöngé rókafi.

Lassan a vízpart fölött vitorláz
 az éj hús legébe mártva
 szárnyait, zsákmányt érez a vadász,
 a vízen gyanútlan szárcsa,

lecsap rá, s az holtan terül el.
 A nádas titkokat susog,
 elnyújtva bús bölömbika éneke,
 szikráznak fenn a csillagok.

Kócsag

Körülötte lágy hullámok fodrozódnak,
kecsesen ring tova, mint egy könnyű csónak,
szélbe mártva fekete csőrét a kócsag,
hótollán szikrákat vet a lebukó Nap.

Meg-meglebben a szélben hosszú kontytolla,
nyaka mintha karcsú váza füle volna.
Békahússal jóllakott már, partra lából
nem messze bokron ringó otthonától.

Fekete lábán az ujjak citromsárgák,
szárnya kéklő nyári égen híz barázdá,
halványul a Nap, készül az alkonyatra,
a folyó csacsogva vet habot a partra.

Elcsitul a liget, nyújtózik az árnyék,
vajon hány szép napot tartogat a nyár még,
hány fészkalja tojás kel ki még őszig?
A parti cserjések fészkek titkát őrzik.

Bodnár Éva

Túlélés

Irtottak fegyverrel,
kapával, kaszával,
Irtanak szóval
és politikával.
Teszik ezt csellel –
tették ezt ármánnyal,
janicsárok szájalmas,
vicsorgó hadával.

Büntetni akartak,
bűnöd, hogy magyar vagy.
Rád süttött bélyegét
hordod a vádaknak.
Kaptál már hideget,
meleget – eleget!
Lassan a testvér is
halállal fenyeget...

Anyátlan huszárok
védik az országot,
ordító seregük úgy áld,
hogy elátkoz.
S miközben egységet
hírdetnek mindenütt,
nem hullt le rabláncod,
csak nyakadra felkerült.

És mégis élünk. Vagyunk,
Hol gyökerünk él,
ott maradunk...
Ott megmaradunk.

Szülőföld

Emlékeimben úgy él ez a táj,
mint az imádság,
mely örökérvényű.
A szülőföld – ahol az sem fáj,
hogy az élet után
elmúlás jön... és halál...

A föld, a rög, az ősi gyökerek,
ahol szerettél és szerettelek,
Ahol dacoltam a reménytelennel,
de jobb hazáról nem akartam hallani...
Nem tudtam menni, új ruhába bújni,
magamat valaki másnak vallani:
Mert mégis-mégis ideköt valami.

Darabjaim

Szétesek.
Darabjaim peregnek,
mint ujjaik közt a száraz homok...,
Hasadok, mint az atomok.
Állíts meg!
Vágyom a régi, boldog életet,
de e búskomor hangulat,
eltorzítja az arcomat.
Hasadok...
Szétesek...
Gyúrj össze újra:
Embernek.

Gyász

Konduljatok harangok,
Ne legyen csönd.
Harsogjátok túl
Falum határait!
Szememre száll az éj,
Sötét a végtelen.
Nehéz a levegő,
Akár a fájdalom,
Akár a félelem.

Fáj

Valami rezdül,
valami lobban.
Valami mozdul,
valami koppan:
valami fáj...

A szavak jönnek:
ítélet szól,
Maroknyi hited
tűnőben valahol.
Valami fáj...

Vergődés furcsa
álmából ébredsz,
sima víztükörbe
bele sem nézhetsz -
valami fáj...

Megtépett lelked
sebein fátyol,
Itt az idő: most
búcsúzz a mától,
hogy többé ne fájjon,
ami MOST fáj!

Tűztánc

Tűz vagy – s ahogy játszik
lángoddal a szél,
Megérint lángnyelved,
s bennem tovább él.
Tűzzé válok én is,
mely nem pusztít el –
Meleg fénnel égek,
gyere, jöjj közel!
Lángoló parázsból
utat törő fény:
Sötét fellegek közt
megbújó remény...
Minden pillanatban
érted ragyogok,
s ha kialszik fényed...
én is ... meghalok!

Esélyegyenlőség?

Kinek a test..., kinek a vér...
Kinek haza..., kinek csak tér.
Valahol átok... Valahol áldás.
Valahol bennrekedt
egy segélykiáltás!

Itthon-lét

Itt élek,
ez a föld az otthonom.
Ennek a folyónak
vizét szomjazom.
Ebbe az utcába
hívogat a szél,
s érti szívem azt is,
ahogyan zenél.
Ezeket a fákat
öleli karom,
amikor sétálok
az őszi avaron,
vagy virágos réten...
S ha eső simogat,
elfeledek bút, bajt,
napi gondokat.
Megérint a tiszta
alkonyati fény,
és a csillagokkal
ébredő remény.
Itt az otthon békés
hangulatát érzem...
Nem csábít el más föld –
csak itt vagyok boldog,
ezen a vidéken.

Káliz Sajtos József

Aranyló ősz

– gyerekkori emlék –

A lemenő nap fényében
kis szárnyas rovarok
föl-le röpdösnek...
A mókás mutatványt
nézem tátott szájjal. –

Mintha fényfüggöny
mögül (láthatatlan
szalakon) zsonglőrködő
gyerkőcök mozgatnák
a kis similabdákat. – –

Ódarészlet

Anyám, te Édes,
mióta bőröd
bársonyától
elváltam: utam
tövises, érdes...

De az ölelése,
az érzés –
mit tőled
ringatva kaptam –
mindvégig kitart,

ingathatatlan.

Ötvenhat, hatvan

– imatöredék –

Uram, még élünk, küszködünk,
telnek a napok, évek,
s a csírázó magból
felnőnek nemzedékek...

Add, hogy ők is megértsék,
ama fényes őszön egykor mi történt;
és miért hervadt el
tíz-egynéhány napra

a remény forradalma;
s mért csaholnak ma is
a régi alomból előbújt törpék,
kik a szüléjüket is megölnék!...

'Emeld föl fejedet, nemzetem!'
– ébredj az ájulásból,
és ne hagyj, hogy a latorhad
megint porig alázzon...

Az égiek látják, hol az igazság,
s nem hagyják, hogy sírodat ássák,
szegény, megfáradt Magyarország. –
Hajoljon le már az Isten hozzád!...

Ha rád tör a szerelem...

Mint mikor a patak
partján buzgár fakad,
és nincs segedelem,

éppígy lopakodik,
s föl az ágyékidig
kúszik a szerelem.

Bajod – mint a kolonc –
lehúz, s csak hánykolódsz
az érzések árján...

S mert másutt ténfereg,
Vénusz se nyújt kezét –
vesződni hagy árván;

azzal sem törődvén,
hogy a sebes örvény
a melledig fölcsap...

A megmentőd messze,
a szíved már veszve –
fülig szerelmes vagy.

Csontos Márta

Rémtörténetek

Letekintő

Próbálok hason feküdni, hogy
ne süssön érzékeny pontomra
a Nap, számban fűszálak gyökereznek
egy majdani élet tetemre hívásához,
s próbálják elhíttetni velem, mennyire jó
lesz abban a földszagú sikátorban,
ahol majd, az elrendelés szerint,
találkozom a porrá változtatás
Nagymesterével.

Projekt-módosítás

Szárnyaim nem nőttek ki, így
csak szememmel célzom meg az eget,
s a kétség szédületében nem veszem
észre, mint tiprom el azokat a kóbor
angyalokat, kik lábam alá hullottak,
mielőtt átadták volna Isten kezéből
a nekem küldött stafétabotot,
a Menny és a Föld között legrövidebb
szakaszon megrendezett váltófutáshoz.

Már bánom, hogy saját szárnyamat
kölcsonadtam egy rövid távú kirándulás
reményében, mert már végleg leszakadtam
a többiektől, s érzem, hogy lassan
már magamnak sem hiányzom.

Az alagút túloldalán

Balázs Tibornak és lányának, Zsófikának

Nem tudod mi van a behajló folyondárok mögött, a mélyülő zöldben árnyékok várnak ugrásra készen, s ha a fény is beleájul az anyagtalanság ördögi keverékébe, te ott állsz a kétségbeesés ötödik dimenziójába ácsolt magaslesen.

Mindenhol oroszlánszagot érzel, láthatatlan orrrlyukakból bűzös párafelhő kíséri lépteidet, s ahogy párolog a félelem pórusaiddból a sötétben, úgy érzed, bármi megeshet veled.

Próbálsz meggyőzni magad, hogy nincs mitől tartanod, nem élnek itt oroszlánok, Afrika messze van, s az állatkertek rácsai mögött veszélytelenek a szafarit uraló sörényesek.

Csak frontátvonulás van ma nálad megint, a nyirkos levegőben zavaróbbá válnak a romlott hús szagát megidéző erdei illatok.

Ujjaid remegve keresnek egy biztonságos kapaszkodót az érzékelhetőben, mikor a túloldalon hirtelen megtalálsz az elvesztett világosságot, s a szétnyíló felhők felvillantják előtted a Napot.

Az alagút végén ott áll mosolyogva védőangyalod, s ahogy mélyet lélegzel a záporral átszűrt tiszta levegőből, egy pillanatra te is érzed, hogy itt tényleg nincsenek oroszlánok, s a félelem láncát remegő testedről lassan letekered.

Balázs Tibor

Fák, hajnaltájt

Az udvaron ezüstfenyő,
Isten keze ültette el,
árnya benő az ablakon,
árnya is Urunktól vagyon,
nem égi hulladék, se jel.

A házra a fény felfeszül,
falain kúszik fel a kék,
fákat mosdat a kék, a zöld,
s a hajnalpír is odaég.

A házban négy apró gyerek
a hajnalfényben szendereg,
s békésen alvó szilvafák
nyújtózkodnak a ház felé,
a fehér kerítésen át.

A házban két lány, két fiú,
az anya, és a virradat
fény-árnyjátéka arcukon,
mi Krisztus után ránkmaradt.
Fenyő az udvaron, fenyő-
fa ágaskodik fel
az ablakig, hol négy gyerek
álmában is eléri, el,
az ágait, kezeivel.

A kút vize ezüstfenyő
alatt csillan, csobog bele
az Égre mázolt Semmibe,
s mi volt, mi nincs, az összenő.

Fess ez a hajnal, Istenem,
ahogy éjedből kémlelem.

A kertben zöldell, zöld a fű,
tombol a zöld a főnyenyen,
s szétdobálva emitt, amott
balta és szekerce pihen,

s csillan a fűben a jatagán,
mit markos kéz odavetett,
és bárd szórja szét azt a fényt,
amit Atyánk ráengedett.

Fitt ez a hajnal, Jó Uram,
bár nem felé vezet utam.

A fenyő alatt ott a kút,
vizében poshad már a kék,
a kék, a zöld játéka ring
gyermekszemekben, és az ég.

S az ezüstfenyő megremeg,
levelein reszket a dér,
az ezüstfenyő négy gyerek
látomásában égis é.

S a gyerekek úgy ébrednek,
hogy reszket már a levegő,
mert nem lehet azt mondani,
kiejteni, hogy „énteő”,

hogy „ő”, azt szólni nem lehet,
a balta odavetett,
s szekerce, jatagán oda,
a bárd is, s mint írva vagyon:
a balta odavetett.

Fenyő alatt a kút vize
csobog a mosott Semmibe,
s a kút vize is mérgezett,
vagy az volt, vagy csak az lehet.

Ez a hajnal már nem enyém,
s nem enyém ez a költemény,
zárósort is visszakerem
az Úrtól, ha leül beszélni vélem.

Hajnalban döntik ki a fákat,
engedjétek hozzám a Családapákat!

J á t s z ó t e r e k

Van egy játszótér a Pilisben,
ahová, Apa, nem jöhetsz.
A hinta itt az Égbe száll,
a Nagykevély lábainál
megáll, s te ecc-pecc, elmehetsz!

Mondják, van másik játszótér is,
gyümölcstől ékes almafák
nőnek ott titkon, s azt regélik
örökbe fogadt anygalkák:
az Éden megtelt és bezárt.

Játszótereken kívül nincsen
gyerek! Ott egy-két apa ténfereg...
S te nem vagy itt e kedves téren,
veled játsszani hogy lehet?!

Lehet, a Nagykevély világol
kéken el, el, e lányszobából,
s kiszuperált libikókára
hull a pilisi, kéklő pára,

Igen, Apa, ennyi volt mára,

Isten ott hintázhat veled.

Csepcsányi Éva

Eger 2016

itt minden lassan változik,
mint a nagyon öreg emberek.
a téren át levelekkel lohol a szél,
vajon mit üzenhet nekem?
talán Gárdonyi írta, de titkos
naplója számomra rejtelem.
egyébként is, régtől tudják az egriek:
„Csak a teste”. házára, pipáira és
olajbarna könyveire gondolok.
Menedékem, Szent Antal temploma
még áll, de lakóit már nem ismerem,
még a miséző pap is idegen.
A főutcán volt tanárok, diákok: mosolygunk,
mint akik tudják a kimondhatatlan titkokat.
amit csak az egri szobrok, macskakövek és
Líceum falak, amit nem érthetnek a kőszák.
És a régi kollégium ablakából mi nézünk szét
holdporos szemekkel, négyen, mint hajdanán,
de... talán rosszul láttam a könnyfüggönyön át.

Istenkereső

Nagy papírlapra íródott egy mondat.
hangosan fölolvastam. Azóta ott lebeg
a Citadella szerpentinén.
Krúdy óta sokat látott már e környék. Sokat
hazudtak „fürge bokák, szalagos cipellők”

*

Végigjárom a néma Édent: magába rejtezik
tányérnyi rózsák bókoltak felettünk, azt mondtad:
„milyen szép”

*

Sirályok nőttek szánkából, pelyva-puha hasuk a víztükröt
súrolta ahogy vitték híredet: repültek, repültek lomhán, pelyhesen.

Aranykor

Van valahol egy absztrakt világ,
a napéjegyenlőség és a Föld tengelye tőle
független, és
független a vízcsepp a levélen, a cetek útja az óceánban,
az elhalt testek bomlása és a mennyország törvényei.
Az absztrakt nő és az absztrakt férfi visel hadat
egymás ellen, hiába írta Pál: a pályán kívül maradók ezerszer
boldogok – ahol *Minden Egy* ott van az Aranykor --

Én másról tudni soha sem akartam.

Mondják, éltek emberek kik nem imádkoztak, és nem ismerték
a szertartást. Nem ittak bort, és nem sírtak át csillagos éjszakát

Mondják – léteztek emberek kik elhitték: a törvény betű,
az igazság ima és szertartás. A borban, sírásban és csillagos
éjszakában bíztak.

Talán mind léteztek. Talán sohasem voltak.

Szfinx

itt maradtam gigászok korából
tartani fegyelmet eget verő oszlopcsarnokokat
megjártam régészek kamráit tevekaravánok pihentek
lábaim előtt óceánokból igazgyöngyöt szedtem
a tengeri szörnyeket engedelmességre szorítottam és
őriztem a rendet korok előtt idők után kívül és legbelül
ha lélegzel engem lélegzel ha iszol engem iszol ha ürítesz én
távozom testedből engem szül minden asszony én harapok minden
húsba engem földelnek el minden halottban és tejtetvérem mind
Mózes Nabukadnezár Platón Cicero és Ágoston de csavarogni csak úgy
a ligetben egyedül Hamvással szeretek

Szűk Balázs

Ki Istent is eltakarta... Fekete tűz

öt meg hat
roppanhat
ki léhán
mártózik
a napba
élő Aranyba
a nagyba:
ki Istent is
eltakarta;
fájdalmát
szívünkre hagyta
csapkodó
fekete lukra
a sötét buszra
a sorompón túlra
a határra bukva
a szemfedőre
fekete kőre
ráhulló csendre:
fehér sörényű
Rendre
s a halálon
túlra
Istenhez igazulva
a jobbik részhez
Szerelmes Mindenséghez.

Öröm ködös ormon,
Mielőtt zuhanok;
Korom törött körmön,
Mielőtt fulladok.
Tűz tépi a fákat,
Sikoltó tanyákat.
Ez az ország gyásza,
Monoton fohásza.
Ez az ország éke:
Fekete fekélye.

Csák Gyöngyi

Futókor

Nyelvét előre
kitépik: bűneikre
ne legyen tanú.

Köztük helye nem
volt, így búvópatakként
csörgedezhetett.

Csillaggá miképp
lehetnek a lárvák? – nem
múlik haragom.

Egyre nehezebb
lélektől egy másikig
tornázni magad.

Kéréseid

Világítsak – kérelelsz,
felgyújtott erdő
ropogjon ereimben;
vérezze fel talpam
a nyomkereső ösztön,
elmém rezervátumában
őseim jussanak levegőhöz,

mondjam el még
e szorongássá alázott ringben
az arcok élén sorvadó reményt,

boldogság-látszatot minden
feltápáskodás után,
a kapott sebek hogyan válnak
életben tartó réműletté –,

múlás csapásaitól
miként zsibbad el
visszavonhatatlan,
kacér szózatunk,

tünékenyben a reménység
hiába vérszegénylik
az éhség éhség marad
és szomj a szomj.

Candide fárad

Csak az útkereszteződések
a választás iszonyú kényszere

a megismerés mellé
a felismerés beismerés
megdöbbenés rádöbbenés
mint járulékok

rácsain kívül sem szabad
az ember
magánya vetkőzteti
félelme
adja bérbe.

Mielőtt

meztámadna az
elszótlanodni-kór,
tömött soraikhoz
csapódva tartanék
észak felé vissza,
elősóhajtani még,
a kevés veszíthető
hogy kaparja torkom,
és a nem tudtam
megállítani perc
is szép; szebb,
mint gondoltam volna.

Kaiser László

Ady Endre születésnapján

Ne adjon feloldozást
a pohár bor, semmi.
Nem adhat föloldozást
a csak lenni, a nem keresni.
Ne adjon föloldozást
a muszáj-menekülni –
nem muszáj a Semmi:
hanyatló árnyék ha óriási,
félni tanít – meg lenni!

Az is köszön, ki nem köszön

Tévedés volt vagy győzelem,
mindenben élet ragyogott,
vaksötét nélküli mélysötét,
felhős éjeken csillagok.

Hajnalpírban a fekete
nem gyászolt senkit, mért tegye,
szívárvány mögött kékfehér,
színeknek őrző istene.

Kavalkádban a nyugalom,
békecsöndben a hangzón,
vacogva hallott gyűlészavak:
az is köszön, ki nem köszön.

János áldásával

Ez a mámoros időtlenség,
este nyolc óra későn vagy korán,
mered maga elé, és ő sem tudja,
okosan néz vagy bámul ostobán.

Menni kéne egy újabb kanyarra,
s bár közel van innen ama sarok,
lomhán mozdul a láb, aztán sietve:
gyorsító lett a kiszáradt torok.

A sarki művekben végre zajos béke,
nyugszik a lélek, nyugszik a test,
mennyi aktív idős és fiatal:
súlyemeléshez senki sem rest.

Lendül a kar asztaltól szájig,
izomfejlesztő sok mozdulat,
előtte, utána életreceptek,
tört sorsú ember már így mulat.

A hajnal szürkéje bússá varázsol,
vagy üvöltő hőssé önmaga előtt,
majd jön a pont, semmit sem érez,
a remegő láb nem őriz erőt.

S indulni kéne hazafelé,
indul is bátran, mégis tétován,
János áldása kíséri útját:
várja páros vagy páratlan magány.

Egy neked

Talán teljes élet,
talán valami más,
talán torzó minden,
talán nem fáj, ha fáj.

Talán nincs is talán,
talán bizonyosság,
hogy érted is van:
a szétcsúszott világ.

Hogy érted vagyok,
s a világ bármilyen:
egy, mindig csak egy
neked ólomnehéz szívem.

Nem vagy velem

Nem vagy velem, nem vagyok,
árva gyerek, elhagyott,
Isten fénye nem kopott,
mégis sírnak angyalok.

Olasz Valéria

Fohász

Felhőkarcoló hegyeim nincsenek,
Uram, hitem csupán fa lombjáig ér,
kételkedve, rogyant térdekkel,
esendő emberként járulok eléd.

Látod, éveim inogva telnek,
suhogó angyalokról álmodom,
ábrándjaim magasba emelnek,
de rám zuhannak józan nappalok.

Mégis, aprócska jelet, ha kérhetek,
hogy kibírjam, ha fáj, ha szaggat,
terelj felém csupán egy felleget,
s gyakorolj rajtam némi irgalmat.

Mellkasomban két sóhaj között
hordozom, mi valaha megfogant,
ott benn vergődő rabmadár köröz,
ártatlan rabsága engem már nyomaszt.

Segítsd, Uram, hogy kiszabaduljon,
ne hulljon szárnya vesztőhelyen,
repülését csillaggal kísérd az úton,
nyugalmat találjon sérült lelkemen.

Hazajárok

Hazajárok.
Harmatos fű kiált rám ha lépek,
kiharangozzák harangok
csendes hazaérkezésem.
Ág reccsen, madár rebben,
nem vár otthon rokonember,
egy közülünk megint elment.
Csak a madárfütty ismerős,
belezeng a harangszóba,
kevesebben lettünk megint,
égiekkal leszünk jóba.
Visszajárok az időbe'
faluszéli temetőbe.
Apám-anyám betakarva,
-nem emlékszem jól az arca-,
ki felnevelt, enni adott,
mutatott fénylő csillagot.
Egyre többet járok haza,
csak az égnek van már szava
hozzám,
haranglombú fák ölelnek,
emlékezni ők fognak rám,
ha majd egyszer útra kelek.

Mindennapi

Az életbe indulok
minden reggel újraébredve
mert minden nap egy új élet
a tudat velem egyé lett
hogy láthatom ég a homlokodat
láthatom nap a szemeidet
hallhatom szél sugalmait
s erek pataksanak bennem
láthatatlan lüktető mederben
minden napod új ajándék nekem
te szerelemben fogant életem
s míg reggeledre ébredek
folyvást el-elrévedek a csodán
mely bennem történik s kívülem.

Ó, elmondanám...

Így hatvan körül
az ember bölcsen hallgat
elrebeci – csak úgy – magának
mit mondana el fiatalnak...

...nézd a fákat
egyik sem jajgat
egyik sem csinál forradalmat...

...nézd az eget
nappal s éjszaka itt van
mindig veled ha álmaid
zavarják kényszerképzetek...

...ó, elmondanám – ha megértené –
hogy hatvan körül az ember
csillagánizsna is örül
s az aprócska nap
fényforgácsain heverészni
mily csodás...

...ó, elmondanám
– ha figyelne rám –
hogy a lélekben ott
rejtőzik a folytatás...

Betapasztott szájjal

Szűk Balázs beszélgetése Wittner Máriával

Wittner Mária (1937. június 9.–) gépíronő, segédmunkás, varrónő, takarítónő, rokkantnyugdíjas, költő, édesanya, '56-os forradalmár és szabadságharcos, halálraítélt, börtönviselt és országgyűlési képviselő. Akiben „nagyasszonyként” hisznek. Aki nemrégiben sajátos performance-szal tiltakozott a parlamentben: beraasztotta a száját. Aki fellépett a Kárpátia koncertjén *A neveket akarok hallani* című számban. Az ő csendje mindenkinél beszédesebb! 2007/2008-ban portréesszé film készült róla *Hóhé, vigyázz!* címmel Matúz Gábor és Siklósi Beatrix rendezésében. Számtalan más filmben idézték (Sólyom László: *Én mindig szerettem a fényt*, 1992, MTV; Ordódy György: *Mindent a hazáért (Corvin köz I–II–III)*, 1992; Magyar József: *A mi forradalmunk*, 1995; Góczán Flórián: *Oly távol, messze van hazám*, 2000; Székely Ferenc–Nyáry Gábor: *A POFOSZ '56-ról*; Colin K. Gray–Megan Raney: *A szabadság vihara*, 2006; Murányi László: *„...ilyen nagy dolog a szabadság?...”*, 2006; Jeleczki István: *„Népek Krisztusa, Magyarország”*, 1–4. 2004–2007; Kovács Klaudia: *A lyukas zászló*, 2007; Kázmér Kálmán: *„A remény hullámhosszán”* (A Magyar Rádió ostroma 1956), 2010; Gábor Péter–Balogh Zsolt: *Az én forradalmam*, 2011; *Mindenki szerette a fényt; Anno/ Mesél a filmhíradó*, 2011. október 23.; Puszt Tibor: *Bedobozolt kacatok*, 2010–11.; Szakonyi Noémi Veronika–Vincze Máté Arthur: *Éltreítéltek*, 2015), de ez az első, melynek ő a nyughatatlan főszereplője.

– *Az ön sorsa leginkább az ókori görög tragédiák hősnőihez hasonlatos. Németh László nyugodtan mintázhatta volna magáról az igazul büntető Elektra vagy a fájdalmas anya, Medeia képét. Árvaság és a kármelita nővérek anyai óvása; élethalál harc és disszidálás; halálos ítélet és idegösszeroppanásokat hozó kegyelem; 13 év börtön és elvett fiúgyermek; segédmunka és zászlóvarrás. Miképp viselhető el mindez? Erre csak egy nő képes?!*

Wittner Mária: – Amíg nem mondhattam ki, amit láttam nap mint nap, csak betegre rágtam magam; addig nekem eszméletlen sok idegösszeroppanásom volt. A legutolsó annyira súlyos volt, hogy mentővel vittek be az ORFI-ba teljes idegösszeomlással és idegyulladással a csípőmben. A bal Achillesem azóta is el van halva. Akkor már kivették a gerincemből a két aknaszilánkot, amelyeket a november 4-ei harcokban szereztem. Ott benn egy pszichológus járt hozzám. Aztán minden nap jött, és beszélgettünk. És egyszer azt mondja nekem: „Nagyon sok mindenről beszélgettünk, és érzem, hogy vannak olyan dolgok, amelyekről maga

nem akar beszélni. Az orvosának csak annyit mondok el, amennyi ahhoz szükséges, hogy maga meggyógyuljon." Azt csak a „gangszterváltás” után tudtam meg, hogy Ottó ötször ugrott neki a pszichológiának, és nem vették föl „osztályidegen” léte miatt. Tényleg rendes ember volt: „Nézze, ezt a munkát, amit én csinállok, ezt el tudná végezni egy két elemi végzett parasztember is, ha van hozzá adottsága, de mit csináljak, ha ragaszkodnak a papírhoz?”

És elhatároztam, hogy beszélni fogok, és akkor kezdtem el beszélni. Nem bírom a bezártságot, nem bírom a kocsiban az övet a nyakam körül, nem bírom az ajtókat, és ezért a szanatóriumban mindig fönt voltam a teraszon. Akkor délután is fölmentem a teraszra, és bámultam a Dunát. És akkor írtam meg a *Kísért a múlt* című versemet. Másnap mondtam a doktor úrnak: „Írtam egy verset, de olyan érzésem van, hogy nem szabad hozzányúlni.” Elolvasta. „Nagyon szép. Ehhez tényleg nem szabad hozzányúlni.”

– *Ön három helyen is harcolt '56-ban: Corvin köz, Tűzoltó utca és a Vajdahunyad utca. Mik voltak a különbségek és azonosságok ezekben a harcokban? Alakultak-e ki vezéregyéniségek?*

– Menet közben alakultak ki. Az egyik komoly vezéregyéniség **Iván-Kovács László** volt a Corvin közben. Aki a Corvin közt mint stratégiai helyet megtalálta, annak katonának kellett lennie. Lászlónak az édesapja katonatiszt volt, ő maga sportolt, és katonaviselt is volt. A családban úgy hívták, hogy „babhuszár”, mert állandóan tarka és fehér babbal lejátszotta a harcokat, főként a híres római csatákat. Azok az írárok, levelek, amelyeket leírtak vele a nyomozatin, bizonyították, hogy ő a szó szoros értelmében bedugta a fejét a hurokba. Szóval annyira vállalta ő önmagát! Később a **Pongrácz** lett itt a parancsnok, de én ekkor már a Vajdahunyad utcában voltam. Ottani parancsnokunk, **Jánoki Attila** volt, s ott volt a bátyja is, Laci. Édesapjuk annak idején vezérkari tiszt volt. Attila Svájcba disszidált, hazajött. Később Kanadába került. Tizenegy évet ültem már, amikor a parancsnok által kikértek, hogy beszélhessenek velem. Jogerős elítéltet csak a börtönparancsnok engedélyével lehetett meghallgatni. Kihívtak, két „nyominger” volt a főutcáról. Kérdezték, hogy mit tudok Jánoki Attiláról. „Na, ugyan mit tudnék? Itt ülök 11 éve. Maguk többet tudnak róla, mint én.”

Egy dolog biztos, akkor döbbsentem rá, hogy Attila nem véletlen ment Kanadába.

– *Kik kerültek kor és gondolkodás szerint a fegyveres felkelők közé? Számított-e a származás?*

– Munkások is voltak meg értelmiségiek is. Nagyon sok kölyök. Alig éltek még. **Csita** az apjával volt a Corvin közben. Mi nem tudtuk egymás nevét igazán, nem is érdeklődtünk. Talán ez volt a legjobb. Kilencvenben megkérdeztem : „Gyerekek, ki tud valamit a Csitáról?”

S akkor mondták, hogy ott fekszik a 19-es sor végén az apjával együtt. És akkor megnéztem: **Szente István, Szente Károly**. Rádöbbsentem arra, hogy 58 karácsonyan őket akasztották: apát és fiút. És mondtam is a **Katinak** (cellatárs), hogy micsoda sátáni dolog, hogy a szeretet ünnepére oda teszik az özvegynek a fa alá a fiának és az apjának a fejét. Pár éve derült ki, hogy Csitának az anyukáját, öt gyerekkel, kiüldözték Csepelről. Embertelen rendszer volt!

– *Mik voltak ön ellen a vádpontok?*

– A népköztársaság megdöntésére irányuló fegyveres felkelés; többrendbeli meg nem állapítható gyilkosság; többrendbeli meg nem állapítható gyilkossági kísérlet; bünszövetkezetben elkövetett fegyveres rablás; disszidálás.

Idióta voltam: disszidáltam és vissza is jöttem, mert Kádár büntetlenséget ígért. Kati vőlegényét is visszacsalták, aztán könnyörtelenül kivégezték. Akkor még az ember naiv volt: hogy egy kormányfő hazudjon?!

– *A vádpontokat mivel bizonyították? Fotókkal is?*

– Az is egy dokumentáció volt. Volt nálunk egy srác, a **Jura**, aki akkor jött vissza a Szovjetunióból, és perfekt beszélt oroszul, ott volt a csapatunkban. Én a Jurától tudtam azt, hogy az oroszok Pestről Budára, Budáról meg Pestre lőtték egymást, mert azt hitték a Dunára, hogy az a Szuzei-csatorna. Mivel ágyúval lőttek, volt ott halott bőven. De azokat a halottakat is ránk testálták. Itt bizonyíték nem volt, bizonyítási eljárás meg minek, hiszen a **Tóth Jóska**, amikor lezárták a vádakat, illetve a tanúkihallgatást, a Tucsek (vérbíró) azt mondta, hogy a tanúkihallgatásnak vége. Megmondta, hogy holnap kiket vigyenek az elmeszakértőhöz, az elég normálisakat pedig az akasztófára. Utána rá vádbeszéd és ítélethirdetés. Na, most a Tóth Jóska felállt a teremben, és mondja: kéri a bíróságot, hogy hallgassa ki a tanút, ugyanis ők 30-án éjjel jöttek fel Monorról élelmiszerszállító kocsival, és fent maradtak. Rajta is vannak a csoportképen. Viszont a Köztársaság téri harcral vádolták őket, amely viszont nappal volt. Akkor a Tucsek azt mondta: már semmiféle tanút nem hallgatnak ki, le van zárva. Erre a Tóth Jóska mondja: „Nem igazságos a Népbíróság!” A Tucsek: „Hogy meri ön a Népbíróságot rágalmazni?!” Aztán már két másodperc, és a bírói pulpitus tetején, Tóth Jóska fönt termett az asztalon. És behúzott a Tucseknak, és szétvert az ülnökök között. Tucsek másnap kék monoklival jött be, de abban a pillanatban felhördült a tárgyalóterem. A Tóth Jóskát egy idő után két lábbilincsbe rakták, majd leültettek bennünket az első sorba, és akkor a Tucsek mondta: „Addig a vádlottak itt ülnek, míg az ügyészégi folyosót kiürítik.” És mi fél órát ültünk ott, hogy ürítsék a folyosót, nehogy tanúja legyen a dolgoknak. Aztán fölvittek bennünket, és akkor „telefonáltak” a srácok a radiátoron, hogy nyugodjatok meg, előlről kell kezdeni a tárgyalást, mert az incidens befolyással lehet az ítéletre. Tehát másik bíró fogja tárgyalni. Másnap lementünk. Na, ki van ott? A Tucsek. Mondja, hogy az első sort hagyják szabadon, és

a második sorba kezdték ültetni a vádlottakat, hogy ne forduljon elő, ami tegnap történt. Utána ki is végezték Tóth Jóskát. Soha nem láthatta meg a fiát, aki akkor született meg, amikor bekerült a börtönbe.

– *Versei, úgy érzem, összefoglalói ennek a női sorsnak, női reménynek, ahogy ön a világ megmentését látja. Vádiratok is, krónikák is. Az öngyógyítás dokumentumai. Mennyi vers készült a fogság ideje alatt és mennyi utána?*

– A fogság időszaka alatt két vers készült. Én nem szoktam úgy leülni, hogy most írok verset, hanem engem, ha valami megráz, akkor érzem, hogy ebből valami lesz, de hogy mi, azt nem tudom. A forradalom 49. évfordulóján japán ismerőseimmel elmentem a Vajdahunyad u. 41-be. Már ki volt lakoltatva, az ablakok betéglázva. A halál lehelete áradt belőle, az enyészete. 89-ben is láttam ezeket a házakat: csupa sebhellyel. Eltelt 33 év, és mintha a házakat is büntették volna, egyszerűen nem is javították ki. Jött is egy tag, és azt hitte, be akarunk költözni hajléktalanként. Akkor mondtam, ne ijedjen meg, mi utoljára akarjuk látni. Később az egyik barátom telefonált: gyere, most dózerolják. De ezt már nem akartam látni. Egy hét múlva megért bennem ez a vers: *A halálraitélt ház.*

Petrás Janiék (Kárpátia) megzenésítették a *Bánatvirágot*. Az is úgy lett, hogy kimentem a temetőbe július 18-án, két nappal a Nagy Imre-megemlékezés után. Ugyanis én nem megyek a kormányhoz egyáltalán, én majd elmegyek akkor, amikor úgy érzem, hogy mennem kell. És a temető csupa virágzásban volt. Végig megyek ilyenkor a síroknál, aztán végül a **Krassó Gyurihoz**. Valahogy olyan borzasztó szomorúság üli meg az ember lelkét!

Az *Anyám* című vers egy látogatás után a börtönben született. Már lekapcsolták a villanyt, nem tudtam aludni. Sötétben, leporellós WC-papírra, ahogy eszembe jutott, írtam a sorokat. És akkor másnap rátettem az ékezeteket. *A Beszélő* pedig akkor, amikor a fiamat behozták a beszélőre. Egyébként a **Nagy Imre**-temetés után írtam sok verset, talán négyet, ötöt, pl. az *Egy beteg imáj*-t. Amikor én nem tudtam menni, és én azt mondtam, hogy menni kell.

A nép nevében-t 1989. október 23-án mondtam el a parlament előtt. Ez eperszedés közben jutott eszembe, s töprengtem a bíró dumáján, hogy a „nép nevében” ítélték el bennünket. És ha végigpörgeti az ember, akkor rájön, hogy kiket ítélték el a nép nevében? A népnek a fiait!

Egyébként én nem ez akartam lenni, aki voltam, s aki most vagyok. Nekem minden álmom az volt, hogy festő legyek. Képzőművészeti gimnáziumba jártam. Nagyon szerettem rajzolni.

A börtönben is titkon. Még ma is gyűjtöm a festékeket. Van vásznam is.

– *Mi történt itt a rendszerváltás óta? Történt itt egyáltalán valami? Vagy csak áll az idő?*

– Amikor 2001-ben a parlamentben elhangzott tőlem az az ominózus vádirat,

akkor este néztem a tv-t, s ugye, mint a pók a falon, futkároztak a vörösök. „Hogy mennyi gyűlölet van bennem!” – mondták. Aznap reggel a bazilika előtt mentem el, s arra kértem a Jóistent és társaimat, hogy most legyetek velem, és segítsetek, hogy higgadtan tudjam elmondani. Mert ez nem higgadt szöveg. És amikor kikértem a kópiát, én nem láttam semmilyen gyűlöletet az arcomon. De ők fröcsögő indulatnak tartották, mert én konokul soroltam az igazat.

Nem olyan régen történt a parlamentben, amikor az egyik képviselő képébe hazudtak hosszú perceken keresztül, őt elkapta a gépszíj, és azt mondta: „Lógni fogsz!”. Nem akart rosszat, nagyon tisztességes embernek ismertem. Hát azt a főlháborodást, ami a túloldalon fogadta, engem úgy megdöbentett, hogy azok zúgolódnak a lehangosabban, akik megteremtették a 301-es parcellát. Én nagyon nagy hibának tartom az ő eltávolítását!

És én akkor azon kezdtem töprengni, hogyan kellene szolidaritást vállalni mellette. Aztán eszembe jutott, hogy jövő héten leragasztott szájjal megyek az ülésterembe. Nem szólok semmit. Leragasztom a szám leukoplaszttal, és bevonulok. Mondom a **Répási Robinak** délelőtt a frakcióülésen: „Én ma leragasztott szájjal megyek be a parlamentbe! Úgyse tudsz lebeszélni róla!” Azt mondja a Robi: „Marika, gondolja, hogy megértik?” „Hátha nem hülyék, akkor megértik!” – válaszoltam. Nekem ezzel kettős célom volt: az egyik egy nyilvánvaló, szimbolikus üzenet; a másik hogy az újságírók rá fognak kérdezni, és akkor el tudom mondani a véleményem. Egyébként hiába megyek oda az újságíróhoz, úgyse fogja lehozni. De így lehozta, mert ez így érdekes momentum volt: tudtommal a parlamentbe még senki nem ment be leragasztott szájjal. Ha ezt nem teszem meg, akkor befelé rágtam volna magam, hogy nem állok ki egy ember mellett, akinek igaza volt, aki várja a segítséget a társaitól. Mert amikor nekem behazudnak a képembe, akkor én sem bírom elviselni. Ők meg azt nem, hogy a képükbe mondom az igazat.

– *Akivel sokat foglalkozik a média, előbb-utóbb leválik magáról. Beleszeret a szerepeibe. Az audiovizuális emlékezés alkotja meg az önportréját, amit lassan maga is elhisz. Azok a filmek, amelyekben ön szerepel valamilyen módon, azonosak önmagával?*

– Azonos magammal. Azonos az is, ami csak riport. Olyannyira, hogy a film előtt beszélgetek, sohasem maradok benn a vetítésen. Az ember nemcsak azt éli át újra meg újra, ami a vásznon van, hanem ami mögötte is, azt is. És az fáj. Ezért elég az ember lelkét tartani a következő harcra.

– *Nyílt színen sohase vett maszkot? Nemcsak a külső, látható takarásokra gondolok, hanem a nyilatkozatok vagy a retorika maszkjaira.*

– Nem szoktam magam maszkírozni, mint nő sem.

– *A Hóhérról, vigyázz! – úgy tűnik nekem –, egy nagy kollektív filmje, mert sok benne a közösségi tér, az előre meg nem határozható cselekvések, sok a történelmet figyelő ember. Jó értelemben propagandisztikus is. Közös álom volt ez?*

– Igazán nem volt közös akarat. Beáta régóta ismert, és egyszer mondta is: „Kellene egy jó filmet csinálni rólad.” „Ugyan már, annyi filmet csináltak rólam, hogy a vízcsapból is én folyok!” De nem bántam meg. Ugyanis ez tényleg jól sikerült. Én nagyon szeretem a filmben az erdélyi lány fohászát, amit énekel. Nagyon jó, hogy a Beáék a 2001-es '56-os rockopera ragyogó zenéjére vágta a filmet. Így a fiatalok is végigülik. Az egyik ankéton egy középiskolás megkérdezte tőlem, hogy ott leszek-e a magyar Szigeten? Mondtam: „Naná!”

– Önök, *hasonlatosan Kósa Ferenc Küldetés című filmjéhez, szinte járják az országot, bárhova lemennek, ahova hívják önöket. Végül is hány helyen mutatták be az alkotást?*

– Siófok, Keszthely, Budapesten több helyütt, tegnap Kaposvárott, Veszprém, Szombathely, Sopron, Győr, Hajós, Hajdúnánás, Hajdúböszörmény, most másodszorra Debrecenben...

Ez a 117. hely. Mindennap vagyunk valahol a szó szoros értelmében. Balassagyarmaton egy teljes iskola volt ott, egy darab ülőhely nem volt. Én álltam, és szégyelltem magam. Mit mondhatnék nekik? De a gyerekek teljesen felháborodtak azon társaikon, akik a filmben semmit sem tudtak a forradalomról, s a jobbik esetben csak összetévesztették 1848-cal.

Nem olyan régen esett, hogy a XIX. kerületben egy ankéton panaszolta egy fiatal, hogy a pesti tanítóképző főiskolán 2005-ben ellenforradalmat tanítottak. És ő kijavította. A tanárnő lerontotta a jegyét.

– *Van még '56? Mi '56 üzenete ma e reményvesztett országban?*

– Ötvenhatban harsogta a rádió: „Hazudtunk éjjel, hazudtunk nappal, hazudtunk minden hullámhosszon!” Aztán két hétig nem hazudott a sajtó! És mindent leírtak, ami számított.

November 4-e után, amikor Kádár „visszalovagolt” a testvéri tankokon, első dolga volt, hogy letiltsa '56 sajtóját. Olyannyira letiltotta, hogy a Széchényi Könyvtár hírlaposai sem fértek hozzá. És a 80-as évek végén kapta meg az utasítást **Kocsi Anikó**, hogy nézze át '56 sajtóját!

Ugyanis ha nem titkosítják le és valakinek a kezébe kerül, akkor rádöbben, hogy amit az iskolában tanítanak neki, az hazugság. De megfordíthatom a dolgot, hogy azért titkosították, hogy azután az iskolában úgy tanítsák '56-ot, hogy randalírozó csöcselék, fegyveres horda, rablók és hasonlók vérengzése volt. Nekem minden munkahelyemen kértek erkölcsi bizonyítványt, és semmit se szégyelltem úgy, mint ezt. Szóval erkölcsileg kellett ezeket az embereket lehúzni a sárba. No, ez az, amit nehezen tudok megbocsátani nekik!

Ma óvatosak vagyunk mindennel, ami a múlt. Félünk. Ellenforradalomról vagy arról sem beszélünk. Ez az igaz tragédia: a vákum. A teljes amnézia!

Ötvenhat egyszer szól a hazaszeretetről, egyszer szól a még-erkölcsről, egyszer

szól a hitről. Az igazság kimondása gyógyít. A ki nem mondott gondolatoktól beteggé válik a lélek, onnantól pedig a test. Tudta, hogy az ÁVH modernnek készült épülete valamikor kisállatdaráló volt? Kanadában él még, akivel megtervezették. Egyébként ide jártak horgászni az emberek. Olyan kövér halak voltak ott, hogy nem igaz! Gondoskodtak az ÁVH-sok a csemegéről.

Lehet bármilyen jó dolgunk a világon, igazán itt van otthonunk. És miért kellene elhagyni nekem ezt a gyönyörű nyelvet? Azt mondom, hogy hazám, s a hazámon belül lakom valahol – van egy házám. Úgy el lehet játszani a magyar szavakkal. Ezt csináltuk a börtönben is: szerelem, szeretet, édesanya, édesapa. Így senki se mondja a világon. Mert szívből jön. Mint a zászlóhímezés, amiket nap mint nap varrok. S ha már nem leszek képviselő, akkor is meg tudok élni valamiből. Hímzem a zászlót, hogy bevarrjam az ország vérző sebeit...

Pósa Zoltán

*Lobogónk égő stigmája
Forradalmunk emblémája*

Pongrátz Gergely büszke népe

Rubintúz –vér
Hókristály csönd
Rügybefont bérc:
Trikolorunk,
Vérben ázó
Lyukas zászló

Atyáinkat lemészárló
Vörös csillagos bitangok
Kezeivel irányított
hernyótalpas fémfalanxok
Húsdaráló csontot őrlő
gyilkos hévvel
Hamis békét hazudozó
Csalárd csellel
Nyájas völgyeinknek mélyét
Végzetetlen temetővé
Hegyeinknek karcsú csúcsát
Már megannyi sírkeresztté
Tették volna, ha hagynátok

Pongrátz Gergely büszke népe
Ötvenhatos pesti srácok
Hős halottak tiszta lelke
Isten mindig vigyáz rátok

Radnai István

Hitetlen hit Európa

már kell még kel anyai dombokon
mögöttünk bécs berlin és trianon
lám csak a nap alatt változás
az éledő valóval határos
odalent zászlótlan néma város
sugaras hajnal tűz semmi más

semmi más csak a virrasztó lelkek
rákóczira harsonára kelnek
a rádió hangja nem recseg
vézna tornyok állnak harangszurony
a kereszt a kereszt nem drog sulyom
harangszó nem temet nem temet

ablak nyílik homályos a jövő
hercegem imre fenevad-halál
szemében vulkán ébred feltörő
kell ezredév s még száz míg megtalál

Emlékszóródás

még a hamvakat is
volt olyan kor ledarálták
az osztályellenséget
fantommá leszünk

fantomok még csak egy kereszt
egy csupasz kő sem
amiről az idő karma a nevet
ragadozó a feledés

Néma

az egykori jónás cizellált toronyban
vagy az idő cethala mélyén
mintha könyvbe pincébe bújna
reszket csont-soványan

mikor mindenki hallgat
bénítja félelem szó akad torkán
babits torka már csak a toll
babits szava már csak a könyve

látja ninivét lángba borulni
látja hogy égből leszáll a kénkő
látja hogy múlik el mind aki hallgat
amikor vihar eső két vész közeleg

kívánta bár szólna még egyszer a gége
nem bújna már ékesen kérne kegyelmet

felfal de a szellem él
lehet hogy féregjáraton szökik
milyen pejoratív
így jutni a mennyországba

anyám megvan csupa csont
ha keresném körmőmmel kiásnám

Serfőző Simon

A 87. Ünnepi Könyvhét egri megnyitójára

Tisztelt Egybegyűltek! Kedves egriek! Hölgyeim és Uraim!

Az ünnepi könyvhét egyedülálló jelensége a magyar kulturális életnek: sikeressége nyolc évtizeden át töretlen volt. Supka Géza javaslata, hogy legyen ünnepe a könyvnek, 1927-ben Miskolcon hangzott el, az akkor június 5-ére eső pünkösd vasárnapján, s amely először rá egy évre megrendezésre került Budapesten, hogy azután országos méretűvé szélesedjen. Ez a sorozat 2001-től a gyermekkönyvnapokkal is kiegészült.

Egerben 1930-ban tartották az első könyvnapokat. Ha ekkor nem is volt író-vendége a városnak, s a könyvesboltok sem telepedtek ki az utcákra, a kirakatok tele voltak újdonsült kiadványokkal: Herczeg Ferencsel, Móriczal. A legtöbb könyv Arany János Toldijából fogyott.

Minden várakozást fölülmúlt az itteni könyvhét, írta a korabeli *Egri Újság*. A kereskedők igyekeztek közelebb kerülni az olvasókhöz, felhívni a figyelmet az olvasás fontosságára, a legújabb irodalmi művekre. Amelyekre, főleg az igazán értékesekre, a figyelemfelkeltés manapság ugyancsak ráférne. Az érdeklődés irántuk mintha nagyon is megcsappant volna.

Mit tapasztalunk ugyanis?

Elfordulásunkat a könyvektől, lassan lemondva a vásárlásukról is. A felnőtt társadalom ezt a jelenséget talán még érzékeli, hiányérzete azonban jórészt kihalóban, átadva ezt a könyvek iránti közönyt az utánuk jövő generációknak is.

Vagy át sem kell adni? Ők már így nőnek fel?

Az idősebbek, akik közül nagyon sokan a könyv bűvöletében éltek, az olvasás meghatározta gondolkodásukat, mára döbbenet tapasztalják, hogy felcseperedve körülöttük a fiatalabb korosztályok, mekkora eltérés mutatkozik az ő és az ifjabbak világlátása, életfelfogása között. Az egyik ok a számítógépek térhódítása, lefoglalva szinte minden idejüket, jórészt kiiktatva életükből az olvasás élményét. S egyszer csak elkezdenek más nyelven beszélni, tele idegen szavakkal, szokatlan kifejezésekkel, ismeretlen fogalmakkal.

Akik digitalizációs ismeretek birtokosai, egy olyan világba bejáratosak, amelyekben mások csak botladoznak, szinte kiismerhetetlen számunkra. Nem értik a diginyelvet, net-nyelvet, chetelést, szkájpólást, linkelést, ami természetesen nem linkeskedést jelent. Ezek a felnőttek előtt magabiztossá teszik és fölényeskedővé őket, a korosabbak pedig megalázottnak érzik magukat. Lényegében a szakkönyvek forgatása sem segít rajtuk.

Ennek ellenére kinkeservesen megtanulnak sms-t s e-mailt írni, szkájpólni is, csak-

hogy messzire szakadt hozzátartozóikkal érintkezni tudjanak. Ennél bővebb tudásra aligha képesek, tisztelet a kivételnek. Hogy ez ne így legyen, a megélhetés biztosítása helyett a számítógépnek kellene betölteni mindennapjaikat. Mint már betölti az óvodás gyerekekét, akiknek pedig még elsősorban énekelni, futni, mászni kellene, ismerkedni a természettel.

Szó se róla, a számítógépek szolgáltatásai közül, megfelelő válogatással, rengeteg hasznos ismeretre lehet szert tenni. A figyelem azonban általában nem azok felé fordul, hanem a játékprogramokra, zenehallgatásra, s ami már egy másfajta, az egymástól elidegenedett ember életformájának elfogadására irányít. S ennek elfogadására bizonyos könyvek állnak.

Az a bennük megfogalmazott gondolkodásmód vált elutasítandóvá, hogy ne mondjam: ellenséggé, amely a hagyományokra épül. Előnyökre a haszonelvűség, a pénz tart igényt.

Hiszzen a másik ok épp ez: a könyvek közül az számít értékesnek, amiből minél több minél gyorsabban eladható. Annak van hírverése, s a félrevezetett olvasó azt veszi meg. Bóvlinak csak nem csapnak ekkora lármát, gondolja. Pedig csapnak. A gyermekkönyvek esetében azoknak, amelyek giccsesen túldíszítettek, egyfajta amerikai divatot követnek. Nyelvezetük szürke, leegyszerűsített, hiányoznak belőlük azok a népmesékre jellemző szófordulatok, nyelvi ízek, amelyek élvezetessé, lélekbe beépülővé teszik a meséket, megmozgatják a gyerekek fantáziáját, vizuális képességét. Máskor pedig idétlen szójátékokkal kívánnak a cseperedő olvasókra hatni. Pedig ők még a csodák világát szeretnék járni, elképzelni az elkötött Napot, a terülj terülj asztalkát. Az aszfalthumor helyett a kis mesehős mellé állva biztatni: üssed, üssed botocskám! Imígyen téve igazságot a világon. Ezeknek a meséknek a gyökere a néplélek mélységébe nyúlik. Akárcsak Móricz Zsigmond ifjúsági műveinek történetei vagy Gárdonyi regényeié, Móra Ferenc elbeszéléseié, vagy éppen Lázár Elvinéi.

A globalizáció pedig ezt a fajta irodalmat nem óhajtja látni. Megtűri csupán. Az értékfolytonosságot sodorva veszélybe ezáltal. A felnőtteknek se azokat a kiadványokat kínálják a boltok – jórészt nem azokat –, amelyek az igazi irodalomhoz tartoznak, hanem amelyek egyszer használatosak, felejthetők, könyvnek látszó tárgyak csupán, ahogy manapság mondják. A bulvárirodalmat szaporítják, nem pedig bennünket – olvasókat – gazdagítanak, amelyek erények felmutatói lennének, s amelyek az egymáshoz tartozás érzését erősítenék bennünk, inkább az elidegenedést, az elfordulásunkat a másik embertől.

S ezt az érzést az irodalomnak az a fele is táplálja – főleg az a fele –, amelyik önérdekű, önmegvalósító, amelyik a leginkább hírelt, ajánrozott, plakátokkal hívják fel magukra a figyelmet utcák és aluljárókszerte. A közösségi értékekről pedig szó essék! Azoknak úgy kelljen utána menni, felkutatni. Az embereknek elmenjen a kedve a megvásárlásuktól. Főleg meglátva az árukat a hátlapon.

Nagy veszteséget nem okoznak, ha nem akad vásárlójuk. Így számol a latolgtatás. Hiszen a hiány bőven megtérül a látszat-könyvek bevételeiből. S nem mondhatja senki, hogy a kínálat egyoldalú. Végül is minden megvásárolható, ami „szem-szájnak ingere”. Hiszen meg is lehet rendelni, de az mégse olyan, mintha ott helyben a boltban lapozgatható lenne.

Az embereket így is lehet szoktatni az olvasásról. A kiadókat pedig arról, hogy időtálló könyveket kiadjanak, mondván nem veszi azokat senki. Főleg ha nem vagy nem is lehet velük találkozni. Véletlenül csak. S az így elkedvetlenített s megfogyatkozó érdeklődőknek már valóban nem érdemes több száz példányban megjelentetni könyveket.

Vannak, akik így gondolkodnak.

Ne álljunk be az ilyen gondolatok elfogadói közé.

Akkor sem, ha léteznek már e-könyvek, aipedeken is olvashatók már regények, versek, tudományos értekezések. Ragaszkodjunk mi az igazi könyvekhez, varázsukat nem pótolja semmi. S ragaszkodjunk egymáshoz, olyan nyelvet használva – magyarrá téve az idegeneket –, hogy szót értsünk egymással.

Köszönöm, hogy meghallgattak.

Bíró József

DADA / AZ ESZTENDŐ 351 NAPJÁRA

mert üres bugyellárisodról
 eszedbe jut !
 enned kéne egy főtt ? /
 nem ! / egy sült ! /
 nem is EGY ! / hanem ?
 KETTŐ ! / sültkolbászt
 / friss kenyérrrel és
 meginnod / egy – két pohár
 barna sört • az
 tán eszedbe jut / ven
 ned kéne ... / azt is !
 / mit is ? / ? / ciga
 rettát / gyufát !
 / majd / mert más ten
 ned nem lehet / : elin
 dulsz hogy szétverd a
 hivalkodó / fényes ki
 rakatokat / : és köpsz
 a normatívumokra / ...
 hisz' éhes vagy / ... és
 nincs mit enned / innod
 ... és nincs ! /
 az ! –
 sincs ! – és amennyire
 – vissza az IDŐBEN – !
 ... mindig ... mert ! /

 MERT ! / így élünk ! /
 így élek ! / ... / !

 s miután / EZ / nem AZ
 ... lépj át dogmatiz
 musod liánjain és pró

báld elfeledni törté
 neted / történetem / –
 s jöjjön / !
 jöjjön el valahára ...
 a várva – várt / ... / –
 minden nyomorúságon ! /
 / minden ... en / –
 felülkerekedő / a sza
 badságodnak legalább /
 illúzióját ? / nem ! /
 a SZABADSÁGODAT való
 ban kinyilvánító / ...
 felmutató / ... / DADA
 / „ DADA a mi erőssé

günk : mely következ
 mény nélkül főlemeli a
 szuronyokat, a német
 csecsemő szumátraí fe
 jét ; Dada a papucsok,
 sőt párhuzamok nélküli
 élet ; mely az egység
 ellen van és érte, és a
 jövő ellen eltökél
 ten ; bölcsen tudjuk,
 hogy puha vánkossá vá
 lik majd agyunk, hogy ”
 elérkezzék végre ...
 a TEREMTŐ ... ! / a
 m e g v é l t ó DADA !

zöldszemű / fekete /
 félfüggetlenített /
 jeles macskám / ! cipő
 talp alá húzódó érdem

jegyek hamuesőjében / !
 spanyolmeggyet maj
 szol / mintha végigső
 pörne EURÓPÁN a sörár
 pa – síncsere / pedig / !
 nincs túloldali ing / !
 heveny pázsit síncs / !
 bizalomgerjesztő elegy
 mímel derítőfürdőt / s
 a délre néző ablak bú
 gócsigát kártol / ki
 árusít árvalányhajszá
 lakat / bakugrást / és
 bal felől érkező ká
 bitó rohambrigádokat /
 ma nincs izzósál / : / !
 nincs jajvörös — kétágú
 — kozákló / nincs ívrét
 alakban kaszáló hölgy
 válasz / nincs napkö
 zi állapotban pasztell –
 napfoltmaximum – kotta /
 nincs örökös torpedó
 naszád / nincs magánzó
 fánk – gyönyörhajhászat !

 zöldszemű / fekete /
 ... ilyen – olyan ... / !
 macskám nyújtózkodik /
 morcog / s leheveredik
 az ágyra / mintha jobb
 felől – *most* – vala
 mi határ menti falu és
 egy jó fajtájú tánckar
 védené / tömény szusz !

 / vérnarancsokat okádó
 / kősóbánya – lakó – for

galmistákkal álmodik /
 mert van / mert az ek
 razit hajnalban elálló
 fülűvé varázsolja ama
 rokkant felsálszeletet
 / mert van / mert van !
 / fogzománcsérülés / s
 van hamis lelkű titok !
 / mert van / ideológ
 ai harc / kekszfogó
 — csipeszt — markoló —
 osztályöntudat / mert van
 / van osztálygög / van
 / mert van / kéziipari
 készítményű / kétmoto
 ros időjárás jelentés /
 mert van / foltos ige / és
 piperkőc / koncleső
 hetivásár / mert van /
 kanál alakú nyelvtípus
 / mert van / van / be
 soroló bizottságot ta
 núságtétel – csúsztatás
 ra felszólító hatalom !
 / van / mert van / kö
 römlakkot szállító já
 rulékos köhögési in
 ger / van / van ! /
 uszályvontató kötele
 ket ötemeletnyi magas
 ságba emelő folytatá
 sos paradicsommadár – si
 rató – csekk – könyv / van

 / miért ne lenne ? / ?
 kilencszáz éves / min
 tába öntött / középf
 nom / közepes vízállá
 sú előőrspanacsok / !

.....
 s mivel van EZ / ! AZ
 pedig iszonyodva / !
 mossa a szennyest / ?
 mossa ! / mossa / il
 ledelmesen / arcán ol
 csó / lelencmosoly / !
 szóval / mossa / mint
 őrségváltás előtt szo
 kás a zaccos testvéru
 zemet / parádésra mos
 sa / mert ... / – és
 újra benépesülnek / a
 már – már – *elveszett* / –
 azonban kökényszemű
 madártej – illatú / sáp
 kóros / közhelyes / és
 egyúttal / panamavá
 szonnal bélelt / máni
 ákus babaszobák / – :
 áztatás / áztatás : – és
 alighanem sebbenin
 járja át a pántlikás /
 magát zsúrfiúnak álcá
 zó / hidász főtörzsőr
 mestert / igen ! / for
 rásértékű / ínycsik
 landó / négyrendbeli /
 csapra – ütött – katedrá
 lisok emelnek szót / a
 szavannák kapcsolási /
 valamint / méretterve
 ellen / és szemrebbe
 nés nélkül gymorszá
 jon rúgja az idegenlégi
 ós / mozgalmoszakos /
 ködprofesszorrá ved

lett / fércelt – száju /
 maszturbáló — : —
 / AMA – : KERTÉSZLÁNY /

AMÁL // AMÁLIA // AMÁL
 vegyes lekvárt lékel /
 k ö z b e n ! –
 fonnyadt / cukroszacs
 kó – állagú / rózsaszín
 re paskolt csöcsét / ! –
 az egyetlen IGAZI vész
 – proletár – / : neu
 raszténiás mézeskalács
 huszár /
 púderpamacs – puccos hó
 na alá rejti : / – pro
 vokál – / szentjeim ! –
 mondja ÁDÁM – / – ez
 sem / AZ / ! / – és
 ekkor színre kerül / !
 maga készítette hárfát
 állít a kandalló elé /
 kisadag pörköltet ren
 del / sokablakos sétat
 tesz / a történelmi / ?
 nem ! / inkább a nagy
 adag fagyalt / : és a
 hólyagos ——— hegeliánus
 ——— inas történelmietlen / !
 napidíjas tükre előtt !
 / hárfá / kandalló / –
 pörkölt / fagyalt / –
 t ü k ö r ! / – mondja
 / ÁDÁM / — KRÜL / !
 ekkor kerül ravatalra !
 / nevelőnővé szürkül a
 kávédaráló / nikkela
 céllá züllik a szere

lemfáltés / fűzfaárny
nyaral helyzetdalban /
a meglopott ingerkü
szöb gyöngybaglyot e
tet / hótörasz ! /
bikavadító kontroll jó !
/ kerülő úton
.....
.....
tápázkodik a kopasz zugárus
p r i b é k : - /

... nota bene ! / - :
nulla poena sine lege : -
/

megsokszorozza sikke
sen istentagadó / ám ! /
kedélytelen tartozéka
it / itatóspapírba ! /
fuvarlevél – másolatba /
készülőfélben lévő te
veszőrszövetbe törli - :
kivétels tehetségű !
/ pillangósvirágú ! /
önállótlan szájkosarát : -
kéz alatt ela
dó hajsütővasak /
vízrajzi térképek / minő
ségi ellenőrök romjain
vergődik / - *kéjesen* -
/ s a kedvező széllel ! /
talajra talál a ház
mester / karján kótya
gos unokája — : akár
ha strandkosztüm ková
szosodna / lehazaáru
lózza nemzójét s a ki
kiáltóként profilírozott
kispárnákat : — i

dőközben horgonyt vet a
viceadmirális és ő
lénytantanára szavala
tát idézi / - *fennhangon* -
/ **az ember zónázik**
/

de a közönségszerve
zőnek ez is kevés / !
különnvéleményét jelez
ve / leadja szavazatát
/ határátlépési kísér
letéhez főápolót jósol
/ kacagányát csempézi !

/ drótnélküli megol
dást keres a legfőbb /
ill. / a pót / dudva
irtás – felelős / - gép
puskáját eperszemekkel
/ rizspálinkával – ita

tott hangyákkal / hí
naron hizlalt / ! finn
rendszerű / ! parányi
postagalambokkal meg
tölti - / *így halogat* ! / -
óévi csatornaszellőt
/ ... / ! dísztvára
tot küld a jelvényeket
módfelett kedvelő pát
riárkának / aki eme fi
gyelmességet jérceto
jásokkal / jelzalogle
velekkel viszonozza / !
s ezzel lezárul(na)
a nászinduló / HA nem
szólna közbe a népbüfé
öntevékeny csaposát
alakító / kissé unisex

adóellenőr / kövtelé
 seit a kalapszalon WC
 kagylójának peremén
 operalibrettókat ordító
 – a kiváló áruféléket
 láthatóan túlbecsülő –
 kadétiskolai növendék
 nek előadja / azaz / !
 ó – flamand nyelven rábe
 széli ultramikroszkópja
 tömegpárttá – ido
 mítására / ! a pász
 tortüzek kultúratta
 séja 9 kártyamutatvány
 birtokában társnőt fi
 zet / túlbuzgósága
 impotenciára vall / !

.....

potens attasé nem les pász
 tortüzet / nem fi
 zet társnőt 9 ! kár
 tyamutatvány birtoká
 ban / atamán se' lesz !
 /
 „ és hülyék vagytok ”
 „ és mindannyian hü –

lyék vagytok ” ... /
 „ és mindannyian hü –
 lyék vagyunk ” ... /
 „ és nagyon gyanúsak ”
 / mert kulcsra zárt
 idegvégződés tartanak
 munkaszüneti napot ! /
 szurokfáklya ölbeli
 ebét kínozza kurtavas !

/ végül is szánalmas /
 menhelyi – löttyre sóvár
 / éhező művész maradsz

/ s üres bugyellá
 risodról eszedbe jut !
 enned kéne egy főtt ? /
 nem ! / egy sült ! /
 nem is EGY ! / hanem ?
 KETTŐ ! / sültkolbászt
 / friss kenyérrel --- és
 meginnod / egy – két po
 hár barna sört • az
 tán eszedbe jut / ven
 ned kéne ... / azt is !
 / mit is ? / ? / ciga
 rettát / gyufát ! /
 / majd /

mert mást ten
 ned nem lehet / : elin
 dulsz hogy szétverd a
 hivalkodó / fényes ki
 rakatokat : / és köpsz
 a normatívumokra / ...
 / hisz' éhes vagy ... és
 nincs mit enned / innod

G. Komoróczy Emőke

„Mindennek titkos lelke van...”

Hegedűs Mária természetelvű vizuális költészetéről

„Egy tárgy azért képes szeretetünket felkelteni,
mivel önmagánál nagyobb erők hordozójának tűnik.”
(Jean Bazaine)

Hegedűs Mária (sz. 1951.) egészen sajátos, egyéni alkotásmódot képvisel a Magyar Műhely körén belül. Nőies látásmódját megőrizve, egyedi, női alkotói utat járt/jár be. Vidéki lány lévén, távol a fővárosi avantgárd köröktől, természetközeli életfel-fogásban nevelkedett. Életútjának állomásai: Hajdúdorog – Hajdúnánás – Debrecen – Kazincbarcika, ahol a debreceni tanítóképző főiskola elvégzése után (1974) népművelőként helyezkedett el. 1976-ban felvették az ELTE magyar–népművelés szakára, így közelebről megismerhette a korszak eleven, vitákkal terhes kulturális életét. Ő természetesen az „újítók” pártján állt, s később, mikor már maga is tanította a magyar irodalmat Kazincbarcikán, egy szakközépiskolában (ahol könyvtárosként dolgozott 1984-től), a legmodernebb szemléletet képviselte. Kolléganője volt Takácsné Papp Mária (Papp Tibor húga), aki édesanyjával együtt ugyane városban élt; s akiket Tibor, ha itthon járt, mindig meglátogatott. Papp Mária – matematika tanár lévén – már 1983-ban számítógépet kapott a bátyjától, ami akkor itthon még ritkaságszámba ment! Ő mutatta meg kolléganőjének a *Magyar Műhely* számait s a bátyja gyönyörű vizuális albumát, a *Vendégszövegek* 2,3.-t.

Hegedűs Mária ettől fogva tudatosan kezdett érdeklődni a M. M. iránt, s „ellesve” a poétikai újításokat, maga is készített vizuális költeményeket (Apollinaire – Kaszák ikonikus, geometriai formái, valamint Erdély Miklós művészetfilozófiája voltak számára az irányadók). 1985 nyarán már jelen volt Kalocsán az első hazai M. M.-találkozón; s a kollektív kiállításon is részt vett műveivel. Végighallgatta az előadásokat, megismerte a M. M. köréhez tartozó alkotókat; elementárisan hatottak rá Schöffner Miklós fénymoduljai. Ettől kezdve rendszeresen eljár a M. M. körének ekkor még „titkos-tilos” budapesti összejöveteleire (Bujdosó Alpár húga, Ildikó lakásán, Pomogáts Béla Villányi úti otthonában, a Petőcz András-szervezte MÉDIUM ART-esteken stb.). Elment az 1987-es hadersdorfi találkozóra is; ekkor kötött szorosabb barátságot a Bujdosó-házaspárral.

A M. M. 1986. decemberi (72/2.) számában jelentek meg tervezett vizuális kötetének első darabjai. Majd Papp Tibor tanácsai és útmutatásai alapján (aki meg-

ismertette vele a különféle betűtípusokat, nyomdatechnikai eljárásokat, szövegszerkesztési módokat), valamint saját korábbi fotós és rajz szakköri tapasztalatait hasznosítva, elkészítette első, 14 lapból álló, Mallarmé *Kockadobása* példájára 40 x 40 centiméteres négyzet alakú, szitasokszorosítású vizuális mappáját 50 példányban (*Vendég voltam apám kertjében*, Kazincbarcika, 1987). Apja, akit ő ápolt éveken át, 1985-ben halt meg csontrákban, hosszú szenvedés után. Lírai számvetésében a vers-én szembenéz gyökereivel, szüleihez való viszonyával és saját élethelyzetével is.

Az alkotó munka ettől kezdve egyre inkább az önkifejezés, az élményfeldolgozás örömteli módja lesz számára. A M. M. révén sikerül bekapcsolódnia a nemzetközi vizuális költészet véráramába: a 80-as évek végén már több kollektív külföldi tárlaton szerepel műveivel (Lyon, 1987. április 3: *d'atelier* és *M. M.-est*; Leuven, 1988 tavasza: *Európai Költőfesztivál* – itt az egész albumát kiállítják). 1992-ben újabb 50-példányos szitasorozatot készít a Tretyakov Képtárban még annak idején vásárolt szibériai *maszkgyűjteménye* mintájára (*Karnevál*; „vizuális szerepköltészet a születéstől a halálig”). A sorozatot ajándékba küldi a külföldön élő – általa jelentősnek tartott – alkotók számára; többségüktől (így Határ Győzöttől, Francis Edeline leuveni művészettörténészről stb.) elismerő méltatást kap. A hazatért M. M. mindhárom keszthelyi találkozásán (1993 – 94 – 95) jelen van; s bemutatja újabb alkotásait, diaporáma-vetítéssel, performance-szal egybekötve.

1996-ban a M. M. Kiadó – a Kazincbarcikai Önkormányzat és a Soros Alapítvány támogatásával – megjelenteti *Az én karneválom* című, első vizuális kötetét, amelynek külön érdekessége, hogy minden fejezet más-más színű lapra van nyomtatva (narancssárga – kék – szürke – piros – zöld – s végül tarka). A könyv megjelenését két bemutató követi: Kazincbarcikán (ahol Sörös Zsolt mond laudációt), valamint Miskolcon a Petró-Házban, Vass Tibor szervezésében (*Más-Kép*). Mindkettőt kiállítás és performance kísérte (a nyomdától megkapott selejtes színes íveket a szerző egy teknőben, gyökérkefével mosta-mosogatta, miközben sorra mondta a verseit – majd a lapokat kiakasztotta száradni egy szárítókötélre; ezzel visszautalva Kassák *Tisztaság Könyvére*).

A kötet kalligrafikus kompozíciói archetipikus jelrendszerre épülnek; a vizuális patternt hordozó grafikai elem és a szövegelrendezés megkönnyíti az értelmezést. Az esetlegesen elhelyezett szövegdarabkák többféleképpen is összeolvashatók, számtalan asszociáció kapcsolódhat hozzájuk és magukhoz a képi elemekhez is, amelyek a kompozíciókat nyitottá teszi, és egy széles ívű szellemi aurát vonnak köréjük. A kötet szerkezet a hozott/kapott szellemi-lelki indítástól (*Vendég voltam...*) a belső érlelődés stációján át az emberi-művészi kiteljesedésig ível. Az előző-oldalakon a szerző szilárd, tömör, fekete téglalappal jelzi: az előző stáció lezárult, új probléma-komplexum következik. Két korai mappáját természetesen szinte változtatás nélkül

építi be könyvébe, ezzel is jelezve: a gyökerekkel már tisztában van – ezek (voltak) benső egyensúlya megteremtésének forrásai.

Apa napfényragyogású *Kertje* (narancssárga színű lapjaival) az egykori Édent idézi; a macskaalakzat a női/es/ség és a lelki függetlenség szimbóluma („madarakkal kódorgok” – „/k/er/e/getem a tsárkányokat” – „állok a holdzúgásban” – „hallom a kövek közt hallhatatlan / zöld fekete csattogó / tengerfogyatkozást”). A Kert elvesztésének fájalmát az alkotás, a „szó-kreáció” s az „örök temethetlenség” segít feloldani. Az *Apa* immár végérvényesen azonos a Természettel; a sírhantra hulló göröngyök (fekete tintapacnik a szövegen) jelzik: az emlékekből Élet sarjad; a rózsákban – gyümölcsökben – a napfény ízében az *Apa* újraél.

Az eredeti *Karnevál*-mappán is csak kicsit módosít a szerző: a Zodiákus 12 maszkját kettővel megtoldja – ezekbe mélyen személyes gondolati tartalmakat kódol. A kék alapszín maga is az égbolt kékjére (és az elvont léttartalmakra) utal. Francis Edeline szerint a maszkok „sorozatot alkotnak, akár az élet egymást követő és végül a halálba torkolló arculatai. /.../ Ebben a nagyon profán században éppen a 'karneváli'-nak és a 'cirkuszi'-nak a csapdája révén válik a hatalmas kettősséget hordozó mű komoly tartalmak kifejezőjévé”.

A Zodiákus a teljes életkort szimbolizálja (minden egyes évben – egész életutunk folyamán – e körökön haladunk végig: a tavaszt köszöntő Kostól a Halagig; a halál és feltámadás – újrakezdés – jelképig). Az állatövi jegyek az ember ösztönerejét, természeti alkatát szimbolizálják (amely a primitív embernél még fékezetlen volt; a fejlődés során viszont fokozatosan megtanulta spiritualizálni). Jung szerint „az állati lény” mint ösztönös lélek, mindannyiunkban ott lakik, nem elfojtanunk, hanem szabad akarattal uralnunk kell (önismeret által személyiségünkbe integrálni). A farsang az önismeret megszerzésének próbaköve és színtere. Állatábrázolások már a paleolitikumban is léteztek (barlangi rajzok, 50-60 000 éve); az ősi népek varázshatalmuk miatt tisztelték őket: a totem-állatok szelleme túlélte az évezredek. A maszk a totemállatot jelképezi: (a törzs őséneke szellemét, akivel a bennszülöttek mindmáig kapcsolatot tartanak). A maszkok tehát *archetipikus szimbólumok*, s az állatbőrbe öltözött alakok („állatdémonok”) mindmáig különböző népi kultuszok szereplői (vö. C. G. Jung: *Az ember és szimbólumai*, 1993-as kiadás, 231–239.).

A *Karnevál* a *Kos* jegyében kezdődik (az egyiptomiak Amon Napistent is *Kos*-fejvel ábrázolták): „*Karnevál*-őfelsége, a mosolygó arcú Király /.../ színes-illatos-édes papíresőben / sárgában-vörösben / koszorúslányok fekete-fehérben”. Az absztrakt *Bika* csillagkép a Vénuszuralta betű-ékszerláncból rajzolódik ki (a görögök Zeust ábrázolták *Bika* istenként; ugyanakkor a Minotaurus a pusztító bika alakmása volt). Az *Ikrek* jegyében (amely a kínai mitológiában a Sárkányt jelképezi) *Karnevál*herceg betű-négyzetbe zárja magát „anyámasszonyanyámként”, így teremtve biztonságos keretet „kétarcúsághoz” (a római mitológiában ő Janus isten). Majd szigorú arc-

kontúrral megjelenik a *Rák* – s hozzá társítva a temetői képzetek, a Holtak Birodalma; ahol a lírai én apja immár végérvényesen lakik. A „nedves jegyre” jellemző érzelmi bizonytalanság töprengővé teszi („szégyentábla – számárfolt – bűnfolt – átok alatt vagyunk az arcokkal kövezett úton /.../ ez a fehér tigris ez a fekete teknőc apám saját arcán fut mint eltévedt szőlőinda” stb.).

Az *Oroszlán* minden mitológiában az első helyen áll az értékhierarchiában (igazságtévő uralkodó; a keresztény szimbolikában Krisztus egyik arca). Itt és most mint az élet delén járó Karneválherceg lép elénk – a tomboló nyárra panaszkodik („kés a napban” – a „holtak is szomjaznak”; „sirályok sikoltása” kereng a légben: a „nagyszájú szél” mindent elsőprő vihart ígér). Emberfejre emlékeztető, markáns arcával, bajuszkájával-állszakállával olyan, mint aki valóban eltöpreng az Élet értelmén. A zodiákus pedig forog tovább...A *Szűz* csillagkép kettős arccal lép elénk „a csurommező holdfény” alól. Egyik arca keskeny, finom vonásait ékszerszerű betűlánc alkotja (Aphrodité, illetve Mária-szimbólum); a körötte-fölötte VVVV-alakban csapongó varjak az ősz közeledtét jelzik: „talányos fák”, „rozsdás rózsák” „első és utolsó ölelésben” fonódnak össze. A Shakespeare-szonettekéből (112, 133, 150, 154) átemelt vendégszövegek feltűnés nélkül simulnak bele a képbe, újszerű konstellációban, a költő/nő/ gondolatkörébe illeszkedve. A Szűz másik arca már a beteljesült, termékeny ősz ígéri (a telt női arca rá vannak írva a fejében kerengő gondolatok: „szeretek s ha nem vagy rá érdemes még jobban megérdemlem hogy szeress”; „képbe zárom s túlzott mentéssel túlzom bűneid”; „szerelmed és száncalmad leve-szi homlokomról a botrány bélyegét” stb. stb.). A lányból asszony lett; a Szűz érett Nővé változott.

A *Mérleget* formázó, geometrikusan arányos, gyönyörű idolkus jel Justitia istennő igazságosztó Hatalmát jelképezi: az origó-pont /O/ mint harmadik szem ragyog a homlokán. A két szem körkörös betűíve s a szív ikeralakzatát leképező arc pontos egyensúlyban „mérlegeli” az Élet legfontosabb titkát: ki-ki „barlang-cellafészekbe”, „önszíve rejtekébe” zárja feloldhatatlan magányát; de ha két ember magánya egymásra talál, Venus szeretetlángja szelíd sugárzással egységbe vonja komplementer szívkamrájukat. S ekkor már a *Skorpió* (a mitológiai fönixmadár!) jegyében az öröklét titkát kutatjuk. A Skorpió a Kígyó és a Sas rokona: a földi kísértések legyőzésének és a Levegőégnek az Ura („hónvágyam van” – „ütött madárként elzuhanok”, „szoktatom magam a halálos hidegig”). Majd egy stilizált *Kentaur*-alakzat (a *Nyilas* – a germán és a magyar mitológia szent állata: a ló) a szelek szárnyán már Csillagbonba indul; de „nehézként” még ráfonódnak a földi kötelékek. A csillagpályák galaktikus fogaskerékszerűen egymásba kapcsolódó szövegekorei a kettős vonzás kínzó feszültségéről árulkodnak („mélyenélisz-mélyenélisz” – de felcsillan a megtisztulási vágya is „a visszatartott férfikönyvekben”). Karneválherceg továbblép...

A *Bak* jegyében már a sivár Tél vár rá: kihűl körötte minden. Artemis istennő ál-

dozati szerepre készülődik: meghal Másokért. Ezért látunk keserű-ironikus fintort a Herceg /ál/arcán: tudja, ő sem kerülheti el a számadást. Két szeme mint „agent spirituel” felügyel a „soros katalógus” vagy „balsorkatalógus” egyenlegére. A *Vízöntő* (vízválasztó!) kinek halált, kinek megújulást ígér. A félrehúzott száj, az oooo – aaaa – rrrr stb. betűsorozattal kirajzolt arc, elferdült orr, a hulló könnyek a jóvátehetetlenül eltékozolt Életet siratják. Hogy kire mi vár? – az majd a *Halak* jegyében (Krisztus-szimbólum) dől el. A zodiákus utolsó csillagképe két szimmetrikusan egymásba épülő arc-térfelet mutat, a homlokot a BAL-VÉGZET sejtelve felhőzi; ki-ki HALADÉKÉRT esd az Ítélszék előtt. Az álarcosbál végetért: farsangtól farsangig tartott. Kinek mit hozott? – ez ám a BÖKKENŐ! A KESERŰDŐS KIRÁLYFIAK elhúzott szájjal nyugtázzák: VÉGE! Az utolsó maszk félig síró – félig nevető mosolya elárulja: mindenki tart attól, ami rá vár, amikor lelép a Világszínpadról.

A harmadik ciklus (*Kóborlások*) a maga szürkés alapozásával a *Betűbirodalom*-ban való kóborlás – keresés – tájékozódás izgalmas időszakát idézi meg. Az itt látható képversek zöme a *Médium Art* antológiában, illetve a *Magyar Műhely*ben már napvilágot látott – valamennyi a tipográfiai kísérletezés időszakában. A szerző betű-utakon, betű-városokban, betű-térképen, játékos képalakzatokban bolyong; itt-ott a kínai képjeleg is el-eltéved. A vers-én, mint aki tűzpróbán esett át, a betűkonstrukciókba drámai belső történeteket kódol („rohadt körtánc eszelős éjszaka /.../ vasvillaszigony rettenet járdal” – „kőlavínokban ölelkezünk kőben izzó kézjeleink közben /.../ tested barlangjában véremlen alszol / alszol / alszolóddal /.../ és együtt éljük az örök halálra ébredést”. A „betűköztársaság” szabályos, szimmetrikus homokóra-alakzatban épül fel; a talpazat és a felső rész mintegy tengelyforgással tükrözi egymást (*tükrővers*). A lírai én számára ez az „egyetlen lakható otthon”, „egyszemélyes haza”, „privát evangélium” – amelyben azonban csak akkor érezheti magát igazán otthonosan, ha egyébként /is/ Teljes az élete. De hogyan és mitől lesz /lehet/ teljes? –

Erre vonatkozóan a költő a Költészet-Palota (mint kacsalábon forgó vár) különböző szintjein varázsszavakat helyez el, ismét vendégszöveggént, most Szilágyi Domokos verseiből: „Szeressss.../ kicsit többet adni mint amennyi vaaan // s én RÁADÁSUL szeretlek”. Mintha a lírai én most talált volna rá az Igazi társra: e Palotában együtt akarja tudni mindazt, aki / ami az ő számára a legfontosabb: „szeretlek az Életből számkivetve / mert Álom minden innen és túl a halálon / miattad és éretted irgalmas csak hozzám a halÁLom / szeretlek s csókban állig TEDDD / hogy szeressem magam s állig a CSÓKban tedd hogy MAGAD is SZERESSED magad”. HARMÓNIA a Másik Emberrel csakis a SZERETETből fakad. A Palotaszárnyat betűmadárkák röpködik körül; boldogságot árasztva „csörködnek” – „karomkodnak” – játszanak. A záróképen pedig vidám lakodalmi zsongásban-bongásban zuhog-nak a nyomtatott és írott betűk. A szövegtömbök jórészt olvashatatlanok; viszont a

kompozícióból kiemelkedik egy lépcsőzetesen felépített szövegtest, amelynek minden „lépcsője” vastag keretben az egymásra-találás örömét hirdeti: „lakodalom van minden házban félek az érett ségtől ki csurranó mézízű nyárbán a vér szökésébe nem penészedő hajdában fészkel egy szarvasbogar lakodalom van már...”

Eme jelentős életfordulatot megörökítő ciklus után az élénkpiros alapozású BŐG BOZSOG a pálya- és sors-alakulás mozzanatait idézi fel. Női mivoltából adódóan a szerző nem vesz részt az irodalmi élet csetepatéiban; inkább szelíd iróniával leképezi (és nem leírja) azt a fullasztó légkört, amelyben – a cenzúra nyomásától megszabadulva – a különböző szemléletű csoportok egymás *ellen* és nem együtt küzdenek; a „koldusok” – „kufárok” – „kurvák” forgatagában szóhoz sem juthatnak azok, akik nem csatlakoznak sehova. A vadak minden változata (ragadozómadarak – medvék – héják – varjak stb.) megjelenik a porondon a „dögszagra”, s pusztítja az apróbbakat (szamár – csóka – menyétke – homár – rák menekül előlük); „dúl a gyűlölet”, s a csatamező győztesek / áldozatok hullájával telik meg. „Deszkasírt túr a kültelki szenny-menny” – „én dall – te dall – ő dall – hondal és kardal” árad mindenfelől. Költőnk visszavonul e tömegharcból: VÉGVÁRAT épít magának, s az Élet természetes szépségeibe fogódzik („mátkamezőn legelnek a zöldgerincű álmok”, s „könny ragyog az ég malom-szemében”). Míg a Városban „bög-bozsog” az élet, s „poklokat rejt a konzervdobozok és magazinok hulladéka” – addig a vers-én párjával a Béke Szigetét választja: „GYERE GYÖKEREZZÜNK”. A nyugtalan évek után eljött végre a FÉSZEK-rakás ideje: „védelmez-e még hajdan megikrásodott lángunk / virágzik-e még asztalunk / szépségünk romjaiban ágyunkban nyújtózkodó tűzben / szárnyas szarvasbogárszemed szelídül homlokomhoz”. A Férfi-Nő-kapcsolat ellentmondásosságáról is lényegi mondandója van Hegedűs Máriának; amit a négy képből álló MACSKA-ciklusba kódol. Valódi hím- és nősténymacska-alakzatba írja nyomtatott betűkkel a szöveget, mintha a macskapáros párbeszédet folytatna egymással. A lapok alapszíne itt a zöld: a remény színe. A vadászó – kóborló – ragadozó hím (1. kép) „zsákmányszerző” körútra indul; sóvány-nyugtalan alakja, a testére írt, alig kibetűzhető szövegfoszlányok jelzik: nem leli helyét, szenvedélyek viharában ég. A nőstény viszont (2. kép) nyugodt, önérzetes, önálló, szuverén személyiség, a NŐISÉG és a CSÁBÍTÁS teljes fegyverzetében. Egyelőre a lelki függetlenség állapotában („tudnálak szeretni”, de „téged szeretni képtelenség”). A 3. képen viszont már mint boldog, kiteljesedett, elégedett NŐ várja haza a párját (ez a kompozíció jelent meg a M.M. 100. számában). Testét a 'szem'- és a hozzá kapcsolt '-gyűrű', '-kagyló', '-fészek' stb. szavak borítják, a legkülönbözőbb variánsokban (*szemkóhó, szemlugas, szemzsalu, szemolaj, szemgyűjtő, szem-háló, szemburolk, gombszem* stb.). A macskaasszony tehát éber és büszkén ügyel fészke/családja biztonságára. A hím macska viszont /újra/ ragadozó körútra indul (4. kép). A testére írt szöveg tanúsága szerint benne is megvan a fészekhez való ragasz-

kodás („hímszántó-hímharang-hímtengely-hímtakaró”); de erősebb a kalandvágya. Hogyan békélhetnek meg egymással? Hogyan tudnak együtt maradni? Csakis úgy és akkor, ha tisztelik és elfogadják egymás természetét – ha mindkettőnek fontos a közös otthon; de nem fosztják meg egymást a szabadságtól! Vagyis csakis az *önkéntes* összetartozás lehet szilárd kötelék...

A macska az ősi népek felfogása szerint „szent állat”: a legenda szerint még Noé bárkájában érkezett az Új Földre, s szaporodott el Euráziában. Várkonyi Nándor az elsüllyedt Gondvána-kontinensről származtatja; Madagaszkár szigetén még ma is élnek formarokonai (*Elveszett Paradicsom*, 1988-as kiadás, 125–128.). Otthonához, házi tűzhelyéhez hűségesen ragaszkodik; mágikus erejéről, varázshatalmáról számtalan mesében-mondában, boszorkánytörténetben olvashatunk. A Nösténymacska maga az eredeti, ősi Női Természet; párja bárhol kóboroljon, az erős kötelék köztük nem szakad el soha. Nem véletlen tehát, hogy Hegedűs Mária képverseinek visszavisszatérő szereplője a macska; bizonyos értelemben önszimbólumnak is tekinthető – éppúgy, mint a szintén gyakorta fel-felbukkanó, szárnyalni vágyó madár. Vajon le lehet-e győzni önmagunkban a szabadság- és függetlenségvágyat? El lehet-e fogadni egy megkötözött élethelyzetet? A macska ketrecbe zártan, a madár kalitkában hogyan érzi magát?

Vannak mégis olyan helyzetek, amikor nincs más út. Ilyen egy nő (nösténymacska) számára a gyermeke/i/ születése. A fehér selyempapírra nyomtatott záróciklus (MADÁR-KERÍTÉS) öt színes képszövege ezt az életérzést örökíti meg.

Az *első* – mintha téglaszínű falra vésett önszembenéző vallomás lenne – a bezárt-ság és útvesztés képeit variálja („rajtam a szárnykosár” – „beledőltem a rögmalomba” – „elértem minden tévesztőhelyre” – „forgolódom atlaszárnyak nélkül” – „csak ez a szemetafóra / csak még ezzel hóbölyögnék”). A *második* – világossárga alapszínű – kompozíción lényegében ugyanilyen jellegű szövegrészeket olvashatunk; még keserűbb – és tágabb körre vonatkozó – mozzanatokkal kiegészülve („vakít a holdtirtás / belénk vakít hull a hörgő / fénygubó HULL HULL HULL” – „dermeszt a jégvert madárvirágzás” – „tüdőnk felreped” – „ellobbant Fényszakajtó”). A *harmadik* tabló halványzöld alapozása látszólag a reményé; csakhogy a megrepedt-megtört üveglapra írt szöveg itt is a lelki szétesettségről, reménytelenségről vall („tehetetlen napok kötél tánca kötél nyomokkal / elbotlom fizikai arcomon és szörnyek kelnek keresve hol van nagyobb szakadék: előtte m vagy benne m /.../ veled és nélküled: ez az én processzióm – járom az omla dozó üveghegyet: gyalogolok fizikai arcom útjain”).

A két utolsó kép – sárgás-piros, illetve mohazöld alapzatával – mégis derűs/ebb/ és biztató/bb/. A *negyedik*en a félköríves és egymásba fordított szövegsorok mint ha bölcsőt formálnának; a vers-én – kifizia alvó arcát nézegetve – belenyugszik a női sors megkötözöttségébe, változtathatatlanságába. A szabályos betűfutamok

szinte leképezik a gyerek egyenletes lélegzését, s a bölcső ütemes ringása mintha az anyát is megváltozott élete elfogadására, örömteli átgondolására készítetné („átírom a rolettákat egyetlen szobánkban ahogy halvó arcodon átvirran az életem /.../ ahogy szeretném félretenni a mosolyodat ahogy kirángatnak az időből az ágakon csüggeszkező szavak a dalvómadarak...”). Így hát képzelete szárnyán mégiscsak messze, a magasba röpül, s a távoli Jövőben kalandoznak gondolatai... A sötétzöldes márványlapra írt *záróképen* (5.) kiemelt betűkkel ismétli a szerző: „kék avarban imbolygó SZEMETAFÓRA ez a TÜKÖR”: a gyermek szeme, melyben ő (az anya) és az ég, no meg az egész világ visszatükröződik. Az ékalakban szedett sorok mintha a madárrepülést imitálnák („csattog egy tüdő egy ló meg egy madár-kerítés / kóbor sirályok szederszemében káromkodik a tenger / a méhek itt ülnek az ablakom alatt /.../ árnyék egy holdmezőn”. Amint a Messzeség / Közelség egymásra vetül, a versén a Mindenséget pillantja meg gyermeke szemében – nincs többé rabság, bezárt-ság: madárszárnyakon felrepül a Magasba, a Végtelenbe. A macska minden nehéz helyzetben talpra ugrik.

Az én Karneválom képverseiben tehát a szerző belső szellemi-érzelmi érlelődésének, átalakulásának íve rajzolódik ki. Útnak indulva az apai házból kapott örökséggel, kibontakoztatja emberi-költői képességeit; majd végigjárva a lelki-szellemi belső vívódások stációit, elérkezik önmagához. Ugyanakkor azt is felismeri: *női* sorsa sajátos paramétereiből nem léphet ki: azokkal együtt, azokat vállalva kell további életét berendeznie.

1996-ban egy váratlan-véletlen krétai nyaralás szinte robbanásszerűen új merderbe terelte Hegedűs Mária alkotásmódját. Egy teljesen új világ tárult fel előtte a tengerparton: a végtelen víz, a különös közet- és növényvilág elvarázsolta, rabul ejtette alkotói fantáziáját. A talált, a víz által különleges alakúra csiszolódott kövek, az ismeretlen növények és termései (dísztökök – makkok – tobozok – articsókák – bogáncsok stb.) arra ihlették, hogy ezekre rója költői szövegeit. „Velem van a vázlatfüzetem, tollal és fényképezőgéppel járom a tengerpartot. Gyűjtöm a növénycsodákat, a vízzel formázott köveket” – emlékezik később. – Kóborlásai közben, ha nincs nála toll, lapos kövekre jegyzetel, pár kósza szót, szó szerkezet ír fel emlékeztetőül; majd hazatérve lázas tárgygyűjtésbe kezd. Eddig jobbára kalligrammákat alkotott – most viszont kilép a síkból a térbe. Az egzotikus flóra és fauna igézetében fakéregre – gyökerekre – színes falevelekre írt verseivel a tárgyköltészet egészen sajátos, egyedi változatát teremti meg. 1999 januárjában Kazincbarcikán a Kisgalériában önálló kiállítást szervez különleges, új munkáiból, amelyre az ifjú „műhelyeseket” is meghívja. Majd lefotózza e nem mindennapi objektumokat, s előfizetők gyűjtésével még ez évben megjelenik 500 példányban a M. M. Kiadónál gyönyörű színes albuma, az *Összeszótt mezők*.

Maga a kötet cím is arra az Ős-Egységre hívja fel a figyelmet, amely nemcsak a kül-

világban, hanem az emberi bensőségben (a tudatmezők kapcsolatában) is jelen van. Egyfajta szintetikus látásmóddal közelít a szerző a valóság különböző szintjeihez (a kassáki „szintetikus irodalom” jegyében, akinek alkotásmódjából sokat merít). Jung szerint *ősválónk* – a psziché legbenső magva, vitális pszichikus erőközpontunk – mindennapi megújulásunk forrása; nagyobb része az Univerzum Teljességéhez tartozik: a Kozmoszal egylényegű, vagyis mindenütt jelen való, általa éljük meg a Lét Teljességét. Természetesen minden embernél más-más mértékben, módon aktivizálódik (a nehézségek legyőzésére, kapcsolatteremtésre, a lelki megújulásra stb.): ez a psziché 'atommagja', a Belső Ember. Az egyén számára a valódi, legfontosabb 'életkaland' az ősválónkkal való kiegyensúlyozott kapcsolat kialakítása – vagyis a belső békénk (az élet értelmének) megtalálása (C. G. Jung: i.m. 194–207. – *Ősválónk: a totalitás szimbólumai* fejezet).

Költőnk a szürreális szövegelemekkel „életre kelti” a talált tárgyakat, majd lefényképezve őket több aspektusból is, mint önálló műalkotásokat, címekkel ellátva, ciklusokba rendezi. A címek és a műtárgyak által a befogadóban keltett asszociációk maguk is szövegalkotók – hiszen a befogadó a saját képzettartalmaival töltheti fel a műveket, szubjektív viszonyba léphet velük („nyitott mű”). Az album káprázatos színvilága kifejezetten *kozmi*kus aurát von a művek köré.

A ciklusok kialakításában az „alapanyag” a domináns; vagyis az alkotások műfaji besorolása már eleve természeti eredetükre utal (*'fűkőtemény'* – *'gyökér- vessző- ékszer- kő-kőtemény'*). Maga a 'kőtemény' – mint saját alkotású szó – a 'készítmény'-jellegét hangsúlyozza (mint a 'sütemény'). Tessék ízlelgetni. A tárgyi alakzatok kiválasztása, egymás mellé helyezése, a kötet-kompozíció pontos megtervezése egyértelműen a *konceptuális költészet* körébe utalja ezt a könyvet. Hegedűs Mária számára a Teremtő Szellem közvetlenül a Természetben nyilatkozik meg; ezért /is/ lesz a szemében Kassák természetelvű költészete (számozott verseinek motívumkincse) éltető forrás. Ezt az élményvilágot fordítja le a vizualitás nyelvére, most már nem kalligrafikusan, hanem térformákban.

Chirico, a *pittura metafisica* híres megteremtője, azt vallotta: „minden tárgynak két vonatkozása van: egy *hétköznapi*, amit általában látunk, és amit mindenki lát – és egy szellemi, *metafizikai* aspektusa, amelyet csak kevés egyén lát (elsősorban a művészek) a metafizikus meditáció pillanataiban”. Ezt a metafizikai aspektust érzékeltetik a Hegedűs Mária által kiválasztott tárgyak, amelyeket a szövegfoszlányok segítségével lélekkel telít, és sajátos szellemi tartalmakkal tölt fel. Jung szerint „az egész világmindenség potenciális szimbólum”, az ember szimbólumalkotó hajlama az emberi psziché arche-rétegeiben kódolva van. A Hegedűs Mária által kiválasztott tárgyak jórészt kör és gömb alapformájúak (Platón gömbként írja le a pszichét; a Föld is gömb alakú, sőt a Világegyetem is gömbszerű, hiszen a Nap, a bolygók, az egész Galaxis körpályán kering). A gömb a zen buddhizmusban a megvilágosodás

szimbóluma; a kör pedig olyan archetipikus belső kép, amely már az őskori ember művészetében is fellelhető, s minden vallás szimbolikájában fontos szerepet játszik (mandalaformák, kör-alaprajzú templomok, városok stb.). A körnek az ősi és a népművészetben (varázskörök) éppúgy, mint a szakrális művészetben fontos szerepe van.

Az első ciklus (*Pontkőtemény*) pontszerű, vagyis gömb, esetleg ovális alakzatú tárgyakból áll (makk – díszök – kagyló – kő), amelyeken szavak, szövegfoszlányok hirdetik a TERMÉS – TEREMTÉS szoros kapcsolatát. Ahogy a TEREMTŐ megalkotta a (természeti) világot, úgy teremt a költő egy virtuális világot magukból a természeti tárgyakból. Egyiket akár országalmaként is értelmezhetjük; rajta a makkkupak mint korona. A tökéletes kis makkot övező szöveg nyomatékossítja: TEREMTÉS – TERMÉS – TERMÉSZET egylényegű, s az alkotás maga is a természeti folyamat része. Ahogy a növények teremnek, ahogy az egészséges makk kupakja a termést tartja – olyan magától értetődő természetességgel termi-teremti a költő a „kőteményt”. Ahogy Kassák mondta: a Művészet – Teremtés, és A TEREMTÉS: MINDEN.

A négy aspektusból lefényképezett, fülkagylót imitáló „desperált sigillum” érdekes, eredeti NAUTILUS fosszília (az egyetlen tengeri élőlény, amely ma is él, és alakja szabályos aranymetszést alkot): egy sötétebb magja van, s a kagylószerű peremen körbefutó szavak (tokpánt – tokrög – toksín – tokláz – tokprés – magtok – rácsok – fénytök – körtök stb.) egyértelműen arra utalnak, hogy a benső magot tokkal, burokkal védi a természet (mint makkok a makkot vagy mint magzatot az anyaméh). A kiválasztott kódarab tehát eleve alkalmas volt arra, hogy jellé váljon: a költői üzenetet közvetítse. Ezért az alkotó kézjegyével ellátta, „megpecsételte” (SIGILLUM) – rábízta féltett titkát. Vagyis egyedi darabbá, műalkotássá tette – intellektualizálta a természet spontán remekművét. „Hajamban békanyál” – „Fülemben hablak” – üzenté, hiszen ő maga is (mint művész) a természeti valóság része.

A *pontart* egy csodálatos, ezerszirmú tavoróza – olyan, mintha kristálytömbből faragott virág lenne. Szirmain a betűk halványak, elmosódottak; csak a PONT szó emelkedik ki. A pontművészet tehát a pontból (az EGY-ből) kisugárzó sokirányú erő: a szerteágazó levelek, szirmok belőle sarjadnak. A PONT a Kezdet, a Világmindenség centruma (Isten szimbóluma) – a belőle áradó energia élteti-táplálja a jelenségvilágot.

A *Kék a macskasár* egymásra halmozott gömbök, gömb-gubók sorozata, különböző nézetekben. A rájuk írt szöveg szerint: gránátalmák (amelyek köztudottan a szívcsakra táplálói, vagyis: életforrás). A színes, változatos kis gubók macskafészekre emlékeztetően egymásra gömbölyögnek, mintha egy kert holdfényes zugában lenne a rejtekük. „Gránátalma-érés-hullás ideje van”, vagyis árad-áramlik az Élet; tehát a kis macska-gubanc az összebúvó Szeretetet szimbolizálja. A hold rejtélyes

fényében a „macskasár” is megneemesül, éterizálódik – így elvont kék színben ragyog. „Harangok szólnak” – „sugarak gyalognak”; a Természet szeretetünnepet ül. A „gránátalma-tál” több mint gyümölcscsendélet: éltető-tápláló erő. Akárcsak Kassák *Egy kosár gyümölcs* című regényében...

A *Diókoporsó* kompozíciósorozat többféle értelmezési lehetőséget is kínál. A sötétbarna dióhéjra fehér betűkkel van rávésve: *diókagyló* – *diópajzs* (vagyis itt is a burokszerep dominál). A hozzákapcsolódó két kép (*Kéreghajó*, *Kéregtest*) még jobban felerősíti ezt a szerepet, kiemelve a *Kéregnyereg* sajátos, átvitt értelmű funkcióját (szállít valamit – valakit; a lovas például „nyeregbe száll”). A kéregnyereg összeköti a diószemeket: „egymásra kongatnak”, egymáshoz taszítódnak. Ahogy a magánhangzók összekapcsolódnak: jelt adnak (iá – oá – auuu stb.) – a diók is termékeny, egymást védő szövetségre lépnek egymással. Egyedből sokasággá válnak.

A *fűkötemény* ciklus visszautal az *Apám kertjére*, megidézve a sokféle növényforma színes kavalkádját, a fény-árny játék változatos gazdagságát: a Szeretet édenét.

A *Mezőn száradó* egyszerű kóro, bogáncs végtelenül bonyolult belső szerkezetét, minden ízét-porcikáját átvilágítva, a fénykép egy gazdagon rétegzett kristálykelyhet varázsol elénk. Alapformáiban az ásványi-növényi lét szerves összefüggésrendjét ismerjük fel. Néhány szigetszerűen szétszórt töredékszó utal arra, hogy a Mindenséget átható kozmoszenergiák mind a szervetlen (ásványi), mind a szerves (növényi) világban spontán geometrikus alapformákat hoznak létre (vagyis a geometria a magasabb összefüggések Rendjét tükrözi). Az ősi és a modern művészet egyaránt ezekből építkezik. Vagyis a Természetben és a Művészetben azonos teremtő elvek alakítják az alapformákat – bennük az isteni Szellem nyilvánítja önmagát. A kóro, a bogáncs csodálatos formáiba a Mindenség titkai vannak kódolva.

Amint azt az *Eső-espee* kompozíció is mutatja, amelyen a bogáncs rejtett kis kürtjei, keskeny, kúpformájú tuskéi úgy rendeződnek el, mint madárfészek, amelyben apró, hegyes csőrű madárcák bújnak össze. A bogáncs tuskéin elszórt betűk mint esőpermet hullnak alá az ősgomolyra, amelyből valaha minden életformáció sarjadt. A száradt mezei kóro is védi a bensejében rejlő bogáncsot, mint a dió páncélja a diót: a külső héj, a burok magába zárja és óvja a magot – kapcsolatuk tehát szerves, széttephetetlen. Mint anyáé és gyermekéé.

Hegedűs Mária, aki a *természeti* élmények és formák felől közelít a modern művészethez, pontosan érzékeli a szervetlen/szerves, növényi/állati formák közötti kapcsolódási pontokat és a formációk belső Egységét. A *Napfogyatkozás* kompozíció-együttes első pillantásra meghökkentő, hiszen három száradó-fonnyadó virágot látunk csupán (*fonyatkozás*). Szimbolikus üzenetük: a napfény nélkül minden elhervad-elfonnyad, a Sötétség elpusztít minden életet. Apokaliptikus korunk árnylétben fuldoklik – s szomjazik a Fényre.

Ennek ellenpontjaként egy sárgás-derűs lopótöksorozatot látunk (*Zajönnek var-*

jam). Egyikük napfénnel töltött lámpaként (vagy napernyőként) libeg-lebeg a színes mezőtenger fölött; a zajos varjak meg-megcsipkedik. Aztán a toklámpa valódi lopótökké változik (*Mén a hímnap*), s a szerző ironikus-játékos szövegfoszlányokkal díszíti. Így már olyan, mint egy hosszú nyakú üveg (*átváltozás*: dől belőle a bor); „a nagy tökkőnek vége”, „csütör tök”, „dön tök”, „világosodik a hold” – „fürdet finom kínban” – „most kezdődik a nagy rettenet üstök éje”: „vicsorgás – vércsorgás”. Vagyis a *hímnap* nem is olyan veszélytelen! A *Darzsató/Darzsatók* különleges alakzatai viszont inkább női szirmokra emlékeztetnek; s a szétszórt, „kőbe vésett” szövegutalások is mintha a /fel/feslett parisienka darázdongására hívnák fel a figyelmet. Rendezetlen burjánzásban rakódnak egymásra, egymás mellé a szép, virágszerű, gömb- és ovális darzsatóvek, mintha az öntudatlan-ösztönszerű létezés rétegeit jelképeznék.

A *gyökérmotívum* ciklusban még fantasztikusabb alakzatokat látunk: ezek a tudatalattink ágbogait, az ott játszódó folyamatokat, gyökérgondolatokat képezik le. A fa, a gyökér Jung szerint a spirituális fejlődést, a lelki élet megújításának igényét szimbolizálja (ami a kollektív tudattalan legmélyebb rétegeiből tör fel). „*Szempon-tom a gyökér pontja*” – vési a költő az első gyökértömbre, jelezve, hogy a személyiség-centrum, a „gyökérmotívumok” szimbólumának szánja e fura kompozíciókat. A *zöldsáncpengekatlan* az őskígyót formázza: az önmagában többszörösen megcsavarodott, fura alakzatnak mintha viperafeje lenne – marása halálos. Az őskígyó is bennünk van; s ha nem sikerül megfékeznünk (azaz ösztönerőink rabjává válunk): elveszünk – figyelmeztet a szerző. *És elveszítéd* mindazt, ami fontos és értékes számra – sugallják a következő képek amorf összörnyei. *Füstös pohárban* napfogyatkozás: sötétségbe borul az életed. *Megrabolva*, kifosztva, magányban maradsz. „Tények odavetve”, „szavak széthallgatva”, „tengerek megkóstolva” – mindaz széthull, amiért élni érdemes. Mint csupasz csontdarabok, csonkoltan és lemeztelenítve merednek ránk a szikár gyökérdarabok, fájó idegvégződéseikkel; míg végül behull minden a sötétségbe: a nemlétebe.

A cikluszáró, csontdarabra írt haiku (*Általveszítéd*) jobb oldalán mintha egy kerdős asszonyfej (siratóasszony) lenne; az együttes sírködarabot formáz, ráírva az utolsó stáció: *Nagyasszonyfa* (az alkoholisták gyűjtőhelye). Az asszony a párját siratja. Ide jut, aki nem képes úrrá lenni ösztönein – számára nincs megújulás.

A *Vesszőköttemény* ciklusba különböző színű vesszőkből font tarka (sárgásbarna – narancssárga – sötétbarna – friss-zöld) kör- és gömbformák, labdaszerű, ide-oda pergő-forgó, guruló alakzatok kerülnek, rajtuk betű-pöttyök, szófoszlányok. Az élen két kör alakú hasáb, „vezérszavakkal” (*görgetni – görgetni – gördüléke – görnyedten – görnyüldény – görgető*). Mintha a lírai én valóságosan is játszana a szóval és a labdagömbökkel: a játék segítségével kilép az érzelmi labirintusból, és a „világosság-ra” jutva, visszanyeri belső biztonságát. A vesszőgombolyagokon olvasható szavak

(zabpókháló – széna-szalmafonat – szerencsekerék – szalma-ketrec – folyondár stb.) az életforgatag véletlenszerű változékonyságára utalnak (hol fent – hol lent). Valóságos kézművesmunka minden darab; nevük is van (Gördüléke, Meővesz, Morozsda, Rácsok). Napgömbnek vagy Sorskeréknek is nevezhetnénk őket. Viszont ha valaki belekerül a mókuskerékbe, annak foglya is marad: a vesszőlabirintusnak nincs se be-, se kijárata. Úgy is nézhetjük tehát e gömböket, mint a pszichét szimbolizáló gordiuszi csomót: se megfejtteni, se szétbogozni nem lehet, legfeljebb szétvágni. Ilyen kibogozhatatlan csomót alkotnak mélytudatunk tartalmai.

Az utolsó, a legsötétebb színű vesszőgombolyag (*Itok a vessz*) tágasabb háttérkeretbe emeli a labirintusképzetet: nem pusztán egyéni „bújócskázásról”, útkeresésről van szó, hanem egy jóval tágabb érvényű társadalmi útvesztésről is. Ki-ki keresi a helyét a változó valóság ingatag és szétzilálódott viszonyai között („magyar – megyer – megyek – magam”); de kiutat se egyénileg, se társadalmilag nem talál. Veszélybe került hát mind az egyén, mind a közösség sorsa?

A lírai én viszont mintha mindennek ellenére rátalált volna a benső egyensúlyi állapot megőrzésének titkára: pszichéje mélyrétegeiből friss kreatív életerő buzog fel. Így lesz az *Ékszerkötemény* a megújult bensőség, a kiküzdött harmónia ciklusa. A gyönyörű, talált kövekből kialakított, féldrágakőhatást keltő sorozat már önmagában véve is derűt, szellemi ragyogást sugároz. Itt is a „gördülékenység”, a labdajátékszerű könnyedség, az „átgördülés” egy magasabb létállapotba a központi szövegem („gördülékeny – hördülékeny – törékeny”); mint mikor a bábállapotból felszárnyal egy gyönyörű lepke.

Az első masszív, bábszerű kőformák, szövegutalások fel-felidéznek a bezártság nyomasztó állapotát, a tetszhalottérzést (az „összeablakozott falak” zártak, nincs kitörési lehetőség; a vers-ént a „féregjáró lakodalom” – „csódbement gyümölcsök” romjai veszik körül – „tébolyházban lakom” – *Mozsárbékba alszom* stb.). Mintha a „farce macabre” körtáncát járná: *A torony lakható* – mégse otthonos. A több nézőpontból, több irányból fotózott kórosorozat szövegfoszlányai az előző ciklusokból ide is átemelt érdekes, fülkagylószerű fosszilián bizzar összevisszaságban egymásra vetítődnek („fülemben hablak” – „bepülök a kőbe” – „desperált sigillum” – „hajamban békanyál” stb.). A fül köztudottan az egyensúly szerve; hangsúlyos szerepeltetése arra utal: a lírai én számára különösen fontos a belső egyensúly kialakítása. De mintha ennek ezer akadályja lenne: tokpánt zárja körül magát a füljáratot – a betokosodott szenvedések emléke. Ezt szeretné a vers-én áttörni; érzi: túl *kell* lépnie a negatív élménykörökön. S talán már sikerül/t/ is. A következő képek kristályszerkezete eleve az anyag-szellem ellentétének feloldását szimbolizálja.

Az *Ékszerkövek* letisztult, csiszolt, valódi ékszerekre emlékeztető féldrágakő-sorozata már a kiküzdött egyensúlyi állapotról tanúskodik. A kör- és ovális alakú, halványzöldes, világos szürkés-barnás erezetű márványfelületen szabályos rendben,

ékszeralakzatban helyezkednek el a szavak, mandalaszerűen – mintha a vers-én meditációs objektumai lennének. A kő szilárdsága, állandósága önmagában véve is nyugtató hatású. A mandala az egyensúly helyreállításának, a belső béke megteremtésének az eszköze – a meditáció során az ego szinte feloldódik ősválónkban, elsimulnak individuális 'sérrelmei'. E kőékszereket szemlélve, szinte a tenger márványszépségében gyönyörködhetünk (amit a rajtuk körbefutó szavak, szótöredékek is erősítenek: „marmarmar” – „hathathat” – tarló – tárló – trón – tér stb.). Maga a *látvány* is gyönyörködtet, mint a borostyánkőbe zárt szarvasbogár, amely a kő eresztékeibe, apró erezetébe zárja magát: – „kőbarlangba”; ahonnan kirepülni többé nem tud: a kő rákövül (*Berepülök a kőbe*).

Az *Ékszerkőtemények* utolsó darabja a *Kőbéka* – természetesen ez is szimbolikus jelentőségű. Hatalmas kőteknős, kőlábakkal körülakva (talált kövekből kialakított békaalakzat), kettős perspektívából lefényképezve. Óriás páncélja az ősi állandóságot – bizonyos értelemben az Örökkévalóságot jelképezi. Hátán hieroglifaszzerű 'bölcsh' üzenet (érzékeltetően az „örökéletre” utal – hiszen a teknős hosszú évszázadokig él). Ezért tartják „szent állatnak” több kultúrában is (Altáj – India – Kína – Afrika, sőt egyes dél-amerikai törzsek). Mágikus, archetipikus szimbólum: a lélek eredeti létének formáját testesíti meg. S egyúttal a Természet örök körforgását is: mindig megújulásra képes (az elvarázsolt békakirályfi a királylány csókjától újjászületik, s a régi gyönyörű dalia lesz belőle ismét). Korszakokat átívelő, összekapcsoló léte tehát a kontinuitás szimbóluma.

A záróciklus (KŐ / KŐTEMÉNY / KŐ) a Dick Higgins emlékére készített *HAL-fal*-sorozat (*I remember Dick Higgins*). A John Cage és Henry Cowell nyomdokain indult, angol születésű művész (1938) volt a happening kezdeményezője és 1961-ben a Fluxus-mozgalom elindítója; az akció-művészet, a fonikus költészet, a performansz egyik legismertebb képviselője, s a vizuális költészet alapos szakértője, népszerűsítője. *Albuma* (*Pattern Poetry*) világszerte ismert munka. Alapjaiban változtatta meg a művészetről való gondolkodást. Váratlan halála mélyen érintette Hegedűs Máriát, aki személyesen is találkozott vele 1990-ben a Magyar Írószövetségben. Ezért zárja kötetét a művész emlékére készített munkájával, amely 1999-ben az Ernst Múzeumban rendezett Higgins-emlékkiállításon is szerepelt.

A HAL-fal képsorozat monumentális, síremlékszerű kőoszlop, több aspektusból megörökítve. A ráírt szövegfoszlányok az ember és a Kozmosz egytlényegűségére, a Világmindenséggel való kapcsolatára utalnak; a Téren – Időn és oksági láncolatokon kívüli TEREMTŐ mindenütt-valóságának őselményét sugallják. Ez az őselmény szavakkal nem, csak képileg (*képnnyelven*) ragadható meg: a hatalmas, sztelészerű kőoszlop a Holtak Birodalmát őrzi, jelezve, hogy az ember – holta után – feloldódik a végtelenségben: individualitásán túli élete immár az egész Közösségé. Az óriás-gyertya, amelyet Hegedűs Mária a Közösség nevében állít, kifejezi és

érzékelteni Higgins művészetének egyetemes, transzcendens jellegét: a Világosságra törekvő lélek, anyagi természetét levetkőzve, elindult a Fény felé – visszanyerve őslényegét: az Égi Embert. Kilépve a fogalmi nyelv kereteiből, átlép egy másik dimenzióba („Egyszembefordulok – vesztembefordulok – láncszembefordulok – indulok”). A réghalottak láncolatában, a holtak jégbirodalmában, a jegy-szem, kő-szem, pók-szem, vak-szem, gyász-szem országában maga is kővé: *jellé* dermed („memento mori!”). Itt mindenki, még a legnevesebb földi halandók is, csupán „egy szem” a láncban.

Az oszlopon szétszórt, aláhulló betűhalmaz mintha az ősnyelvet – Hamvas Béla kifejezésével: a szakrális szubjektum nyelvét – imitálná: a Szellem síkján hat ez a nyelv, függetlenül konkrét jelentésségétől. A távozó előtt nem evilági összefüggések tárulnak fel: visszatér az Eredethez. Az *Egyszembefordulok* kötetzáró kompozíció már a hátramaradottaké, az emlékezőké, akik a gyász folyamatában átélük-megsejtik az ősi Egység mibenlétét (és „felébrednek” maguk is). A *zárt életet* a képanyelv megnyitja a *nyílt lét* felé (a vizuális irodalom képanyelvéről lásd: Hamvas Béla: *Scientia Sacra*, 1988-as kiadás, 382–386.).

Hegedűs Mária második kötetében tehát túllép az ikonikus ábrázolásmódon, és a hangsúlyt a *térbeli képanyelvre* helyezi – vagyis ősi analógiákat közvetít. Fű – gyökér – gumó és kőkonstrukciói, a szövegfoszlányok virág – madár – állatszimbólumai, a színek – hangok „összhangzata” az Eredetre nyitják rá szemünket, s a kötetet lapozgatva világosan érzékeljük Baudelaire igazát: „Jelképek erdején át visz az ember útja”. A könyv ősbemutatója 2000. február 9-én volt Kazincbarcikán, a Béke mozi különtermében, mintegy 200 főnyi érdeklődő (a szerző tanítványai, barátai) jelenlétében, kiállítással, performansszal egybekötve. A kötet sikere bizonyítja: a vizuális alkotások iránt igenis komoly érdeklődés volt/van a köztudatban; s ha némi értelmezői segítséget kapnak a befogadók, örömmel fogadják a szokatlan műveket.

A sikeren felbátorodva, költőnőnk felveszi a kapcsolatot több hazai avantgárd folyóirattal, s újabb munkáit, elektrografikáit a fiatal „műhelyesek” az internetes portáljaikon, kollektív kiállításokon is bemutatják (1998: Miskolc – MARCELLAND; 1999: Miskolc, *Ajánlott irodalom* – kollektív mail-art kiállítások). Rendszeresen szerepel a Miskolc környékén megélénkülő, Vass Tibor által szervezett interdiszciplináris MARCELLAND küldeményművészeti és operafesztiválok, a MATRICÁK és a MEGA-PIXEL elektrografikai pályázatokon, a *Spanyolnátha*, valamint az *Újbekezdés* alkotócsoport által létrehozott *Időjelek* című internetes folyóiratban s az abból kivált *Műútban*. Az *Agria*, az *ÉS*, az *Életünk*, a *Parnasszus*, *Új Forrás* stb. is közli munkáit.

A kis számítógépes kompozíciók aztán szaporodnak-bővülnek; a szerző – Papp Tibor *Múzsával vagy Múzsa nélkül?* című könyve (1992) alapján – a szövegszerkesztés minden csínját-bínját elsajátítja. „A vektoriális rajzolóprogramokon minden

megvan, amit egy költő elképzélhet – bátorítja Papp Tibor az ifjú kísérletezőket. Létrehozható a legdurvább felület és a legfinomabb árnyalat, kivitelezhető a betűk tökéletes vagy tökéletlen összefűzése, kicicomázása és megcsonkítása, megvalósítható a szöveg alig és jól olvasható változata, a görbék-egyeneselek megszerkesztése”. A rajzolóprogramok segítségével a szöveg bármilyen figurális alakzatba rendezhető; bonyolult kalligrammák – iniciálék – különböző ábrák – formai metaforák – labirintusok – körkörös és kígyóvonalak is kialakíthatók (i. m. 93–95.).

2007. november 8-án Kazincbarcán régi és újabb munkáiból performansszal egybekötött önálló kiállítást rendez „*évek óta tart ez a nyár...*” címen, amelyre meghívja a M. M. alapító szerkesztőit; gyönyörű, bekeretezett képkölteményeket is készít ajándékba számukra. Papp Tibor, aki épp ez idő tájt Magyarországon tartózkodik, vállalja a tárlat megnyitását, s méltatja Hegedűs Mária látványköltészetét. A kiállított alkotásokat méltatva Papp Tibor megállapítja, hogy a szerző – korábbi kalligramformáin és ikonikus alkotásain túllépve – egyre több 3-dimenziós szövegtartóra (próbababára, hegedűre, gitárra, faháncsra, gyökér- vagy kódarabra stb.) applikált szövegtárgyat készít, amelyeket a „poétikus világmindenségbe” beemelve, mind szélesebbre nyitja alkotásai értelmezési tartományát. Ugyanakkor hangsúlyozza, hogy ezekben a művekben a *szövegnek* különösen fontos szerepe van (vagyis *irodalmi* és nem képzőművészeti munkákról van szó).

Hegedűs Mária különleges performance-szal nyitja meg az estet. Egyik tanítványa fejét kendőszerűen beborítja egy géztekerccsel, amelyre rá vannak gépelve a versei – s miközben fennhangon mondja-olvassa a költeményeket, lassan visszatekeri a gézt. Befejezve a „mutatványt”, a tekercest szétvágja, és a verseket kiosztja a közönség körében. Ez a sajtóságos performansz egy különleges ötletből született: a szerző régi típusú Erika írógépebe rugalmas pólyát/gézt fűzött, s arra gépelte rá a szövegeit. A későbbiekben aztán számtalan variációban valósítja meg ezt a performance-típust (hol valakinek kezére-lábára, hol egy hegedűtok belsejébe vagy bármilyen tárgyra, faháncsra, növényre stb. tekeri rá a gézt/pólyát),

A kiállított szövegtárgyak bizarr-szurreális álmokképeket, kozmikus szimbólumokat közvetítenek. „Kiülök minden lap margójára és holdforrásra és napfagyásra hajtom félig kialudt fejem”. A lírai én szinte felolvad az izzó lávaömlésben, sejtve, hogy mégse tarthat örökké ez a nyár – de tudatában van: „legmézebb éveid vacsorázod...” Épp ezért inti maga-magát: őrizze meg e nyár minden mozzanatát: „ahol felfénylik a fák sora után a tökéletes sor: a LÁNGra vált KÉPMÁS – fogd ott a lámpást az arcod mögé”. Az egész természet, a tárgyak és dolgok mind-mind izgalomban, az érzelmi felforrósodottság állapotában vannak: „Izzó vízben nyílnak ki a megígért délelőttök / és távoli nyakéken lógnak a nyárral öklelő szelek / vesszőkosárban nyikorognak a percek és hirtelen felfénylő tükörről roskad le a szakajtó”.

A vers-én – ujjait tűzbe mártva – fest-ír-rajzol, az érzelmi felforrósodás állapotá-

ban a Mindenségre nyitja rá tekintetét („szemed tengerfehérjében az ég rajzol HŰR-AZÚRT”). Nyüzsög-bozsog az egész teremtett világ, a flóra-fauna is átítatódik ezzel az érzelmi felfokozottsággal, lázas boldogsággal: „lobbot vet SZENT IVÁN illatag órája hozzád szögez / hamuszavak hullanak kútból / kútba és rádobnak az asztalodra /.../ mézzel telt fejedből táplálkozom”. Bizarr metaforák, oxymoronok, végtelen távolságokat egybefogó paradoxonok, megszemélyesítések sokaságával érzékelteti a költő az emberi élet és az Abszolútum közötti feszültséget, a lázverte forróságban egybeforró két ember széttéphetetlen összetartozását: „kozmosz ligetünkbe felrepül egy METEOR / mézesóben sistereg-kereng / fedetlen árnyéknak kettős halma / fáklyafény ölelkez / lépted alá fullad / és szétmázol minden igeidőt”.

Ez a nyár tehát a Szerelem évada – az ősi Éden boldogságának újraélése. Minden nép mitológiájában szerepel a Téren és Időn kívüli Boldogok Szigete /Elysium/ – a Kozmikus Harmóniával való Egység színtere, amelyből a „bűnbeeséssel” kiszakadtunk. Az Egység helyreállítása, a visszatalálás csakis a végtelen Szeretet által lehetséges, amely itt e földön a szerelemben: két ember egymást kiegészítő (komplementer) kapcsolatában realizálódik. „Ma hallgatod az éjjeli rituálét /.../ fű – fa – ég / isteni színjáték algoritmusát / ÉGŐ meg KERÍTŐ KLÁRISOK göröngyein majd a nappal kitakarja / bodegánk kincseit /.../ Fényceppek szerterepülnek”; s az égi Harmónia szétárad a Természetben. „Madártoronyban a harang átlépi harangmását /.../ fölöttem négy ütem benedicté”. A költő a szakrális mitológia, a „megszentelődés” képeivel érzékelteti eme földi-égi összetartozás mélységét. „Most VISSZAMEGYEK A VÁLLADON / az Időben beszélni tanít egy madár /.../ a próteuszi hold szárnyai csattognak /.../ szétrágják a vizek önnön mélyüket / csattog a csend”.

Ugyanezt a kiállítási anyagot mutatja be a szerző a budapesti Francesco Galériában 2008 áprilisában. A megnyitón is „múmiás” performanszát adja elő: ezúttal fia fejét tekeri be a szövegtekerccsel, miközben folyamatosan mondja a verseit. Utána hosszas beszélgetés következik; neves műtörténészek, költők és szakemberek részvételével, akik nagyra értékelik a látottakat-hallottakat. A vendégek között jelen van Olivier Bonnin francia szobrászművész-matematikus-közgazdász is, akinek annyira megtetszenek ezek a különös alkotások, hogy meghívja szerzőjüket kollekciójával egyetemben a Párizs melletti Palaiseau-beli magángalériájába (*Espace 181 & Algorithmes*).

Hegedűs Mária természetesen örömmel fogadta a meghívást; az Írószövetség titkára és az Avantgárd Szakosztály vezetője is hozzájárult a kiállítás megszervezéséhez. Miután a hivatalos kapcsolatfelvétel Kazincbarcika önkormányzata és a Párizsi Magyar Intézet igazgatója között sikeresen lezajlott, a kulturális csererendezvények keretén belül létrejött Olivier Bonnin *Kezek* című szoborkiállítása Barcikán (2008); majd *Arabeszk* szobrát is felavatták 2009. május 1-én az Ambrózia étterem parkjában (talapzatán a felirat franciául: „Hódolat a magyar szellemiség előtt...”). Ezt köve-

tően Loredana Rancatore francia szobrász *Pala* című tárlatát mutatták be Barcikán, majd Budapesten a K.A.S Galériában. 2008 őszén rendezték meg Hegedűs Mária vizuális költészeti tárlatát Palaiseau-ban, majd közvetlenül ez után Somodi-Hornyák Szilárd művésztanár kiállítását.

A párizs-palaiseau-i megnyitóra (2008. november 7–8–9.) Hegedűs Mária egész családja elkísérte (párja és fia autón hozták a kiállítandó kollekciót), velük jött Vida Katalin, a tolmács is, aki aztán a továbbiakban is jelen volt minden jelentős eseményen. Az izgalommal teli megnyitó, ünnepi köszöntők s a nagyszabású fogadás után a jól sikerült performanszot s a vendégekkel való beszélgetést követően Olivier a saját otthonában látta vendégül a mintegy 40 főnyi vendégsereget (maga főzte a vacsorát). Majd az ünnepek múltán magára maradva, a művésznő végiggondolja: mit is fog megnézni szabadnapjain „a titokzatos és nagyszerű Párizsból”, amely most őszi pompájában ragyog. Napról napra rögzíti az eseményeket, a látottakról csodálatos fényképfelvételeket készít, s minden este hazatelefonál. Feledhetetlen élményeit aztán *Párizsi Napló*jában, gazdag fotóanyaggal kísérve (amelyet rajta kívül Vida Katalin, Bruno Graude, Éles Dávid, Éles Gábor, Molnár Szilvia fényképezett) teszi közzé (a reprezentatív album 2009-ben jelenik meg Kazincbarcika önkormányzata támogatásával).

Az első napok Palaiseau megismerésével és a szomszédos műtermekben dolgozó művésznőkkel való szakmai beszélgetésekkel telnek. Szabadnapján Hegedűs Mária már kora reggel a gyorsvasúton sietve Párizsba indul, ahol is a Saint Michel téren egy pompás kávézó gázrózsákkal fűtött teraszán finom párizsias kávé mellett gyönyörködhet a csodálatos panorámában (a térről nyíló keskeny utcácskák, gazdag díszítésű házak, kovácsoltvas erkélyek, a Szajna-part nyüzsgő élete elkápráztatja; a távolban a Szent Jakab Torony „vérző agancsként mered az égre”). Aztán elgyalogol a Pompidou Központ impozánsan modern, extravagáns üvegpalatájához, amelynek homlokzatán egy különleges Napkerékszerű centrumból induló plakát messzire sugárzó küllőin a világ legnevesebb művészeinek nevével hirdeti: itt minden élvonalbeli alkotó – függetlenül származásától, hazájától, politikai és esztétikai hitvallásától – jelen van műveivel. A modern világművészet teljes spektrumát, a futuristáktól-kubistáktól kezdve napjainkig, bárki áttekintheti, aki érdeklődik iránta.

A Louvre-ot Papp Tibor kíséretében járja be egy hétfői napon (amikor a galériák-múzeumok zöme zárva tart). A híres üvegpiramison át bejutva, áthaladnak a monumentális egyiptomi kiállításon, majd a Régi Képtár különleges, nagyhírű festményeit csodálják meg, a Mona Lisával bezáróan. Este Papp Tiborék Rue Pascal-i otthonában várja őket Zsuzsa finom magyaros vacsorával. Egy másik napon Papp Tiborék is meglátogatják Hegedűs Mária-t a palaiseau-i Galériában; ahol Olivier vendégeiként tartalmas estét töltenek együtt. Egy ízben költőnk Montrouge-ba is ellátogat; gyönyörű képvers-kompozíciót visz ajándékba Nagy Pálnak, aki visszaki-

séri őt Palaiseau-ba, s megtekinti az *Espace 181 Galéria*-beli kiállítást. Montrouge-tól (a Magyar Műhely első szerkesztőségi szobájától) Palaiseau-ig ível tehát az út, amelyet Hegedűs Mária művei bejártak – mintegy 25 évnyi alkotómunka eredményeképp. A M. M. szerkesztőségéből indult útjára, és most oda tért vissza. Boldog, hogy a Magyar Műhely köréhez tartozhatott, és Nagy Pál, Papp Tibor „vigyázó szemé” kíséerte művészi útján.

Hegedűs Mária egyik szabad keddjén magányosan nekivág, hogy az Orsay Galériában megtekintsen egy híres *maszkkiállítást*. „Karneváli maszkjaim miatt ez az első, amit látni akarok” – írja Naplójában. A hat kisebb teremben elhelyezett maszkok lenyűgöző hatást tesznek rá (az ókori színjátszók álarcái, majd az ázsiai maszkok után elemi erővel érintik meg a királyok halotti maszkjai; az utolsó két teremben pedig a modern kori ember jellem- és érzélemvilágának gonosz torzulásait érzékeltető, színes kerámiából készült álarcok). Örül, hogy ilyen széles skáláját ismerhette meg az emberi magatartásformáknak.

Fontos és emlékezetes eseményként említi a szerző, hogy Jean-Pierre Limborg, a kerekesszékes neves zenész meghívta magánstúdiójába, hogy hangfelvételt készítsen a kiállításmegnyitón elhangzott költeményei szövegfolyamáról, amelynek zeneisége oly mélyen megragadta, hogy pusztán a versdallamot zenei nyersanyagként akarta felhasználni. A szerző természetesen hosszan, tudatosan készül a hangfelvételre, s közben rájön, hogy „felolvasás közben egybeszerkeszthető az egész mű”, ugyanis „minden darab egy cselekvéssel zárul, és minden vers egy szituációval kezdődik”. Így a versindítás a verszáró szituáció alapja lesz. Tehát „egyetlen műként adható elő az 56 kártyavers”, még hozzá magyarul, hiszen Jean-Pierre-t éppen a *magyar* nyelv zeneisége ejtette rabul. A zeneszerző a keverőpult mögött elsőre, egy lélegzetre felveszi a teljes anyagot, majd a CD-t átadja a szerzőnek, a nála maradó hanganyagból pedig a későbbiekben zenét komponál (a mű elkészült, különleges improvizatív hanganyagával fantasztikus élményt nyújt hallgatóinak).

A hazafelé-készülődés izgalmában sor kerül egy másik fontos látogatásra is Gerard Chamayou (az ezerarcú Félix) festőművész-építész vidéki műtermében, aki a matematika és a művészet szintézisét próbálja megteremteni alkotásaiban. Gyönyörű reprezentatív albumában az apró ékszerkonstrukcióktól a 40 000 négyzetméteres architektúrák kicsinyített másáig különféle szerkezetek, elemi részekből létrehozott rácsalakzatok stb. láthatók (ezek a magyar Haraszty István és Lantos Ferenc munkáira emlékeztetik vendégét; a fémes csillogású anyagok tükörmerevsége, hidegsége azonban riasztja őt). Félix óriási udvara viszont kellemes fás-füves ligetként hat, különleges napórájával és ezernyi műtárgyával (amelyek mind az ő alkotásai). A meszterkélttség és túlépítettség, önelvű tárgyfelhalmozás kissé ridegnek tűnik a vendég szemében, aki számára a művészet az otthonosságot és a meghittséget jelenti.

A hátralévő néhány napra költőnők még betervezi a legjelentősebb múzeumok,

képtárak meglátogatását. A Loeuvre-hoz tartozó Orangerie-t Vida Katalinnal járja be; gyönyörködnek az impresszionisták buján burjánzó színeiben, majd az esős párizsi utcácskákon sétálnak késő estig. Otthonában felhívja párját, aki megnyugtatja: jól van, várja őt haza – legyen nyugodt. Így november 25-én, kedden, búcsúzóul, még megtekinti a Picasso-múzeumot; másnap aztán csomagolni kezdi kiállítási tárgyait. Az utolsó délutánra marad a Modern Múzeum állandó kiállítása Braque, Modigliani, Matisse, Utrillo, Picasso, Picabia képeivel; Breton álombeli tájai, Matisse kerámiai elbűvölik. Késő délután átsétál a Rodin múzeumba is, a lemenő nap fényében gyönyörködik a fekete és fehér márványszobrok ragyogásában. Záróra előtt pár perccel megbabonázottan indul a kijárat felé; még visszanéz az aranyban felfénylő Invalidusok temploma óriáskupolájára, s aztán sietve igyekszik a Saint Michel tér felé. „Bár hatalmas honvágyam van, de azért kicsit nehezen búcsúzom” – gondolja. Véget ért az egy hónapon át tartó szellemi-lelki fürdőzés a Művészet Metropolisában.

Késő este meghitt búcsúvacsora Olivierrel és Michelével, „családi körben”; aztán pakolás. Másnap, november 27-én, csütörtökön délelőtt indulás. A repülőúton már csak hazagondol; Pesthez közeledvén, telefonon hívja a családot. Ekkor tudja meg: párja rosszul lett; kórházba került. „Az aggodalom és félelem befészkelte magát” zsigereibe; bár reméli: az orvosok megtesznek érte mindent (ami utóbb igazolódott is). A reptéren húga és fia várta; s ő végre megnyugodott: „Itthon vagyok. Nyakig az életben”.

Hegedűs Mária számára nemcsak felejthetetlen élmény volt ez az egyhavi kinttartózkodás, hanem életre szóló ihletforrás is. Kísérletező kedve új szárnyakat kapott.

Természetesen Palaiseau-ban megismert francia barátaival költönnk a továbbiakban is tartotta-tartja a kapcsolatot. 2010-ben Budapesten a Ráday Képes-Házban került sor Rosa Puente-tel közös, performance-szal egybekötött kiállítására (*Fűző és Mátka*), amelyet Orbán György és Olivier Bonnin közösen nyitnak meg, nagyszámú magyar-francia vendég jelenlétében. Hegedűs Mária 40 képből álló *Mátka*-sorozata egy férfi és egy női mellkas iker-alakzatára épült (animus-anima szimbólum); a kettő szoros egységében, így a két félből (férfi-nő) álló Emberpár portré többféle aspektusból mutatta meg benső összetartozásuk szépségét. Hegedűs apró gézdarabkákat ragasztott a tiszta felületre – ezekre írta verseit; az üres részeket színesre festette. Majd lefényképezve őket, nyomdai lenyomatokat készített belőlük, s dekoratív kollázsokként akasztotta a falra. Mellettük a faháncsra, kövekre, táblaképekre, különféle tárgyakra festett-írt ikerképek, ikerszövegek (részben az *évek óta tart* anyagából) a Nő belső arcát (az odaadót, a szerető szívűt) mutatták meg. Ezt kiegészítette később a szerző még a *La femme*-sorozattal, amellyel a XX. századi Nő ellentmondásos élethelyzetét érzékelteti, jelezve a „kettős hivatás” buktatóit és

nehézségeit: a NŐ csak nagy belső konfliktusok árán tud egyszerre odaadó társ és hivatásának élő egyenrangú személyiség lenni. Hogy sikerüljön, ehhez a Férfi segítségére is szüksége van...

2010/2012 folyamán aztán több tárlaton is bemutatta műveit. 2010-ben Putnokon a Múzeumok Éjszakáján egész éjszakai programot, önálló kiállítást rendezett; majd Kazincbarcikán kiállította a Gimi Galériában a Mátka-sorozatot; részt vett az 5. MATRICÁK kollektív Nemzetközi Elektrografikai Kiállításon (Bp. – Karinty-terem); majd a 6.-on (Bp. MTA Jakobinusok Terme, 2012). 2011-ben a MEGA-PIXEL (Bp.- Magyar Alkotóművészek Háza), valamint a KLEEMA-X csoport (Kazincbarcika) kollektív tárlatán is szerepeltek művei. Mindeközben Egerben az Eszterházy Károly Főiskola Kepes Szakkollégiumában több ízben is interaktív foglalkozást tartott a vizuális költészetéről, performansszal, kiállítással egybekötve. Ugyancsak 2011-ben került sor Putnokon a Holló László Galériában Olivier Bonnin *Kézsobrok* és Hegedűs Mária: *Logo/mandalák* című közös tárlatára; amit 2012-ben Párizs-Palaiseau-ban az Algorithmes Galériában is bemutattak, majd Budapesten a Szabó Ervin Könyvtár Galériájában, *Kézsobrok és Körversek* címen, nagy sikerrel. Még ugyanez évben napvilágot lát Bonnin–Hegedűs kétnyelvű, egymásra ráfelelő közös kötete (*Kézsobor és logomandala / Sculpture de main et LOGO-MANDALA*). A verseket Vida Katalin, az esszéket Polgárné Münnich Csilla fordította franciára. A szobrok fotóit Vida Katalin – Gergelyffy György – Polgárné Münnich Csilla készítette.

Az album belső íve egyfajta spirituális mozgásra épül: az emberi kapcsolatkeresés vágyára, az egymást keresés dinamizmusára s a kapcsolatteremtés nehézségeire. Az egymást kereső kezek csak a vágyak síkján, virtuálisan találkoznak (imádkozó kéz); a valóságban ritkán szorítják meg egymást. Ezért feloldhatatlan kinek-kinek a magánya; az individualitás zártságából a földi síkon kitörni lehetetlen. Csakis a transzcendencia által haladható meg az emberi világok önös elkülönülése, magánya. A mesteri fotózásnak köszönhetően a színes-fényes papírra nyomtatott munkák valóban úgy hatnak, mintha „ráfelelnének” egymásra (bal oldalon a logomandalák, jobb oldalon a kéz; olykor cserélődik a sorrend, aminek minden esetben sajátos üzenete van). Ha folyamatosan lapozzuk a könyvet, érdekes összefüggések tárulnak fel előttünk: a kezek intő-figyelmeztető jelek, a szövegelemek pedig az élet/halál válaszutjára érkezett ember/iség/ belső meghasonlottságára utalnak. Vagy-vagy. Vagy megújítjuk a Természettel (önnön természeti mivoltunkkal) és a Kozmoszal *eredeti* kapcsolatunkat, erőt merítve áldó, újjáteremtő erejéből; vagy folyamatosan megszegve törvényeit, civilizációs gőgünk rabjaként vakon rohanunk a megsemmisülés felé.

A *Kézsobor és Logomandala* kötetnek hullámzó íve van. A szerző álmait és vágyait kódolja bele, amelyek sokszor ellentmondásban vannak élettapasztalataival.

Az értelmezésnek ezért elsősorban a szemlélődésre és a továbbgondolásra kell irányulnia. „A statikus vizuális irodalmi mű (mint a logomandala) nem kínál lineáris olvasatot, felolvasva nem közvetíthető /.../ nincs benne az idő dimenziója” – szögezi le Papp Tibor. – Így „a befogadás ideje változékony, a befogadó akaratának, pszichológiájának, kultúrájának, irodalom iránti érzékenységének” a függvénye. „Művet műélvezőt a ’közös idő’ egyszeri és egyedi megvalósulása megismételhetetlen *szikrapárként* tartja össze. Minél mélyebb, minél organikusabb mű és műélvező között a kialakult kapcsolat, annál több utórezgés, több felhang keletkezik – mintegy a szikrapár hallucinációjaként – a műélvező tudatában” (in: i. m. 191.). Tehát „szabad a gazda”: ki-ki saját tudattartalmait /is/ belekódolhatja e rendkívül érdekes párhuzamos műbe.

Hegedűs Mária életműve e könyvvel természetesen nem zárult le. 2014-ben *Illúzió* címen mutatta be Barcikán újabb elektrografikáiból, digitális nyomataiból készített képeit. 2015-ben a Palaiseau-i *Espace 181 Galériában* Somodi Hornyák Szilárd és Hegedűs Mária közös kiállítása volt látható – a kapcsolat tehát mindmáig él a két város között. Ugyancsak 2015-ben a Miskolci Operafesztiválon Hegedűs díjat nyert a Bartók Béla halálának 70. évfordulója alkalmából készített elektrografikáival; a pályázat teljes anyaga könyvalakban is megjelent. A zene hullámmozgását leképező szövegelrendezés és a sötét háttérből aranybarnán kiemelkedő violinkulcs – amely a művész-zseni arcképét helyettesíti – mintha sírhant lenne, amely fölött „balzsamos illatok / egypár hú dekadens sárga levél zihál 70 éve”. Bartók szintézist teremtett az ősi és a modern, a hagyományos és az experimentális művészet között – így sikerült nemzeti kultúránkat a világkultúra integráns részévé tennie.

Ami a zenében már a XX. században lezajlott, az az irodalomban – sajnos – mindmáig késik. Az újtó formaelvű, avantgárd költészet – sajátos történelmi és főként politikai okok miatt – nem nyert polgárjogot irodalomtörténeti–irodalomelméleti gondolkodásunkban; de még a köztudatban sem. A képzőművészetben is csak az utóbbi évtizedekben kapta meg a maga méltó értékelését a XX. századot végigkísérő avantgárd kísérletezés. Úgy tűnik: az irodalom – épp a verbalitáshoz kötöttségénél fogva – a „leggyanúsabb” művészeti ág a konzervatív szemlélet számára, amely nem veszi szívesen, ha valaki a megszokottól, a régi beidegzettségektől eltérő módon alkot. S nyomban „öncélúnak”, játéknak minősíti azt, ha valaki egyéni gondolatvilágához illő új formákat teremt. Pedig ha szinkronba akarunk kerülni a „világköltészetben” zajló változásokkal, ismernünk kell, sőt el kell fogadnunk a költészet formaújításait, műfaji és szemléletbeli átstrukturálódását; s a befogadói elvárásoknak is fokozatosan át kell alakulniuk. A megszokotthoz való túl erős ragaszkodás megbénítja az Élet csíráit, és elpusztítja a Jövőt.

Füleki Gábor

Hódolat Határ Győzőnek

Őszinte, komoly bálvány-angyalszárny
csapong velő-látón örvénylő tereken –
úrbe vetve izzik arcod, kegyetlen csápod
mered, majd lehull – ennyi a lét, tény-igaz.
Idegen tér: a csönd sikolya füled termein zúg-suhan,
szemed színzárpor vonja gyöngyház-semmi-szürkeségbe.
Anyagban fürdik kívül-belül dermedt fotonhullám, a test;
fenn az agy csigája magába fordul, túllépni önhatárát,
melyet Te valóban legyőztél, híven nevedhez.
Kegyetlen, tiszta bölcs! Fügönyemésztő láng!
Nincs mese! Nincs félrebeszéd, lélek cukros menedékhelye,
nyugtató álca, ködhályog a való közönye elé – nem!
Nézni a dolgokat, amint *vannak* –
ténybevontan tisztánlátó szellem.
Világ, céltalan létegező – áramlón gyűrűzve önmagában.
Öregkor könnye, tudástelt elme mindenholházában.
Látni, elfogadni úrközönyt kemény derűvel.
Lehet-e meghalnod? – de végül halatkozni kell...
Biofilozófus, multi-gondolkodó, ércélű óceán-elme.
Végtelen magasban lebegsz, az emberi
perspektíva törvényein túl figyelsz, észlelsz.
Merész, nagyszerű embertúli ember, mozgó-villódzó
kristály az időtlenség és e világ tátongó mélyszerkezeté
bomló partvonalán, üdv neked!

Requiem

Határ Győző halálára

Átléptél más-térbe,
legfelsőbb értelem,
túl vagy hústestbe zárt,
föld-szűkös életen.

Elsodort örök ár,
ős-egykedvű halál,
kihez minden szavad
méltó társsá avat.

Egyszer, soha többet,
örökké már úton,
keresve sem lellek,
legfelsőbb tér-csúcson,

végtelen világban,
nem talállak soha,
semmibe foszlottál,
elme-és nyelvcsoda.

Milyen volt? Meséld el,
mit annyiszor vártál,
ellobbanás perce,
fényed éjbe hátrál...

Milyen volt a végső,
szikrázó pillanat,
mikor a térűrnek
átengedted magad?

Milyen volt jég-elméd
éles észlelése,
ahogy elmentszette
a Végtelen kése?

Térsötétnek éje
ragadott magával,
újraélesztésed
nemkívánatával.

Mindenütt és sehol,
hazátlan új hazád,
kozmosz özön-közöny
örökre rád talált.

Emberen-túli lény,
megszakadt a szíved,
hunyni látva társad,
legbensőbbik híved.

Most ez vagy: száz kötet,
s urnapor a földben;
emlékmű-sírköved
magyar könyvgödörben.

Utolsó levelem,
tegnapelőtt küldtem –
nem olvasod el már,
világba vegyülten.

Itt hagytál, mint téged
ikercsillag-társad,
magam előtt látom
árvult, üres házad.

Weöres szellemének
tiszteletem küldöm,
ti két csoda-lélek,
fellebbenő függöny.

Vigyázzatok ránk ott,
létbe forrt szellemek,
ős-sorba léptetek,
örök már fényetek.

Béke nő szívemben,
mindkettőtök bennem,
szín és fonák csenddé
lényegülve egyé.

Egység vad tengere,
káoszmosz semmije,
befogad s átölel,
hangon túli csendje.

Füleki Gábor

Lét-Határok le-Győzője

„Remélem, szavaim az occipitális kéregre, s azáltal a szemre visszhangtalanná még nem vált temporális lebenyt elérik, s az összeköttetés az asszociációs neuronok felé is hibátlan működik, rendben megkapva szükséges oxigén-és glükózadagjukat. Tegyük még soká!” – kívántam idős Mesteremnek 2001-ben, annak a sajnos alig ismert filozófus-írónak, aki villámcsapásként robban bele a fogékony bölcselő ember szellemébe, hogy élethosszra átformálja gondolkodása trajektórium-rendszerét. S emellett olyan szellemi öröm olvasni többszörösen toldott körmondatokban kígyózó sorait, mint neki Szókratészt, akit, mint intellektuális gyönyörforrását az *Intra muros* bevezetőjében említ meg, s mely könyve a platóni dialógusok szerkezeti mintájára épít. Mondatszövése, szóösszevillantásai, gondolat-meanderei sajátos elmetornát és esztétikai élvezetet nyújtanak, mintha egy absztrakt térbeli Mandelbrot-halmaz mélyszerkezetét tanulmányoznánk.

A londoni emigrációban élő szerző önmaga szerkesztette-nyomta könyvei a rendszerváltás után lassan-lassan elszivárogtak „édes jó magyar hazánkba”. Merő véletlenség műve volt, hogy 2000 nyarának végén szülővárosom, Gyöngyös könyvtárában az újonnan hozott könyvek polcát vizslatva-turkálva kezembe akadt a *Szentföld a Föld* című kötete (melyet valószínűleg Kabdebó Lóránt adományozott, s a szerzővel közösen készített *Életút* három vaskos kötetével is megajándékozta szülővárosa bibliotékáját); alig futottam át hátlapján kiemelt részletet, rögvest tudtam: ez az ember hozzám szól. Nem lineárisan kezdtem olvasni a könyvet, ide-oda csapongtam benne, először óvatosan ízeletgetve, szoktatva magam a különös stílushoz, majd rákapva habzsolva-falva, magamévá emésztve, lelkembe oltva szavait.

A *Zsargonuralom* és környező fejezetei azonnal szívembe lopták magukat, a litván kereszténység és a szufi misztika elemzése is ragyogó találat. Megéreztem nyelvezetének öserejűen elegáns zamatát, gondolatfűzése kanyonjait. Metafizika- és világgkritikája valóságos szellemi robbanást okozott.

A szerző kíméletlenül antimetafizikus, antimisztikus világ- és lételmélete összeütöközt között alapvetően szakrális, az archaikus hagyományt valló szellemi alapállással, mindazzal, amit Lao-ce-től, Weöres Sándor *A teljesség felé* című könyvéből, a védákból, Hamvas Béla műveiből addig magamévá szervesítettem. Amit ők és az őshagyomány nagyjai elmondanak: a szín; Határ Győző a fonákja. Amit ők állítanak, azt a jelenségek nem bizonyítják, de nem is föltétlenül cáfolják. Mindazt, amit Határ mond, a jelenségek nem cáfolják, de nem is föltétlenül bizonyítják. E két fogaskerékrendszerbe kerülve minden kapálózás ellenére visszavonhatatlanul átdarálódik-sajtolódik az ember intellektusa. Aztán meglepve tapasztalja, hogy amit a filozófus-író hirdet, egyáltalán nem nyomasztó többé, s még meglepettebben azt, hogy *A teljesség felé és az Upanisádok*

istenelmélete – mely sem a Határ által meggyanúsított optikus reflexívből, sem holmi plexus solarisból nem táplálkozhatott – mit sem veszít örök érvényéből.

A Határ látásmódjából ezáltal is leszűrhető rejtett kettősségre jellemző, hogy Weörest *Irodalomtörténetében* Európa legnagyobb költőjének nyilvánítja, pedig Weöres egész létfelfogása ellenkezni látszik az övével. S mégis azt vallja, ugyanazt mutatja a világ felé prózában, amit Weöres a lírában. Pedig művei hemzsegnak a Határ által okori, sőt őskori hordaléknak minősített transzcendens fogalmaktól. Mégis egyetért vele. Persze, lehet, ő is csupán egy a bebalzsamozott eszményképek közül, s akárcsak az *Intra muros*-beli Szókratészének, maszk alatti táskás szemüreg-kútjából neki is rég kihuny az élet...

Érezni a *hen kai pan*-t, az egynél is egyszerűbb ős-összhangot, ahogy Weöres, érezni az *özön közöny* abszolút nulla lehelletét, ahogy Határ – összebékíthető a két felfogás, világerzékelés? Vektoriálisan összegezhető-e a kvázi-mindentudó, felülemelkedő, mégis az elemi pontok réseibe hatoló őserdeű és a világot rideg, deszakralizált, embertelen léptékű hiperuniverzumként elfogadó derűs közöny? A halállal a Túlba térünk-e tökéletesedő lélekként, vagy veszniünk kell, visszaadni a szervetlen világnak mindazt, amit összeloptunk tőle – hol vagyunk még a romlandó anyagot lerázó *Úrodisszeia*-beli létezés megvalósításától?

Határ, a legmagasabbrendűen becsületes materialista, aki csak az érzékszerveink által megtapasztalható univerzumot fogadja el valós létezőnek, a filozófiai művek, bölcséleti költemények „isten” szaván fanyalgó felsőbbiséggel mosolyog – neki ő és társfogalmai „nyelvemlék, hordalék, mely fölött kapcsolóinkat nullára állítva átsiklani ildomos”; ám Isten lehet, hogy nem a „multiverzumban enyegő facér”, hanem Monoimosz gnóziának istene, az a világegyetemeknél is végtelenebb létező, ami Weöres gondolkodásának alapköve, s aki – földi fogalmakkal mérve – voltaképpen nincs, illetve lét és nemlét kategóriájának fölötté áll(ó) elmekonstrukció).

Lehet, és Határ biológiai felfogása ezt sugallja, hogy a weöresi őstudás, a kozmikus harmónia, a mértékre gyűlő és kialvó láng, a tao mélyen megélt érzete – mindez az agy és ezáltal az egész lény nyugodt jóérzését okozó jutalmazó reflex, amit akár még az *özön közöny* tudása és a transzcendens feltételezett nemléte is erősít. Mert akkor magunkban kell megvalósítanunk mindezt, s talán ez az autentikus lét érzése.

A kései, töményen filozófiai opuszok: az *Özön közöny*, *A Fény Megistenülése*, a *Léptékváltás* és a *Szélhárfa* is messzi, alig járható utakra kalauzolják az olvasót. A tökéletesen üres tér gondolatkísérlete szíven ütő, a perspektíva, mint szemünk csalása, s ezáltal a léptékek látszólagos volta – különös erejű felismerések. Emellett elképesztő a szerző széles olvasottsága, éles szemű és elevenre tapintó ismeretkritikai szemlélete. Végigolvasásuk után az olvasó tudja – a magyar- és a világirodalom ismeretlen, filozófiai oxigénpalack nélkül alig bejárható Pamírjáról ereszkedett alá, távoli és feledhetetlen perspektíváknak egy megdöbbenően éles, átható tekintet által rögzített látványával gazdagodva.

Németh István Péter

Dunántúli szonettek

I. (Egy római sírra a tapolcai múzeumban.)

Válladnál barna agyagpohár. Nincs arany bor.
A Styx hűvösebb vizét kortyolhattad abból,
S mire sírodból fényre fordítottak, már
Félmillió napot-éjet is lent aludhattál.

Ringani látom a csípőd, pedig alig
Nézhettem még, boldog legény, én, csontjaid,
S mintha megint csupán Horác-verseket kérnél
Illatos lepledbe burkolódzva olajmécsnél.

Bal kezednek könnyű csuklóját
Bronzból font karperec fogja át.
Rozsdás diófalombból leskel, arany a Nap.

Valahai pávák utánad újra rikoltanak.
S mert hallom nevetésed is, fogad gyöngysora
Mint kékelő nyakéked, nem pereg szét soha.

II. (A pápai Ruszek-közben, megint.)

A tóváros labirintusát
úgy járta-járja mindörökre
már, hogy kanyargó rióin át
nem sikátor vezet, hanem közle.

Vissza Itáliából talált ide.
Úgy volt szép árkádos Padova –
pápai a becszó íveire:
„Vagytok, ti, Lábasház loggiasora...”

Meszelt kollégiumi falak
közül riadttá felnőtt
fiú, ki messzire szaladt,

megáll, hogy újra elönthesse őt
meg éppen ezt a szűk, pici közlét
szinarany fénnel az öröklét.

III. (Somogyi József pápai Petőfi-szobrára.)

Fenyők gesztenyék s kőrisek
alatt hányszor is ültél vajon
valamelyik piros padon?
S a gróf griffje se őrizett -

e bronz-Petőfi tán csak
'73-tól, hogy naponta lássad?
Gondoltál csúfabbra-szebbre?
Októberben akkor hullt le leple.

Szállni föntre, dőlni lentre
Súlyos bakacsizma nem engedte.
S kézfeje akárha moccant volna:

Vándorbotját meg úgy fogta,
Mintha lenne versíró tolla,
Belevészve újra egy végtelen faszorba.

IV. (A gyermek Batsányi Tapolcán. A. D. 1773.)

A Kis-tóba zubognak le a habok,
míg a szél gyakorta épp ellenkezőleg
a Nagy-tó fele hajtja föl a felhőket,
mintha mindig a malomkerék forgatott

volna csak egybe itt vizet-eget
mióta nyugszik s kél egyként bíboran Nap.
Apja, a saruvarga közben tereget.
Órjás denevérek: nyersbőrök száradnak,

ha szomszédától friss nyúzás jó házhoz.
Lészen öreg juhból férfi lábbeli és
bariból meg kisbábója köré bélés.

Összedolgozik cserző és mészáros.
Partra uszik, vár valahányszor a gyerek,
míg a bő, sebes ár a vérrel elsiet.

V. (A diák Batsányi Keszthelyen. A. D. 1779.)

Háromosztályos iskola. Mi hárman:
Fejér, Juranits... Igen, Keszthelyen,
s Batsányi - én. Fiúk, ti voltatok velem,
és már maradtok mindigre baráti párban.

Láttuk az egregyi hévizet télen hogy' gőzölög,
s mint fénylik föl s huny ki mindegyikünk arca -
három friss hó-tündérrózsa, csak mert sodorja,
sodorja régholt hősök árnyaihoz a köd.

Ott is páholhatta volna saru-bőreit
apám, míg koccintunk „DA BIBERÉ”-vel,
pohárra metrumokat ujjbegyünk lüktet pedig.

S köröttünk anyaméh-földben szerteszéjjel
a sok ülve temetett. Fönt forrás. Magzatvíz-meleg
fakad. Hogy versemben újra szülessenek.

VI. (A diák Batsányi Veszprémben. A. D. 1780.)

Ugyanúgy gurulnak már réges rég
lisztes-zsákokkal púpos szekerek
mióta megannyi malomkereket
forгат magán kanyarogva a Séd.

Fönnen a Háromság oszlopa alól
céhek ismerős tarka zászlai,
egyiken apja csizmáit véli látszani
a körmenetben amíg alig araszol.

Ám szárnyal diáklelke a kegyesrendből
mihelyst Ányos Paulus versét üti föl,
'kin hófehér a kámzsa, és kitől

olyannyira meg is rendül,
hogy nincs földi m o t s o k, mit le ne gyúrne.
Nélküle már a menny csak molnárszürke.

VII. (Batsányi búcsúja bölcsőhelyétől Füreden. A. D. 1805.)

KESZTHELY, SÜMEG, TAPOLCA
KIES VIDÉKIN, hol gyermek voltam,
hosszan ámultam, a Kis-tó sodra
zöld füzek alól, alvadó alkonyban

mint hagy ott engem naponta
nagyobb tavak felé igyekezve.
Most fény zubog itt egész Füredre
honnán visszatekintek a Balatonra,

mely befogadta a hajdani ded patakom.
Utolszor nézek vissza a kékarany
ragyogású égre, rubin gyümölcsökre,

smaragd hegyekre. Fölszikráz Badacsony
vállá még, kettőzi a víz tükre;
csak Égáldjon-szavam visszhangtalan.

VIII. (Egy műtárgy leírása a tapolcai múzeumban.)

Belőle régholt legények
Ajkáról való boros ének
Fuvall. Edényen zöld ólommáz,
Azon karcolt szív is summáz

Öreg betűkkel: IHS, vagy az a
Másik – TAPULCZAI SZABOK
BETSÜLETES CZHE KORSAJA.
Cérna, tulipán, angyal – tapinthatod:

Nyílott olló, nagy-gombos tű...
Maradj csak e korsóhoz hű
Inas, Mester, akárki légy –

ANNO - '796.
S ha ez intés innét elhat,
Ránk emelintsd a kancsó mindhét pintjét!

IX–X. (Malom-tavi tükör.)

Alig moccantott a lenge
Szellő gallyain a fűznek-nyárnak –
De a tó tükörén csak még egyre
Tovább remegnek az árnyak.

Nem mozdulok e fák alatt,
Vízen lombjuk közt látom vállamat –
S tíz ujjam ághegyét, hogy kopogna ám
Reszketve az ég üvegablakán:

Menjen a hó, s vele együtt
hátráljatok, februári esték,
pattanjon parton a barka! S szeplő légyen

fölöttem mind a nyárfarügy,
ami vércsöpp lábamnál egészen
hajtva malomkerekecskét.

+
Egy könnyű nyári slágerből
láthatnál most arany ködöt
októberben hogy itt hömpölyög.

A frissen lékelt dinnye szaga
is itt lebeg még a víz fölött
minden, de minden éjszaka.

Szőlős tála teli, tudod, a mezítlén
vállú szüretelő lány szobra,
ki avarba lép s honnan gondolna
jégtócsákban tükrös napokra?

Hűlt lábnyomunktól innen ível
tavon át egy japáni fahidacska,
hol lustán kél a Nap. Mivel
alig tart malomkeréknél magasabbra.

XI. (Vitéz Mihály hévizi Hébe-álma 1797 telén.)

Utazom. Szappanbuborék
Lebeg kékellőn velem: homoru ég,
S körül kökényvirágtól tsupa hab
Minden domb a hegyek alatt.

A tó partján bársony-törülköződ
Terited le, amely már-már fűzöld,
Balatoni kagylótskák ezüstje pedig
Rajta tíz meg tíz körmeid.

Hosszu hajad vízbe ér akárha
Fűznek lombja, nem tsak az árnya.
A te melled nimfarózsaszírom-szín,

Látja ibolya, kankalin, korom kökörtsin
Míg barna bimbaja újra nem pattan –
Hogy éljek-haljak-éljek a karjaidban.

XII. (Hévízi képeslap, 2016.)

Mielőtt kövezett medencébe merülnék
zuhany alá kell menjek. Illatos szappan
velem. Ám künn a fínom felül-kék
ég és a víz alatt kénbűzös iszapban

már gyógyulásomért is megeredt
nyárra egy szál bíbor tündérrózsa
hogy egybekössön földet-vizet-eget
s ringjon akárha láncon balatoni bója.

Üvegfalon át a februári Nap
a locskoláson másodszer törik,
árnyam fölfogja szürke falmozaik.

Majd vén testem lebegni hervadt asszonyok
látják csak maguk közt a piramid alatt,
mint kulcsolt térdű ráncos magzatot.

Almássy Katinka

Idővonal

(B. D. - nak ajánlom)

barátságunk tűzpróbája az idő,
végletestől a végtelenig.
a jelen nem ma,
a múlt nem jövő.

„PAPÍRKÉPEK-ből” kivágott
bogyók véreznek a
megcsonkított fasoron a
pillanat vadrózsabokrai
mellett, nem léphetjük
át saját árnyékunkat.

mintha a fekete lyukak
mögül egy sohasem
látott különös világ
zizeregne felénk, megérkeztünk
Te meg én.

szemben az országzászló,
időmederben a Balaton
a mindig változó smaragd.

lőszfal meredélyén bénult
fák száraz ágai
ég felé merednek,
jobbra a keltavár magasodik,
kétezer év bugyrában állunk.
Füredtől Badacsonyig tanúhegyek
fotózzák arcunkat.

Balra a földvári
Kelta-sétány, elindulsz
velem, korlát mögött
kék katángvirág, szellő
hátán löszbabát ringat.

Lábunk előtt fürge
gyíkok osonnak,
szakadék poklából.
odébb magányos cédrusfenyő
Csontváry-Kosztka kísértete.

Ránki Gyuri bácsi gombházából
zongora-muzsika szól,
„Muzsikus Péter” gyermekopera.
Később farkaskutya ugatástól
felsírt egy kisfiú: irodalommal
vigasztaltam és elhallgatott.

Ellenfényben sirály rikolt
fogy az út, lábunk
előtt időóra ketyeg.
a halhatatlanság izzító
vágya születés, kiteljesedés,
és hanyatlás váltakozása
létünk filozófiája.

Hallga' Te verset írsz
ha harangoznak,
én verset írok ha
temetnek. Te átöleled
a hegyeket,
idővonalon töredezett
kétezer évben hitünk
hatalmas ereje.
és megfogom kezed –
most és öröklétkig ...

Nagy Zita

Hogyan fest a Balaton?

*Somogyi György: Magyar tenger magyar ecsettel*¹

Legtöbbünknek megvan a maga elidegeníthetetlen Balaton-élménye, kiben lázas jelentőséggel, kiben csupán sápadtabb hegeit hagyottan, miközben lehetünk akár a tájegység otthonérzetű lakói vagy átutazó idegenei, akár rajongói vagy épp közömbösei, viszonyulásunk hozzá az egyéni és személyes nivókon túl, része egyfajta természetessé vált, ösztönös, mitöbb kihatáthatatlan kollektív kultusznak is. Ugyanis a Balaton a szerepvállalásoknak nem kisebb feladatát kapta, minthogy ikonná legyen, és ezt becsülettel teljesíti is, tiszta létezőként lüktet, és bőséggént manifesztálódik a hiányok felett. Jelképe egy népnek, megmaradt értéknek, seregnyi érzésnek és szemléletnek, hogy folyton változó varázs-víztükreiben végül önmagunkat lássuk és még többet.

Könyvében Somogyi György is ezt a bőség és jelkép-jelleget járja be, nemes navigálással kerülve el, és nem meghallva ricsaját a túliparosodott, gazdasági morajnak, egészen a Balaton lelkéig evez, és kalandos útjára kísérő elsőtisztjeként illően a művészetet hívja. Mondandójának sziporkázó tolmácsolóiéként pedig azokat a művészmestereket, akikre valaha a Balaton valósarcú mosolya vetült, akik meglátták és megragadták ezt a lelket, amely szinte önmagát festette a vászra, és gondolta bele a tinták papíron hagyott molekuláiba.

Tehetséges művészettörténészként és szerzőként, akár egy gondos, felelős kapitány, szakterületének biztos ismerőjeként, szertetekintő, ezer szemmel és áldott képzelettel figyel, minden részletet lát, és azokat összezendüléseik ívén gömbölyíti egésszé, a képzőművészetet és irodalmat egymással jó baráti, dialogikus viszonyba helyezi. A hatalmas gyűjtőtevékenységet és tapasztalatot követelő munkája után metamorfózis végül halász alakjában tűnik elő: türelmes és kitartó rátermettséggel a képek, szavak, szóképek és képszavak tengeréből fogja ki Balaton-kapásait, hogy végül partot érhessen, és hálójában szerényen meglöbögtesse a *Magyar tenger magyar ecsettel* című hiánypótló művét. Ezt a mély hagyománytisztelettel, magyarságtudattal, múltból építkező jövőreménnyel átitatott, széles tengelyű irodalmi és képzőművészeti kezek kollektívát őrző könyvet, amelynek külön éke, hogy kiadását – kifinomultan – a *Magyar Napló* jegyzi. Hiszen, ahogy a kötet is megerősíti, olyan mérhetetlen nemzeti önállósággal bíró tájegységünk ez, hogy természetesen ragyogó rangja, egyszerre emeli a Kárpátok szilaj ormaihoz és ugyanakkor belesimítja az Alföld szelíd, határtalan síkjába is. Jelenléte olyan erős és elemi, hogy az emberi tudat mítoszteremtő ké-

¹ *Magyar Napló*, Budapest, 2013

pességével is kezét rázva, mondák múzsája is lett, magáról a Balatonról regéje, mint az utolsó óriásról tesz említést, a könyvben található legendaillusztrációban² pedig, a tihanyi visszhang hajdan volt néma leány képében kap hamvas életet.

Elsőként – ha csak a kulcsinből is következtetünk – már a borítókép és a cím jól eltalált, összefonódó egysége eluralja intuíciónkat és előresodor: több lesz ez, mint egy jól megszerkesztett művészeti album, több lesz, mint egy hozzáértéssel kezelt, élménygazdagon és lelkiismerettel tálatl tájbemutató. Majd átszelve az oldalakat – ha csak szigorúan materiálissá borzolt perspektívából is nézzük – tartalmukban akkor is széles kategória-rendszert fedezhetünk fel; egyértelmű, hogy főleg képzőművészet és irodalom ez, de csipetnyi földrajz, történelem, kultúrtörténet, tudományos szakírás, foglalkozásismertetés, iparművészet ízesíti, de ha túl feszítjük a húrt, akár még egy apró útikönyv-jellegességgel is illelhetjük.

Kivárt türelemmel, még a könyv izgatott felütése, a laptenger sűrű, sístergő tartalmába merülése előtt, már az elő- és hátlapok is elegáns elidőzésre hívnak, konnotatív jelentésekben és utalásokban pompáznak. A borító képzőművészeti képviselője Újházy Ferenc *A Balaton lecsapolása Siófokon*³ című olajfestménye, élénk tárva nyugodt, szép zöld-kék színekben a sokvizű Balatont, és partján a trikolór magyar lobogókat. A nagyrészt tisztán horizontális és vertikális elrendezések ellentettjére épülő harmóniában megmoccannak és kitűnnek a zászlók, amelyek – a pasztellszín firmamentum nagy felületi arányainak köszönhetően – az égig érnek, délcegen magyar-érzetüket karcolva a felhőkbe és a szemlézőkbe. Emellett a jól szerkesztett irányok tekintetünket a centrumban fehéren fodrozódó, új útját szerzett vízre vezetik. A szöveggént megjelenő címnek – *Magyar tenger magyar ecsettel* – így több segítője is akad, ha a festmény szimbolikáit szavakkal olvassuk le, azokra vonatkoztatjuk: a zászló a *magyar*, a Balaton a *magyar tenger*, maga a festmény utalhat technikai eszközökre, az ecsetre, a címben jelölt „*ecsettel*” kifejezésre, tágabb értelemben a képzőművészetre, ábrázolásra. A címben találóan szusszan egy játékos intertextualitás is, Juhász Gyula *Magyar táj, magyar ecsettel* című szonettjét ismerhetjük fel, ennek írásos indoklását is olvashatjuk, rögtön a belső címdalton, Csók István *Balaton vihar*⁴ című olajfestménye alatt. Csók István zivataros Balatonjának színei szinte azonosak Újházy festékszíneivel, de azoknak sötétebb árnyalatait használja, ezekből rikít ki világítva és fenyegetően a függőleges elhelyezkedésű villám. Míg a borító Balatonja valami rendezettséget, irányítottságot, emberközelséget, illetve emberi beavatkozást jelenít meg, addig a viharos Balaton ennek ellenpontjaként érkezik vadságával, irányíthatatlanságával, kiszámíthatatlanságával, teljes természeti uralmával és erejével

² Garay János regéjének illusztrációja XX. századi képeslapról, 83. old.

³ (1863), a 64–65. oldalpárokon ismét megjelenik

⁴ a 156. oldalon ismét megjelenik

az ember felett, illetve az ember nélkül, nobilis tombolással, akár Petőfi lánctalan tenger-Tiszája.

A borítón a cím háromszor szerepel – mint ahogy a belső szövegrészek is – a magyaron kívül még német és angol nyelven szólalnak meg. Így akár a cím képzeletünkben kibővíülhet a *Magyar tenger magyar ecsettel, magyar és még két nyelven* játékos kiegészítő továbbgondolással. Mágus-magyar nyelvünk virtuóz-vizualitásban igazán lubickol a Balaton-téma, asszociációs képnyelvében piktorcodik a textus, serény, szorgalmas szavai szüntelen festenek, és mind közül a leggazdagabb kifejeződést nyújtják. Már csak a lelegején is, ismét a címnél kiköve, „tenger” szavunk is multijelentésekben pompázik, főnévi és számnévi minőségében is helytáll, végül a magyar *tenger – tenger* magyar ecsettel duplázott felépítése megidézheti a könyv temérdek képi tartalmát, ugyanúgy akár a Balaton megszámlálhatatlan arcát. Az angol fordítás is a szerző, Somogy György tollát dicséri, német értelmét pedig Gödrös Mátyás jártasságától kapja, és bár a mondandó praktikusabb, célirányosabb köntösbe bújik az említett idegen nyelveken, a fordítók kvalitását jelzi, hogy sikerrel mentenek át falatokat a magyar nyelv zengő-zamatosság impulzusából is. Különösen figyelemreméltó, hogy a zárásban egy, a teremtő- és álomnyelvezetű Weöres Sándortól kölcsönzött idézetnek, a tolmácsolás ellenére, is harsonahangot suttagó pszichéje marad.

Weöres Sándoron kívül Somogyi György még számos költőnek és írónak ad szót, hogy a Balatonról szóló sokkarú gondolataikkal, színes szövegeket vezényeljenek a festmények, képzőművészeti alkotások mellé. A teljesség igénye nélkül, hallhatjuk Juhász Gyulát, Berzsenyit, Jókait, Kosztolányit, Németh Lászlót, Nemes Nagy Ágneszt, Vajda Jánost, Pilinszkyt, Márait, de rajtuk kívül helyet kapnak még vízügyi szakírók, újságírók, külföldi utazók, orvosok, Balaton-kutatók, egyházi személyek és államfők nyilatkozatai is. A könyvbe invitált sok személy, a differenciált alkotókollektíva így olyan szóké- és képszóhullámokat ver, amelyeken szívesen sodródunk beljebb, és expresszív látomásaikon át megpillanthatjuk mi is a „színek legyezőjét”⁵ „a természet örömkönnjét”⁶, a Balatont mint millióképp variabilis tüneményt, úgy, mint már valami egyszerre önmagát jelentő és önmagán túlmutató filozófiai, metafizikai és létértelmi többletet.

A könyv képi és idézetbeli színe-java leginkább a reformkortól kezdve az 1800-as és 1900-as évtizedekből érkezik, de meglepetésként felszínre bukkannak már korai térképészeti ábrázolások is az 1500-as évekből, mint *Lázár deák térképe*⁷, ezek másikként jelenkorunk, a 2000. év körüli időszak is beférkőzik, például Bihari Puhl

⁵ Kosztolányi, 15. old.

⁶ Egry József, 106. old.

⁷ 32. old.

Andrea fiatal képzőművészetével. Így nemcsak kifejezőmódjában, de évgyűrűiben is eminens, mintegy 500 évet ölel át. A nagyszámú Balaton-ábrázolás szakrális lepelben két festményen mutatkozik: Somogyi Győző *A Balaton őrangyala*⁸ temperaképén és Barabás Miklós *Fortuna a Balaton felett*⁹ című olajfestményén. A szerencse istennőjének alakjához többféle hozzárendelés is létezik, olyan felfogásban is számon tartják, mint Fortuna Balnearis, azaz a fürdők, fürdőházak szerencséje.

A reformkor rajtoltatta Balaton-központúságot, a vidékére reflektorozott terjedő figyelmet sem kerülte el a kor nagy technikai újítása, a biedermeier nagy kegyelte, a fényérzékenység nyakon csipésével előállított fotó. A fényképészet hamar kétirányú nagyiparosa lett a Balaton-megjelenítéseknek is, egyrészt színesítette a lehetőségeit, de mennyiségénél fogva, színvonalat is halványított. Bár a volumen a minőségre rótt negatívuma inkább modern kori mozzanat, átsöpörve sokak számára a Balatont is egyfajta giccs-csillogó souvenir birodalomba. Innen szép hát a dobott mentőöv és a kimentés, a könyvben a tömegigényt kiszolgáló tárgyaknak írmagja sincs. Vannak viszont igényesen kivitelezett Balaton-ábrázolások az iparművészet területéről, mint a *Herendi porcelántál Balatonfüred látképével*¹⁰; gyakorlatias használati tárgyakon, mint az *Egymillió milpengős bankjegy Balatoni halászat*¹¹ acélmetszete, vagy játékos felületeken, mint Bihari Puhl Andrea Balaton-alakú kódarabra festett Balaton-tája, *Kövön a Balaton*¹² című munkája, illetve akár kimondottan játékra szánt tárgyakon, mint kártyalap *Tihany látképével*.¹³ A 19–20. századi hangulatra nemcsak olyan szavak nyitnak ablakot, mint például a „*velocipéd*”¹⁴, de néhány jól megválasztott, és áldással ránk maradt korabeli felvétel is időutazásra invitál. Általuk részesei leszünk, hol gondtalan fürdőzők víz-ölelte hűsölő örömeinek¹⁵, hol együtt várhatjuk a szigonyos halászokkal a megfelelő pillanatot¹⁶, vagy hallhatjuk a vadkacsavadászat puskadörrenéseit.¹⁷ Olykor együtt hajlonghatunk görnyedve a nádvágókkal¹⁸ vagy kortyolunk a szomjas ménesekkel¹⁹, máskor meg épp vízre hív a Jókai gőzös Siófokon²⁰ vagy a vidék egykor élt partlakóinak már messzi-régről itt-ragadt, némán

⁸ 104. old.

⁹ 111. old.

¹⁰ (XIX. sz. közepe), 9. old.

¹¹ (1945) Mészöly Géza: *Balatoni halásztanya* olajfestménye (1877) nyomán, 6. old.

¹² (2000), 9. old.

¹³ (1927), 9. old.

¹⁴ 8. old.

¹⁵ Sági János (1910), 8. old.

¹⁶ Sági János (1908), 26. old.

¹⁷ Sági (1908), 26. old.

¹⁸ 24. old.

¹⁹ Sági (1905 K.), 38. old.

²⁰ (1913) 69. old.

mesélő, hallgatag tekintetbe veszünk.²¹ Kiemelve a kincseket az adott éra tarisznyájából, születési koruk meghatározza az olyan képzőművészeti technikák számbeli fölényét a könyvben, mint a fametszet (pl. Morelli Gusztáv: *Sirályok*)²², olajfestmény (Mikus Gyula: *Baltoni jégvilág*)²³, rajz (Szerelmey Miklós: *Tátika*).²⁴ De ezeken kívül a skála szélesre hangolt: reklámgrafika (*Balatontavi Gőzhajózási Részvénytársaság plakátja*)²⁵, gouache (Boromisza Tibor: *Jeges halászat*)²⁶, szobor (Pásztor János: *A halász*)²⁷, földtani ábra, (Francois Beudant könyvéből a *Balaton-felvidékről*)²⁸, akvarell (Mendlik Lajos: *Tihany*)²⁹, tempera (Somogyi Győző: *Tengerkép Tihanyból*)³⁰, pasztell, (Nagy István: *Fürdőzők*)³¹ korabeli újság illusztrációk (*A Balaton lecsapolása* című festményről készült fametszet, a *Vasárnapi Újságban*)³², de még freskó is (Körösfői Kriesch Aladár: *Baltoni halászat*).³³

Ezeken pedig mind művészettörténeti műfajok egész hada vonul át, de a radikálisabb „-izmusok” helyett, egyfajta újító, ugyanakkor hagyományosabb, a destruktivizmust nélkülöző, pozitív, természeti, emberi, humanista és művészi értékeket képviselő konstruktív stílusok gárdájával. Tagjai közt van, a reformkori nemzeti festészetet lobogtatva, egy kis Barabás Miklós-féle biedermeier és szentimentalizmus (*Fortuna a Balaton felett*)³⁴, romantika (Brodsky Sándor: *Baltoni táj*)³⁵, realizmus és naturalizmus (Mészöly Géza: *Baltoni halásztanya*).³⁶ Majd pezsdítésként plein air vonul (Szinyei Merse Pál: *A Balaton a fonyódi partról*)³⁷, szecesszióval dolgozó gödöllői művésztelep (Körösfői Kriesch Aladár: *Baltoni halászat*)³⁸ csengő impresszionizmus és posztimpresszionizmus, előrevetített csipet expresszionizmussal, lágy szürrealizmussal sokasodva, műfaji vegyítéseikből kivirágozva a nagybányai festészet

²¹ Lóczy Lajos (1880 K.), 123. old.

²² (1902), 78. old.

²³ 101. old.

²⁴ (1825 K.), 55. old.

²⁵ (1896), 68. old.

²⁶ (1910 K.), 96–97. old.

²⁷ Balatonfüred, (1941), 15. old.

²⁸ (1822), 106–107. old.

²⁹ 162–163. old.

³⁰ 82–83. old.

³¹ 159. old.

³² Újházy Ferenc olajfestménye alapján, (1863./45.), 33. old.

³³ 60–61. old.

³⁴ olaj, 111. old.

³⁵ olaj, 110. old.

³⁶ olaj, 44–45. old.

³⁷ olaj, 151. old.

³⁸ 60–61. old.

(Csók István: *Szivárvány*)³⁹, az európai iskola, a KÚT és a Gresham-kör (Egry József: *Szivárvány*)⁴⁰ munkásságaiban.

Külön említést érdemel, a felsorolt stílusok közül kitűnő, üde színfolt, Somogyi Győző szürrealista, önirikusan reális, képzelettel fel- és felülvalósított tájbrázolása. Opuszainak olyan intenzív a jelenlétük, hogy jószívvel kóborgunk megteremtett álmorealizmusukban, majd az élő, valós Balaton-vidéket megpillantva is, visszatérnek szemünkbe a festmények látomásai. Négy tűzfény temperaképe (*A Kisfaludy gőzös*⁴¹, *Tengerkép Tihanyból*⁴², *A Balaton őrangyala*⁴³, *Szépkiadó*⁴⁴) eleven, tiszta festékszíneivel, mediterrán fényeivel, csontvárys hangnemével, komolyságába rejtett játékosággal, játékoságába rejtett komolysággal, víziós realizmusával, a táj iránti áhítatos csodálatával azonnal kiemelkedik és parázslék a papíron. Valóság feletti tájképeivel még Bán Magdolna *Tihany álmaimban*⁴⁵ című munkája hasonlítható, nála is a kegyes képzelet által kettőződik meg, és nyer őszintébb, emberibb és éteribb értelmet a valóság.

Bár Csontváry ecsetét inkább határokon túli provinciák szédítették, a tengerparti jelenésein (pl. *Mandulavirágzás Taorminában*⁴⁶, *Casellammare di Stabia*⁴⁷) hasonló világ él, mint Somogyi Győző képein. Témái is gyakran a vízközeli élet attribútumait üdvözlők, híres halászalakja (*Öreg halász*)⁴⁸ is párhuzamba állítható a könyvben szereplő Boromisza Tibor *Balaton-i öreg halász*⁴⁹ és Rezes Molnár Lajos *Halász*⁵⁰ festményeivel.

Bertha Bulcsu, író és publicista, a *Balaton-i évtizedek* című szociográfiájában közli, hogy „A balaton-i körkép Győrökről a legszebb. A hegy oldalából a vízre tekintve olyan panoráma tárul elénk, ami a nápolyi öböl képével vetekszik.”⁵¹ Érdekesség, hogy Somogyi Győző *Szépkiadó*⁵² műve épp a balatongyöröki kilátást, Csontváry pedig a nápolyi öbölképet láttatja a *Naplemente a nápolyi öbölben*⁵³ című munkáján, így a kijelentés igazolását két rokon lelkű műalkotás prezentálásából is kiolvashatjuk.

³⁹ olaj, 156–157. old.

⁴⁰ olaj, 158–159. old.

⁴¹ 71. old.

⁴² 82. old.

⁴³ 104. old.

⁴⁴ 119. old.

⁴⁵ (1984), 145. old.

⁴⁶ (1901), olaj, Csontváry Múzeum, Pécs; in: Romváry Ferenc: *Csontváry*, TTK Kiadó, 54. old.

⁴⁷ (1902), olaj, Csontváry Múzeum, Pécs; in: Romváry Ferenc: *Csontváry*, TTK Kiadó, 58. old.

⁴⁸ (1902 K.), olaj, Miskolci Képtár, Miskolc; in: Romváry Ferenc: *Csontváry*, TTK Kiadó, 59. old.

⁴⁹ (1950 K.), olaj, 86. old.

⁵⁰ (1954), olaj, 87. old.

⁵¹ <http://balatongyorok.hu/balatongyorok/balatongyorok-muveszei-alkotoi>

⁵² 119. old.

⁵³ (1901), olaj, magántulajdon, in: Romváry Ferenc: *Csontváry*, TTK Kiadó, 55. old.

A *Magyar tenger magyar ecsettel* első oldalainak mind szövegi, mind képi világában kapunk egy esszenciaszerű, tömörített kóstellót, majd a Balaton hullámzó jellemét, különböző megmutatkozásait, sokoldalú színeit, ügyes passzusokra tagolt adagokban és témákba csoportosítva kanalizhatjuk. Így hat fejezetből hat főkarakterét fordítja felénk a Balaton, és sorban fedezhetjük fel bennük többek közt mocsármélységét, alföldi rónaságát, elidegeníthetetlen magyarságát, harcos tengervoltát, kánaáni idill-dalát és megfoghatatlan, játszi kuszaságát. A fejezetek képi és szövegi argumentumai szépen bontják ki vezértárgykorüket, és ütemes ritmusokkal hangsúlyozzák azt.

Vonásaiban elsőként atavisztikus Azovi-tengerségét sugározza, ősi mocsárvoltát a nádasok és füzesek tikos zizegése fabulázza, és állnak szálfán szívós halász alakjai, szigonyaikkal, mint beltengerünk rendíthetetlen Neptunusai. A vidék optikai csínyeitől babonázottan többen dicsérik mesés keletet idéző varázsvilág-voltát, amely „*úgy játszik a színnel, mint egy perzsa szőnyegszövő*”⁵⁴ A topikot erősítve, Mészöly Géza *Halásztanya*⁵⁵ festménye tiszta nyugodtságot közvetít, elhagyva a hatáselemeket, a tájból lélegezhető hangulatot keresi, ecsetkezelése laza, a színekre bízva magát, helyenként elnagyolt foltokból felépített formákkal. Megfordulnak benne barna, sárga, narancs, rezes, olajzöld, khaki, okker és szerény piros meleg színek, szözatai a natúr reflexszíneknek. Bár még a realizmus csücskén, de már az akadémizmus korlátait kifeszítve, a plein air példaértékű előfutára ez, szemlélődésünkben a rousseau-i „a tájkép lélekállapot” attitűdjét meglengetve.

A következő kikötőben már Alföld-mosolyra ölti száját a messzi selyem vízrengeteg, kedélyében ugyanúgy hol higgadt hideg, hol hirtelen haragvó harcát küzdi önmagában. Végtelen víztükrével elmegeincünkre nem mást, szabadságot képez, és a balatoni gulyák sok szarván köszön vissza a Hortobágy. Ezekhez Rubinyi Mózes találó szavai is asszisztálnak: „*a Balaton az én hazámnak, a délibábos Alföldnek vize*”⁵⁶, egyik képkövetként pedig *A fenéki gulya*⁵⁷ című olajfestmény szólal fel. Az első, de hamar felbomlott, szentendrei művésztelep megálmodójának, Boromisza Tibornak, élénkkék és zöld valór uralta alkotásán a forma- és színarányok egymásban teljesednek ki, már a posztimpresszionista és posztnagybányai festészet felé léptetve a direktívát. Az elrendezés nagy felületén figyel a kék-fehér felleget ég, alatta a címadó gulya jobbról balra vonul, szembeszéllel pedig mintha Aiolosz fújná az erőknek láthatatlan akadályát, kontraszt irányukból vibráló mozgásérzet pattan, és nekifeszült lélekkel végül magunkban is megtaláljuk a belső-külső ellentétek egyensúlyát.

Távolabb a Balaton vakítóan, mint nemzeti ékszer villószik a magyar szellem ujján,

⁵⁴ Cs. Szabó László, 14. old.

⁵⁵ (1877), 18–19. old.

⁵⁶ 37. old.

⁵⁷ 48–49. old.

Schöpflin Aladár káprázatában pedig vitathatatlanul a „*magyar tó... benne a magyar lélek*”⁵⁸ igazságaként funkcionál. Elodázhatatlan hungarikumságát igazolón, magyar vize freskóképében párásítja az Országház Vadásztermét. Körösfői Kriesch Aladár *Baltoni Halászat*⁵⁹ című falfestménye szecessziómodorban, többalakos mozgalmasságával, szertelen lendületével, velős lokálszíneivel, megnyúlt formáival, allegorizálja a 15. századi balatoni zsánerképet, a mindennapok tusáját a mindennapokért, és jelenné ragozza múltunkat.

A következő mólóhoz érve, vize piros-fehér-zöld nemzetszínek mellett, azúrként is dicsekszik, és áradó, apadó, dagadó szeszélyeivel tör tenger titulusra, talán azért is, hogy „*az elveszett magyar tengert [az Adriait] pótolja.*”⁶⁰ Hullámaival hegyesen, sötét- és acélkék keménységgel fodrozódik tüzes tengertermészetében Than László *A második magyar tenger fürdőház Siófokon*⁶¹ gouache művén. A sűrített akvarellfesték színátmeneteivel elért rohanó, fürge mozgalmasság képzetétől szinte tapintjuk bőrkön a hűvös, nedves szelét, és halljuk, ahogy a víz süvítve szlalomozik a fürdőház tartócölöpei közt, amelynek bordáin csattannak vízkészütései. Parttalan tombolása lenyűgöző és tekintélyparancsoló, a fürdőház – akár csak mi magunk – csupán erejének egy viszonyítási pontja, tehetetlen eszköze, mindent győző diadalán ámulunk és többé már nem kérdés, hogy több, mint tó. De ismerjük, tudjuk, megnyugszik és elcsendesedik, vizét újból fürdőzők népesítik be majd. Sokrétű habitusaiban közel érezhetjük magunkhoz, érzékeny változékonyságai, önálló függetlensége, nyughatatlan akarata, törekvő tevékenységei és bölcs békéje is emberívású.

Utolsó előtti megnyilatkozásában édes édent játszik a Balaton-part, őrzi ősi korok, régtörténelmek lépteit, egyszerre fuzionál elegybe az emberiséggel, és válik ki belőle. A víz mint őselem létezett már előttünk, és létezik majd utánunk is, átutazói lehetünk csak végtelenségének. Csipkepartjáról is a tántoríthatatlanság övezi, szigorú sziklás, szakadékos tájak, erélyesen heroikus várak és komor romok kacagják ki csörgő időláncaikat. Messze pásztáznak a pemzlik is, és panorámaképekkel a kilátást köszöntik, megpihennek eldorádó-vidékében, amelyben transzparens derüként bujdosik a Balaton, ez „*a legtisztább szem, mely valaha az egekbe tekintett.*”⁶² Légnek, tűznek, földnek, víznek összetartozásából Brodszky Sándor kis, párbeszédés színfelületekből felépülő kompozíciót alkotott *Naplemente*⁶³ címmel. Romantikus hatással bővült impresszionista technika jellemzi, bízik a kiegészítő színpárok kölcsönhatásában, az élénk, telített narancs alatt, hátul csillan mélykéken a Balaton, hogy a

⁵⁸ 57. old.

⁵⁹ 60–61. old.

⁶⁰ 78. old.

⁶¹ (1890 K.), 79. old.

⁶² Vörösmarty, 106. old.

⁶³ olaj, 135. old.

fellegek szürkeségét egymás komplementerségéből nyerjük. Sziklavidékének látszólagos kietlensége is tökéletes teljességet aposztrofál az emberben, a magánytájban megtalált belső béke ünnepe ez.

Talán legelemibb a fináléfejezet, a záróakkord zúgó hangulatforratagával tör ránk. Benne a maradandóság és az állandóság ellenértékeként a változás, a tűnékenység, a benyomások csörtetnek előre. Tájai ráncaiba belegyűrődik az ember, vagy teljesen el is illan, de jelenlét-nélküliségében nem feleslegessé, hanem megsejtett érzéssé lesz, a táj és az ember egységesített lélekállapotának palettáján. A fejezet képein a víz közvetlen közelre hozott áttekinthetlensége és állandó átalakulása lesz úrrá, de a zendülő csupa-víz felületekre az ember saját lelkületének érzete cseppen, világalakító önkedélyének megfelelően. Színes-fényes sebességgel suhannak az impressziók szabad törvényei, elsodorva mindent, teretlen és időtlen absztrakcióiban csak a hangulat marad, a benne hullámzó örök mozdulat és a belénk vésődött pillanat. Weöres szavaival „*fénybe mossa termetét / aztán elolvad az ember.*”⁶⁴ Egrý Delelő⁶⁵ című lendület-itatta pasztelljén is fény és szín kergetőzik a meleg-árnyalatok barna, okker, zöld, narancs és citrom harmóniájában, köztük a változó fények fehérén sikítanak, és mi, akár a festmény foltembere, átlendülünk áramlásaiba.

És áramlunk tovább a könyv érzeinkbe égő hangján is, robbanó vizualitásával, festő ecetszavaival, szemet és értelmet legyez kényeztetéssel, de mindezek felett, megkondít valami lényegit, a megfogható dolgokon túl, érzelmünket hívja ki, alapjainkba férkőzik egészen, „*mintha a mezítlábas tenger bolyongana a lapjaiban.*”⁶⁶ Írtak és nyilatkoztak már a Balatonról sokszor, sokat és rengetegen, fognak is még, de ekvivalens, álmos vizeiken túl örvénylik ez a kiadás, már távolról elragad, és engednünk kell vonzásának. Kedvesen kéri, hogy ne csak a felszínén ússzunk, de merüljünk el laptengerében, képtengerében, szótengerében majd hagyjuk, hogy a megjelenített művészetből nyert értelem- és érzésvilággal gazdagabban, hátunkon, mint meditáló, gondtalan vidrát, ringasson tovább. Ereje új megközelítéséből, egyediségéből, természetességéből, hitelességéből csap föl, és a szerző személyéből, kiben megannyi kép és kifejezés lakik, kiben otthonra talált még otthona is, a balatoni táj. A szilárd-szövetű szeretettel csodált vidéket, amit könyvébe féltőn, óvva helyez, nem megismerttet, hanem megéreztet, nemcsak információt, de hangulatot kínál, és ezeken túl a legfontosabbat: visszaadja elkendőzött büszkeségét a Balatonnak, hogy – félrerántva a takaró turizmus-függőnyt, – ismét az igaz jellemtáncát járó szabad víztömeg válthassa ki tiszteletünket.

⁶⁴ Weöres: *Egrý József*, 153. old.

⁶⁵ 153. old.

⁶⁶ változat a könyvben lévő Pilinszky Impromptu idézet eredetijére: „mintha a mezítlábas tenger bolyongana a falaikban”, 79. old.

Búzás Huba

Bál a bordélyban

ne is tagadd, unod „*bel canto*”-k muzsikáját
 – vad kéjre vágysz – két szívroham közt boldogan
 egy szélütés? teremtés napja jár át:
 e csillagtáj homokján megfogon
 hörögve hangod ~ ezredik
 tánc ~ mintha égbe várnád

elméd holtágait (umtattáznak sokan)
 a kezdet és a vég ölelkezik
 fényévnnyire a fügefáktól...
 gejzír-vizekben reggelig
 fetrengve fő a távol,

két szívroham közt boldogan
 dal zsuhatagja jár át...
 lassanként átszítál a párafátyol:
 – ki vagy? – a babazsúr karátyol

Amíg lefő a kávé

dereng a csend... fönn, föntebb gondoknál, motyóknál
 paranoiánkat – pár vonás – leskiccelem
 – homálya mélyén némi fény motoszkál ~
 köröm-lerágva – bűnöm? szégyenem?
 sistergek ajka hajnalán –
 mert mintha elosonnál,

elillan szellemed, a szó, nem ih lelem...
 torkomba csorgasd pelikán-anyám
 piros kiáltásod – még! – vad sikk
 inni a véredből... na, lám,
 kortyollak, mint a vaksik:

ím' ih lelem, leskiccelem
 – akár a fény motoszkál –
 tébolygó napjaimat éj-szakadtig,
 mikor már minden végvonaglik

Éjféli hadgyakorlat

üvöltő férfiak – pár zászlóaljnyi démon –
acélsisakban dörmögik derékövig
– árgyéusát! – süppedten áradékon,
gépágyukkal az élő tájt lövik
s a béka-kórus halk, fonák,
a lábnyom is sekély nyom...

rikácsok, rémlelők, riadt rihiröhik,
véresre marcangolt vad marconák:
roham! hurrá! meg heuréka
– rettegve mintha mondanák
e zümmögésbe néha

vagy dörmögik derékövig
süppedten áradékon:
a százezernyi szúnyog - brúg a béka -
az élet győztes hordaléka

Lányok a tus alatt

bozótharcos lelkünket újra föl ne dúlja
hullámtörés - még mormolom - mily csöcs-orom
vulkánok fátyolfelhő fődte kúpja
– szájatátott ámulat hajdankoron ~
s a forró égövi öböl...
a tajték körbe futja,

ajkaktól ajkakig tucatnyi pomponon
kinyílt orchideák, míg özönöl
bódító balzsamos fuvallat
a fűszerszigetek felől...
ördög veri a talpat

és mormolom: mily csöcs-orom
habfelhő fődte kúpja,
titokzat: égtlen égő éjbe hajlat
gomoly emléke – gőze – altat

Égi állatövben

mint isten-szörnyek, vinnyogó sátáni szentek
palánk mögül – fennkölt harag – vicsorganak,
hja, mert vadon-kutyának, vándor ebnek
három bőszenje van – nem hamvatag –
egyik harag, másik ami
rejtély ~ ám meg se lepnek –

a harmadikról mit se tudni – dúvadak...
e léten túli lét ködárnyai
elvézró őszi bükkösökben,
hol orrukat megmártani
akarják, dú-dühödten

– fennkölt harag – vicsorganak...
kutyának, vándor ebnek
szentháromsága illat – égbe röppen –
kószálnak fönn egy állatövben

Zalaszántótól Bazsiba

dűlőutak fölött az éj hasalja póre,
Csobánc felől már szürkület, opálüveg
borul mezőre, búzaszentelőre,
csavargó tart az esti sűrűnek,
vele alél – vagy támolyog? –
a tájék három óre:

rapittyán Rezi vár, meg Tátika, Sümeg...
litániások mennek – dallamok –
állelujáznak égi tisztán,
de ki tehetne túl gyalog
a trillázó pacsirtán,

már szürkület, opálüveg
a búzaszentelőre...
mondják, amott lakik Simon – az István –
megszállanék, egy szóra, Pistám

Kányakút

vad ég... holt lelkeinket mintha ide várnák,
sötétfehér hóföllegek örvénylenek,
tolonganak a szélben, mint a kányák,
sátánszemek vagy szellemek
gyülekszenek itt évekig:
prédák fölött a lármák

sarutlanul a sárvizekben dermeteg,
talán csak tükörképük kergetik?
szívszagatóan káricálnak,
széttépkedik – mindegy nekik –
akár kölyök, akár agg...

hóföllegek örvénylenek
a szélben, mint a kányák,
fordítva hátat rég halott határnak,
a kányakútra inni járnak

Laczkó András

Búzás Huba újabb verseiről

Kérdezem magamtól: jártál Zalaszántón és Bazsiban? A válasz csak nehezen érkezik; igen, jártál, mondom, de a rokonság – *Simon Pistáé* – kifogást emelt: „Maga semmit nem tud a testvérünkről!” Hosszú történet lenne, ami azért jutott eszembe, mert olvastam (értettem?) Búzás Huba *Zalaszántótól Bazsiba* című versét. Búzás – nem kell külön hangsúlyozni – nem „földközeli” költő. (Úgy, ahogyan Simon István az volt, akinek – szülőföldjére visszatérve – első útja a mezőre, a kertbe vezetett. Ahhoz nagy dolognak kellett történnie, hogy búzaszentelőn ne legyen Bazsiban.) S a várak – amiket Búzás e versében emleget – Rezi, Tátika, Sümeg (csak zárójelben: a régi magyar nyelv pontos különbséget tett; a felsoroltak inkább *erősségek* voltak) máig uralják e pannon vidéket. Búzás újabb verseit olvasva bizonyos, hogy Bazsi és a föld, e táj vonzereje ma is létezik:

már szürkület, opálüveg
a búzaszentelőre...
mondják, amott lakik Simon – az István –
megszállanék, egy szóra, Pistám

Túlértékelni semmit nem jó; nem tehetem ezt Búzás Huba tizenöt soros versével sem. Nem a félrehallás miatt, hanem a költő „*új csapái*” miatt.

A legjobb – merthogy nem kívülről jövő – magyarázat itt a szerzőé. Rádásul úgy, ahogyan Búzás Huba teszi; mindent odatesz értelmező szándékú kollégája elé. Tessék olvasni: „Kísérletező kedvem elragadott: kitaláltam egy újabb versformát, ám az ebben írt verseket utóbb kevésbé sikerülteknek ítéltém és egy egész ciklust semmisítettem meg”. Leveléből az is kiderül, hogy ez nem teljesen igaz, néhány vers (berzsenyis attitűd) elkerülte a megsemmisítést.

Búzás, amiként legtöbb költőelődje, a formával küzd, merthogy a tartalom világosnak tűnik. Olvassuk az ő levélbeli sorait: „... első néhány kötetem (az első miképpen lehet néhány? – *L. A.*) uralkodó versformája a *pentagramma* volt. Az *Amerre a szél fúj*-ban pedig ugyancsak néhány saját ritmusú ún. *melosz*-t szerepeltettem („*melosz*” – görög szó, dallamfutamot jelent); sajátos verstípusom az a konstrukció is, amelyben a *Félrevert harangjaim* című kötetem íródott (egyelőre ennek kézirata évek óta a fiókomban van).” Ugyancsak Búzás egyéni (különös) megoldásait láthattuk-olvashattuk *Kúszmászva Európa zsámolyán* című kötetében: „búzásHubás” *különös* (Lukács György szerint a legjellemzőbb irodalmi kategória) *négysorosokban* írt líráját.

Olvasóit újra és újra meglepi kísérletező kedvével. Ezúttal ún. *faculáit* (e szó eredeti jelentése: „napfáklya”) helyezi asztalunkra: 6-5-4 soros versszakokból komponált versszerkezet ez, mindvégig rövidülő sorokkal; a gyorsuló ritmus hevesebb vérmérsékletének felel meg. A „Panta rhei” (Minden mozog) valószínűleg a jelmondata. A mozgás tehát újabb verseinek is egyik legmeghatározóbb jelensége, alapja. Bizonyosságul olvassuk el a *Kányakút* című költeménye záró négy sorát:

hóföllegek örvénylenek
a szélben, mint a kányák,
fordítva hátat rég halott határnak
a kányakútra inni járnak

Az értelmező szándékú versolvasónak feltűnhet, hogy Búzás Huba újabb munkáinak lényegi eszköze az *ismétlés*. Nem véletlenül, hiszen évezredes szállóigévé vált: „Repetitio est mater studiorum.” Ez egyben figyelmeztetés, hogy verseivel azt tegyék, amit Ady Endre tanácsolt olvasóinak, akik nem értették sorait: „Nem érted? Akkor olvasd el újra. S ha akkor sem, még néhányszor újra!”

Bozók Ferenc

A temető éneke

Diktafonom helyezem temetőnk kusza hantjai rátok.
Gyűjtöm az archaikus, fura csontdalokat, hisz a régmúlt
dédnagyanyák, nagyapák, ükapák, ükanyák dalolását
senki se ássa elő a talajból. Nincs az a Bartók.
Tölgyfakoporsó őrzi az életek muzsikáját.
Őrzi a lagzis öröm, vagy a gyász szomorú zokogását.
Szüntelen őrzi a régi időknek a szívdobogását.

Szívverés

Miért a szív, haver?
Miért a szív, ha ver?
Dobog halálomig,
dobog halálodig.

A szüntelen verés
naponta létbe hív.
Miért a szívverés?
Miért verés a szív?

Szellemszonett

Azúrhuzatba ránt a nyári ég.
A csűr oly illatos, miként a méz.
Lovaskocsink csilingelő trapéz.
Aranypihékbe öltözött csibék.

Hiába strandpapucs, hiába blúz,
s bár tested tiszta nyár az állandig,
szemedben tél ragyog, magány lakik,
hideg szemed december-éjbe húz.

Kalaplevéve állsz, s mantrázod itt
egy régi utca tűnt polgárait,
a sok nevet, ki egykor itt lakott.

Itt éjjelente árnyak lengenek,
szelíd kísértetek csellengenek,
és parfümöznek csillagillatot.

Albert-Lőrincz Márton

(Otthon maradtak az asszonyok)

(Intonáció egy Kedei képre)

Elindultak a vonatok, de az utasok nem szálltak fel.
Nem is voltak utasok, nem volt úti céljuk.
Ahol meghaltak a katonák,
másfél méternél szélesebb sínpárokon utaztak volna ott.
Nem voltak utasok.
Otthon maradtak.
Ki se mentek az állomásokra.
Nehéz batyuikkal csak a szem csatornáin szállhattak be
a gravitációba kapaszkodó zuhanás vonatába.

(Retro)

Kicsengettek,
nehogy gyermek
maradjon az ember.

(Petőfi hitvесе)

Ember voltam én is, Petőfi hitvесе,
azt kívánta testem maradék húsz éve.

(Sorrend)

Előbb volt a magány lázadása,
mint a testnevelés a lánnyal.

(Bartók és Márta)

Márta feltárta a szerelem kapuit.
Kékszakállú herceg fizetett és távozott.

(Mikor már)

Ruhánkat is levetjük,
mikor már nem nyűg a fiatalság.

(József Attila Vágó Mártához)

Márta, te drága, te ott vagy,
meggyújtatlan gyufaszál, dobozomba'
Én égek s elégek lefogyva,
fehér füst kavarg zavaromba'

(Flóra asszonyhoz)

Lehattél volna szeretőm s húgom,
de beleszólt életembe a mamapótló
analitikusom.

(Ady és az asszonyok)

Endre deleje s a snapsz gáttörése
vette ölbe az Asszonyt,
mindöröké,
ámen.

(Élmény az első vershez)

Még nincs vers,
pedig már költőt avat az ábránd.

(A szerkesztő asztala)

Elfolyt sok szellemes szikra a bornedűből,
de a maligám változatlan megmaradt
az előítéletben.

(Erdőjáró)

Aki mifelénk erdeinkbe eljár,
nem visz palackban városi vizet,
csak szűretlen szomját a forrásokhoz.

„Egerben is ragyognak csillagok”

Nagy L. Éva beszélgetése Nagy Zita festő, grafikus, selyemfestő és költővel

Abban a szerencsés helyzetben lehettem, hogy vendégem volt ez a szép, tehetséges és mégis olyan szerény leány, Zita, Egerből. Megkértem, hogy beszélgetésünk egy részét hadd osszam meg Önökkel.

– **Megkérlek, mutakozz be az olvasóknak!**

– Mindenekelőtt, nagyon szépen köszönöm a megtisztelő meghívást, jóleső érzés és gazdag élmény volt a kiváló alkotókból álló közösségekben lenni a gyönyörű Kecskeméten, külön hálával az őszinte és baráti fogadtatásért!

Egerből érkezhettem hozzátok, amely szülővárosom, iskoláimat is ott végeztem. Bár nem az én érdemem, de nem titkolt apró szelete volt a gyermeki büszkeségnek felnőni abban a kis vidéki városban, amit ismertté sokaknak kötelező olvasmányuk tett. Dacára, hogy szívesen és sokat utazom, ha egy-egy helyen az emlékek hirtelen tornyosulnak és árnyékolnak, továbbállok, hogy idegen, más tájakon járjak, tágabb tekintet, viszonyítási alapokat, ihlető impulzusokat gyűjtve, de a kiindulópontot nem felejtve. És míg másoknak ismeret, történelem vagy földrajz, nekem első illat és hang, első szín és íz és minden elsősége marad.

A furcsa létben valamiért úgy történt, hogy a valóságot mindig mélyen megélve, szenzitíven megfigyelve, összes élménynyomat eltárolva, egészen apró koromtól, a művészet területén leltem azt a szükséges többletet, amitől számomra megfoghatóak a mindennapok. 10 évesen kezdtem az általános iskola mellett, délutánonként helyi művészeti iskolákba járn, inkább még csak szórakozásból, semmint valamiféle céltudatosságtól felvértezve. Később az egeri Dobó István Gimnáziumban érettségiztem, a további festészeti és irodalmi tanulmányaimat Egerben és a Bécsi Egyetemen folytattam, hobbi-és kurzusszinteken kiegészítve közeli érdeklődésemmel, a filozófiával és a pszichológiával.

Amellett, hogy születünk valamilyen alapérzékkel, bázisjellemmel, én rengeteget köszönhetek a körülményeknek is, amelyek nem elnyomták, hanem felerősítették bennem ezeket. Meghatározó befolyás volt, hogy fogékony életkorban, életem első 8 évében, városi gyerek létemre falun tölthettem az időm nagy részét anyai nagyszüleimnél, Szentistvánon. Ez aprócska község Egertől alig 30 kilométerre, ahol két unokabátyámmal nevelkedhettem a legnagyobb függetlenségben, zavartalan-ságban és jóindulatú, kitartó emberektől körülvéve. Nagyszüleim dolgos munkával mindent maguk termeltek meg, átadva nekünk is egy hagyományosabb életterre

nyitott, ember- és természetközeli szemléletet, az élővilág tiszteletét, de legfőképp a mérhetetlen önállóságra és végtelen szabadságra való igényt. Ezek után az iskolában is nehezen igazodtam a korlátokhoz, szegény tanáraink bosszúságára, szabadon értelmeztem a csengetési rendet, a feladatokat, az egyenlozmakat és a csoportmunkákat. De kárpótlásképp, amiben egy aprócska alkotópotenciált is láttam, abban – idő- és energiamennyiséget nem sajnálva – a maximumra törekedtem, sikerekkel meghálálva, ha a saját utamon engedtek.

– **Kitől örökölted a tehetségedet, a szép iránti vonzalmadat, humán beállítottságodat? Jaj, és a szépségről, bájról, kedvességről nem is beszéltem. Erre szegény nagymamám, azt mondta hajdanán: „Az Isten jókedvében teremtette”. Bizonyára így is van. Szeretném, ha mesélnél a szüleidről is.**

– Nagymamámmal sok szép időt töltve tőle tanulhattam, hogy mindig meg kell próbálni kedvesen viszonyulni mindaddig, amíg az ellenkezőjére okot nem adnak, és hogy képességeinkre jó érzéssel, de szerénységgel tekintünk, mert az elbizakodottság a fejlődés és az apró örömeik mézárója. Külsőre egy törékeny nő volt, de hatalmas belső erővel, amely számos és legnagyobb családi tragédiái után is képessé tette fáradhatatlan kedvességgel fordulni mások felé, vidámnak és örök biztos pontnak lenni az én életemben is.

A humán beállítottságot édesanyámtól örököltem és kaptam, ő középiskolai magyar-, orosz- és némettanár, emellett a zene- és vizuális művészet rajongója, évről évre pedig a magyar nyelv és irodalom érettségi tételét kidolgozó könyvei jelennek meg. Az, hogy az alkotással foglalkozhatok, leginkább az ő érdeme, művészpályám állandó biztos támasza, a kezdetektől értőn fogadta tevékenységemet, és hőiesen helytállt legádázabb lázadásaimban, öntörvényű attitűdjeimben is.

Az irodalom szeretetét hamar átadta, óvodásként, ha éppen beteg voltam, de neki tanórát kellett tartania, hát ott ültem én is a hátsó padsorokban. Így korábban ismertem meg az ókori mítoszokat, Örkény egyperceseit és Arany *Híd-avatás* balladáját Zichy Mihály lüktető rajaival illusztrálva, mint például a Hófehérkét. Esti történetek is a középiskolai szöveggyűjteményből kerültek felolvasásra, képeként pedig a *Tretjakov Képtár* albumát lapoztuk, amit még gimnáziumi éveiből, a moszkvai (ösztöndíj) útjáról őrzött. Határozott értékrendjével, hatalmas munkabírással, tele mindig lelkes, másoknak is jutó energiáival és elhivatottságával egy még természetes és tökéletes környezetet igyekezett teremteni nekünk. Hogy a képzelőerő se kényelmesedjen el, ítéletében az elektronikus médiumoknak sokáig otthon nem is volt helye, egyedül a lemezjátszó kapott kegyelmet, a könyvespolc pedig egyre terebélyesedett. Paradox módon ezekben az években mégis külön dicsőretekkel sikerült végezni az informatikát, amely egyik „vadhajtasos” érdeklődésem, ahogy a futurista művészek is megteremtették a maguk gépkultuszát, megnyugtat a technikai eszközök érzelmmentessége, logikája, a

következetessége, és lenyűgöz a létrejöttükben játszó végtelen emberi alkotóképesség, kreativitás. Műszaki végzettséggel egyébként és a festés, rajzolás, fafaragás remek kezűességével apám rendelkezett, de ő már kisiskoláskorom óta nem tartja velünk a kapcsolatot, ennyit talán véletlenül mégis rám hagyott. Felnőni végül öcsém, édesanyám és az ő második férje mellett sikerült, aki ügyvéd, tehát ő is human területen, de azért realisabb, gyakorlatiasabb talajokon mozog.

Sokat köszönhetek még édesanyám testvéreinek is, ők szintén nevelői, pedagógusi pályát választottak, és mindig nagy szeretettel, odafigyeléssel vettek körül. Nővére, az én keresztanyám, aki sajnos már nem él, különösen jó kezűességgel és áldott alkotófantáziával rendelkezett, rengeteg idejét rám szánva, elleshettem a „titkokat”. Az ő fia, unokabátyám pedig a Nietzsche-írások töretlen szeretetét alapozta meg nálam azóta, hogy elsőként 14 éves koromban megajándékozott *A vidám tudomány* című művel.

– **Milyen pályát választottál? Jelen pillanatban miből élsz?**

– A számomra egyik legszívesebben olvasott regényben, Reviczky Gyula *Apai örökségében*, annak is a második változatában, hangzik el a hérakleitoszi bölcelet kisebb módosulással; az ember jelleme az ember sorsa. Ebből kilépni nemigen lehet, de nem is igen érdemes. Én is igyekeztem a habitusom és a lehetőségeim szerint választani. Nekem például nagyon fontos kritérium volt az, hogy időben és térben mobil maradhassak, így kerülőutak és kipróbált kalandozások után végül a festéshez tértem vissza, de már kibővítve a palettát a szélesebb körben igényelt selyemfestett dolgokkal. Selyemfestésből néha kisebb tanfolyamokat is tartok gyerekek vagy felnőttek részére. Kiegészítésképp pedig weboldalakkal foglalkozom, amiből most pont egy kézműves oldal tervezete van függőben.

– **Elmondom, hogy kaptam tőled egy csodaszép kendőt ajándékba. Mint megtudtam, ez a két kezed munkáját dicséri. Kérlek, meséld el, hogy hogyan készül el egy ilyen selyem kendő avagy sál?**

– Amikor a selyem hosszú útja során hozzám kerül a beszállítótól, akkor még egy teljesen tiszta fehér alap tele kívánczó lehetőségekkel, nyílt terepe a fantáziának. Az igazi selyemanyag magas fényű, jó nedvszívó, tapintására pedig finom, lágy esésű, és ezeknek megfelelően nagyon érzékeny is. Első lépésként óvatosan kifeszítem egy üres keretre úgy, hogy majd a festés során szilárd felületet ne érjen az anyag.

Maga a festési technikája hasonlít a hagyományos festészetben ismert akvarellekhez: sebesen futó, híg vízbázisú, egymásba szépen összefolyó és gyorsan száradó festéket használok. Ezek egészen a száradásukig „mozognak”, terjednek az anyagon, ezért minden darab teljesen egyedi, ugyanúgy egyik sem ismételhető meg. Az eltérő színű rétegek nem fedik le egymást, javításra és átfestésre ennél a technikánál nincs lehetőség.

A motívumok határvonalait kontúrral viszem fel, ez tartja a festéket mintán belül, háttér esetében mintán kívül. De készülnek ábra nélküli, csak színes kendők, sálak is. Ha csak színes selymet szeretnénk, nem szükséges kifeszíteni az anyagot, hanem nedvesen, alakzatokba gyűrve is felvihetjük az összeillő színpárokat, és hagyjuk, hogy egymásba olvadjanak, szép átmeneteket létrehozva. Ezt a valamivel kevésbé bonyolult technikát alkalmazzuk a fent említett tanfolyamokon is, mert a kezdőknek is sikerélményt ad, egyes végeredmények szoktak születni.

Utolsó fázis a fixálás. Ezután a festett anyag mosható, hordható, használható, a festék már nem oldódik ki. A rögzítés a kisebb színes mintáknál, ahol a háttér fehér, vasalóval történik, az összes többinél viszont gőzöléssel. Az utóbbi többbórás folyamat, fantasztikus eredménnyel a végén, ugyanis felerősíti, kihangsúlyozza a selyem alaptulajdonságait, de nagy odafigyelést igényel, mert a túl erős gőz megbontja a festéket, a túl gyenge pedig nem rögzíti rendesen, így a művelet közben rendszeresen kell ellenőrizni.

Nehézségével és improvizációjával együtt nemes technika a selyemfestés, különleges, egyedi öltözékek, képek alkothatók vele. A munkafolyamata a jóleső kifáradás mellett nagyon nyugtató is tud lenni, még ha kicsit idegesebben is kezdek neki, a nagyfokú kézbiztosság és koncentráció – amit igényel – óhatatlanul is ellazít, akár egy művészetterápia.

– Szeretném másoknak is ajánlani ezt a csodás egyedi darabokat, hogy juthatnának hozzá az ismerőseim, avagy az olvasók?

– A legrövidebb, bárholnan elérhető út a www.nagyzita.com weboldal, ahol megtalálhatóak a selyemfestett alkotásaim, ezekhez kötődően a weblapkapcsolat részén bárki írhat nekem vagy közvetlenül a z.zitanagy@gmail.com e-mail címen kereshet.

– Tudom, hogy ez a selyemfestés közel áll a végzettségedhez, hiszen képzőművészetit végeztél, festesz, grafikákat készítesz. Melyiket milyen gyakorisággal teszed? Vannak-e kedvenc témáid?

– A festményekhez, grafikákhoz fűz az első szerelem, és csak ezek mellé, ezekre építkezve érkezett a selyemfestés, kíváncsiságtól, kísérletező kedvtől vezetve, kitágítva kicsit a lehetséges alkotófelületek választékát. Így párhuzamosan igyekszem mind a háromnak helyet és időt adni, bár mennyiségi végeredményükben végül csalókák lesznek, mert egy-egy selymet hamarabb el lehet készíteni, mint festményt vagy a grafikát. Azért vannak szinkronban jelen, mert nagyon változó, hogy éppen melyikhez van ötletem, hangulatom, illetve a megrendelések is befolyásolják, mit kell éppen előrevennem, de a leblokkolás, alkotóválság is megtekeri olykor a maga fonalát.

Festményeknél, grafikáknál kedvelt témáim a modern kor és a társadalom egyénre mért újfajta lehetőségeivel érkező újfajta elidegenedései, ezekkel járó előnyei, hátrányai, a kívül-belül létezésnek a kérdései, az önszabadság. Filozófiájá-

ban kicsit egzisztencialista, individualista és életfilozófiai háttérrel. De az írással való baráti kapcsolatomban nagyon szívesen reflektálok irodalmi alkotásokra is vizuálisan, örömmel halászatok az ókori mítoszok (pl. Sziszüphosz), különböző népek legendáinak (pl. a hamelni patkányfogó) és a kortárs művek megannyi mirákulumból, bármelyiket, amelyik intenzíven megragad.

Festési technikában az akciófestészet áll hozzám közel, az úgynevezett dripping (csorgatásos-csöpögtetéses) módszerrel hirtelen, lendületesen felvitt festékrétegek megfelelő karakterrel látják el a képeket. Dinamikát és mozgást kölcsönöznek nekik, energikus, ritmusos, erős kölcsönhatással a munkafolyamat alatt és után, észrevétlenül leszünk a kép része.

Selyemfestésekben a tiszta színes árnyalatok egymásba simuló táncát szeretem, néha akár csak úgy önmagában. De ha mintát festek, akkor legszívesebben a népi motívumokat (pl. matyó, palóc, kalocsai) vagy a szülővárosomra, Egerre jellemző jelképeket (pl. szőlő) és a számomra vonzó víztémát (hajók, halak, horgonyok stb.) hívom életre. A népi motívumokhoz egyébként most kegyes az idő, a divat újjáélesztette őket, széles körben népszerűek a határokon innen és túl is. Ettől függetlenül, a matyó mintát nekem a legkedvesebbé, szívre simulóvá mégis a személyes vonatkozás teszi. Szentistván, a falu, ahol nagymamám élt, ahol három lányát is felnevelte, és ahol én is valaha olyan boldog és felhőtlen lehettem, Tard és Mezőkövesd mellett a három matyó település egyike. Ott is kialakult a csak arra a tájegységre jellemző, a matyón belül is elkülöníthető, az úgynevezett szentistváni matyóváltozat. Nagymamám lelkesedett ezekért a mintákért, és nagy mestere volt annak, hogy a házban lévő dolgokat, törülközőket, párnákat, takarókat ezzel hímezze ki, díszítse fel. A mai napig őrizzük ezeket az alkotásait. Én a selyemfestéssel csak 2012-től kezdtem el foglalkozni, beépítve ennek művészetébe a szentistváni matyó forma- és színvilágát, de ezt sajnos nagymamám már nem élte meg. Így minden selyem, amelyet szentistváni matyóval festek, az ő emlékének szól, örök tiszteletként, köszönetként.

– **Mire és milyen anyaggal készülnek alkotásaid, ha nem selyemre festesz?**

– A grafikához, akvarellekhez, kollázs- és montázsképekhez alapot a papírfajták széles, színes kínálata nyújt (pl. akvarellpapír, műszaki rajzkarton, nyomópapír stb.), ezekből válogatok, és ezeket váltogatom. Leggyakoribb segítségem közülük a műszaki rajzkarton, a maga univerzális tulajdonságaival.

A festmények többségét azonban vászonra készítem, ehhez a legjobb egy tiszta, sűrű szövésű pamutanyag, fehér vagy világos színben, amelyet használat előtt festékekkel még le is alapozok. Bár még csak egyszer-kétszer használtam, de a vastag, ritkább szövésű zsákvászon is jó alapja a festékeknek, érdekes és érdes, játékos felületek jönnek létre a segítségével.

Festékként az akrilfesték a kitartó kedvencem, tulajdonságaiban az olajfesték-

hez hasonló; jó fedőképességű, szép, erőteljes színekben pompázik, száradás után újraoldhatatlan, tartós, különböző felületeken (pl. papír, fa, textil) jól megtalálja a helyét, és nagy előnye az olajjal szemben, hogy vízbázisú.

Ritkán még farostlemezekre vagy kezeletlen fatáblákra is festek, ezeknél szeretem, hogy vastagságuk miatt kicsit kiemelkednek a térből, így eleve masszívan is tartják magukat, kifeszítést nem igényelnek. És még jó illatuk is van.

– **Volt-e már kiállításod? Ha még nem, bizonyára szeretnél egy kiállítást a munkáidból?**

– Igen, 2001 óta szerepelek csoportos kiállításokon, ezek közül az egyik legfontosabb a Középiskolások II. Országos Képzőművészeti Kiállítása (2003) volt, majd később egyéni, önálló kiállításokon (DunaPart, West End Office Center Budapest, 2010; Imola Eger, 2013) is prezentálhattam a munkáimat. A legutóbbin már a selyem festett kendők és sálak is bemutatkoztak.

Ha minden jól megy, egy majdani kiállításra a fekete-fehér-szürke sokvonalas tollrajz grafikáimból tervezek egy teljes egész, összefüggő sorozatot, illetve idővel a népi motívumos selyemdolgok kelnének útra külhoni magyar intézményekbe, népszerűsítve, ismertetve a kultúránkat, de ezek gyakorlati megvalósítása még távolabb jár, az egyelőre sovány kiállításanyagunkhoz bőven van még festeni-valóm.

– **Szoktál e festőtáborba menni? Ha igen, hol jártál ez ideig? Ha viszont még nem, akkor terveid között szerepel-e?**

– Már az általános iskola felső tagozatában a nyarakból egy-két hetet festőtáborban tölthettem, akkor még Egerben vagy a környékének számító Noszvajon. Ezeket akkori tanárainak köszönhetem, akik mindig – egész éves lelkiismeretes munkájuk mellett is – megszervezték és lebonyolították a táborokat. A kezdetektől biztos kezekben voltam, szeretettel emlékszem vissza és sokat köszönhetek Bernáth Imrének, Kühnének Fekete Máriának és Ferenc Tamásnak, akik nemcsak tehetséges és egyedülálló alkotók, de értő művészetpedagógusok is. Rengeteg lehetőséget, nyílt szemléletet kaphattam tőlük. Később a közeli hegyek varázsoltak el, a Bükk-vidék tájain és a Mátrában festőtáboroztam úgy, mint a víz-esésillatú Lillafüreden, József Attila *Ódájának* festői szülőkönyezetében vagy a nevének utolsó tagjában megegyező Mátrafüreden. De ezek már mind régen voltak. Még egy balatoni festőtáboron gondolkodtam, mert az ottani táj és atmoszféra hihetetlenül erős, nem utolsósorban a környék jelentős művészközösségek otthona. Ámbár ez majd még elvállik, az igazság az, a nagy vizekkel gazdagított vidékek számomra a legvonzóbbak – legyen az tó, tenger, folyó – minden figyelmemet lekötik, és egyedül csatangolva szeretem felfedezni őket vagy kihasználni a víz adta lehetőségeket. Így a Balatonnál járva is mindig valami érzélem és gondolatgazdag vitorlázás lesz a dologból, ahol inkább csak begyűjtöm és későbbre raktározom

az élményt, az ihletet. Ezt a vízszelmet letagadni sem tudom, apró motívumai öntudatlan úsznak bele hol a festményeimbe, hol a selymekre, hol az írásaimba.

– **Most pedig térjünk át a számomra oly kedves versírás rejtelmekre. Nem titok, hogy a tollforgatás mestere is vagy. Legutóbb az *Agria* folyóirat hasábjain olvashattuk verseidet. Mióta írsz verseket?**

– Kisebb verselgetések, rímjelgetések, szójátékok kiötlésével már gyermekkoromban szórakoztattam magam, de akkor a költészet még inkább más alkotók műveinek – a kortárs és a klasszikus lírából egyaránt – olvasásával, hallgatásával, szavalásával volt vendége a mindennapjaimnak, így ismerkedtünk mi össze. Komolyabban foglalkozni vele és konkrét, saját verset írni olyan 14 évesen kezdtem, bár ezek is elég kezdetlegesek voltak, de kicsivel később, a gimnazista éveim során és utánuk is, már irodalmi pályázatokat nyertem a versekkel. Ezekből minden évre jutott egy-kettő, és bár én soha nem találtam őket elég jónak, számomra nagyon jóleső érzést és félfő bizonytalanságomban bátorító megerősítést jelentettek a szakmailag értők, tapasztaltak elismerései.

– **Hogyan jött az ötlet, hogy versebe öntsd gondolataidat? Kik látták, értékelték, és biztattak a versírásra?**

– A költészet és az irodalom egészen különös és ösztönös vonzása révén a már gyerekként megismert szeretet és tisztelet minden csodával írt gondolat iránt. A sok-sok mű után úgy éreztem, ha az ember önmagával és a világgal való legmélyebb viaskodásaiban segíthet a vers olvasása, akkor biztos az írása is. Persze az első verseket azért nagyon szégyenlősen, személyesen senkinek meg nem mutatva, csak úgy arctalanul küldtem be életem első irodalmi pályázatára, mert a kíváncsiság és az önhatárfeszítés miatt bennem is munkált. Akkor történt, hogy az írásaimat először díjazták is. Ez nálam minden bizonnyal döntőpont volt, amely pozitív végkicsengésével folytatásra, továbbfejlődni akarásra sarkallt. Így sokat köszönhetek az akkori zsűrinek, közülük is rengeteget dr. Kődöböcz Gábor tanár úrnak, aki azóta is teljes szívvel, töretlen hitével és biztos szakértelmével segíti az utamat, szüntelen megerősítéseivel és baráti dicséréteivel ösztönöz, az *Agria* lapjain mindig helyet ad, mindezekért végtelen hálával tartozom, és máig sokat jelent, hogy egykor a tanítványa is lehettem Egerben. Motiválására próbáltam ki különböző versformákat is, mint a haiukut, a szonettet, szabadverseket vagy éppen az esszéírásokra tett ötletes témajavaslatait. Fontos támaszom még Csatáné Bartha Irénke költő gondos pártolása, tapasztalt, hasznos tanácsai, és hálás vagyok, hogy irodalmi rendezvényein engem is a szerzők soraiba válogat. Mindketten korábbról már a *Montázsmagazin* olvasóinak is ismerősek lehetnek.

– **Mennyire vagy termékeny költő? Milyen gyakran lep meg az ihlet?**

– Az ihlet cseles, bejelentés és várakozási idő nélkül csörtet, jól fogalmaztál, hogy meglep. Ha úton vagyok vagy csak otthon, egyedül vagy társaságban, és valami szín

vagy illat, egy ismerős vagy ismeretlen hely, arc vagy bármi más hatására, de felébred egy érzés, és gondolatláncra fűzi magát, vagy ha az éjszakai sötétben meghallom azt, amit a nappal fénye elnyom. De akkor, azt ott le kell írni. Ezért többnyire mindig van nálam toll és füzet. Azokkal a kivételekkel, amikor gyarló és szétszórt vagyok, és az elfelejtett eszközök hiánya miatt került már feljegyzés kölcsönként szemceruzával szalvétára, vagy jobb híján telefonba. De azért régimódi vagyok, és ragaszkodom a hánytatott hercehurcáktól megviselt, gyúrt, fűzfői manufaktúras zöld kis füzeteimhez. Ebbe írok néha csak egy-egy sort vagy szópárokat, kifejezéseket, félverset, versrészletet. Ezeket majdnem minden nap, de teljes egész versek csak akkor lesznek belőlük, amikor nekiveselkedem, és összerendezem őket. Ez az, ami nálam sokáig tart. Nagyon nehezen mondom rá, hogy kész, mehet. Ülök a verseken, ők is ülnek rajtam, csiszolgom, megtoldom vagy vékonyítom soraikat, lassan kapnak áldást a végszóra. Ezért úgy fogalmaznám meg, hogy töredékekben termékeny, egész verseket vontatottan megfontoló költő vagyok még.

– Van e már köteted? Ha még nincs, szeretnéd-e ha könyvlapba bújnának alkotásaid?

– Önálló kötetem még nincs, eddig először nyomtatásban a *Kortárs Hangon* című antológiában jelent meg két versem, a kötet nemzetközi irodalmi pályázatának egyik díjazottjaként, 2011-ben. Nagy megtiszteltetés és öröm nekem, hogy azóta az *Agria* folyóiratban is már többször szerepelhetek az írásaim. Az önálló kötetre azonban eddig még nem éreztem elég jónak, eléggé késznek a verseket, és őszintén, önmagamat sem igazán. Ha saját magamról, a műveimről van szó, nagyon kritikus és szörszálhasogató tudok lenni, és bár ismert Salvador Dalínak az az egyébként találó mondása, hogy “ne félj a tökéletességtől, úgysem éred el soha”, úgy gondolom ennek tudatában, mégsem lehet lentebb adni, és annál inkább muszáj a tökéleteset megcélozni, hogy legalább a végén egy erős jó kijöhessen a dologból. Csak mostanában, főként Kődöböcz Gábor tanár úr és Csatáné Bartha Irénke hozzáértő, kedves és biztató bátorításaira kezd tetet öltetni egy önálló kötet lehetősége. Ezért a versek összegyűjtögetése, rendezgetése, alakítgatása már folyamatban van, és az illusztrációkra is van egy-két kósza elképzelésem, amit magam szeretnék majd megvalósítani. Nagy mankó és támogatás nekem, amit magamban csak úgy hívok, hogy *Agria-szűrő*, azaz, amelyik vers bekerülhet, megjelenhet ebben – az irodalmi körökben már méltán elismert, nagy tapasztalattal rendelkező szerkesztők által igényesen összeállított – folyóiratban, akkor arról már jobban el merem hinni, hogy egy saját kötetbe is beleillik, vagyis az én meghatározásomban: önállókötet-kompatibilis.

– Zítám, te még oly fiatal vagy. Milyen álmaid vannak az elkövetkezendő esztendőkre? Természetesen itt nemcsak az alkotásra gondolkodok, hanem mint magánember is. Szerelem, család?

– Emberileg nagyon tudom tisztelni és csodálni azokat, akik alkotó létükre családosak, becsülöm, hogy két életnyi képességgel bírnak. Magamat sosem tudtam így elképzelni, mint ahogy minden ember a tudatában rendelkezik a dolgok azon kánonjával, amit meg akar élni a létezésben, az enyemből a családalapítás képe mindig is hiányzott. Magánemberként szívesen kötök új és intenzív, de viszonylag rövid szerelmi ismeretségeket, szűkre szabottságuk biztonságában tudok csak teljességgel funkcionálni. De a tartós kapcsolatokhoz szükséges folyamatos bátorságból, odaadásból, gondoskodásból, figyelemből, alkalmazkodásból és hétköznapiságból viszont kevés van meg bennem, nehezen kerülök közel, és inkább a mindent szépen meg tartó távolságába helyezkedem. Művészként mindent hol magasan, hol mélyen élek meg, az élményeket és az ihleteket begyűjtve gyakran vonulok a remete alkotó magányába, amely során érzékeny, már-már önző vagyok az időmre, ezért úgy érzem, csapongó szabálytalanságaimba mást hagyni hosszútávon bekapcsolódni nem volna tisztességes.

– **Mit üzensz a kortársaidnak, akik hasonló gondokkal, de hittel és reménnyel élnek mindennapjaikat?**

– Jó, ha úgy járunk a világban, mint a folyton fotóznánk az elménkkel. Észrevéve a részeket, montázsukból összeillesztve az egészet, az egészünket. Eltárolni, elvehetetlenül magunkban hordozni a legapróbb dolgok tudatfotóit, okozzanak azok örömet vagy akár fájdalmat, egyiket se felejtsük el tisztelni. Valami negatívja, elég idővel, végül pozitív képet hív majd elő. Ezekhez kívánok mindenkinek sok kitartást és erőt, az alkotóknak pedig csodaművek létrehozását!

– **Nagyon szépen köszönöm, hogy közreadhattam ezt a beszélgetést. Kívánok számodra minden szépet és jót. Váljon valóra minden álmod és vágyad! Remélem, hogy jövőre megint átbeszélgetünk egy éjszakát. Az én Istenem vigyázzon rád.**

Csatáné Bartha Irénke

Lelassult léptek

Mosolyod kékje
elleng réveteg,
mint őszi ködben
kikerics fények.

Gesztenyehulláskor
avarban lépked
karcsú termeted,
és szertegurulnak
bársonyos mosolyoddal
a fényes gyöngyszemek...

Fellobbanó szerelmek tüze
nem perzsel már,
csak lappang félve,
hamu alatt vár...

Kitavaszkodik jókedvünk ága,
a fény a porból felemel,
s szívünket még megtalálja
mézillatú hársakkal a kikelet?

És aranyló fénybe lobban
a megkopott dallam,
s az utolsó táncba kíséri
lelassult lépteinket...

Hulló szirmok idején

Elhullatta szirmait a nyár,
báránnyelűk hátáról
búcsút int a fény, atmosolyog
árválkodó szőlővenyigén.

Alkony hull folyóra, fákra,
rozsdálló bánatban lóg
a vadszeder ága.

A szőlődombon
kihűlt a varázs:
nincs dal, nincs madár.

Helyükön sápadt,
remegő levél, utazásra kész,
ha ostorával jó a szél.

Illan a fény, a dal,
de megbújik
szívedben a vágó,

S újjáéled pacsirtadallal
tavaszi reményvetések
szikraszárnyán.

Őszi képek

Kikericsek
halk szólamok:
kékek és lilák,
szélbe szórt
bús melódiák.

*

Őszike sír a fák alatt,
búslakodó fénynek,
lámpásnak itt maradt.

*

A rózsák nyakán
ökörnyál gyöngye leng,
szirmaikon még
mosolygó fény dereng,
sorsukra köd szítál,
s kioltja könyörtelen.

Eperfák asztala

Látod, tart még a varázs,
a terebélyes eperfák adakozó kedve
gyermekkorunk asztalát teríti már.

Néha a szívem úgy zakatol,
mintha a kapuból hallanám
vacsorára hívó Anyám ...

Ezüst csöndek rejtelmében élek,
madárdalt hallok, édes beszédet,
hányszor csilingel szívemben e zene:
a gyermekkor kifogyhatatlan kelleme.

Gyermek leszek újra, álmodom
a hús homokot a talpamon,
akácok, füzek nevetnek rám,
s hallom, amint ébresztget anyám.

Aranymálinkó

Elsuhogott a sárga
málinkó is délre,
sárgul a diófák
zöld terebélye.

Levelek lebegnek,
aranymálinkó szárnyak,
búcsúznak rendre,
az avar díszévé válnak.

Fölizzó lobogás

Tűz, lobogó tűztánc:
sárgák, rozsdabarnák,
Tizián – vörösek izzanak az őszben.

Állok némán, nézem bűvölten,
nem akarom, nem sietek
eloltani ezt a színpompás tüzet.

Benke László

A megváltás reménye

„A megváltás ingyenes.”
Ferenc pápa

Ti holtig tanuló jó papok,
 Jézus Krisztusnak szóljatok!
 A megváltás reménye folytatásra vár.
 Tegyen velünk egy-két csodát,
 ne legyünk átkozottak tovább.
 A megváltás reménye folytatásra vár.
 Jézus az emberiségért akár
 most is keresztre feszítteti magát,
 hogy megmutassa nekünk az életet.
 A megváltás reménye folytatásra vár.
 Mindig voltak s lesznek árulók,
 kik kézre adják az ártatlanokat.
 Jézus élni akart, s meghalt az életért.
 A megváltás reménye folytatásra vár.
 Mindig voltak s lesznek gyilkosok,
 kik végrehajtják az ítéletet.
 A megváltás reménye folytatásra vár.

A kirándulás végén

Kiülni a tengerpartra, mint a Nap,
 megállni, még körülnézni, sugarak.
 Szép volt, jó volt, kirándultunk egy kicsit.
 Áldott légy, csönd, csillagfényben elcsitíts.

Hamarosan

Hull a levél,
 billen a fény,
 hamarosan
 lelépek én.
 Megöszültem
 itt veletek,
 sajnálom is
 a kertemet.
 Fenn a lombban
 és lenn a földön,
 aranyba vont
 szép levelek,
 maradjatok
 szerelmesek,
 lelépek én;
 s az ág hegyén
 még egy kicsit
 billen a fény.

Egry József: Táj fákkal

Tiszta ég keretében aranysárga alkony
 lágyul e tájban a fákra.
 Az elmúlás fényes pillanatában
 nyugszik a Teremtő e harmóniában.

Fekete Károly

Igehirdetés Csete György temetésén

Textus:

Zsolt 90,1b:

Uram, te voltál hajlékunk nemzedékről nemzedékre.

1Pt 2,3–10:

...mivel megízleltétek, hogy jóságos az Úr. Járuljatok őhozzá, mint élő kőhöz, amelyet az emberek ugyan megvetettek, amely azonban Isten előtt kiválasztott és drága; ti magatok is, mint élő kövek épüljete fel lelki házzá, szent papsággá, hogy lelki áldozatokat ajánljatok fel, amelyek kedvesek Istennek Jézus Krisztus által.

Ezért áll ez az Írásban: Íme, leteszek Sionban egy kiválasztott drága sarokkövet, és aki hisz benne, nem szégyeniül meg.

Nektek, a hívőknek drága kincs; a hitetleneknek pedig ez a kő, amelyet megvetettek az építők, sarokkővé lett, megütközés kövévé és botránkozás sziklájává; azok beleütköznek, mert nem engedelmeskednek az igének. Ők erre is rendeltettek.

Ti azonban választott nemzetség, királyi papság, szent nemzet vagytok, Isten tulajdonba vett népe, hogy hirdessétek nagy tetteit annak, aki a sötétségből az ő csodálatos világosságára hívott el titeket; akik egykor nem az ő népe voltatok, most pedig az ő népe vagytok, akik számára nem volt irgalom, most pedig irgalomra találtatok.

Gyászoló Család! Gyászoló Gyülekezet!

Csete György ravatalához tisztes küldöttséggel érkeztünk Debrecenből, a Református Kollégiumból és azzal, hogy itt vagyunk, az ősi iskolából is magunkkal hoztunk a szívünkben egy darabot.

Lábra kelt velünk a Kollégium és még hangja is van, hiszen élőben hoztuk szánkban a Kollégiumi Kántus vigasztaló énekét, és jöttek díszőrséget állni a tógás-gerundiumos diákok abban az öltözetben, amelyet büszkén viselt ballagó diákként, annak idején Csete György is. I. Rákóczi György erdélyi fejedelem rendelte el ezt a diákköltözetet a saját fejedelmi színeivel: a zöld posztón aransárga szegéllyel és zsinórral.

Jöttünk, mert számunkra is életre szóló élmény a felfedezés, hogy a bibliai metafora igaz. Igenis: van olyan, hogy elkezd élni a kő, amelyhez kötődni lehet, amely visszahív és emlékeztet, amelynek üzenete és testamentuma van, amelynek materián túli jelentősége támad, amely képes beletagolni egy láthatákon túli, láthatatlan közösségbe.

Az „élő kő” élménye az ősi debreceni Kollégium közvetítésével lett a Csete

Györgyé, mert itt szakadt ki belőle úgy Isten igazából és itt lett övé a mondat: „Uram, te voltál hajlékunk nemzedékről nemzedékre”, vagyis megízlelte, hogy jószágos az Úr.

Legfogékonyabb korszakában nemcsak a Kollégium védelmet adó négyszöge lett neki oltalom, szálláshely és a tudomány temploma, hanem a Teremtő Isten lett számára az igazi hajlék-élmény, aki a Kollégiumot felhasználva védte, dajkálta, nevelte és ihlette. Olyan eredményesen, hogy 2013-ban, az intézmény 475 éves évfordulóján Csete György neve is felkerült a száz legjelentősebb debreceni diák dicsőségtáblájára.

Evangélikus családban nevelődve, ráérezett Luther lelkületére, aki, amikor németre fordította ezt a zsoltárt, a zsoltárok zsoltárát, a 90-diket, akkor úgy adta vissza, hogy: „Uram, te voltál nekünk *menedékünk* nemzedékről nemzedékre.”

„Az osztály jórészt a »Nagy Magyarország« egész területéről idehozott fiúkból állt, akiket szülei menekítettek a Kollégiumba, mivel üldözöttek lettek saját szülőházájukban, többnyire édesapjuk foglalkozása miatt.”¹ – A debreceni Kollégiumot MENEDÉK-ként értékelte az egykori diák.

A Kollégiumban a szentesi családi hajlék is felértékelődött számára, ahol 1937. november 5-én született meg. Édesanyjának (Marossy Korsós Tóth Irén) és jogász édesapjának (dr. Csete Sándor) protestáló hite nehezen nyugodott bele, hogy származása miatt egyetlen szentesi középiskolába sem vették fel. A debreceni „Refibe” az édesapjától örökölt Újszövetséget is beköltöztette, amelyik megjárta apjával és a Rongyosgárdával Kárpátalja falvait, a hadifogság német helyszíneit, a Csillagbörtön celláit, és ebben a hajléktalanságban Krisztus beszéde lett menedéke az apjának.

Hogyne vitte volna magával ezt a „hajlék-bizonyítékot” a fiú Debrecenbe, majd a Kollégiumból a Műegyetemre, aztán pedig ennek társaságában utazta be egész Európát. Ez is ott volt nála, amikor 1965-ben családot alapítottak feleségével, Lengyel Ildikó textiltervezővel. Isten nemzedékről-nemzedékre megmaradó szeretetéből kaptak ajándékot két fiúgyermekükben, először Örsben, majd Zsoltban. Ildikóban pedig nemcsak házastársra talált, hanem alkotótársra és munkatársra is, aki saját munkája mellett, sorra felékesítette és felöltöztette a férje keze nyomán született belső tereket.

Csete Györgyöt a diákkori menekítettség állapota tette még érzékenyebbé arra, hogy a menedék, a láthatatlan Isten, az idők teljességében Jézus Krisztusban láthatóvá lett, megtestesült. Ezért felfigyelt a betlehemi jelcsillagos érkezésre, Jézus

¹ Csiha A. – Győri L. J. – Nagy L. – Molnár I. – Virágh Lászlóné (szerk.): *Menedék – A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumában 1950–1957 között érettségizett diákok visszaemlékezései*. Kiadja a Debreceni Református Kollégium Baráti Köre. Debrecen 2011. 191.

Istenfiúi kiválasztottságára, botránykövesen radikális kijelentéseire, megvetett voltára és arra az áldozatra, amely nélkül nincs megváltott élet. Közben pedig rájött: az élő Krisztus kezében formálódhat ő is emberré, mégpedig hittel megáldott emberré.

Az igazi cél ugyanis sohasem kisebb, minthogy „ti magatok is, mint élő kövek épüljétek fel lelki házzá”.

Az „élő kő” élménye hivatással is megajándékozta. Mivel menedékké vált számára Isten, ezért hajlékkészítő ember lett. Úgy mesélte: „Egyházi iskolában érettségizve esélyünk se lehetett volna irodalom- vagy történelemtanítással foglalkozni és így »métélyezni« az új uralkodó osztály tagjait. »Csak« mérnöki pályára léphettem tehát, ahol nincsenek szavak. Így választottam a néma építészetet, de az beszélt helyettem. Az élő építészet nyelvén válaszolhattam nemzetem sóhajtásaira, sikolyaira 1961-től a mai napig, és amíg csak a kegyelmes Isten éltet.”²

Úgy rendelte Isten, hogy eljusson az élő építészet nyelvéig, a hajléképítés tudományáig és az organikus magyar építészet ősformáinak felfedezéséhez.

Ekkor kiderült, hogy meglátásai és a kiáltva üzenő beszédes kövek, az alkotói hitvallását tükröző építmények a megütközés kövévé és a botránkozás sziklájává váltak, akinek igyekezetét a szellem felügyelői árgus szemekkel követték. Rendre utasítókbán sem volt hiány. Új tervei sokszor politikai csatározások és a nyomokban járó aknamunka közepette készültek. Bár a vezetése alatt álló Pécsi Műhely szétesett, de „a tanítványok kirajzottak az ország szegleteibe, kicsiny szigeteken építve tovább azt az organikus világot, amit nagyban maga az Úristen teremtett nekünk. Nem átalakításra, csak továbbépítésre” – hangzott a Magyar Örökség díj átadásakor 1999-ben.³

Az apostoli kifejezésekre rímelnék a vele történt fordulatos események, amelyek jellemformáló erővé lettek számára.

Nézetei miatt belső emigrációba kényszerült, hogy építgesse azt a „másik Magyarországot”, amely *megegyeztetette nemzeti elkötelezettségét*: „ti azonban választott nemzetség vagytok”. Hitte, hogy a Krisztus-hit többete meg tudja szentelni, minőségivé tudja tenni a nemzetet, hogy saját küldetésére alkalmasabb legyen. Minden egyéb képződménytől – legyen az állam, a társadalom – idegen az a szó, hogy „lelki”, de a nemzettől nem idegen. Ez a gondolkodásmód öltött testet és mutatkozott meg az ópusztaszeri nemzeti zarándokhely jurtafüzérében.

Komplex történelemlátásában korszakok épültek egymásra: „akik egykor nem az ő népe voltatok, most pedig az ő népe vagytok, akik számára nem volt irgalom, most pedig irgalomra találtatok.” Ősi hagyományok mesterfogásai, népművészeti

² Csete György–Dulánszky Jenő: *Önvallomás*. Budapest 2011. 33.

³ Fekete György: *Befelé tágasabb*. Széphalom Könyvműhely. Budapest 2007. 145.

impulzusok és természetes anyagok, keresztyén tradíció és hitfelfogás egyesült alkotásaiban. „Világkép épületei”⁴ ezt bizonyítják.

Szakmai küldetésének értékét becsülte meg az innsbrucki egyetem, ahol akadémiai keretben is terjeszthette tanait, mint a „hajlék”-építés „egyetemes papja” (királyi papság), aki életünk épített burkának nevezte a „hajlék”-ot. Ezért tudta, hogy sokkal nehezebb a templomon kívüli terep: az élettereink. Itt kell hirdetni „papként” a felismeréseket. Azok a helyszínek, ahol a szentségtelenség közepette kell mást mutatni. Ott kell papként helyállni, Isten és embertárs egymásra találását segíteni, helyén való szavakat kimondani, meghallgatni, mások javát szolgálni, azaz megvalósítani a szent papságot és az Istennek kedves lelki áldozatok felajánlását. Keresztyén hitünk sajátossága, hogy minden keresztyén ember pap: Isten küldöttei vagyunk másokhoz, és Isten elé állók vagyunk a többiekért. Ezt nem lehet lepasszolni, delegálni, átruházni.

Ezért hívott össze nyári táborokat, ahol szabadon *terjeszthette iskolateremtő művészetét*, és nemet mondott a nemzetellenes építészeti sivárságra. Ő így hirdette Isten nagy tetteit, aki a sötétségből az ő csodálatos világosságára hívta el az embert. Tanítványai élő kövekként élő képeket alkotva gyakoroltak a terepen.

Keresztyén meggyőződését alakította, hogy mi „szent nemzet”, „Isten tulajdonba vett népe” vagyunk. Az orfűi Forrásháztól a Debrecen-Tégláskert templomáig a karácsonyi fényesség uralkodik mindegyikben, mert a fénytengelyre fűzte, szerkesztette és építette minden alkotását.

Mélység és magasság megváltó találkozása, csodás érintkezési pont lett a Jézus Krisztus földre jötte, amelyen keresztül találkozhat a kiáltó sorsú, mélyen lévő ember és a naptámadat magassága. Érkezik a fény, mert Isten dicsőséges világának törvényszerűségei, ajándékai lekíváncoznak a földre, hogy ne legyen többé lent és fent, ég és föld, magasság és mélység, fény és sötét, nyomor és gazdagság, mert fel akarja emelni az élet értéke. Ezért lett a Mennyei Látogatóból kedves vendég, az előkelő idegenből jászolbölcsőbe kerülő gyermek. Nálunk is látogatást tenni akaró mennyei világosság! Csillagos toronydíszei, belső térstruktúrái és a csillag-alapú úrasztalok arra emlékeztetnek, hogy Isten megkönnyítette a feltekintést. Meghajlította egeit, hogy Jézus Krisztus testté lételeivel szétválaszthatatlanul összekösse az eget és a földet, a menny-magast és a földi alacsony helyeket. Jézus Krisztusban könnyebbé vált az Istenre találás és egyben az otthonra találás is. Aki beengedi magába a Krisztus fényét, az fel tudja ismerni a hamis fényeket! Az különbséget tud tenni jó és rossz, hasznos és káros, hazugság és igazság között.

Csete György életműve felerősíti az apostoli felhívást: „Járuljatok Krisztushoz,

⁴ Rácz Zoltán: *Erővonalak Csete György építészetében*. In: Csete György–Dulánszky Jenő: *Önvallomás*. Budapest 2011. 57.

mint élő kőhöz...” Zavarba ejtő kép. Pedig nagyon is tud élni a kő. Kiált, üzenete van. Nem véletlen, hogy a múltat eltörölni akaró emberek, a gyökérszaggatók, az önazonosságtól megfosztani akarók, az egyeduralomra törő diktátorok mindig rombolással kezdik a működésüket: templomrombolással, egyházipusztítással, szobor, és oltárdöntéssel, emblematikus épületek-táblák-emlékek eltüntetésével. De akkor is érvényes a falurombolások idején figyelmeztető Kányádi Sándor szava:

a templomok lerombolhatók

a temetők fölszánthatók

....

a kövek beépíthetők

a kövek összezúzhatók

porrá örölhetők

de attól még a kő kő marad

a kőpor pedig megüli a légutakat

ránehezedik a tüdőkre

....

a kövek persze elföldelhetők

mint bármely más veszélyes hulladék

de a köveknek nincs felezőidejük

elég egy ítéletidő

isten ments egy földindulás

a kövek bármikor felszínre kerülhetnek

és akkor bizony mondom néktek

kő kövön nem marad (*Kőnyomat*)

Isten azonban nem akar csak a romok Urának megmaradni. Ő többet akar: épülést, növekedést, kiteljesedést – élhető életet akar. Ez a Krisztus-hit csodája. Ettől a Krisztus-hittől lesz élő a lelki ház, és ettől indul el a belső épülés.

A 118. zsoltárból vett kép, a földhöz ragadt, pökhendi építők megvető lenézésével indul. Az Isten-adta-kőben nem láttak fantáziát. Magányra ítélték, s nem méltóztatták épületté tenni, összeilleszteni, hasznosítani, megszaporitani. Nem volt szemük, érzékük, koncepciójuk felfedezni, hogy amit Isten adott, az nem egy egyszerű kő, hanem az a sarokkő. Az alapvetően szükséges, a kihagyhatatlan, a nélkülözhetetlen, amivel nem csak kezdeni kell valamit, hanem ami nélkül nem lehet és nem érdemes elkezdni semmit, mert eleve befejezetlen, összetarthatat-

lan az épület. A földi építőmestereknek nem kellett, de Isten a legfontosabbá tette.

Az építkezéshez Jézus saját magát kínálja alapul. Így már nem is én építem magamat, hanem engedem, hogy Krisztus építsen engem.

Igénk azt üzeni, hogy Krisztussal talpon lehet maradni. Vele lehet egészben, tisztán maradni egy olyan korban, időben, szellemben, erkölcsben, tétovaságban, amikor mások behódolnak, saját zsebre dolgoznak, és becstelenné lesznek. Lehet a repedéseket, sérüléseket javítani, helyrehozni, vagy újrakezdeni az életünk építését. Lehet Isten akarata szerint élni! Csak járuljatok őhozzá, mint élő kőhöz... Ő akarja biztosítani a mi beépülésünket az övéi közé, hogy megtaláljuk a helyünket.

Nem feledhetjük: a légvárak világában, az összeomlott New York-i ikertornyok, meg az üvegpalaták világában, a sérülékeny felhőkarcolók és nyomasztó panelek világában, hogy még mindig az ember, az élő kövekből épülő lelki ház a legfontosabb! Ez Csete György testamentuma is, ami egyszerre felemelő és egyszerre vigasztaló.

Csete György büszkén hangoztatta a „Cseték hadparancsát”: *„Csak előre van, hátra nincsen!”*⁵ *„...nincs vissza, csak előre van!”*⁶ – Csete György már nem látja a tervei szerint emelt hajlékokat, és nem keresi már a fény betörésének útját, de a Mennyei Jeruzsálem és a fénybe öltözött Krisztus várja őt, aki azt mondta: *„az én Atyám házában sok hajlék van, ha nem így lenne, mondtam volna-e nektek?”* (Jn 14,2) Immár nincs több irány semerre, csak az Atyai hajlék felé, de ott tudjuk, a legjobb helyen van! A legjobb helyen: az ÉLET HÁZÁBAN! Ámen.

(Elhangzott a budapesti Farkasréti temetőben, 2016. július 18-án)

⁵ Csete György-Dulánszky Jenő: *Önvallomás*. Budapest 2011. 41.

⁶ Csiha A. – Györi L. J. – Nagy L. – Molnár I. – Virágh Lászlóné (szerk.): *Menedék – A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumában 1950-1957 között érettségizett diákok visszaemlékezései*. Kiadja a Debreceni Református Kollégium Baráti Köre. Debrecen 2011. 191.

Török Nándor

Úton

A hajnali napfény ügyefogyottan
karolja át a görbe horizontot,
romlott halkonzervként bűzlik a világ,
mit valaki okkal, éhesen kibontott.

Óriásplakátok talmi mosolya
arcodba könyököl könyörtelenül,
az országút virtuális bája
több száz kilobájttal benned szétterül.

Csak megszokásból pásztázza szemed
az elsuhanó bizonytalan tájat,
a szabadság felhője feléd hömpölyög,
s magányod néma óceánna árad.

Búzamezők fölött a valóság lebeg,
magok csírájába csomagolt jövő,
a tavasztól búcsúzkodtál egykor,
s mára már ősz lett a visszaköszönő.

Megtérve

Szomorú őszi fellegek
bánatos tócsájában fürdeted
ismerős - idegen arcod

és megpróbálsz magadról
csüggedten lemosni egy hosszú út
beléd mart, viszkető, porát,

míg ünneplő ruhád szakadt
résein óvatosan bujkál egy
térdeplő zarándok kínja.

A falevél I–II.

I.
Klorofilhiányos sminkje
pasztell színekbe hajlott,
stresszhormonjai feldúsultak,
s a gravitációnak már nem tudott
és nem is akart ellenállni,
eleresztette az ágat
és a vágyait.

II.
Életében először és utoljára
keringőzött a szélben,
boldogan pörgött kifulladásig,
s a kert végében arra ébredt,
hogy a tervezett szürke világ
egy improvizált csendéletének lett
nélkülözhetetlen, színes momentuma.

Nincs tovább

Amikor a párhuzamos sínpárok
szétágaznak a csillagok felé,
s te a magánnyal átitatott
talpfákon ülve
lábad a semmibe lóगतod,
ösztönösen tudni fogod,
hogy a vasúti töltés tetején,
az őszi csillagok alatt
utad végére értél.

A juss

Egy huzatos, csendes helyen,
hol a rögök puszta súlya
elnyomja a kapzsi hangzavart,
igénylés nélkül is megkapod
azt a kis televényt,
vagy szikes anyaföldet,
ami jár.

Tótágas

Egy fordított világban
felérve a csúcsra ne csodálkozz,
ha a gödör alján érzed magad.

Bertha Zoltán

Szabadon és otthonosan

In memoriam Prágai Tamás (1968–2015)

Az igazi írástudó nem nyugszik: nem is képes, nem is akarhat szabadulni a sokműfajúság ígézetétől. A korlátalanság vonzza: a kifejezés számtalan formájában megelevenedő végtelen lehetőség. Prágai Tamás fiatalon is tanítómesterünké vált: hogy miképpen lehetséges polihisztori műveltséggel, igényességgel, tágassággal költőként, próza- és drámaíróként, esszéistaként, irodalomkritikusként, kultúrtörténész szaktudósként, műfordítóként (és még mi mindenféleképpen!) megszólalni. Érvényesen és hitelesen járni át műfajokból műfajokba, jól érteni a szót, a nyelvet, a gondolat minden alakzatát, árnyalatát, és sajátos és egyéni felismerések, hangulatok, érülettartalmak jelentésteremtő dimenzióiban mindig otthonosan lakozni meg játszani. Költőien lakozni és a nyelvjáték ezernyi regiszterén sziporkázni. A magyar és a világirodalom ihletrengetegéből táplálkozni, a forrásoktól a tengerekig, a gyökerektől a transzcendens horizontok boltozatáig nyitni az emberi szemhatárokat. („Valahányszor tenger közelében járok, elfog valami mélabús, megmagyarázhatatlan, romantikus érzés, szeretnék nekivágni hajóval a megmérhetetlennek. A világ végéig el tudnék menni egy egyárbocson” – mondta.) Ha Kosztolányinál Esti Kornél – Prágai Tamás próteuszi alakváltásokban gazdag szövegüniverzumában: Pesti Kornél. („Én mindig magamról írok, de nem szó szerint érthető módon. A prózát önreflektálás lehetőségének érzem. Gyakran olyan hatásokra vagy történésekre reflektálok, amelyek személy szerint érintenek, valós anyagból dolgozom. Pesti Kornél nyelvi lelemény, Kosztolányi novellájából született” – vallotta Bozók Ferenczel folytatott beszélgetésében.) Ha annyi sok már a bevezetés az irodalomba és irodalomelmélet(ek)be – nála ez szellemesen: „kivezetés a költészetből”, sőt az irodalomkritikából is, és a Zalán Tibor egykor megfogalmazta, nyolcvanas évek eleji „arctalan nemzedéki” életérzésekből is. Hová? Az autentikus olvasás- és értésmódok új és új rejtelmek, ágazatai felé. Az inkább már „(h)arctalanná” ernyedtt szellemi viszonyok között is megtartani a nyelvművészet energiáit, dinamizmusát, intenzitását. Mióta egyre erőteljesebben éljük, hogy az én az mindig valaki más, és Prágai Tamás Füst Milánt idézve érzékelteti, miszerint „semmi sincsen egészen úgy” – ugyanakkor, a posztmodern eklekticizmus korában, kiderül, hogy mégsem lehetünk meg a másik (a disszeminációt kiegészítő) nagy egzisztenciális alapélmény, az identitás nélkül, s hogy muszáj perelnünk az „erős” és feszültségben izzó költőiség létjogáért is. Amelyben szándék és szenvedély, létkifejező törekvés és egyetemes emberi jellegminőség is elemi nyugha-

tatlansággal és kiiktathatatlansággal munkál. Amely „a megjelenítés szünni nem akaró vágyából” születik. „Ahogy a keleti bölcs fogalmazott, harc nélkül nem lehet győzni” – hirdeti ő, miközben angyali tisztasággal, derűvel és légiességgel száguldozik a mítoszok és metafizikai sugallatok legelvontabb titkos szférái között is. A szerves mindenség övezeteiben: ahol egyéniség és közösség, lokalitás és univerzalitás, értelem és értelemfölöttiség termékenyen szövődik egymásba. „A lokalitás az önértelmezés keretének az adott történelmi-szociális térben a szubjektum által kijelölt saját pontja. Aki értékkel, az szükségképpen valami alapján értékkel” – szögezi le, s ezzel kötődés és szabadság egymást feltételező humanitásának revelációszerű korszerűséggel kidolgozott alapvetését végzi el. Sem a nyers valóságtól, sem az absztrakt teóriáktól nem idegenkedve. Mert erről van ma is szó: ha sokan (akár idősebb, de akár ifjabb korosztályokból) is belemerevednek, beleöregednek, illetve belekoravénülnek irányzatos, ízlés- és stílusdivatos csatározásokba, fullasztó kizárólagosságokba: Prágai Tamás fáradhatatlanul jelzi és tanúsítja a rugalmas sokirányúság és a tartalmas, egyensúlyos értékteljesség elfogulatlan igazát. Hagyomány és kísérletezés, írás és újraírás, tradíciók és felfrissülések organikus szétválaszthatatlanságát. Ahogy a kortárs líráról, prózáról, kritikáról, bölcséleti áramlatokról értekezik, ahogyan Balassitól Illyésig, Adytól Nagy Lászlóig, Petritől Papp Tiborig, Weörestől Tandoriig, Dylan Thomastól Frank O’Haráig mindenkit számon tart, és mindenkiről példaállító szakszerűséggel, eszméltető lélekteliséggel beszél: önmagában káprázatos. S amit észrevesz és rögzít, abban mind az elemző, mind az elemzés tárgya (a mások alkotása) úgy megélelnkül, hogy már csak összegezni lehet a tanulságot – az ő szavaival: „a vers komplex rendszer, jelölő és nem jelölő elemek bonyolult viszonylatainak kódja, melyet a szerző legsajátabb, sokszor önmaga számára is rejtélynek bizonyuló énje hozott létre”. A nyitottság a műre és a szerzőre egyaránt vonatkozik tehát – de a felelős gondolkodóra és méltó interpretátorra is, aki például Szőcs Gézánál az önreflexív parafrázisok titokzatos és varázslatos sokrétűségét vizsgálja megvilágító perspektívákból, máskor pedig Németh László lélektani prózaköltészetének kivételes finomságait.

Összefér ugyanis a személyes érintettség kinyilvánítása és a tárgyilagos, méltányos megítélés beszédhangja. A karakteres művészi jelenlét és az erős olvasatok alanyisága. Itt élt és működött közöttünk egy fiatalságában is bölcs író, akinek elegendő karizmája adatott mindnyájunkat figyelmeztetni indulataink, szűklátókörűségeink revíziójára. És lenyűgöző szelídséggel, szerénységgel. A Hamvas Béla szerinti „egyetemes tájékozódás, univerzális orientáció” jegyében. Aki szerkesztőként is, nyílt szívű irodalmi-közéleti szereplőként bejáratos volt az egymással látszólagosan ellentétben álló vagy távoli körökbe is. *PoLiSz, Napút, Kortárs, Parnasszus, Szépirodalmi Figyelő, Képrás...* – mind-mind magán viseli munkája nyomát. Megbecsültsége osztatlan volt és marad. Ezt aztán igazán kevesen mond-

hatták vagy mondhatják el magukról. Torzóban is teljes az életműve. Minden poétikai iskolában tisztelik, minden műfajban olvassák. Kelemen Lajos – akinek találó megállapítása szerint „az írás szigorú szabadság”; „adott rendje van, holott majdnem mindent megenged” – érzékenyen tapint rá Prágai Tamás írásművészetének sajátos vonásaira: a bizonytalanságok és bizonyosságok gomolygó lélekjátékainak jelentőségére, különlegességére. Mert Prágai Tamás valóban megmutatta, hogy miképpen lehet egyszerre maradéktalanul szabadon és bensőséges otthonossággal élni, alkotni. És szellemi életet szervezni a fiatalok közösségeitől az írószövetésen át a tokaji írotáborokig és a folyóiratok sokaságáig. Mindenhol szabadon és mindenütt otthon – ismételjük, mert nagy szó ám ez manapság, s mindnyájan erre is vágyunk: amit ő megvalósított. Emlékezete legyen áldott!

Holló József

Képzeltetés

... oly jó lenne sok, kis
reménytűzet rakni
és az elszökő időbe
belecsimpaszkodni

maradék álmokkal
a végtelennek dűlve
s a távolok homályos
szemébe kövülve

magamból csak annyit
rátok bízni, hagyni
mellyel a jövőben
hiány tud maradni

szökésesem – ha a csend
majd ölébe takar
és a csapongó gondolat
magába visszahal.

Köszönő tizennégy soros

... a verseimet mondó Marjai Virág színművésznőnek

Érzelemmel teli hangod dallamán
oly könnyen beívódik a vers a lélekmélybe.
Te szárnyakat tudsz kötni a leírt gondolatra,
hogy a hangsúlyok válláról az égmagast felérje.

Az elmém ködéből kitalált képeket
így világítja meg a közlés tisztasága
és az adni tudás könnyed, oldó művészete:
melyből kihallik a lényeg, s a részletek paránya.

Így csapongsz az átélt hangulatok között
kacagsz, sírsz – kimondva az érzések gyönyörét
sajogva, mint a vágy a póre test fölött.

És a múltó pillanat lesz... áhítat, öröklét.
Mondd! Csak mondd a verset, én szótlan hallgatok.
S mint a csínyen kapott gyerek: oly zavarban vagyok.

Szembesítő

Rám hull vissza tudom
a verssé lett gondolat
– hisz másé az ítélet
és enyém a kárhozat!

Szembesülve ezzel
már elkárhozok lassan,
ha a gondolataimat
nem tartom magamban...

Álarc

... önvédelemből hordom
mint saját arcomat:
van amikor elrejt
de időnként megmutat –
Mint fa mögött az erdő
próbálok elbújni,
maszkabál a világ
s muszáj idomulni
hozzá – hogy elfedjem
arcom, érzéseim
s ne tudják, ne lássák
a gyengeségeim.

Küszködő

... *önarckép*

Csendek méhében
megfogant szó vagyok
olyan embrionális –
vágó létállapot.
Kit megszületni sűrget
a gondolat kényszere,
míg kétségek és remény
csünget a semmibe.

Vágyból, csalódásból
áll össze a világ
és benne a szökő perc
veszendőséget ad
– míg reflexiói közt
csapong a képzelet
s próbálja felérni
lábujjról az eget.
Eközben sírnod kell
meg szenvedve nevetni:
Úristen, de nehéz
versekké születni...

hogy olyannak mutasson
papírra írt szavam,
mint a lélek tükörfalán
visszavert önmagam.
Aki küszködve kimondja
mit elméje vállal
– úgyis, ha szemben áll
az egész világgal.

Sólyom Sándor

Üzenetes éjszaka

1966. május 26: † Tamási Áron

Éjfél már elmúlt s még mindig rajzolk.
Váratlan vendég érkezik:
lámpám fényébe egy kis lepke röppen,
köröz nagyokat, majd megpihenni
az egyik rajzomra száll.

Küldöttnek vélem és kérdezem:
mond kis lepke, léteddel mit üzensz,
rohanni a fényi és ott elégni
vagy inkább...?

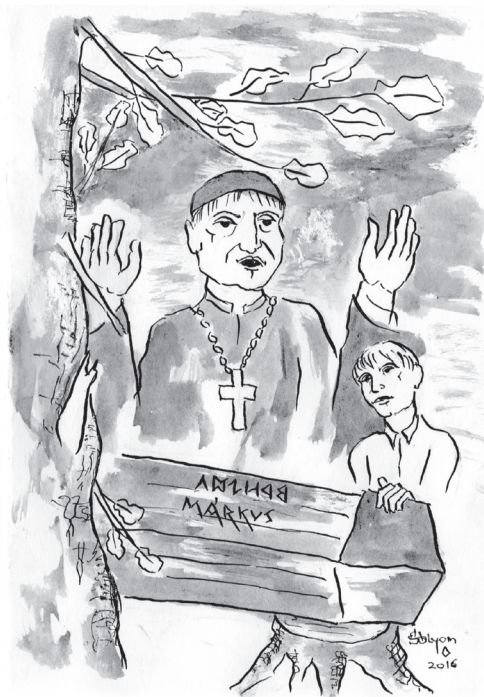
Válasz helyett szárnyát meglibbenti
s eltűnik a sötétségben.

Zsörtölődve zizegnek a lapok,
mit tehetek, tovább rajzolk,
míg Ábel rám nem nevet,
kaptatván fel a Hargitára:
idő van és az út sem kevés,
no, küzdjünk meg hát a világgal,
hadd tudja meg, mi az emberség!

Virág helyett

Tüskés Tibor emlékére

Szárnyalva szállt szelleme,
közben keze kincsek után kutatott,
hogy emlékezetünkől ki ne esne
a kevésbé kegyelték élete és műve.
Somogy szelídsége, Pécs sokszínűsége
nevelte a szeretet szigorára,
hogy a „Jelenkor”-ban s utókorban
– az alap-értékű írások révén –
az igazat lássuk s ne csak a láthatót,
mit sugalltak a szellemi zsoldosok.
Sírján örökké virul Fodor, Csorba,
M. F. mester és mások virágai,
melléjük helyezem e néhány soromat,
találkozásunkra így is emlékezve,
1997 évére.

Lisztóczy László

„Mindenekfölött hittel hiszek Erdélyben”

Dsida Jenő és Kós Károly barátsága

Az Erdélyi Helikon 1933. évi tizedik száma Kós Károlyt köszöntötte ötvenedik születésnapján. A párját ritkítóan gazdag összeállításban helyet kapott Dsida Jenő talán legszebb és legszellemesebb prózai műve, *Az elveszett ló* is. A líraiságot és a humort mesterien ötvöző elbeszélés egy Kós Károlynál három esztendővel korábban tett sztánai látogatás emlékét örökítette meg „a krónikás hűségével”, az ünnepelt „nagyobb dicsőségére”.

A sztánai kirándulásra természetesen nem előzmények nélkül került sor. 1925-ben Dsida Jenőt is elérte és magával ragadta – elsősorban Reményik Sándor közvetítése révén – a transzszilvanizmus szellemében újjászülető, hivatására döbbenő romániai magyar irodalom első nagy hullámverése és üzenete. Szemlélteti ezt például három *Erdély* című, az említett esztendőben keletkezett verse. Mindhármát a transzszilván líra egyik jellegadó tematikus eleme, a szülőföldhűség diktálta. „Kemény föld, de szeretem mégis, / mert csodaszép, mert meseszép” – fogalmazza meg az elsőben a transzszilván költészetre oly jellemző paradoxont. A másodikban ezt a *Szózatra* emlékeztető, a bölcső és a sír toposzát idéző hűségvallomást olvashatjuk: „itt maradsz, itt élsz mindörökké, / itt porladsz némán szürke röggé, / ha rád borul a ködös ősz”. Befejező strófája a transzszilván irodalomban gyakran föltűnő szülőföldszimbólumot, az erdélyi havasok világát becézi. Ezt a jelképet ismétli meg és a hozzá való hűséget fokozza a harmadik *Erdély*-vers. A hegyszimbólumra épül, az otthon maradás ethoszát sugallja a szintén 1925-ben keletkezett költeménye, az *Erdélyi bércek* is. Az erdélyi magyar lírában a húszas évektől – mutatott rá Láng Gusztáv – a tájszimbolika vált „a szülőföldkultusz legfontosabb hordozójává”. Ez érvényes Dsida egész alkotói pályájára is.

Korántsem véletlen tehát, hogy a pályakezdő költő ahhoz az írói csoportosuláshoz csatlakozott, amelynek Kós Károly volt az egyik legfőbb szellemi előkészítője és szószólója: a transzszilvanizmus jegyében szárnyat bontó, az autonóm erdélyi hagyományok megőrzését és gazdagítását hivatásának tekintő Helikon-mozgalomhoz.

A mozgalom kibontakozásának első állomását az Erdélyi Szépmíves Céh névre keresztelt könyvkiadó életre hívása jelentette 1924-ben, melynek igazgatói tisztét Kós Károly töltötte be. 1926. július 15. és 18. között Kemény János marosvécsi kastélyában tanácskozássra gyűltek össze az erdélyi magyar írók, és a hajdanvolt keszthelyi *Helikon* mintájára létrehozták szervezetüket, az erdélyi Helikont. Elhatározták, hogy évről évre találkoznak. Az irodalmi csoportosulás védnökséget vállalt az Erdélyi Szépmíves Céh fölött, és két év múlva, 1928 májusában megindította az *Erdélyi Helikon* című folyóiratot.

Dsida Jenő nem csupán azonosult a mozgalom ideológiájával, irányításában közvetlen szerepet is vállalt. Már megalapítása évében, 1928-ban munkatársává fogadta az *Erdélyi Helikon*, 1930-ban rövid ideig szerkesztette is. 1929-től meghívást kapott a marosvécsi írótalálkozókra, és azokon rendszeresen meg is jelent. Egyedül az 1937-esről hiányzott, melyet rendhagyóan szeptember 10. és 12. között rendeztek meg: Dsida épp akkor töltötte mézesheteit Imbery Melindával. Az 1934-es összejövetel végén az írók nevében ő köszönt el a házigazdától, Kemény Jánostól és feleségétől igen meleg hangon. Erről és az 1936-os eszmecszeréről lírai pátoszú beszámolót tett közzé a *Pásztortűz* hasábjain. Második és harmadik verseskötete, a *Nagycsütörtök* és az *Angyalok citeráján* az Erdélyi Szépmíves Céh emblémájával jelent meg, melynek 1933-ban néhány hónapig lektora is volt. Az irányzathoz mindvégig hű maradt, védelmében olykor nemzedéktársaival és barátaival is pörbe szállt.

„Mindenekfölött hittel hiszek Erdélyben. Ebben a szabad szellemet, humánumot sugárzó földben látom a jövő magyar irodalmának kovászát” – nyilatkozta 1930-ban, a sztánai látogatás esztendejében az *Erdélyi Helikon*nak. A vallomás lényegében Ady Endre *Ismeretlen Korvin-kódex margójára* című, 1905-ben írt esszéjének a próféciaját ismétli meg. A *Nyugat* költőfejedelme, aki kiábrándult a milleniumi Magyarország frázishazafiságából és maradandóságából, ebben a művében az erdélyi múlt tanulságain töpreng, és arra a következtetésre jut, hogy a demokratikus hagyományokban igen gazdag, műveltségét nyugat-európai mérce szerint alakító, három kultúrát egyesítő országrész fogja fölnevelni a jövő nagy magyar tehetségeit, válhat a magyar újjászületés bölcsőjévé. A tanulmány az impériumváltozást követően jelentős hatást gyakorolt az erdélyi magyar értelmiség útkeresésére és öntudatra ébredésére, megelőlegezte és ösztönözte az ún. erdélyi gondolat térhódítását. A *Helikon*-mozgalom tagjai sűrűn hivatkoztak rá. A *félszáz esztendő Ady Endre* című, a *Pásztortűz* 1927-es évfolyamában közreadott írásában Dsida Jenő is méltatta, büszke öntudattal állapította meg, hogy szerzője „Erdélybe veti a megjobbulás minden bizodalját”.

Ilyen előzmények után fordult Kós Károly 1930-ban „egy nyári délelőtt” a következő szavakkal ifjú eszmetársához és barátjához: „Vasárnap gyere ki hozzám Sztánára! [...] Mert onnan átmehetsz Körösfőre, ahol vasárnap új kenyérrel oszt úrvacsorát a pap. Ünnepi díszben a falu, férfiak, asszonynepek kalotaszegi gúnyában. Olyant, tudom, nem láttál még...”

A költő eleget tett a meghívásnak. Erre nemcsak Kós Károly személye, hanem a körösfői úrvacsoraosztás is csábította: szerette volna még jobban megismerni Kalotaszeget, melyet temesvári származású vendéglátója sorsdiktálta szülőföldjének tekintett, és szenvedélyesen szeretett.

Fél tíz óra tájban érkezett meg a sztánai vasútállomásra. Csakhamar megtalálta „a híres-nevezetes, sokat emlegetett fészket, a kalotaszegi törvény szerint épült, hegyes süvegű Varjúvárat, melyet az ezermester Kós maga tervezett meg és épített”. Az épület

pontos, szemléletes leírása közben két szépprózai alkotására is utalt, és stílussteremtő építőművészi törekvéseit is jellemezte: „A lombokkal környezett és zölddel futtatott falak valami különös ódonyságot leheltek, mintha nem is mai embernek, hanem évek száza előtt a Varjúnemzetség valamely leszármazottjának vagy a Gálok nehéz léptű sarjának nyújtánának védelmet. A tulajdonképpen kicsi ház – ez a Kós-építészet egyik sajátja – nagyot mutat. Otthonosan kisméretű és mégis impozáns. Igazi varjúvár. Éppen olyanak találtam, amilyenek a Kós rajzai és metszetei nyomán elképzeltem: kemény vonalú zárkózottság, gyakorlati logika, meleg lakályosság és sajátosan magyar lovagromantika kedves keveredésének.”

Amikor átlépte „a körbefutó várkerítés kapuját”, a házigazda kinn állt az udvaron. Mivel a körösfői istentisztelet kezdetéig, tizenegy óráig kevés idő volt hátra, be se engedte a házba, rendelkezésére bocsátotta Pici névre hallgató „kis mokány hegyi lovát”, hátára ültette, és a faluba küldte. Vacsoraidőig adott kimenőt számára.

Körösfőn a vendégnek eleve kijáró kedvességgel és szeretettel fogadták a jövevényt, aki ráadásul híres ember volt, s egy még híresebb, Kalotaszegen köztiszteletnek örvendő földijük házából és lován érkezett. A falu szélén egy „királyian szép öltözetű” menyecskével találkozott, aki megismerte „Kós mérnök úr” lovát. Ez megteremtette közöttük a bizalom légkörét, s a lovat és gazdáját otthonába invitálta. Útközben – régi falusi szokás szerint – úgy köszöntötte, és oly barátságosan szólt hozzá mindenki, mintha közülük származott volna, és „hosszú bujdoklás után” érkezne haza. A falu lakói csapatostul épp a templomba siettek, hozzájuk a ló elszállásolása után Dsida Jenő is csatlakozott. A látványt lírai pátozzsal örökítette meg: „A dombra kanyargó úton színes csoportok igyekeztek szaporán. Délceg legények, ruganyos lépésű, sudár leányok, pirosposzsgás gyermekek és megfontolt öregrendűek. Valamennyien ünneplőben: a legszebb magyar típus, a legszebb magyar népviseletben. A színek tobzódása, versengő viritása és tökéletes harmóniája több volt, mint piktúra: zene volt. Az üde és idillikus élet ünnepvé fokozott szimfóniája. Láttam azóta más népek viseletét, királyi díszfelvonulásokat, de ehhez a szépséghez fogható azóta sem.” A leírás *A Kalota partján* című Ady-verset juttatja eszünkbe, annak költőjét nyűgözte le ilyen ellenállhatatlan erővel a templomból hazafelé tartó „pompás magyarok” „tempós vonulása”, viseletének színgazdagsága, tündöklő szépsége, mely az „állandóság”, a „biztosság” nyugalomával árasztotta el nyugtalan lelkét.

A szívsimogató, folyton új és új meglepetést tartogató élmények Dsida egész napját végigkísérték. Többen is meghívták ebédre. Egy Péntek nevezetű, népes és vidám családot választott, akik „ízletes pulykapecsenyével” kínálták. Megfigyelte, hogy vendéglátói „milyen keresetlen, hibátlan, ízes szép irodalmi magyarsággal beszélnek”, „mennyi tudás, okosság, intelligencia és bölcsesség csillan meg szavaikban, eleven, derűs humorukban”. Ebéd után „a verőfényes tornácban” pipászó mellett hányták-vetették meg a világ dolgait, majd a költő „valami tágas csűrben” táncolta végig a délutánt „hosszúfo-

atos, pártás leányokkal” és „karcsú menyecskékkel”, „eszeveszett jókedvvel”, „a fiatal-ság és nyár sűrű illatától” megittasultan.

Már alkonyodott, amikor a Pici hátára ült, és elindult Sztána felé. A falu utolsó házáig sokan elkísérték, fehér meg piros kendőkkel integettek utána. A „kényelmesen porosz-káló” ló hátán ülve összegezte benyomásait. Úgy érezte, hogy megtalálta Kós Károly egyéniségének és művészetének kulcsát: „Ezért az arisztokratikus, nagyszerű népért érdemes élni és dolgozni. Kalotaszeg a magyar nép esze és szíve. Magyarvoltom tudata kellemes büszkeséggel áradt el bennem.”

A Sztánára tartó költő az egyre sűrűbbé váló erdőben és sötétségben addig-addig terelte a lovat a helyesnek vélt irányba, amíg el nem tévedtek. Hosszan tartó odissaea után, éjjel fél kettőkor érkezett meg holtfáradtan és farkaséhesen a Varjúvárba. Amikor kalandját mesélte, Kós Károly közbevágott, hogy miért nem bízta magát a lóra, amely noszogató nélkül is a jó utat választotta volna. Őt is hazahozta mindig, amikor elaludt a hátán.

A házigazda először a lovat szállásolta el, majd kenyeret, szalonnát és túrót rakott vendége elé, bort hozott és poharakat. Vacsora után vizet öntött egy mosdótálba, majd magára hagyta ifjú barátját, de figyelmeztette, hogy elalvás előtt csukja be az ablakot. Az ablak nyitva felejtődött, és a fátadságtól csakhamar álomba zuhanó költő a hajnali szürkületben arra ébredt, hogy a mosdótálban egy fekete varjú fürdik, és hideg vízhullámokat csap az arcába. A történetek miatt újabb szemrehányásokat kellett meghallgatnia, és a ló után megint egy állat miatt. Mindez a figyelmes olvasónak azt is elmondja, hogy Kós Károly nagyobb gyakorlati érzéssel bírt, inkább értett a természet, az állatok nyelvén, mint fiatal barátja, aki a költészet elefántcsonttornyában érezte igazán otthon magát.

Reggel Kós Károllyal együtt tért vissza Kolozsvárra.

Ez az írás nemcsak szellemességével, humorával ragadja meg olvasóját, hanem érzelemgazdagságával is. Amikor a szülőföldről, a nemzetről, a kalotaszegi népviselet varázsáról vagy Kós Károly egyéniségének, művészetének titkairól beszél, valósággal átforrósodik a költő hangja. Dsida az 1920-as évek közepének a Végvári-versekre emlékeztető költői attitűdje után a *Psalmus Hungaricus* megszületéséig – melyet azzal a keserű önváddal kezd, hogy „félezernyi dalában” le se írta a „magyar” szót, és ezért „a minden-eszme sajtó árulója”-nak nevezi magát – általában visszafogottan, szemérmesen nyilatkozott magyarságáról és erdélyiségéről. A visszaemlékezés megragadottsága, lírai pátosza azt tanúsítja, hogy a körösfiói élmények gazdagsága és szépsége, Kós Károly emberi és alkotói nagysága kizökkentette megszokott stílusából.

Az *elveszett ló* a legbeszédesebb és a legfontosabb dokumentuma kettejük barátságának, mely mindvégig töretlen és harmonikus maradt. A sztánai és körösfiói élmények is szerepet játszhattak például abban, hogy Dsida 1933-ban lelkes hangú riportot készített a Bánffyhunyadi alapított új Kalotaszegi Néprajzi Múzeumról annak vezetőjével, Albrecht Dezsővel. A múzeum megnyitását előkészítő, négy főből álló bizottságnak – a

költő szavait idézem – „leghozzáértőbb, legagilisabb tagja Kós Károly író és műépítész volt”, aki „Kalotaszeg népművészetének alapos ismerője”, „egyéni művészete is a kalotaszegi nép lelkét tükrözi”: „az ő lelkessége és szakismerete irányította és buzdította a bizottság többi tagját” is.

1934-ben Dsida Kós Károllyal készült beszélgetést tett közzé az *Erdélyi Lapok* hasábjain az író akkortájt megjelent Szent István-regényéről, *Az országépítőről*. Megírását egy bíráló ösztönözte, mely a történelmi hűség ellen elkövetett vétségekkel gyanúsította meg az alkotást. Az írás történelmi forrásokra hivatkozva utasította vissza a vádat.

Kós Károly ebből a regényéből olvasott föl részleteket az erdélyi magyar írók 1934. február végén és március elején megszervezett anyaországi előadókörútján, amelyen Dsida Jenő is részt vett. Az Erdélyi Szépművészes Céh könyveit és folyóiratát népszerűsítő turné két részletben és útvonalon zajlott. Az elsőn Bánffy Miklós, Kemény János, Kós Károly, Ligeti Ernő és Tamási Áron látogatott el hat hazai városba. A másodikon Ligeti Ernő és Tamási Áron helyébe Dsida Jenő és Nyíró József lépett. Ez az együttes „a dunántúli diadalút” után március 4-én városomban, Egerben tartotta utolsó fellépését fergeteges sikerrel.

Barátságuk egyik legemlékezetesebb és legismertebb epizódja 1936 nyarán játszódott le a marosvécsi írótalálkozón. A költő ez év májusában írta meg *Psalmus Hungaricus* című versét, melyet fölolvast a tanácskozás résztvevőinek. „Mikor befejezte – idézte föl a történeteket Wass Albert –, könny volt mindenki szemében. Ekkor felállt Kós Károly, barázdás arcán hullottak a könnyek, odament Dsida Jenőhöz, megölelte és azt mondta neki: »Te taknyos, hogy mersz ilyen szépet írni!«” Népük szemérmes, „teremtő tettek” váltott, mindkettőjükben föl-fölizzó és egymás iránt is megnyilatkozó szeretete fejeződött ki jelképes erővel és messze sugárzó fénnel ebben az ölelésben.

Dsida élete végén *Tükör előtt* címmel önéletrajzi ciklust írt. Ennek *Tarka-barka strófák* című versében a számvetés, a búcsú igényével a „honfoglaló, nagy írónemzedék” tagjai előtt hajtott fejet, akik „első farmerekként” „bozótok, sziklák közt merészen” ösvényt törtek és tanyát ütöttek „ez erdőntúli részen”: a velük való „baráti lét avatta szépé” élete felét. Az idevágó strófa első sorában a helikonista költőtriász tagjait szólította meg, élükön Reményik Sándorral, közvetlenül utánuk pedig az írómozgalom legfőbb kezdeményezőjét és legfáradhatatlanabb munkatársát, Kós Károlyt. A versszak nyolc sorából hármat neki szentelt, őt mutatta be a leghosszabban, a legmelegebben és a legszellemebben. Emberi és alkotói világról, „zsémbes” és „harapós” természetéről maga is közvetlen tapasztalatokat szerzett az 1930-as sztánai látogatás alkalmából:

Reményik, Áprily és Tompa László
s a mindig zsémbes, mindig harapós,
mindig teremtő tettekért parázsló
öreg harcos, a kajlabajszu Kós

és Kuncz, akit korán elvitt a gyászló
s a hullócsillag, Sipos Domokos,
Nyíró, Tamási, – még ki fér a listán?
Molter, Tabéry, Berde, Bartalis tán...

A következő strófákban az *Erdélyi Helikon* „szerkesztői trónján” ülő Kovács László és Kemény János nevével egészítette ki az idősebbek listáját, majd az *Erdélyi Helikon* íróinak újabb generációjáról, saját nemzedéktársairól készített leltárt. Profécija szerint a marosvécsi várat keresztrel fogja megjelölni az utókor, és azt tanítja majd róla, hogy „itt volt az erdélyi Keszthely”, mely „fényt vetett egy elborult, sivár világba”.

A *Tarka-barka strófák* 1938 májusában jelent meg az *Erdélyi Helikon* hasábjain. Dsida Jenő életéből ekkor már csak hetek voltak hátra: 1938. június 7-én este lépett be „a holtak falujába.” Az önéletrajzi ciklus *A pántos kapukon túl* című verse szerint – ez is az *Erdélyi Helikon* említett számában látott napvilágot – gyorsvonattal tette meg az odáig vezető utat, és azt is megüzente egy „üstökös-galambbal”: „Este érkezem.” Talán nemcsak ez, hanem a másik jóslata is valóra vált, s a „meszelt, parányi” égi állomáson valóban Kuncz Aladár fogadta őt és Kosztolányi. Személyükben mindkét haza képviseltette magát. Elküldte követét az a két szellemi műhely, amely a legközelebb állt hozzá: a *Nyugat* és az *Erdélyi Helikon*. A *Nyugat* első nemzedékéből üdvözölte őt egyik legfőbb mestere, a jajra – hozzá hasonlóan – a legszebb rímmel rácsapó, verszárlataiból az egész alkotásra visszaáradó fényt fakasztó poeta doctus, Kosztolányi. Az *Erdélyi Helikon* nevében a *Nyugat* eszményein nevelkedett kiváló esztéta és szerkesztő, a transzszilvanizmus eszméjének Kós Károly mellett a legnagyobb tehetségű szószólója és egyik legjobb barátja, Kuncz Aladár köszöntötte. Ez a fiktív forgatókönyv minden alkotóelemében átgondolt és hiteles.

Kós Károly csaknem negyven évvel élte túl fiatal barátját: kilencvennégy esztendőskorában, 1977. augusztus 24-én hunyt el Kolozsvárt. Öt nap múlva, 29-én délután ravatalozták föl a Farkas utcai református templomban. E sorok írója részt vett a temetésen, és emlékezetében máig elevenen él, hogy a halottat a házsongárdi temetőbe vezető útján kalotaszegi lányok is elkísérték, akik az 1930-as körösfői úrvacsoraosztás napján Dsida által is megcsodált, színpompás népviseletbe öltöztek, és végeláthatatlan sorokban párosával vitték a koszorúkat a koporsó után.

Túlvilági fogadásán bizonyára megjelent örökifjú barátja, Dsida Jenő is, aki legkésőbb akkor valószínű visszaadta egykori mesterének azt az ölelést, amit a *Psalmus Hungaricus*-ért kapott az 1936-os marosvécsi találkozón.

(Elhangzott 2016. május 5-én az erdélyi Helikon megalakulásának 90. évfordulója alkalmából rendezett miskolci emlékkonferencián)

Szente B. Levente

A régi kertben

Móricz Zsigmond és Bözödi György emlékére

Úgy hittem, Bözödön
 csak a szalmakalapja maradt –
 Amit később ismeretlenek elloptak.
 Emléke, hogy Jolánt, Mózsit, Bágyi bát,
 s még sorolhatnám –
 Esténként a körtefa alatt
 még egy nótára marasztalta,
 hadd tudja meg a falu,
 köszvény ide vagy oda, áll itt a bál.
 Sokáig nézte, vajon a növekvő holdat
 azon a szép estén hány kutya ugatja?
 S hogy a nóta,
 a vers
 és egy-egy történet
 a régi kertből kihajt-e majd valaha újra?
 Hányszor elmondta:
 – Gyurka, te:
 „Tietek a világ legszebb gyalogútja!”
 Újfalú és Bözöd között,
 a régi ösvény fölött,
 ha megálltak egy szusszanásra,
 ők látták azt, amit mi nem:
 talpuk alatt, ott van a világ minden csodája.

Néma falban

ezer
 beszédes
 kő szorong
 minden
 néma falban

 úgy mondják
 egyik kőben
 sötét démonok
 másokban
 fényarcú angyalok

 magunk vagyunk
 itt a malter
 mi követ kővel
 összefog

Rekviem Bözödújfaluért

Aztán eloszlott a tömeg,
 széthordták az utolsó házat is -
 akár a cserépszilánkok,
 álmunk az utcán hevertek;
 a nevek, mint megannyi sikoly.
 Sosem hittük volna,
 hogy emlékoszlopra kerülnek:
 örökre és beláthatatlanul.

Szentgyörgyi László

PALACKPOSTA

(K)arcok. Tamási Áron

Féltem: a kopjafát
elsöpri helyéről
a pusztító fergeteg.

Most nyugodt vagyok,
hisz meggyőződtem:

talajából
csak gyökértelen fát
téphetnek ki a szelek.

Z.

Lassan annyira
nonkonformistává vált,

hogy még a konformizmus
visszataszító jelenségeire sem
mond immár nem-et.

Mint folt...

Mint folt
az asztalterítóből,
úgy kopok ki majd
emlékeidből...

Már senki, semmi

Már senki, semmi
nem billenthet ki
e lelki egyen-
súlytalanságból.

Portré

Egész élete hamisságban telt –
a halála sem volt valódi...

A lényeg

Mindig sikerült
talpra állnom,

bár számtalanszor
padlóra küldött az élet.

Szárnyalni nem vágyom,
nem szállok el
magamtól.

S tán ez a lényeg.

Április 11.

Tudod, hogy nincs bocsánat,
s végül az ördög visz el –

Arról akarsz meggyőzni,
amit magad sem hiszel...

Marad a remény?

Szállnak az évek,
múlik az élet.

Ma sem vagy jobb,
mint voltál tegnap –

marad a remény?

Permutációk

Maradék reményed:
egyetlen erényed.

Egyetlen reményed:
maradék erényed.

Maradék erényed:
egyetlen reményed.

Egyetlen erényed:
maradék reményed.

Én és a világ

A világ: ahogyan én láttam,
az írás: ahogyan én értettem,
a könyv: ahogyan én írtam,
az élet: ahogyan én éltem –

úgy tökéletlen...

Mire jó?

Haikut írok.
Jó lehet valamire.
Csak tudnám, mire?

Mókuserékben

Honnan indultam,
s hova értem? – kérdem a
mókuserékben.

Gizi szerint

Az örök törvény
szerint: kicsiből nagy lesz,
nagyból meg kicsi.

Higgyem el, Gizi?

Ennyire futja...

Újrakezdeném,
de nem kezdhetem újra.
Hiába töröm magam –
ennyire futja.

Csesznák András

Lápia virágai

Nem is olyan régen még nádas borította a hengerkúti Malom-tó kerek öblét. A hajladozó nád sűrű rengetege egy apró szigetet rejtett. A sziget közepén egy rozoga nádkunyhó állt, abban éledélt egymagában Lápia, a lúdlábú lidérc. Csúf kis teremtés volt, teste ápolatlan, ruhája rongyos, szakadozott. Az emberek tartottak tőle, messzire elkerülték. Ha Lápia mégis a közelükbe merészkedett, elkergették, kövekkel dobálták meg.

Bosszúból Lápia válogatott kópéságokkal tört borsot a falubeliek orra alá. Éjszaka beosont a házaikba, s mindent összekevert. A cukortartóba só került, a sótartóba liszt. A kávéskancsóba tinta, a tintásüvegbe áfonyaszörp. Bezárkózni előle lehetetlen volt. Lápia csak megérintette varázspálcájával a zárat, és az ajtó nyomban felpattant előtte. Megtörtént, hogy hajnalban a Marci kakas a kutyaólból ébresztette a hentes családját. Sámson, a komondor pedig pillangó szárnyakat növesztve fenn repkedett a galambdúc körül.

Egy idő után az emberek hozzászoktak ezekhez a csínytevésekhez. Bármi furcsaság történt, azt gondolták, hogy Lápia keze van a dologban. Ha nem találták a tévé távkapcsolóját, akkor biztosak voltak benne, hogy Lápia dugta el. Ha a gyerek egyest hozott haza az iskolából, azt mondta, Lápia rontotta el a házi feladatát.

Sokféle bűbajt ismert Lápia, ám szépséget nem tudott varázsolni magának. Éjszakánként ledobta magáról rongyos gönceit, s a tó sima tükreán vad táncot lejtett. Ilyenkor gyönyörű varázslónőnek képzelte magát, aki a természet erői felett uralkodik.

– Nem szégyelled magad, hogy csúfság létedre meztelenül mutatkozol? – kérdezte tőle egy ilyen alkalommal Míra, a tó tündére.

– De hisz senki sem láthat, lángkoszorút vontam magam köré – szabadkozott Lápia.

Ez igaz is volt. Ha valaki éjszaka a tó partjára merészkedett, csak egy futkározó, kék lángocskát pillanthatott meg a víz felett.

– Elég nekem, hogy én látlak – jegyezte meg epésen Míra. – Az én szememet nem csapja be a hókuszpókuszod.

– Tényleg annyira csúnya vagyok?

Míra tetőtől talpig végigmérte a kis lidércet, aki lehajtott fejjel toporgott előtte.

– Hát nézzük csak. A hajad szénaboglya, a bőröd csupa pattanás. Csont és bőr vagy, mint aki csak vízen és levegőn él. A karjaid pizskafák, a melled csak két kis mogyoró. És hát, mi tagadás, lúdlábad van.

Lápia lógó orral bámulta vékonyka lábszárát, szétterülő lábfejét.

– A lúdláb hasznos. Azzal tudok a víz alatt úszni, és így beszélgethetek a halakkal – jegyezte meg durcásan.

– Ne füllents, a halak hangját nem is hallani! – korholta Míra.

– Lehet, hogy rút vagyok, de a fülem mindenkinél élesebb! – jelentette ki Lápia.

Tényleg nem hazudott. Még azt is meghallotta, ahogy a földigiliszták a föld alatt motoszkálnak.

– Ha kevesebbet gonoszkodnál, talán megszépülnél kicsit – tanácsolta Míra. – Azt mondják, a szépség és a jóság kézen fogva jár.

Lápia elgondolkozott a tündér szavain, de képtelenségnek tartotta, hogy ő jó legyen. Egyszerűen abban lelte örömét, ha az embereket bosszanthatta. Aztán egy napsütéses délelőtt történt valami, ami mindent megváltoztatott.

A kis lúdlábú lidérc bárányszerű felhőbe burkolódzva éppen az iskolaudvar felett lebegett, amikor a gyerekek kitódultak a nagyszünetre.

– Gyertek, Lápiazzunk! – kiáltotta egy borzas hajú kislány. Körbeálltak, és teli torokból ezt énekelték:

Lápia, Lápia! Liba lábú hárpia!

Ha megcsap a pálcika, Te leszel a Lápia!

A kör közepén egyik társuk guggolt, aki jobbra-balra csapkodott egy fűzfavesszővel. Akinék a lábát sikerült megérintenie, azzal helyet cserélhetett. Visongva kapkodták a gyerekek a lábukat, ugráltak a magasba, mint a szöcskék. Aki harmadszor is rajtavestett, annak végleg ki kellett állnia a játékból. Ilyenkor a gyerekek így búcsúztatták:

Lápia, Lápia! Elég volt a mágia!

Jó messze van Dánia, eredj oda, Lápia!

Mikor Lápia mindezt látta és hallotta, valami eltörött a lelkében. Éppen az a kis rugó ment tönkre, ami a rosszság motorját működtette. Másnap felkereste Mírát, és azt mondta neki:

– Meg akarok javulni, de nem tudom, hogyan kell.

– Egyszerű – felelte a tündér. – Hagyj fel a gonoszkodással, segíts a rászorulóknak, egyszóval tedd az ellenkezőjét annak, amit eddig tettél!

– Jaj, Míra, nagyon sokat kívánsz tőlem – sóhajtott Lápia. – Ezután már picit sem gonoszkodhatok?

– Egy körömhegynyit sem – rázta a fejét a tündér. – Le kell győznöd a legnagyobb ellenségedet, saját magadat. De hogy ez könnyebben menjen, kapsz tőlem valamit.

Míra egy apró erszényt vett elő a ruhája redői közül, s Lápia ölébe pottyantotta.

– Ebben az erszényben egy boníciafa magja van. Jóságfának is nevezik. Ültesd el otthon, kapáld, gondozd mindennap. Hamarosan kikel majd, s nagyra nő. Ám virágot csak akkor hoz, ha valami jót cselekszel. Az a cél vezéreljen mostantól, hogy a jóságfa virágba boruljon!

Amint Lápia hazaért, elültette a magot a sziget közepén. Lehasalt mellé, s hallgatta, amint a mag kicsírázik, s az életerős sziklevek túrni kezdek a földet. Másnap reggelre kihajtott két zöld levélke, harmadnapra nőtt egy vékony ágacska. Lápia szorgosan locsolta a növénykét, gyomlálta, kapálta körülötte a földet. Egy hét múlva a fácska legfelső ága elérte a kunyhó tetejét. Sűrű levélruha borította a koronáját, de virág nem nyílt rajta, még akkora sem, mint egy békalencse. „Ideje, hogy jót cselekedjek” – gondolta Lápia, és attól kezdve minden éjjel besont a faluba. A házakban most már nem felfordulást csinált, hanem rendet rakott. A sótartóba sót töltött, a tintásüvegbe tintát. Sámson, a komondor is vissza került a kutyaólba.

Eltelt egy újabb hét, a jóságfa lombja már hűs árnyékot vetett a kunyhóra, de továbbra sem jelent meg egy apró bimbó sem az ágain.

„Valamit rosszul tettem volna? Ki kell derítenem, mi a baj” – töprengett Lápia.

Elrejtőzött a piac közelében egy nyárfa lombjai között, s kihallgatta, mit beszélnek az emberek vásárlás közben. Volt, aki azért háborgott, mert tönkrement az ebéd, úgy megszokta már, hogy a sót a cukortartóból kell venni. Volt, aki beleivott a tintásüvegbe. A hentes pedig Sámson miatt aggódott, aki nem evett semmit, amióta elveszítette a szárnyait.

„Hiába teszek bármit, nem örülnek neki” – állapította meg szomorúan Lápia. Ám a harcot nem adta fel, elhatározta, hogy csak azért is segít az embereken. Makacs volt Lápia, de még makacsabb a boníciafa. Nem csoda, hisz a piacon az emberek továbbra is csak szitkozódtak. A szabó felesége azon mérgelődött, hogy nem lehet nyugodtan tévét nézni.

– Lápia telepokolta a házat távkapcsolókkal. Most mindenki a csatornákat váltogatja, veszekedésből áll az egész este!

A tanítónő pedig azon kesergett, hogy a gyerekek már semmit sem tanulnak. A füzeteket üresen adják be, Lápia úgysis belevarázsolja a házi feladatot.

„Minden hiába. Többé be sem teszem a lábam hozzájuk” – kesergett Lápia.

Ettől kezdve ki sem mozdult a kunyhójából. Lemondott arról, hogy a jóságfát valaha is virágozni lássa.

Néhány nap múlva egy délután a pék gyerekei a tóparton bújócskát játszottak, s az öt éves Iringó egy partra húzott csónakban bújt el. Pont akkor cudar vihar csapott le a tóra. A hullámok elragadták a csónakot, s bevitték a tó közepére. Lápia odakinn állt a boníciafa alatt, kunyhóját a szélvihar darabokra tépte.

Egyszer csak egy segélykiáltás foszlányai jutottak a fülébe. Senki más nem hallotta volna meg a tomboló szélben azt a vékonyka hangot. A kis lidérc felszökött a jóságfa tetejére, s megpillantotta a hullámok közt vergődő ladikot.

Tudta Lápia, hogy az orkánnal szemben nem bír a tóra repülni. Ledobta magáról a rongyait, s merészen a hullámok közé vetette magát. Lemerült a tó fenekére,

ott úszott a csónak felé, sebesen, akár a pisztráng. Már egészen közel járt, mikor a csónak felborult, s Iringó merülni kezdett a mélybe. Lápia átkarolta a kislány testét, s a felszínre emelte. Késő estig hánykolódtak a háborgó hullámok között, kiúszni lehetetlen volt. A kis lidérc már kezdte minden erejét elveszíteni, amikor egy fénylő alak suhant végig a tó felett. Míra volt az, holdsugárból szőtt fátylat borított a víztükörré, s a vihar lecsendesedett. Lápia utolsó erejével kivitte Iringót a szigetre, s ott a kimerültségtől mindketten mély álomba merültek.

Kora reggel szokatlan lárma riasztotta fel a kis lidércet. Rémulten látta, hogy a vízben gázolva emberek közelednek. Ott volt csaknem az egész falu, s összevissza kiabáltak. A férfiak botokkal, vasvillával, a nők sodrófával hadonásztak. Lápia felugrott, a jóságfához hátrált, és annak vastag törzséhez kuporodott.

– Iringó, lelkem! – sikoltott a sziget fövényére lépve a pék felesége. A kislányhoz futott, és felkapta a földről. Mikor látta, hogy a gyermeknek nincs semmi baja, boldogan szorította magához.

– Elég volt, Lápia! – ordította a pék. – Most már gyerekeket is rabolsz? Torkig vagyunk a gonoszágaidal!

A pék fia felkapta a földről Lápia varázspálcáját, s a térdén kettétörte.

– Soha többé nem árthatsz nekünk a fortélyaidal! – rikoltotta, s a falu népe üdvrivalgásban tört ki. Előre szegezték fegyvereiket, és megindultak a jóságfa felé.

Lápia nem szólt, nem mozdult, csak lehunyta a szemét, s pillái alól patakzottak a könnyei a földre.

– Megálljatok! – csendült ekkor egy hang a víz felett. Az emberek megtorpan-
tak, s hátrafordultak. Míra tündöklő alakja emelkedett ki a tóból.

– Ne bántsátok, hiszen ő már nem gonosz! Hetek óta csak jót akar nektek!

– De hisz elrabolta a gyermekemet! – tiltakozott a pékné.

– Dehogyan rabolta el, megmentette őt! Ha nincs Lápia, Iringó már nem élne.

– Ugyan miért kellene ezt elhinnünk? Ez is csak egy újabb csel! – morgolódtott a pék.

– Nézzetek csak felfelé! – mutatott Míra a jóságfa koronájára.

A boníciafia gyökerei felszívták Lápia könnyeit, s egyszeriben virágok sokasága bontogatta szirmait az ágakon. De micsoda virágok voltak azok! Hatalmas, szín-
pompás, tömött kelyhek, melyek mézédés illatot árasztottak.

– Íme, Lápia jóságának a bizonyítékai!

A méltatlankodó emberek lassacskán lecsendesedtek.

– Hagyjuk ezt a nyomorultat! – legyintett a pékné. – Úgysem tehet már semmit ellenünk.

A tömeg oszlani kezdett, megindultak a part felé. Végül csak ketten maradtak a parányi szigeten, Míra és Lápia. A tündér a jóságfa koronájánál lebegett, s a káprázatos virágokban gyönyörködött.

– Hát megcsináltad! – szólt Lápiához, ki még mindig a fa törzsénél gubbasztott. – Nem hittem benne, de csakugyan jóság költözött a szívedbe.

– Mire megyek veled? – szípigott Lápia. – Csak szerencsétlenséget hoztam magamra. Varázsolni sem tudok többé, a pálcám eltört.

– Jaj, te kis buta! – kacagott Míra. – Nincs szükséged többé varázspálcára!

Leszakított egy sárga virágot, s a nádkunyhó romjaira hajította. A nádkévék közül sárga füst szállt fel. Mire eloszlott, takaros házikó állt az egykori kunyhó helyén. Azután Míra letépett egy kék virágot. A tópartra libbent, Lápia levett ruhája fölé. A szirmokat a rongykupacra morzsolta, s az abban a pillanatban ragyogó, égszínké selyemruhává változott.

– Ezentúl ezt viseld, Lápia, egy tündérhez ez illik!

Lápia szeme elkerekedett.

– Gúnyolódsz velem? Hogy lennék én tündér? Csúf kis varangy vagyok.

Akkor Míra leszedett a fáról egy egész csokor piros virágot, és Lápia kezébe nyomta.

– Ezekkel a szirmokkal dörzsöld be a tested, s meglásd, nem mondasz többé ilyeneket!

Lápia felkapta a földről a selyemruhát, magához szorította a virágokat, és beszaladt a házba. Percek múlva tért vissza, de akkor már egy gyönyörű, mosolygó tündér lépett ki az ajtón. Kettőt perdült vakítóan szép selyemruhájában, és azt kérdezte:

– Na, hogy tetszem?

Míra úgy nevetett, alig bírt megszólalni.

– Hát nézzük csak. A hajad, mint a búzamező, a bőröd, mint a bársony. A tested formás, karod, melled kigömbölyödött. De... de... már megbocsáss, még mindig lúdlábad van! A lábadról megfélekedtél, te kelekótya!

– Ó, Míra, dehogyis felejtettem el! – felelte kacagva Lápia. – De a lúdláb az kell nekem! Hiszen, ha megint bajba kerül valaki a tavon, hogyan tudnám másként megmenteni?

Míra meghatódva hallgatta Lápia szavait. Homlokon csókolta, és azt mondta:

– Drága Lápia! Öt perce vagy tündér, s máris tőled tanulom a jóságot és az önfeláldozást. Maradj ilyen mindörökké!

Lápia hosszú éveken át békében élt kis házában a nádas rejtekében. Végül az emberi kapzsiság volt, ami elüldözte onnan. A nádist kiirtották, az öblbe strandot, a szigetre vízi csúszdákat építettek. Lápianak másik otthont kellett keresnie. Addigra a boníciafa gyümölcsöt hozott, s egy magját Lápia magával vitte új hazájába. Úgy hallottam, éppen Dániába költözött, ahogyan a gyerekek megénekelték. Ebbe az igen távoli országba, ahol nyáron csak néhány órára bukik le a nap, ahol Lápia együtt üldögélhet a kis hableánnyal egy tengerparti sziklán, és ahol a mesék örökké élnek.

Ködöböcz Gábor

Reneszánsz típusú polihisztor

Ecsetvonások Szakolczay Lajos portréjához

Isten nagyobb dicsőségére, a magyarság üdvére és barátai őszinte örömeire él közöttünk egy utánozhatatlan létezőestecnikával, hihetetlen munkabírással és kivételes talentumokkal megáldott ember, aki „öreg gavallér”-nak és „üstfoldozó”-nak mondja magát. Talán rokonszenves szerénysége és az alázat misztikája mondatja ezt vele, hiszen – kevesen tudják nála jobban – „az egésznek része csak az lehet, ki szíve részévé tette az egészet”. Minthogy határokon átívelő és irányzatokon túlmutató szellemi készenlét jellemzi, tér- és időkorlátokra fittyet hányó, istenkísértően sok dimenziós, egyedülállóan gazdag és értéktelített pályafutásról adhat számot. Mert – áomlító realistiként és realista áomlatóként – ugyan mi mást tehet az ember az alkatával és tehetségével azon túl, hogy az élete és a munkája szolgálatába próbálja állítani? Erkölc és szenvedély, elkötelezettség és muníció nélkül persze mindez aligha képzelhető el. Ezzel kapcsolatban egy vele készült interjúban (*Fel-parcellázható-e a comberdő?*; Magyar Napló, 2009. június) a következőket mondja: „Hány szerkesztő-kritikus érzi feladatának, hogy hónapról hónapra a művészeti ágak legfontosabb folyóiratait átlapozza (negyvenötöt veszek havonta, s a velük való bibelődéstől – sajnos már nincs Lipótmező – befelé nő a hajam), s esetleg jó részét el is olvassa? Pedig az *egészre* való rálátás csak így lehetséges. Tudom – mert ezerszer a bőrömnön éreztem –, hogy Szeged, Pécs, Debrecen, Szombathely, Kaposvár messze van, és még messzebb Kolozsvar, Csíkszereda, Sepsiszentgyörgy, Kassa, Újvidék, Ungvár, Bécs, Bukarest, London stb. De az ott folyó, az egyetememes magyar művészetet gazdagító tevékenység nélkül lehet-e érvényes képet adni arról az *élő és liúktető* érték-folyamról, amelynek megismerésére és továbbadására születünk?”

Olybá tűnik, hogy az immáron Széchenyi-díjjal is kitüntetett Szakolczay Lajos a maradéktalanul jól végzett munka oltalmazó derűjével tekinthet vissza pályájára. Az idén hetvenöt éves irodalomtörténész és művészetkritikus a „szellem minde-nese”-ként, az egyetememes magyar kultúra peregrinus lelkületű apostolaként sajátította el a költői lakozás képességét, s ezen közben a Faustból ismerős goethei kihívásra („A törvény alól, mely az élöket sújtja, csak az szabad, ki magát fölülmúlja”) is igézően és imponálóan szép választ adott. Az ő esetében valóban érvényes, hogy az esztétikai magatartás a magatartás esztétikáját is jelenti egyben. Önála – akárcsak a legfőbb etalonként tisztelt Kós Károlynál – a formanívó is a létezési nívónak rendelődik alá. A műveiben testet öltött életpélda ezáltal lesz magával ragadóan hiteles, az emberség és magyarság összhangját szolgáló, megtartó erő.

Szakolczay Lajos hihetetlenül sokirányú érdeklődésével, irigylésre méltóan komplex érzékenységgel és sokféle affinitást ötvöző integratív szemléletmódjával összetéveszthetetlenül egyéni és példaszzerűen eredeti irodalom- és művészetkritikusnak, afféle reneszánsz típusú személyiségnek számít. Lett légyen szó az esztétikai létforma legkülönbözőbb válfajairól, Szakolczay Lajos a zene, a képzőművészet, a színház és irodalom területén egyaránt otthonosan mozog, s ráadásul mindegyiket szeretetteljes elmélyültséggel és magas színvonalon műveli. A fentebb idézett interjú egy ide vágó részletét idézve: „Rákényszeríthető-e bárkire is, hogy a kortárs magyar művészetet (rengeteg munkával!) egyetlen *glóbusznak* lássa? Pedig az, hiszen a képző-, a zene- és a színházművészet, akárcsak az irodalom, ugyanabból a valóságból – a huszadik és huszonegyedik század magyar valóságából, s nem utolsósorban *álmából* – táplálkozik. Azt teszi – mit teszi, fölteként *avatja* – élvezhető, esztétikailag leírható megfogható gyönyörre.”

A Nagykanizsán felfedezett erdélyi folyóirattól (*Igaz Szó*) az 1967-ben kezdődött Kárpát-medencei kultúrkalandozásokon át hosszú és megfeszített munkával teli út vezetett ahhoz, hogy Szakolczay Lajos kiemelten ars sacra-val és hungarológiaiával foglalkozó, katedra nélküli professzor legyen.

A dolgozószoba és a munkahely állandóságához szokott, kevésbé mobilis ember talán csodálja, de aligha érti, hogy miféle logisztikai bűvészműtárvány, zseniális időbeosztás és elképesztő munkabírás révén lehetséges az a páratlan élményszerűségű létezés technika, amely az operátortól a könyvbemutatóig, a rendhagyó irodalomórától a kerekasztal-beszélgetésig, az írótabortól a kiállítás megnyitóiig, a könyvfesztiváltól a rádiós és tévés szereplésig vezet. És mivel a személyes jelenlétet, a közvetlen és intenzív kommunikációt mindennél fontosabbnak, emberileg is nélkülözhetetlennek tartja, az egyik pillanatban még Budapesten, Sopronban avagy Egerben tűnik fel, hogy kisvártatva Szabadkán, Nagyváradon, Pozsonyban, Beregszászon, Újvidéken, Kolozsváron, Kassán, Sepsiszentgyörgyön vagy éppen Bukarestben gyakorolja a műértő-írástudó-kultúrmisszionárius határokon átívelő és régiókat összekapcsoló mesterségét. A száguldó professzorként elkönyvelt Szakolczaynak a szokványos szobatudósokkal szemben számos előnye van: élet- és valóságismeret, óriási nagy szív, szimultaneista látásmód, szintéziselvű szemlélet, prekonceptiók nélküli, mindenféle oktalan konvenciót elutasító gondolkodói bátorság és könyörtelen, néha már-már nyersességig menő szókimondás. Újra a már kétszer idézett interjúhoz folyamodva: „Csak olyanokkal tudok tisztességesen dolgozni (barátra, ellenségre áll ez), akik komolyan veszik – *szolgálatnak* tekintik – a szakmát. S ehhez egy életben legalább két élet kell. A főszerkesztőnek is, meg a munkatársaknak is. Csaknem mindent ismerni, mindenütt jelen lenni – a fiatal tehetséget éppúgy megtámogatni, mint a többkönyves alkotót –, életpróbáló feladat. Aki fejét adja az egyetemes magyar irodalom istápoló-sára,

annak – ha tisztességesen végzi a dolgát – se éjjele, se nappala, se családja nincs. Csak *feladat* van. Csak ezermillió oldalak vannak, az olvasás Himalájája. S aki ezt nem tudja – akár idő híján, akár kényelemszeretetből, akár nemtörődömségből – megmászni, az ne vállaljon ilyen szerepet. Ne vállaljon, mert istennek és embernek is vét. Megakasztja azt a keretet, amelynek hűség, odaadás a neve.”

Az igénytelen lazaságot, etikátlanságot és tehetségtelen szakmaiatlanságot mindig elutasító Szakolczay Lajos folyóirat-szerkesztőként (*Új Írás, Budapest, Kortárs, Agria*) külön tanulmány tárgya lehetne. Antológiaszerkesztései (*Megtartó varázslat – Költők József Attiláról, 1980; A szarvassá változott fiú – Magyar költők versei Bartók Béláról, 1981; A lélek senkiföldjén – Csoóri Sándor köszöntése, 1992*) is irodalom- és kultúrtörténeti eseményként vésődtek be az emlékezetbe. Szakolczay példaszerű szerkesztői munkásságával is egyértelművé teszi azt, amit egész életművével képvisel: nemzet kultúra nélkül és kultúra nemzet nélkül nem létezhet. Kultúra nélkül nincs nemzet, nemzet nélkül pedig üres és hiábavaló a kultúra.

Fontos megjegyezni, hogy Szakolczay Lajos a dsidás életörömöket, életszépségeket sem veti meg: szereti a bort, a nőt és a nótát. Továbbá mókázásra, jóízű élcelődésre majd’ mindig kapható; csillámló játékossága és kiváló humora van, ami előadói kvalitásokkal társulva nemegyszer show-maneket megszágyenítő produkciókban ölt testet. Amiként történt 2006 júniusában Nagyváradon, a Partiumi Írótabor Góbé Csárdában összegyűlt közönsége előtt.

Szakolczay Lajos sokirányú érdeklődésének és tájékozottságának köszönhetően mindig képben van, de – igazságkereső szenvedélye, következetes erkölcsisége és szuverén látásmódja miatt – igen gyakran ki is beszél a képből. Kibeszél a határon túli magyar irodalom számos jelensége és alakja (Wass Albert, Kannás Alajos, Székely János, Asztalos István, Páskándi Géza, Szilágyi Domokos, Hervay Gizella) kapcsán, de akkor is, amikor a kolozsvári *Korunk* kezdeményezte szavazásra a szerkesztőség által kért tíz legszebb vers helyett – tipikusan szakolczays megoldással – hatszor tízes listával rukkol elő. (És az is jellemző, hogy igazából még ez a nagyvonalú gesztus sem nyugtatja meg.). A trendi, a divat, a kánon és a kultúrpolitikai elvárás hál’ Istennek őt legkevésbé sem érdekli, megszólalásai talán épp ezért számítanak mindig érvényesnek és hitelesnek. Szakolczaynak úgyszólván majd’ mindig különvéleménye van. Nála a tudományos felkészültsége, az alapos és minden részletre kiterjedő életműismeret személyesség és vallomásosság, ha úgy tetszik, szeretetteljes elmélyültség és egzisztenciális érintettség nélkül vajmi keveset ér. Még esetleges, nem túl gyakori melléfogásait, vitára ingerlő meglátásait is ez az alapmotiváltság teszi izgalmassá és érdekessé.

Nagyrészt a korábbi kötetek (*Dunának, Oltnak, 1984; Ötágú síp, 1989; Kötél homokból, 1994; A csavargó esztétikája, 1996; Korfurdaló, 1999*) anyagából válo-

gató, az irodalomtörténeti és művészetkritikusi pálya egyfajta tematikus összegzésként fölfogható, erdélyi szerzőkről szóló vaskos könyve (*Erdélyi ősz*, 2006) is ezt támasztja alá. A kis híján hatszáz oldalnyi kötet a mozdulatlan elkötelezettség, a szabadságszerelem által motivált értéktudatos cselekvés és a szerves építkezés igazán szép példája. A szerénységében súlyos, sokféle olvasmányélményt felidéző emblematikus kötet cím azért is találó, mert a szerző értékválasztásainak titkáról, az elhívottság és elhivatottság lényegéről is sokat elárul. A teljesítmény nagyságának elismeréssel adózó, játékosan és szellemesen évődő Márkus Béla az *Irodalmi Jelen* 2006. októberi számában írott recenziójában „lótó-futó gyarmatügyi előadó”-ként látatja Szokolczayt, hozzátéve, hogy az irodalom- és művészetkritikus egy másik kötetében (*Kikötő*, 2006) „végtelen vándorutak napszámosa”-ként jelöli meg önmagát. Mindkét jellemzés pontos, hiszen kimondva-kimondatlanul az egykori peregrinus ősök hagyományát követő folytonos szolgálatban, állandó készen- és útonlevésben, a talentumokkal való sáfárkodás közösségnek s szülőföldnek elkötelezett moráljában mutatja föl az életforma lényegét. Ami egyébiránt Papp Ágnes Klára recenziójában (Kortárs, 2007/2) „korszerű konzervativizmus”-ként szerepel.

A mindenkori tárgyához, alanyához közel hajoló Szokolczaynál nehéz nem észrevenni, hogy amikor példának okáért Kós Károly portréját megrajzolja, akkor akarva-akaratlan voltaképpen saját hitvallását is kinyilvánítja. Az értekezésben ilyesféle tételmondatokat, illetve végkövetkeztetéseket olvashatunk: „... cél és rendeltetés nélkül művészet nincsen, vagyis az alkotó sosem tévesztheti szem elől a hasznosságot.” „A megszállott, a lehetetlent nem ismerő, a szülőföld védelméért és szabadságáért, ha kell, életét is áldozó ember bolondsága ez. Mentése az értéknek, védelme a jónak.” „Mindenki kiemelkedhet a tömegből, ha tehetsége akaratlan és elhivatottságérzéssel párosul.” „Ha tiszta hang kell, mindig megtaláltatik a tiszta toll is.”; „... az író ha erkölcsös, nem lehet csupán kívülről szemlélődő.” Hasonló szakszerűséggel, konfesszionális mélységgel és kendőzetlen őszinteséggel beszél más szerzők (Lászlóffy Aladár, Szilágyi István, Sütő András, Kányádi Sándor) bemutatásakor is. Az sem véletlen persze, hogy a *Fától fáig* és a *Fekete-piros* versek valóban csak legnagyobbakhoz fogható költője, Kányádi Sándor fél tucat elemző-értékelő írással szerepel Szokolczay Lajos jól átgondolt erdélyi kánonjában. (Ráadásul örömmel fedeztem föl, hogy a szerző figyelme Réti Árpád Egerben élő színművész ragyogó Kányádi-estjére is kiterjedt).

Az *Erdélyi ősz* szerzőjének irodalomfelfogása és kritikusi magatartása – éppen-séggel a formanívót is a létezési nívónak alárendelő beállítottság okán – mély és lényegi rokonságot mutat az egykori jó barát, Nagy Gáspár létfilozófiai súlyú testamentumával: „a tehetség semmi, elrontható, elpazarolható./ Ami az egész életben számít, az a jellem”. (*Zbigniew Herbert emlékére*). A metanyelvi bűvészkedésben

és a kisszerű bokaharapdálásban örömet lelő „ezredvégi zsoldosok” számára persze igen komoly hermeneutikai feladvány lehet Cogito úr ama bizonyossága is, „hogy a halál mindent elrendező geometriája szerint/ a hűség és jellem párhuzamosai beérik egymást”.

Az *Erdélyi ősz* írásait Szakolczay Lajos a tudós agyával és a költő szívével formálta meg és szerkesztette egybe. Ezek a portrék, vallomások, esszék, kritikák és tanulmányok nemcsak a 20. századi erdélyi irodalom- és színháztörténetről adnak élményszerűen gazdag és sok szempontból reveláló keresztmetszetet, hanem a szerző intenzív jelenlétre épülő, immár a kultúrhistoria részét képező Kárpát-medencei kalandzásait is felidézhetővé és átélhetővé teszik az olvasó számára. Az egyes írások lényegre tapintó, nemegyszer költői vénára valló, emblematisz címei is ehhez nyújtanak segítséget. Íme, néhány jellemző példa a különösen atmoszférikus, nagy felidéző és megjelenítő erővel bíró, markáns címadások közül: „Erdély álomittas lovagja”, „Lázunk enciklopédiája”, „Harmadik honfoglalás”, „Füstnyelven szóló sejtelem”, „Érzésvilágok kiáltó csöndje”, „Égő házban nem fésülködni kell, hanem tüzet oltani”, „Erkölc és szenvedély”, „Isten markában vacogó csillagok”, „Álmaink könnyűlovassága”.

Az utóbbi tíz év tiszteletet parancsoló termése (*Nekünk ilyen sors adatott – Beszélgetés-portré Csoóri Sándorral*, 2006; *Ameddig temetetlen holtak lesznek – Beszélgetésportré Nagy Gáspárral*, 2008; *Párbeszéd és perbeszéd – 25 író és művészinterjú*, 2010; *Határtalan – Tanulmányok, versek*, 2011; *Sorsszerűség, álm, etika – tanulmányok, esszék, kritikák*, 2012; *Valóságlátomás – esszék, tanulmányok*, 2014; kiváltképpen pedig a válogatott művészeti írásokat tartalmazó, ezeroldalas, heroikus kötet: *Nagybányától Picassóig*, 2015) is azt példázza, hogy Szakolczay Lajos bizvást emberfelettinek nevezhető teljesítménye mögött minden dicséret csak bicegve járhat.

Korábbi fontos díjai (József Attila-; Kölcsey-; Petőfi Sándor Sajtószabadság-; Hídverő-; Arany János-; Tamási Áron-díj, továbbá a Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkeresztje és a Magyar Művészeti Akadémia Művészeti Írói Díja) után idén március 15-e alkalmából az egyik legmagasabb állami kitüntetéssel, Széchenyi-díjjal ismerték el nagy formátumú munkásságát.

Miként a *Nagybányától Picassóig* című monumentális alkotás is bizonyítja, csak az tudja meghallani és meglátni a művek fontos üzenetét, akinek van füle a hallásra és szeme a látásra. Vagyunk egy páran, akik derűsebb pillanatainkban úgy gondoljuk, hogy utoljára talán a 'Nagy Bumm' szólhatott akkorát, mint napjainkban Szakolczay Lajos majd' minden művészeti ágra kiterjedő, univerzális életműve. Nem virtuálisan, valóságosan. Lélektől lélekig.

H. Barbócz Ildikó

Tavasz a Sóvidéken és még azon is túl

Május volt. Induláskor zuhogott az eső, mely oda- és visszaútbán még többször elkapott bennünket. Az utazás élményét azonban nem tudta elvenni, sőt az élénk táruló táj szépsége fokozta a lelki örömeiket. A galambszínű felhők ráültek a harsogó, harapni való zöldjével kicsattanó dombok tetejére. Az élettől duzzadó zöld lombkoronák monotonosságát csak az orgonák lilája és a birsalmafák fehére törte meg, s olvadtak üdítőn egybe a falvakon átbuszozva. A meg-megújuló záporok még dúsabbá, még gazdagabbá tették a tájat, átható májusi illatokkal. Az út mellett végestelen-végig a pitypang, a vérehulló fecskefű és a kutyatej sárgállott, arra emlékeztetvén, hogy a legváltozatosabb, a legszebb hónapban járunk. A székely kalendárium szerint ez pünkösöd, a bika, a virágzó élet, az ígélet hava, zendülő. A Királyhágó után leereszkedve az a legizgalmasabb a tájban, hogy a vasút, az országút és a Körös folyó hármasa fut párhuzamosan a völgyben. Sok-sok évvel ezelőtt ezen a vasútvonalon csattogtunk Románián keresztül Bulgária felé.

Nem remélt váratlan fordulatokkal két olyan eseménynek is a részese lehettem Erdélyben, amelyek szinte elnémítottak a gyönyörűségtől és a meghatottságtól. Tamási Árontól kölcsönzöm a szavakat a *Szülföldem* című kötetéből: „Áhítatból és örömből való most bennem az érzés.” Mert mit is érezhet az ember, amikor két nagy erdélyi írófejedelem, Tamási Áron és Sütő András hajlékába lép be. Felér a személyes találkozással, hiszen a hely szelleme megidézi őket, előhívja az emlékeket a homályból, az írói alkotásokból. Az évek hosszú során, amióta egy busznyi diákkal és tanár kollégával erre járok, már óhatatlanul Tamási Áron szemével nézek körül a vidéken. A Hargita lábánál, a Gordon „hóna alatt”, a Szőke Nyikó völgyében nyújtózkodik egy falu, amelyet Korond felől a Kalonda-tetőről, Székelyudvarhelyről jövet a Baknya-tetőről pillant meg először a látogató. A tetőn óriás kereszt védelmezi az alant elterülő falvakat. Az íróval együtt, az ő soraival minduntalan a múltba röpülök: „Így érünk a Baknya-tetőre, hol megállnak egy kicsit a lovak, de a beszéd akkor sem. Egyedül én vagyok, aki elhallgatok ezen a tetőn. A két fülem ugyan ott marad a társak között, de a szemem és a figyelmem messze előrejut e magos tetőről és a Nyikó katlanában, a havasi hegyek előrenyújtott karjai között, ott fészkére száll, mint a visszajött madár. Ott van Farkaslaka.” (Szülföldem) Az író szülőházában Sipos Mátyás bácsi, Tamási Erzsébet lányának a fia, vagyis Tamási Áron unokaöccse mutatta be a helyiségeket, mesélte el töviről hegyire az író életrajzát. A falon függő fényképek segítettek az összehasonlításban, és a jellemző vonások szemmel láthatóan megmutatkoztak az időse utód arcán is. Indulás előtt Tamási Áron önéletrajzi ihletésű munkáját újraolvasva élesen és tisztán be tudtam azonosítani a szobákat is. Életre kelt a nagyanyai, az anyai és

a testvér, Gáspárék szobája, ott vibrált az írói tépelődés, melyik ajtón lépjen be először hazaérkezése után: „Két ajtó nyílik egyszerre nekem, s a harmadik már nyitva volt azelőtt is. Mind a háromnak rajtam függ a lakója, és a szemükkel szinte esedeznek, mert ki-ki úgy szeretné, hogy az ő szobájába lépjek bé először. Akár a hídnál, amikor jötünk a szekérrel, most is választanom kell a három út között. S ahogy más vándorok, akiket a nagyvilágban mindenfelé elhordoz a mese forgószele, úgy én is a középső utat választom. Ráteszem hát az anyám vállára a kezemet...” Bölcseken azért megjegyzi: „...nem a három frissen vágott ajtó a fontos, hanem csak az az egyetlen és soha be nem falazható ajtó, amelyen keresztül az egymás szívébe s onnét az örök együvé tartozásba tudunk belépni.”

Farkaslaka földrajzilag már a Sóvidék része több más híres településsel együtt. A sóvidéki versantológia (*111 vers a Sóvidékről*) előszavában pontos leírást olvashatunk a betájolást illetően: „A Székelyföld jelenleg Hargita és Maros megye határán fekvő kistérségjüket nevezik Sóvidéknek. A Korond pataka, a Kis-Küküllő és Juhod völgyében elterülő Alsó- és Felsősófalva, Atyha, Ilyésmező, Korond, Parajd, Siklód, Sóvár, Szolokma, Szováta és a fővárosnyi kiterjedésű Békástanya, Fenyőkút, Pálpataka, valamint a kisebb-nagyobb tanyabokrok tartoznak „az ölelésnyi tájhoz”. Nemcsak irodalmi nagyságokat dobott a világra, de képzőművészek, néprajzosok, tudósok, történészek robbantak be innen a köztudatba. A vidéket a Kis- és a Nagy-küküllő párhuzamos folyása teszi változatossá, sokan megénekeltek már. Engem is mindenkor csobogó és zúgó emlékekkel vár víz fölé hajló fűzfáival. Most álljanak itt a fent említett antológiából kevésbé ismert sorok, Kátó László gondolatai: „Aki a Küküllő partján született, víz mellé vágyik még haló porában is. Örökös öröm és végtelen veszély lebeg a szeszélyes folyó felett. Örök figyelmeztetés ez, a természet szépsége, megtisztító-tápláló áldása, lüktetése akár a szívverés és az Isten verése, ha a Teremtő úgy dönt. Ott születni isteni kegyelem, mert amire a folyó tanít, veled marad, éltet, akarod vagy nem, ellene semmit nem tehetsz, meghatározza életedet, törekvéseidet, mert gyermekkori élményeid genetikai melegegye annak, amivé lettél, ami vagy.”

A pénteki napon barangoltunk a korondi fazekasok világában, a cserepek és a kosarak között, a parajdi sóbánya környékén, illetve lenn a mélyben, sétáltunk a Medvető körül, és lestük lankadatlanul a medvéket is. Szejkefürdőn adóztunk a legnagyobb székely, Orbán Balázs emlékének a székely kapukon sokadszor áthaladva. S mindezt egy evangéliumi gondolat jegyében: „Mert mindenki tűzzel sóztatik meg, és minden áldozat sóval sóztatik meg. Jó a só, de ha a só ízét veszti, mivel adtok ízt neki? Legyen bennetek só, és legyetek békében egymással.”

A szombat délelőtti programmal a négy évvel ezelőtt betegség miatt elmaradt kirándulást pótoltuk Sikaszó felé. Székelyudvarhelyt elhagyva a már régebről ismert faluhelyek, telephelyek következtek: Fenyéd, Küküllőkeményfalva, Zetelaka, Ivó, Zeteváralja, Sikaszó, Libán. A kirándulásra pompás időben kétoldalt a dombok vilá-

gos- és sötétzöldje ragyogott a verőfényes, szinte nyári melegben. Marika testvére, Zsolti lassan vezetett, hogy a székelly kapuk sorában kellőképpen gyönyörködhesünk, és azok valóban sűrűn követték egymást Máréfalván. A táj sok hasonlóságot mutatott a gyimesi hegyekkel, a sebesen futó patakokkal, az elszórt tanyákkal, településszerkezetekkel. Néhol pisztrángos mesterséges tavacsák bukkanak fel még hízó halakkal, jámbor kutyák dörgölöztek hozzánk, ahol kiszálltunk mézet keresve vagy kemencében sült kenyéret és lepényt vásárolva. Errefelé otthon még úgy sütnek az asszonyok, hogy eladásra is jusson belőle. Számunkra felejthetetlen házi ízekkel, hozzá kísért szíves szóval, Isten áldásával, meleg mosolyokkal, mintha rokonságban lettünk volna egymással. Igaz, Zsolti heti gyakorisággal beugrik hozzájuk a girbegurba köves úton a megrendelt kenyérért, melyet a munkatársainak ad át, hogy aztán otthon az egész család jóllakjon belőle.

Sikaszáon szintén kavicsos szekerút fordult Sütő Andrásék háza felé, mely a kíváncsi szemek elől elrejtve, kissé beljebb az úttól rejtőzködően ült fehér falaival a zsendülő zöld domb oldalában. „Fázós természetű lévén, a Hargitának tehát inkább a térdén húztam meg magam, Sikaszó völgye fölött, ahol ablakom alatt az Alsó-Bakó-pataka nyargal a Küküllő felé, s ahol – úgy tetszik –, maga a természet védelmez bennünket önnön garázdalkodásaitól” – idézhetjük a legpontosabb helyszínrajzot magától az erdélyi írótól a *Sikaszáói fenyőforgácsok* című alkotásából. Ez az író 60. születésnapjára jelent meg. Az eligazító, bevezető részben el is árulja könyve nemes feladatát: „Könyvecskémet kezébe véve arra gondoljon az olvasó, hogy itt üldögélünk ketten, májusi hóhullásban a Hargita térdén, ő azt kérde: mi újság errefelé, én meg az alkalom szabta lehetőség szerint szólok erről-amarról, aminek értelmét közös gond, együtt viselt aggodalom, közös reménység adja.” Stílusosan székelly kapun át vezetett oda az ösvény, a kis emléktábla és dombormű csalhatatlanul jelezte, hogy nem akármilyen helyen járunk. Megszentelt lak ez a fenyőfák jótékony s védelmező ölelésében, a kankalinok karcsú szépségében, a három faragott kiscsikóval a terasz előtt, mely mind arra hivatott, hogy a strázsza szerepét betöltse, s időtlen időig őrizze Sütő András emlékét. A ház körül bolyongván bele-belefeledkeztem az elém táruló sikaszói vidék páratlan szépségébe, mely látkép az író szeme elé is került minduntalan: „...újra itt vagyok Sikaszóban, a Várakozás Hegyének lábánál, amit úgy kell érteni, hogy nem egészen az alján; tengerszint felett nyolcszáz méter körül, azt mondhatnám inkább: a térdén megtelepedve. Innen, ha a képzeletnek nyúlánkozó kedve támad, délkelet iránt ezernyolcszáz méternyi magasságban babrálhatja körül a Madaras-csúcs üstökét.” (*Sikaszáói fenyőforgácsok*) Marikával ketten bátorkodtunk a teraszról szétnézve ezt a látképet elkapni. Megható érzés volt, örökre szóló és talán megismételhetetlen. Zsolti még szedett egy jókora csokorra való sárga kankalint a vidáman tovairamodó Bakó-pataka partjáról, egy percre megidéztek Sütő András elhíresült könyvét, a „*Sikaszáói fenyőforgácsok*”-at, majd Máréfalva felé vettük az irányt, mert ott várt ránk a kemencében sült kenyér és

a tejfölös lepény porcukorral megszítálva. Azon melegében szívélyes kínálásban volt részünk, s a mennyei, elfeledett ízeknek nem tudtunk ellenállni.

Mind a három reggel, ami Magdinál talált, jóleső izgalommal ajándékozott meg, mert tudva tudtam, élményteli nap vár, s előre örültem mindennek, ami aznap történhet velem. Még álmosan húztam el a függönyt, de láttam, hogy a Budvár már reggeli párás fényben omlott el a házak fölött, s a Küküllő zöld-ezüstje is fel-felvillant a fűzfák között. Tamási Áron így érzekelte: „Különös napáldozat volt. A fény kedélyborzoló özönnel hullott Budvára fejére, és átváltozván színarannyá, mint isteni verejték, úgy folyt alá a székely őshegy nyaka között.” *(Szűzmáriás királyfi)*

Magdinak a 25 éves felelevenítő kis fotóalbumhoz a következő gondolatokat írtam kísérendőül: szinte mindig tavasszal indultunk útnak hozzátok, amikor a pitypangok ezrével sárgállnak a mezőkön, amikor az élet indul és sarjad újra meg újra. Ez a friss tavaszi erő lehet a magyarázata hosszan tartó kapcsolatunknak, barátságunknak is. Sugározzon továbbra is szép emlékeket a kedvesen hullámzó pitypangmező felénk.

Sütő András háza Sikaszóban (a szerző felvétele)

Bereti Gábor

Egy ölelés, egy szó

Egy ölelés, egy szó, egy pillanat vagy.

S ha akarnád,
a kitátott szájú éjszakák szélén
mi parázslanánk.

Hogy világnak láthassam magamat benned,
csillagok sóhaja alatt merülök véled,
szerelem hullámába.

Szólnék hozzád,
értenéd lélegzésem, arcod zengené vérem,
hitnek szívemre te hajolnál.

Mint a gázláng kékje, lobog sóhajom érted.

Ha ajkadról indulna a forradalom:
ez a szerelem,
bolondként, talán a halálba,
értünk az égen, felhőhajú Hold táncolna!

Hiába kiáltozom

Hiába kiáltozom neved.
A hóesés téged is befedett.
Hiányod megérint
fekete szalaggal kötve be szemem.

Kinyújtott kezeimbe
befészkel a félelem.
Nyomon nyomot hagyok
ha most látnál
azt hinnéd táncolok.
A keresés megszállottságával
csipkebokrot vérzek a hóra
hogyha mégis elindulnál
pihenhess alatta.

Inkább nem repül

Föld hátán út,
Sebességét berregve a motor
azon szalad.

Futásától hízó por kergeti.

Ahogy lohol,
ráterjed a mezőre, bokrot,
füvet fullasztani.

A gödrökbe szél bágyad –
inkább nem repül.

Most vele vagyok, nem
egyedül.

Homlokomon

Homlokomon szavak hajladoznak.

A szél,
kutyák vonítását tekeri rám.

S míg lehullik ajkamról pirosa,
kémények füstjével
hazámhoz kötöz.

Havas, fagyott földekről

Havas, fagyott földekről száll
apró zajokkal, égő, kékes sóhajokkal
suttogástól puhán az ének,
barátaim, a hangom

Jóslattá foszlik a télben,
s leng esendőn, mintha a végtelen űrben
az élete lenne e könnyelmű
játék. Hiszen tudja jól,

e nádszál hidegben, lassan,
miként a jövőbe növvő gyökeres semmi,
a romló idő hangjai ellen
dallá mi fogunk lenni

Szentesi Zsolt

In memoriam E(sterházy) P(éter) Mester

Őszintén be kell valljam: először lemaradtam E. P. mester műveiről. A *Fancsikó és Pinta* (1976) és a *Pápai vizeken ne kalózkodj!* (1977) csak a sok tekintetben fő műnek számító *Termelési-regény* (1979) (mint tudjuk, itt nevezi magát – részben J. P[eter] E[ckermann], Goethe titkára után – E. P. Mesternek a második könyvrész narrátora) után került a kezembe. A nevezetes „pispeklila” borítójú 430 oldalas „kissregény” szófordulatai, mondatai heteken át visszatérő poénokként szolgáltak az egyetemi folyosókon, ahol ekkoriban magyar szakos hallgatókként próbáltunk elmélyedni a legkülönbözőbb irodalmi és nyelvészeti stúdiumokban – ha más fontosabb dolgunk nem akadt. Eszembe ötlük az is, miként gurgulázott végig a kollégiumi szobán a nevetés egy-egy bekezdés felolvasásakor. Az egyik leggyakoribb poén a folyosón az E. P. Mester és Mikszáth Kálmán találkozását megidéző kérdés feltevése volt (esetenként hátbavágással kísérve): „Kegyelmes uram, kérlek hány óra?” Mire röhögve jött a válasz: „Miféle számár kérdés ez?”

Az alapművet a *Bevezetés...* kötetei követték. Az 1983-as *Fuharosok* kétségbeejtő világa, amit csak megfejel, kiteljesít a 16 éves Zsófi „beavatása” (megezőszakolása), egyértelművé tette számunkra: a mester világlátása, létszemlélete alapvetően eltér a magyar irodalomban megszokottól. A tragikumon, a kilátástalanságon, a múlt és jelen megszámlálhatatlan negatív tapasztalatán felül lehet emelkedni a minden keserűséget és szörnyűséget feloldani képes nevetés, a humor által. Ahogy a lányok fogalmazzák meg a fuharosok távoztával a mű záró mondataként: „Túl vagyunk rajta megint [...]. Elkezdünk szívből nevetni.” Ezért is nagy szellemi rokona írónknak Hrabal (lásd például Hrabal könyve [1990] című művét), s a vele együtt a cseh irodalmat olyannyira jellemző, öniróniától (s a keserűségtől) sem mentes humor, amely segít felülemelkedni a legkilátástalanabbnak tűnő helyzeteken éppúgy, mint saját kicsinyességünkön, elbizakodottságunkon, szűkös (de mérhetetlenül tágnak vélelmezett) szellemi horizontunkon.

Az 1984-es *Kis Magyar Pornográfia* mutatta föl először pregnánsan, hogy E. P. Mester hiába egyik oldalról a magyar posztmodern irodalom legkiemelkedőbb alakja, másfelől szemlélve „alaposan benne áll” a „rögvalóságban” épp olyannyira, mint a magyar történelem „fősodrában”. A Tőle korábban sem idegen mikszáthi anekdota műfajának átértékelésével és átértelmezésével, a posztmodern 'anekdot' megteremtésével újította meg literatúránkat. E „benne állásból” szóltak nevezetes, akkor (s esetenként még ma is) nagy vitát kiváltó, Veres Pétert parafrázáló, részben félreértett mondatai: „S megnyugtatóbb, ha bizony az író nem népbennemzetben gondolkodik, hanem alanyban-állítványban. Nem mert hazátlan bi-

tang. Hanem mert ha egy kicsit is jó, akkor nyakig az egészben, ha meg kicsit se jó, akkor hiába mondja: csak cifrázza... A hazaszeretet minőség kérdése.”

Az 1985-ös *A szív segédigéi* ledöbbsentett. Az (azóta is) egyetlen könyve szerzőnknek, melyet a tragikus világlátás, a kétségbeesettség ural. De minden érthetőbbé lett már az olvasáskor: a földi létből eltávozni kényszerült anya emlékére írt búcsúkönyv a kötet. Őszintén bevallva: saját személyes érintettségem okán is megkönnyeztem e gyönyörűséges alkotást.

1986: a nagy összefoglaló mű, a korábbi kötetek egyben: *Bevezetés a szépirodalomba*. A mából visszatekintve is mérföldköve ez a magyar prózának (az ugyanekkor kiadott Nádas Péter-művel együtt [*Emlékiratok könyve*]).

A '90-es évek több fontos műve után jelent meg 2000-ben a mester újabb nagy formátumú, megkerülhetetlen műve, a *Harmonia caelestis*. E kivételes családtörténet a családregény műfajának átértékelése és átértelmezése. Mintegy 400 éven keresztül követi a családi eseményeket, mutatja be a legkülönfélébb figurákat az Esterházy családnak, továbbra is kivételes művészi színvonalon példázva: „nyakig az egészben”. Nem lineáris-kauzális családtörténet ez. Apró mozaikok, 'anekdot'-ok sorjáznak egymás után, kronológikusság nélkül. De hát erre már úgy sincs szükség itt, a XXI. század kapujában. A dolgok, történések, cselekedetek, emberi viselkedésformák sokkal összetettebbek, bonyolultabbak annál, hogysem valamiféle XIX. századi, leegyszerűsítő ok-okozati logikával megmagyarázhatóak vagy leírhatóak lennének. Az elbeszélő E. P. Mester minden férfi őst (éljenek azok akár 300 évvel ezelőtt) 'édesapám'-nak szólítja. Ezzel is érzékeltetve: állhattak bármely oldalon e férfiak, cselekedhettek bármit (akár tehát nemzetük, családjuk mellett vagy épp ellen), nekünk, utódoknak nincs jogunk se ítélni felettük, se az utólagos tudás birtokában fölényesen igazságot tenni ügyeikben. Erre se jogunk, se képességünk. Egyet tehetünk (ez viszont megkerülhetetlen feladatunk): krónikásként számba venni, elősorolni tetteiket, megidézni alakjukat – szeretettel, megértéssel, az utód mindent megbocsátó gesztusával fordulni feléjük, hisz mindannyian 'édesapánk'.

Majd jött 2002-ben a „földreverő csalódást” kiíró, szembenéző könyv, a *Javított kiadás*, mely végső soron a fentebbi konklúziót mutatja fel a besúgóvá vált/kényszerített apa történetét elénk táró fiú elbeszélésén keresztül. Valahol ez is a fájdalom könyve, mint *A szív segédigéi*.

Sajnos, nincs hely és mód a végtelen gazdagságú életmű minden elemének felmutatására. Drámák, esszék, regények, futballkönyv maradtak ki. Mint oly sok oeuvre, ez is egyszerre lezárt és nyitott! Sokat adott, E. P. Mester, nagyon sokat! Még a rettenetes kórral is humorral vegyes öniróniával tudtál szembenézni utolsó könyvedben (*Hasnyálmirigynapló* – 2016). Még ekkor is tanítottál, pedig a szájbarágós (ki)oktatás, a direkt útmutatás mindig távol állt Tőled. A megbocsátó,

hamiskás humorú, kissé önironikus mosoly a szád szélén mindig előttünk lesz. Mi, kik itt maradtunk, újra és újra megkérdezzük, mert nekünk még fontos valamiért a földi idő: „Kegyelmes uram, kérlek hány óra?” Te már akkor megtanítottad nekünk, abban a kis epizódban, hogy ez mennyire lényegtelen, s így mennyire megválaszolhatatlan „számár kérdés”. Onnan nézve, gondolom, még inkább az! Neked a földi időhöz már végképp nincs közöd, s könyveidet olvasván időlegesen és részlegesen, de mi is ki-kiléphetünk belőle. Köszönünk mindent, E. P. Mester, s azt is, hogy távoztoddal műveid révén mégsem maradunk magunkra. Nyugodj békében!

Szűcs-Gáspár Borbála

Rózsaszín ég

A házak felett, az ég peremén
kis rózsaszínű felhőcske pillant ki
a Bakony fekete gerince mögül.
Új hajnalt ígér, ébredő napot.
Kis ecsetvonás a mélykék hajnali horizonton.
Szende leányként bontakozik ki,
Lila kendőt von fátyolként vállaira,
Egyre dalmahodik, úzi a tovatűnő éjt.
Rózsaszín keblét kitakarja,
Narancsvörös és bíborlila bársonyba vonja
a Bakony sötét sziluettjét.
És lassan kitárulkozik,
derekát, haja koronáját
aranyküllök övezik tündökölve.
Élednek a fák nektáros csipkéi
A fenyőfán megszólal a hajnali feketerigó.
Ajkam, szemem, pihegése, ölelő karom
rózsaszín mosolyba öltözik.
Hangtalan dalolva üdvözlöm az új napot.
a rózsaszínből aranyba áttűnő mát,
az életet,
a holnapot.

Csóktalan

Nem csókolt csókok csóktalan csodáján
visszaköszön a félelem,
hogymár sohase csókol senki
az átvirrasztott éjjelen.

Úgy lesz sötét, hogy nem virrad már,
denevér szárnyú, hangtalan,
a vágyak vágya vágytalan hal,
minden óhaj ablaktalan.

Úgy lesz álmod, hogy nem álmodol,
csak ábránd lesz a látomás,
úgy lesz csoda a csodavárás,
Tünde tünékeny, semmi más.

A társad lesz a társtalanság,
az karol, csókol, ölel, szeret.
A vidám világ világosban
Magányodon csak nevet, nevet.

Szakmáry Dalma

Körkörös

Hántol, darál, zúz és őröl. Hántol, darál, zúz és őröl. Körbe-körbe, csak folyvást, csak folyvást. A lapátokon csattog a víz, csurog lefelé a patak a malomárokba. Monoton hang, állandó csobbanás, lassú mozgás. Mindig hajtvá, egyre csak egyre, fordul a tengely körül a vízikerek.

A pincébe ereszkedve, az őrlőszerkezet öles tartógerendájában vésés: 1837. A hatalmas vas- és fagépészet tehát a 19. század első felében készült, de az épület korát talán csak a levéltári fondjegyzékek őrizhetik.

A vidék, hol bővizű patakok futottak a Balaton felé, előbb vagy utóbb malmok otthonává vált. Felülcsapott vízimalmokban öröltek a molnárok, lisztes képpel, erős marokkal, mázsás zsákok súlya alatt megroppant derékka.

A malomépület komor kőfalait a hajdanvolt molnár egy dermesztő és kíméletlen tél után átrakatta. A faluból hívott segítséget, akadtak is szép számmal, kik jöttek segíteni a nagy munkában. A molnár is ment, ha disznót kellett vágni, ha szüretre gyűlt a nép, vagy éppen a leégett templomtornyot építették újra a falusiak. A molnár megunta, hogy a völgybe lezúduló hó bent rekeszti a malomban, és a kétszárnyú faajtót nem győzi megnyitni kakasszóra. Hát mérgében fordított egyet a malmon, éppen hogy csak kilencven fokot. A falakban négy-négy fekete luk megőrizte az egykor volt keresztgerendák helyét. És ha már átrakatta a falakat, a nádtető helyére már cserepet rakott vissza.

A molnár – az utolsó a sorban – két lányával és feleségével élt a völgyben, a falutól vagy négyszáz méterre. A Balaton felé, a patak mentén még két molnár őrölt, mindketten hatalmas malomban, járó vízikerekkel. Hogy a mi molnárunk hányadik volt a sorban, hogy nagyapja, szépapja is ott élt-e, nem tudjuk. Az írással nem sokat bajlódtak, olvasásra sem tudásuk, sem idejük nem akadt. A munkára és az udvarra annál inkább.

A malom az erdő sűrűjében húzódott, háta mögött a patak bújt meg. A vízfolyás túloldalán kis föld, kukoricának való, hogy legyen mivel etetni az állatokat. Mellette konyhakert, a molnárné dolga-gondja. Az udvart nem kerítették körbe, egyik oldalon nádtetős fészer állt: nyulak, szárnyasok otthona és a háziak potytyantós budija. Nem ám különálló épületben: szépen beépítve a fészerbe, mésszel gondozva minden egyes tavasszal. A malommal szemben istálló épült, tehenek tanyája és a munkához való szerszámok tárhelye. Az udvarba lejtős földút vezetett le, azon ereszkedtek le a szekerek a bejárathoz, hogy a zord kőfalak közül elvigyék a kenyérlisztet. Hányszor ragadtak bele a sárba, hányszor húzták-vonták a tengelyig besüppedt, megrakott szekereket, és hányszor ittak egy-egy kupicával,

amikor végre megszabadultak a dagonyától! Hányszor kérte – mindhiába – a molnár, hogy ne jöjjenek le az udvarba! „Vesztett fejsze nyele.” Ez volt a szava járása. Az udvar közepén terebélyes diófa vetett árnyékot, egy kisebb a lejtős út felett növesztette lombkoronáját.

A molnár akkor gondolt először a kerék kérlelhetetlen mozgására, amikor már elég öregek voltak az asszonnyal ahhoz, hogy több gyermekük ne szülessen. Lányai nem mutattak hajlandóságot sem a férfimunkához, sem a férjhez menéshez. A molnár egyetemre járatta mindkét leányát, onnan a völgyből, a nagyvárostól kétszáz kilométerre, a pottyantós budi mellől, a szobakonyha malomból. Jobb életre, könnyebb életre szánta őket. Neki a falusi iskola jutott, de sosem bánta. Molnár lesz belőle, mindig is tudta.

Másodszor akkor jutott eszébe, amikor a víz apadni kezdett, és nem úgy járt a kerék, mint annak előtte. Harmadszorra, amikor a tanácsi népek gyűlést tartottak a faluházban és közölték: beszolgáltatás, vízjog elvétele, termelői szövetkezet. A molnároknak egyszer csak nem lett munkájuk. Kiemelkedő kisiparos nem lévén, fel kellett hagynia a mesterségével. Nem volt ő sem cipész, sem órás, semmilyen kiemelt kisiparos, akkor talán folytathatta volna. Így csak kuláklistára került. A molnár leengedte a zsilipet, elzárta a víz útját a malomcsatornában, és lassan megállt a kerék. Lement a pincébe, vasrúddal kiakasztotta a fő fogaskereket, és soha többé nem zsírozta be a bőrhevedereket. A körforgás megszűnt, az őrlésnek vége szakadt.

Negyedszerre akkor gondolt a kerékre, amikor az nagy robajjal, a megállítást követő hatodik évben, leszakadt. A hatalmas felépítmény, a mohás, de kiszáradt, feleslegessé vált fakerék a malomárokba zuhant. Recsegeve, törve, megadva magát az elmúlásnak. A tengely csonkja rémülten meredt ki a házfalból.

A lányok már elköltöztek a völgyből, az asszony sokat betegeskedett, de azért elkapálgatott a konyhakertben, megetette az állatokat. A molnár, hogy valahogy meglegyenek, jobb híján nyúlborrel kereskedett, vagy éppen mikor mivel. Idővel aztán a kis darab földdel is több volt a gond, mint a haszon. Nem volt sem nyugdíj, sem biztos megélhetés. Csak az évek száma nőtt.

Egyik este, a malomasztalnál ülve, a petróleumlámpa fényénél, kevés írástudományát elővéve, néhány sort vetett papírra, köztük ezt: Balaton-felvidéken használaton kívüli vízimalom eladó. Másnap felsétált a faluba, és ott megkérte a postáskisasszonyt, hogy a rákövetkező héten jelentesse meg az országos lapban a hirdetést. Hazafelé menet benézett a kocsmába, és tíz perc alatt megalkudott a tehenekre, a disznókra. A tíz percbe az is belefért, hogy megkért néhány helybelit, menjenek le hozzá holnap vagy utána, lenne egy kis dolog a háznál, és ő már nem bírja egyedül.

Amikor leért a völgybe, töltött magának vizespohárba pálinkát, egy ültő helyé-

ben felhajtotta, majd bement a beteg asszonyhoz a szobába. Leült az ágy szélére, és három mondatban elmondta a molnárnénak, hogyan esett a malom dolga. Az asszony az öreg kezére tette a kezét, szeméből könny csordult, de csak annyit mondott: „Ha így látta jónak, hát így kellett lennie.”

Másnap megérkeztek a segítők, és befalaztak egy-egy ajtót. A hosszanti malom-épület így három részre szakadt: külön épület lett a liszteszsákok terme, a malom a szoba-konyhával és végül, a harmadik rész az egykor adásvételre használt helyiség. Néhány nappal később a jószágokat is felhajtották a faluba, és a sorban levágott tyúkrok helyére sem kerültek újak. A molnárné beköltözött a városba az egyik lányához, és várták, hogy az öreg fogadja az érdeklődőket, és a legjobb háromnak eladjon egy-egy részt.

Aztán vevők érkeztek, idegenek egymásnak. Egy-egy idős házaspár a kisebb részeket vette meg, a középső épületrészre két fiatalember – már gyakorló családapák – tettek ajánlatot. Az idős molnár megalkudott a házrészekre, majd az utolsó szárított nyúl bőrt is leakasztotta az istálló faláról.

Eladta az elei és az önmaga megélhetését biztosító malmot. Eladta a három részre szaggatott épületet, az udvart, az istállót, a fészert, a földet, és dolga végeztével a felesége után költözött be a városba. Nemzedékről nemzedékre adták át egymásnak a malomkulcsot a molnárok. A körforgás megszakadt: a molnár átadta az immáron három kulcsot az idegeneknek. Soha, még csak látogatóba sem nézett vissza oda, ahol felmenői házat húztak. Oda, ahová született, ahol dolgozott, de örömteli gyerekkora kötötte, oda, ahová asszonyt hozott, oda, hol a lányai születtek, oda, ahol vérrel és verejtékkel küzdött a vízzel, a búzával, a hóval, az ázott földdel, a kufárkodókkal, az állatokkal, az államosítással és végül az ellehetetlenülés lassú elfogadásával. Otthagyni mindent... hátra se nézni.

A malomkerék pedig egyre csak roskadozott az árokban.

Az idegen harmadok, az új szomszédok jól megfértek egymással. A középső nagy részbe, a malom szívébe nagy élet költözött. Egy család, két házaspár, nyolc gyerek, háziállatok és csodanyaralások töltötték meg az udvart és a kőfalak határolta malmot. A patakban gyereklábak tapicskoltak, az istállóban biciklik dőltek egymásra, a fészkerben fát tároltak az esti tábortüzekhez, az egykori nyúlól a gyerekek rejtekhelyévé változott. A diófa alatt tűzrakó helyet raktak a férfiak, mely hamar a család szakrális helye lett: énekszó, szalonnasütés, elsírt szerelmek és örömkönyvek, hajnalt hozó beszélgetések színtere.

A malom új esélyt kapott. Megváltozott feladatkörrel, egy nagy rokonság nyarait hivatott szolgálni. Már nem lisztől fehérlett a padlózat, nem disznók szaga töltötte meg a levegőt, és nem tehének mágása hangzott az udvaron. Tengelyig elmerült szekereket sem kellett kiszabadítani a sár fogságából. Csecsemőfürdésre használt bádoglávórok, tollasütők, kislapátok, dömperek heverték szerte-

szana az udvaron. Koszos tányérok, gyerekkéztől maszatos poharak és a felnőttek barna sörösüvegei sorakoztak a malom nagyasztalán, miután késő este elfújták a gyertyákat és a petróleumlámpákat. Az új tulajdonosok sem vezették be az áramot, ahogy a vízért is a közeli kútra jártak a ceglédi kannákkal, és a gázpalackot is talicskával tolták fel a faluba, cserére. A férfiak a konyhát átépítették kisszobának, kellett a hely. A malomkerék sosem épült újra, az árokban a víz és az idő megtette hatását: a kerék évről évre egyre kisebb lett, végül teljesen elkorhadt és tovatűnt, mint maga a molnármesterség.

Más élet volt ez, mint a molnárék idejében. A gyerekek visitva fedezték fel, hogy az egykori gerendák helyén lévő lyukakban pelék és siklók tanyáznak. A rakott kőfalakon hol a mókusfélék kergették egymást, hol a sikló fogyasztotta komótos lassúsággal a mogyorós peléket. Ez volt a hőskor, a malom újjászületése. Testvérek, unokatestvérek, apák, anyák, rokonok, barátok, kutyák, macskák, papagájok, tengerimalacok, egygyaras macskák nyári találkozóhelye. Telente nem sok mozgás mutatkozott a hideg falak ölelte épületben. Télvíz idején csupán egyszer jelentek meg a család férfitagjai, egy korhely hétvégére.

Mint minden idill, ez sem tartott sokáig. Talán tizenöt év volt, ami a malom hosszú életében nem számított túl soknak. Mégis, nem az évek száma számított igazán, hanem a benne és körülötte zajló élet. De válások harcai érkeztek a völgybe, a malom tulajdonosai hirtelen sokan lettek, és vállalhatatlanul összeférhetlenné váltak. Szigorú beosztás szerint, felváltva látogatták az egyre elhanyagoltabbá váló épületet. Miért fordítsak rá pénzt, ha úgylis az a másik élvezi? Csináltassa meg ő! Pedig munka akadt bőven. Jött hóesés, és a teher alatt beroskadt a tető. Újra kellett ácsoltatni. Jött víz, a bomlasztó, és a falak lassan szétnyíltak a tetőzet alatt. Összehúzták. Süllyedt a padlózat, hajlottak a százéves pallók, végül kicserélték őket hajópadlóra. A házzal együtt öregedtek a tulajok, a fiatalok sorban családot alapítottak.

Évek múltán, amikor végre rendeződni látszottak a viszonyok, hirtelen megállt a család szíve. Az anya az udvar fáiban, a patak sodrásában, az épület köveiben hagyta mosolyát. Halála után a malom falain szélesebbé váltak a repedések. Egyre többet és egyre jobban ázott a tető, a falak, a földem. Dohos lett és penészes az öreg malom. A ráfordítás, a figyelem egyre csak lanyhult, végül szinte teljesen alábbhagyott. A fiatalok még levitték a gyerekeiket, hogy megmutassák a mesevilágot, de a nyaralásokat idővel már komfortosabb helyeken képzelték. Jó ám a meleg víz, a villanyáram és a kulturált illemhely. A vadromantika utáni vágyat felváltotta a rideg valóság. Pénz kell, sok, hogy rendbe tegyék! Pénz talán lenne is, de sok a tulaj. Sok tulaj, sokfélét akar. A szomszédok kihaltak, az örökösök hanyagolták a házrészeket, a völgyben álló másik két malomból pedig panzió lett.

Nyárra nyár jön, télre tél, és már a kerékcsont is régen kirohadt a falból. Kú-

szónövények rongálják a falakat, mállik a külső vakolat, a cserepek szomorúan potyognak a földre. A patakban hol van víz, hol nincs. A házba ki-be jár a szél, egy kitört ablaktáblával játszik. Kis vadállatok vették át a hatalmat odabent, pereg az egykori vályog a rakott kövek közül, por és föld mindenütt. A lakószobában a szekrény mögül makacs vízi nád tör elő. A pelék a pokrócokban ellenek, majd oda hálnak. Az istálló helyét már csak egy nagy terméskőhalom jelöli. Az udvart a vaddisznók újra a régi sártengerré változtatják. Ahogy az udvar nagy részét a gaz veri fel, úgy a patak mögötti műveletlen földet is, ellenállás nélkül hódítja vissza az anyatermészet.

A malom a lemondás és a rossz lelkiismeret tanyája lesz. A sok tulajdonosból végül is egy marad, aki nem győzi. Hogyan is győzhetné, egyedül kellene egy több száz éves malmot hamvaiból feltámasztania. Az utolsó látogatáskor a régi tulajdonosok, a megegyezés szerint elvitték, amit lehetett. Bútort, ládát, szerszámot, ruhát, takarót, hálózsákot, petróleumlámpát, fazekat, pöttyös bögrét, labdát, napernyőt, bográcsot, strandpapucsot, szívószálat, préselt virágot, szárított siklóbórt, fényképet, képeslapot, gyékénykosarat, fenőkövet, növényhatározót. Vitték, amit lehetett. Otthagyták a nyaraikat, az anyjuk mosolyát, a kutyájuk nyughelyét, a gyermekkor kacagó szivárványát, a kamaszkor gyötrelmeit, a patak vizében fürdést, a szeretkezéseket az udvaron, a bográcsozást, a sátorállítást, a széljárta fák hangját, az egerészölyv repülését, a petróleumlámpa szagát. Úgy szakították széjjel a lelküket, ahogy annak idején a molnár: ők sem tudtak többé visszamenni. Amikor először gördült az udvarba a Zsiguli, mindannyian azonnal szerelembe estek a malommal. Az első nyár után tudták, hogy ez az a hely, ahol mindnyájan önmaguk lehetnek. Talán ezért nem tudtak sem ők, sem az öreg molnár hűtlenségük és önmegtagadásuk színhelyére visszatérni.

A malom, ez az elárvult, generációkat kiszolgáló, munkás napokat, nyaralásokat, örömteli szerelmeket, bántó veszekedéseket és csalásokat is átélő épület, ott a völgy közepén, a patak és az erdő ölelésében, végül átadta magát a teljes enyészetnek. Egész léte során most tapasztalta meg azt, hogy milyen az, amikor senki nem néz feléje. Több mint egy éve várja, hogy valaki megérkezzen. Egy öreg molnár, egy fiatalember a ház foglalójával, egy ősz hajú asszony, egy szemüveges kislány, mindegy, hogy ki, csak valaki jönné már! Akkor nem éreznék, hogy elhagyták. Nem szolgált rá, erre az istenhozzád nélküli búcsúhoz, erre a magyarázat nélküli szakításhoz.

Csend ül benne és rajta. Az ajtó kulcsra zárva, de úgy elvetemedett már a fa, hogy játszi könnyedséggel benyomhatná egy arra járó idegen. Senki nem venné észre, ha akár be is költözne. Romló állapotában ez az egy reménye maradt: hátha benyitnak...

Véghelyi Balázs

Párizs, 2015

Párizsba beszökött az ősz,
viharral jött, ott is maradt.
Ismeretlenül ismerős
minden, lombtalan fák alatt.

Bányásképekre

Redőkbe rándult figyelem,
arcukon korom.
Mélybe törtek – fennmaradni:
fák a romokon.

Tanulság

A Sajó partján, Muhinál
1241-ben
szekértáborral
kerítették el magukat a magyarok.

Az ellenség
felgyújtotta a szekereket,
így a tábor égő koszorú lett
a nemzet sírján.

Örök tanulság:
a szekértáborok
semmire sem jók.

Kibontakozás

„Kezdenél magaddal valamit
ahelyett, hogy olvasol!” – mondta
egy utastársam a metrón, miután
félrelökött, hogy mehessem
kezdeni valamit magával.

Közösségi közlekedés

*„A villamos gyors, de nem büfé.”
(BKV)*

Várákozunk a pirosnál.
Szaglik a pizza, gyros-tál.

Sokk

„Szia, ne haragudj...” – lépett elé
a pályaudvaron. Ma már a harmadik:
gyakorlott mozdulattal nemet intettem.
Nekem sincs elég, és elvből sem akarok
ifjú szívek kábulatában élni,
mint a vágóhidak alkalmazottai,
akik sokkolóval leterítik az állatot,
mielőtt szívébe döfnék a kést...

„Csak azt akartam kérdezni:
a százhalombattai busz
megvárja ezt a vonatot?”
Ekkor láttam meg vállán
a hangszeret és tiszta tekintetét.
„Igen” – mondtam, mint a sokkolóval
leterített állat a vágóhídon,
mielőtt szívébe döfnék a kést.

Kis Pál István

Beavatásaim

(Részlet)

Borvidék, fröccsvidek

Hogy Szekszárdra költöztünk, gyüttment és csekély földművelési tapasztalattal bíró értelmiségi létemre, hamarosan került szőlőnk is. Jeles népművelő és koreográfus kollegám, Miska bácsi mondogatta mindig – megsodorva gondosan felfelé kunkorított bajuszát –, *addig úgyse leszel igazán szekszárdi, amíg száz tőke szőlőd, s abból legalább egy hektó saját borod nem lesz.* Nem volt nehéz belátnom az igazságát, hisz alig-alig akadt körülöttem család, akinek ne lett volna a zártkertekkel övezett város határában valahol egy kis szőlője. Gondoltam, ezen ne múljon, hát legyen! Így aztán lett.

Arra persze nem futotta, hogy kész portát vegyek termő szőlővel, pincével meg borházzal, merthogy a nyolcvanas évek közepén még megkérték annak az árát. A városi tanácstól csak ugaron maradt, úttól, víztől, villanytól távol eső parcellákat lehetett bérelni. Találtam egyet a Csötönyi-domb tetején. Szántónak írták a jegyzékben, de valójában elvadult akácos volt. Végül mégis azt vettem bérbe, merthogy szép kilátás nyílt róla a Sárközre. Hej, de meg kellett dolgoznom azért a kilátásért. Munkagépekre se nagyon futotta, így többnyire pusztá kézzel kellett – irtva az akáccserjét, a gaszt, elrendezve a terepet, a közlekedést, a vízelvezetést – visszahódítanom kis kertemet az anyatermészetől. Éppen öt évembe került, mire aztán pince is lett, benne – először persze csak 50 liter – saját készítésű borral.

Talán mondanom sem kell, kész oltványra se futotta. Négyszáz vadalanyt ültettem, neveltem, majd oltottam nyakba. Ez utóbbi műveletet egy öreg gazdától lestem el, és olyan gyakorlatot szereztem benne, hogy később többen is kérték ebbéli segítségemet. Egy szeles, fagyos május eleji napon épp Tamás barátom, a városszerte ismert szülész-nőgyógyász szőlejében gyakoroltam magam, amikor odajött megbámulni iparkodásomat szomszédja, János, a város egyik iskolájának igazgatója. Hozott demizsont is, poharat is, meg kedvet a beszélgetésre. Az én kezem a szóra persze nem állt meg, csak araszolgattam négykézláb tőkétől tőkéig a sorokban, s ahogy haladtam, ők engedelmesen követtek. Nem bántam a dolgot, mert útban nem voltak, amúgy meg elég egyhangú volt a munka.

Egy idő után János odakuporodott mellém, kezében a frissen töltött pohárral, csendben figyelte a sor utolsó tőkéjének bandázsolását. *Nehéz munka ez, én tudom, de te szépen és szaporán csinálsz* – mondta elismeréssel a hangjában –, lát-

szik, hogy borvidékről való vagy! Erre már – mivel amúgy is végeztem – fel kellett állnom, hogy egyenesre ropogtassam a derekamat. *Amekkorát te tévedsz, János* – mondtam a szám elé emelt pohárba, mielőtt felhajtottam –, *én nem bor-, hanem fröccsvidékről, Csepelről származom.* Ma is szívesen mókázok életem e jellemző kettősségével, merthogy a pályám jellemzően a vörös Csepeltől, a vörösborig ível.

Szóval az én borsocializációm a fröccs meg a hosszúlépés jegyében telt. Pogány vidék, de nem barbár. A borivásnak ott is megvan az ideje, a rendje és a szertartása, csak a bor és a víz kettősségére áthangszerelve. Azt nem mondanám, hogy nagyon magasröptű lenne. Inkább praktikus, mint misztikus, bár ki tudja? Talán, ha Héphaisztosz műhelyében keresnénk a gyökerét, vagy épp a kovácsisten – Aphroditével közös – hálószobájában? No, ennyire azért nem vagyok filosz. Maradjunk inkább a praktikumnál.

Ha valaki, mint én, a fiatalkorát egy ipari óriás műhelyeiben töltötte, tudja, hogy a vas alakításának kétféle módja van, a hideg és a meleg megmunkálás. A meleg megmunkálás főszereplője a tűz, a hidegé a fémforgácsoló eszköz, némi egyszerűsítéssel az ipari gyémánt meg a vídiá. A tűz által uralt üzemek és munkahelyek hőmérséklete többnyire igen magas, a bennük dolgozók folyadék és regenerálódási szükséglete a munkahely hőmérsékletének függvényeként növekedik. Védőitaluk leginkább a némileg hűtött szóдавíz.

A melegüzemek dolgozóinak különös a viszonya ehhez az italhoz. Míg Jedlik Ányos vélhetően azért ajánlotta találmányát a Fóton vendégeskedő reformértelmisség figyelmébe, hogy a házigazda, Vörösmarty Mihály közismerten gyenge minőségű borát ihatóvá tegye, addig a gyári munkások a bort használták a már kissé megutált szóda ízének feljavítására. Tudom, az ókori görögök közemberei csak vízzel hígítva ihatták a bort, de e szokás mögött a gyakorta fertőzött víz fertőtlenítésének kényszere munkálkodhatott. A magyar fröccskultúrában hamar általánossá vált a bor és a szóдавíz új minőségként való együtthatásának elvárása. E célra hagyományosan az erős savgerincű, gyümölcsös ízű fehérborokat, a könnyű vörös sillereket, míg újabban a rozé borokat használjuk. A testes vörösökbe, az édes vagy félédes fehérborokba nem való a szóda, a desszertborok hígítása pedig bűncselekményszámba megy. Egy percig sem állítom, hogy a gyárkerület kocsmáiban mindig ez a tudatosság működött, de ha igényes vendég érkezett, a csapos többnyire tudta, hogyan és mivel szolgálja ki.

Ilyen igényes borivónak számított a TMK villanyszerelő csoportvezetője, Géza bácsi, a mesterem. Mindenben igényes volt, de hogy a borivásban is, csak utolsó évesként tudhattam meg. Akkoriban sem divott a szakoktatók és a tanoncok közötti bratyizás. Meg is lepett, hogy amikor először sikerült önálló munkaként egy horizontál eszterga villamos vezérlőszekrényét kicserélnem, és a gépet működőképpessé tennem, nemcsak megveregette a vállam, de meghívott egy műszak utáni

koccintásra a *Kispizkos* becenévre hallgató kocsmába, ahova mi, tanoncok be se mertük tenni a lábunkat. Nagy megtiszteltetésnek számított a meghívás.

Amikor beléptünk a gúnynévéhez igencsak méltó kis csehóba, a söntéspult mögött álldogáló csapos kérdően nézett rá, ő meg bólintott, hogy a szokásosból kér kettőt. Az előhalászott a pult alól egy kancsót, és kitöltött kétszer egy deci – mint utóbb kiderült – zöldszilvánit, de háromdecis poharakba. Géza bácsi megkóstolta, én nem mertem, csak vártam. Ez jó lesz – jelezte fejének biccentésével –, mire a csapos feltöltötte a poharakat szódával. Hosszúlépés, konstatáltam, csak úgy magamban. *Ez jó lesz a szomjoltásra, Imre* – mondta a csaposnak –, majd rámutatva a félliteres üvegkancsóra meg a szárazjeges hűtőedényben álldogáló szódásüvegre, mindjárt ki is egészítette a rendelést. Amikor Imre a kancsót is feltöltötte, meg a szódát is kitette, a mesterem elindult a pénztárhoz fizetni. A csapos meg intett nekem, hogy vihetem az italokat az asztalhoz. Mire átcihelődtem a félreeső sarokban kiszemelt asztalhoz, a fizetés is megvolt, így aztán már a magunkét ültünk le meginni.

Úgy emlékszem, műszaki dolgokról kezdte a beszélgetést, de én eldöntöttem, hogy azt próbálom inkább ellesni tőle, hogyan, miféle szertartás szerint és milyen tempóban iszik. A hosszúlépést, még mielőtt a témájába merült volna, tényleg egy szuszra itta meg. Látszott, hogy a műszak nagyobbik részét az öntödében töltötte. Bár én a forgácsolóban dolgoztam aznap, vele tartottam. Jó idő eltelt, mire a kancsóért nyúlt. Egy decinél többet soha nem töltött, de a beszélgetés alatt a bornál több szódát sem engedett a pohárba. Sőt, ahogy telt az idő, mindig kevesebb lett a szóda. Azon gondolkodtam, ez most kisfröccs vagy micsoda. Amikor észrevette, hogy nem a műszaki fejtegetésére, hanem a pohár dolgára figyelek, megkérdezte, mire vélje. Megvallottam, hogy mint annyi mást, a borral élés dolgát is tőle szeretném eltanulni. Elmosolyodott, mert annak idején, ő is a mesterétől leste el a kocsmatikát, merthogy neki Doberdónál maradt az apja. Hát apád nem mutatja – kérdezte, fején az elmaradhatatlan sapkát hátratulva. Apám inkább sörös, anyám a bort utálja, a nagyapám itta egyedül, de ő már meghalt!

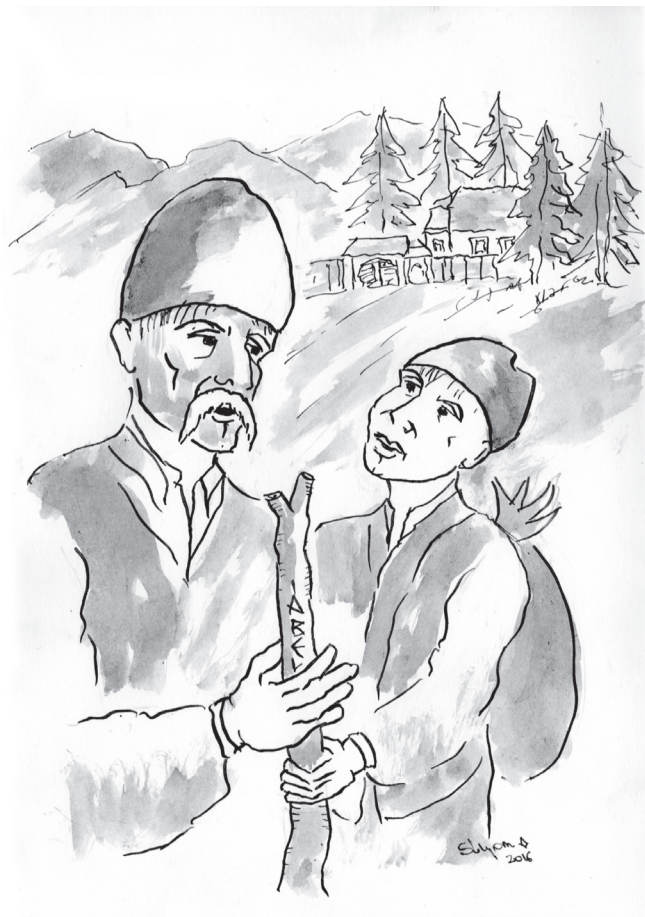
Nem tartott soká a borillemtani kurzus. Néhány alapszabály, ennyi az egész. Még vízzel se igyak olyan bort – szólt az első intelem –, amelyik nem ízlik, mert nem fogom érezni, mikor nem okoz már igazi örömet. Ezért kell a kóstolás. Ha szomjas vagyok, a víz több legyen, mint a bor. Társaságban, kis adagokban, lassan, kortyolva igyak. A szóda csak arra kell, hogy frissen tartsa a bor ízeit és kordában a szomjad. Nem kell a sok koccintás meg a tósz, nem kell a nagyivókkal versenyre kelni. Az ízek miatt fontos a fokozatosság. A hígítottól haladj a tiszta, a gyengétől az erős felé, folyamatosan csökkentve az elfogyasztott mennyiséget! Őrizd a borral kialakított kapcsolatod, hangulatod és lelked egyensúlyát! Tiszteld, a bort, az utolsó pohárral tisztán köszönj el tőle! Amire ezt kimondta, alig egy korty, de már

tiszta bor maradt a poharunkban, azzal koccintottunk először és utoljára az este folyamán.

Visszahúzta szemébe a sapkáját, vállára terítette zakóját, és hóna alatt a disznóbőr táskájával elindult a kijárat felé. Követtem. Még egy intés Imrének, máris az utcán voltunk. Szó nélkül megveregette a vállamat, aztán ment, biztos, egyenes és könnyed léptekkel, hazafelé. Én épp a másik irányba tartottam. Már nem látja, gondoltam, kipróbáltam hát azokat a biztos, egyenes és könnyed lépteket. Azokban pedig hiba nem esett. Csodálatosan tiszta volt az agyam, bár az égre nézve, a csillagok mintha közelebb lettek volna.

— ... —

Mindaz, amit akkor, azon a délutánon megtanultam, később arra készítetett, hogy a magam kertjébe fehér, fröccsözésre is alkalmas bort adó szőlőt telepítsek. Így lett aztán 400 tő szintiszta, kedvemre való bort adó Chardonnay a portám kincse.

Szekeres Mária

így vezetsz...

lehetetlen szemedbe nézni -
csak magam tekintete követ.
az Ég olyan hajlékony és sötét...
itt látom tiedet. az árnyak
nem beszélnek: suttogásuk
csak én vagyok. minden mi én
és mégsem én – felhőkben
vándorlok. ha az Éj sötét, Te ott vagy.
kiemelsz, s boldog vagyok, hogy
érintettél ismét, és, hogy Veled
vagyok. nem tudok szemedbe nézni -
a Mindenség tekinteted, de bennem
látsz, nézel láthatatlan, és így vezetsz.

Vers

verset lehet írni, sírni is lehet, és nevetni,
nevetni mindent. vaksötét az éj kint,
bent alom-meleg hív álomra újra.
halkan szól egy hárfamuzsika.
lelkemben pereg le minden húrja.
tudom, hogy bennem vagy!
vaksi lelkem most rest az örömré-
így ünnepellek, Áldott Ostya?!
de Neked nem kell most hamis,
erőszak-szózat, szép szavak...
kiüresedve is Benned élek,
és ez most így Igaz.

Bertha Zoltán

Pap Gábor MMA Életműdíjához

Legközvetlenebb tanítványai, szellemi követői hatvanadik és hetvenedik születésnapján is monumentális tisztelgő kötettel köszöntötték. Legendás előadásai (megszámlálhatatlan előadássorozata és előadókörútja) rengetegének – az elnyomatás idején is rendíthetetlen szolgálattévő missziós igazsághirdetéseinek – hallgatói, gondolatvilágának elsajátítói, abból ihletet merítő művészetkutatók seregei iskolateremtő mesterükként ünneplik a mai napig. Hosszú évtizedek óta, szerte az integer Kárpát-hazában. Jól ismerhetik őt az egriek is: igen gyakran fordult meg és számtalanszor tartotta rendkívül emlékezetes, lenyűgözően izgalmas vetített képes előadásait már harminc-negyven évvel ezelőtt ott is. Reputációja pedig túlnőtt a köznapian belátható művészet- és kultúratudományos teljesítményeket megillető magaslatokon: munkásságának szemléleti horizontja a nemzeti kultúra egészének felmérhetetlen csodáihoz s a magyar nemzeti megmaradás végső kérdéseire igazodik.

Művészettörténeti szemhatárát már a hetvenes években – az etalonként ismert *Művészet* című folyóirat szerkesztőjeként is – folyamatosan tágitotta, és a kortárs festészet, szobrászat, építészet, iparművészet feltérképezése mellett a hagyományos népi kultúra tárgyi és szellemi emlékeinek a tüzetes vizsgálódásaira alapozva bontotta ki revelációszámba menő elméleti téziseit, teoretikus következtetéseit. Ember és természet, egyén és közösség, föld és ég organikus összetartozásának tudatában vitte végig felfedező érvényű értelmezéseit az ő- és népművészet, a magasművészet, az archaikus és modern irodalom, zene, képzőművészet jelentéstani és etnopszichológiai dimenzióiban. A második világháború után sajnálatosan megszakadó – pontosabban erőszakosan megszakított – hiteles kulturális önszemléleti folytonosságot mintegy helyreállítva irányította rá a figyelmet a magyar és az egyetemes művészeti kifejezésformák jellegmeghatározó archaikus, mitológikus, samanisztikus-folklorisztikus, kozmológiai vagy asztrálmítikus motívumaira, összefüggéseire, jelentéstartományaira. A méltatlan feledésre ítélt Ipolyi Arnold, Huszka József, Sebestyén Gyula, Várkonyi Nándor, Hamvas Béla, Baktay Ervin, Karácsony Sándor, Magyar Adorján, Lükő Gábor, Berze Nagy János és mások – voltaképpen tehát az autentikus magyar művészetfilozófia és metafizika – nyomdokain és nívóján mindenkinél alaposabban és mélyrehatóbban tárta fel mitológia, vallás, bölcsélet, erkölcs, művészet, tudomány szintetikus egybeforrottságát, a mélyszimbolikus üzenetek életérdekű vonatkozásait, a sugallatos jelek és intő jelképek személyes és kollektív hatósugarú egzisztenciális tanításait. Elemezve a káprázatos nagyszentmiklósi kincs eredetmondái állatszimbólumait; a Szent Korona őskeresztény ábrázolásokkal univerzális sorslehetőségekre mutató jelzéseit és komplex létezésprogramokat hordozó szakrális jelentőségét; a pásztorművészeti faragások kozmikus, tér-idő-diagramos tájolást elősegítő mintáit; Árpád-kori templomok ablakokon beáramló

napfény megvilágította freskóinak életrendet, ünnepi áhítatokat befolyásoló szerepét; festett kazettás templomi mennyezetek stilizált ábráinak sok ezer éves őstudást átörökítő struktúráit – s még mennyi mindent az etikum és esztétikum övezeteiben változatosan is rendszerszerű csillagképi orientációkkal ugyancsak nevelő, örök érvényű népmeséktől a Napút-festő géniusz Csontváry spirituális piktúráján vagy a *Cantata profana* legapróbb jelentésszerű részletmozzanatain át az emberiség távol-keleti, ázsiai, mezopotámiai, afrikai, amerikai, óeurópai és megannyi egyéb őskulturális jelenségeinek akkurátus boncolgatásáig. A különböző népek sajátos kulturális jelképrendszereinek eredendő létezőszerkezeti analógiáit feltárva, megvilágítva. Aggályos precizitás, bizonyító erejű analízisek sora – s vele a magyar és a világtörténelem mítoszi sorsát faggató transzcendentális emelkedettség. Ezek fesztávolságában izzik az a magasfeszültség, amely az evidens és távlatos kozmológiai, kultúrantropológiai belátások során az autochton, kontinuus és szerves magyar műveltség egyenrangú helyét, olykor útmutató, példázatos kitartását is markánsan igyekszik hangsúlyozni a világkultúra többi nagyszerű teljesítményei között. Hogy a magyar művészet nem hogy nem alacsonyabb rendű, másodlagos, utánzatos értékminőség, hanem őseredeti (ősnyelvi, ősfornyelvi) teremtményeivel még intelmet, perspektívát, jelzőfényt is jelenthet mások számára. „Kis nép, nagy nemzet” – ahogyan Németh László remélte, s hogy nem nyughatunk, amíg „e medencemélyből arcunkat / minden népek arcával / egy magasságba emelni” nem adatik meg nekünk (amint azt a felvidéki költő, Gál Sándor könyörgi). És „ha az emberiség egyáltalán élni akar (...) akkor csakis ezt a szerves kultúrát tudja ismét felfedezni. Nekünk ebben egyetlen feladatunk lehet: a megismerés lehetőségét megadni” – szögezi le a most kitüntetett tudós polihisztor.

Pap Gábort méltán tartotta – nyilatkozta is – az utóbbi évtizedek legkiemelkedőbb művészettörténésze a Magyar Művészeti Akadémia alapítója és ma minket szoborként figyelő vezérszellem, Makovecz Imre. Pap Gábor hatalmas – írásos és szóbeli – életműve, gigantikus kötetssorozatai, a *Hazatalálás*, a *Mag hó alatt* című tanulmánygyűjteményei Püski Sándor ugyancsak legendás kiadójánál, a *Varázstükör* (íme, milyen beszédes cím ez is!) darabjai valóban, úgyszintén: mind igaz sorstükör. Teljes egybelátása népünk, nemzetünk ezredéveken keresztül is (megannyi galádság és ellene uszuló érdeklődéssel szemben) folyamatosan felhalmozódó, átívelő, túlélő, megmaradó szellemi thesaurusának. Szabadságunk és igazságunk műkritikai, tudományos, szellemtörténeti bizonyágtétele. A világegyetemre nyitott kép vagy képirás: a legcáfolhatatlanabb beszéd, ahogy Illyés Gyula és Sütő András leszögezte. Pap Gábor kép- és titokfejtő törekvése gondolat- és lélekébresztő történelmi tett. Áldozati rabságban is, és reménybeli üdvös szabadulásban is. Közös szorongatásban és együttes feltámadásban. Isten, Istenünk éltesse őt még nagyon sokáig hazánk, nemzetünk, az oszthatatlan szent emberminőség javára!

(Elhangzott a Magyar Művészeti Akadémia 2016. május 24-i közgyűlésén a Pesti Vigadó Dísztermében)

Cs. Varga István

Molnár István Géza jubileumára

I.

Molnár István Géza Pannóniából, a Duna mentéből – a tanulás és a munkavállalás útján – Székesfehérváron és Budapesten át érkezett Egerbe. Szülőhelye, Ivánca község Budapesttől délre, Fejér megyében található. Nevét (*Iváncsa, Ivánca*) már 1290-ben okirat említi. Ezen a tájon bronzkori, római kori, honfoglalás korabeli leletek sokasága került elő. Györffy György *Fejér megye* című monográfiájából tudjuk: Ivánca a budai nagyprépostsághoz tartozott, majd királynéi birtok lett termékeny határa. Egy katolikus istenháza és egy, neogótikus stílusban emelt református temploma van. Helytörténeti gyűjteménye gazdag. Díszkútja Melocco Miklós alkotása, tanusodája Koós Károly tervei alapján készült. Címerében kétosztatú, pannon derűt árasztó kék mezőben három búzalkalász és szántóeke, valamint kétosztatú Árpád-sávós mező található.

Jubiláns barátunk út-vasútépítő és építésztechnikus végzettséget szerzett. Tanított szakközépiskolában építőipari szaktárgyakat és művészeti szakközépiskolában fotográfiát. A fényképezés fortélyait saját örömeire, autodidakta módon tanulta meg. Szívesen fényképezi a természetet, az épített környezetet, készít zsáner-, portré- és aktképeket is.

A fotós státusa szerint lehet: hivatásos (profi) fotóművész, fényképész iparos, alkalmazott fotós, műkedvelő (amatőr), privát (családi fotós, régiesen *knipszelő*). A kategóriák között természetesen vannak átjárások, azonban nem szabad összekeverni a *szándék szerinti* felosztással, amely megkülönböztet: művészi célú, alkalmazott célú (pl. a riportképek, illusztrációs fotókat, tudományos felvételeket, családi (privát) célú fotókat).

Molnár István Géza *Visszatekintés* című életmű-kiállításának megnyitóján nagyrabecsülésemet és köszönetemet fejezem ki a fotográfusnak, aki mesterséget, kultúramentő, kultúraközvetítő szolgálatát Eger városában magas művészi fokon, alázatos lélekkel végzi. Hiszem, hogy ez a jubileumi kiállítás számos érdeklődő, köztük kiváló tehetségű egri fotós számára is fotótörténeti ünnepi esemény.

Jubiláns barátunk önmagát *fotós*nak, *fotográfus*nak nevezi. Nálunk, több európai ország gyakorlatával ellentétben, nem tisztázott a „*művész*” státusza. A fotózás, a fotós, fotóművész helye is nehezen található történelmi és kulturális közösségünk működő szervezetei között. A fotósok között nem igazán tudni, ki a *művész*, ki nevezhető *művész*nek. Jó szakemberek állandó bizonyításra kényszerülnek, míg egyesek kellő hírveréssel, médiavisszhanggal magas polcokra juthatnak. A szervezeti gondok ellenére nagy vigaszunk: *az alkotáshoz nem szervezetek kellenek, hanem alkotók.*

Molnár István Géza fotográfus státuszának, személyiségének, mentalitásának, esztétikai szemléletének, munkamódszerének alapos megrajzolásához kevés a tudásom, támpontom azonban van. Fotókiállítását szemlélve azt érezzük: gazdag sokoldalúsággal tud embereket, tárgyakat megörökíteni, érzéseket, sorsokat kifejezni. Kegyelmi pillanatokban az objektív valóságot is képes kifejezni. Ez az életmű-kiállítás hiteles, bár nem hiánytalan összképet ad a fotográfus történeti távlatú, mintegy hetvenévi munkásságáról, jellegzetes műfajairól, eredményeiről, fotóművészeti perspektíváiról.

Tízéves korában a szülei vettek neki egy Agfa-box, hatszor-kilences fényképezőgépet. Azóta egész életében – egyre jobb, végül profi minőségben – hűséges társa lett a fényképezőgép. Már a hatvanas években kedvtelve fényképez, de igazi lendületet a fotózáshoz az 1968-ban megalakult, mindmáig működő Heves megyei Fotóklubban kapott, amelynek mindmáig tevékeny tagja. Megtanulta, történetében is alaposan ismeri a fotós szakmát, az úgynevezett filmes korszaktól kezdve. Akkor még kézi fénymérővel mérte a fényhatást, takart, rávilágított arra, amit meg akart örökíteni. Nemzedéktársaival együtt két kezével „fotoshoppolt”. Kialakult képszerkesztő, egyéni, kompozíciós technikája. Kedvelt kifejezési formája a monokróm és a fekete-fehér fényképezés. Szereti, keresi-fürkészi a képkomponálás, a tudatos beállítás – az alany, a kameraállás, az optika, a sokféle fény lehetőség – kreatív lehetőségeit és a spontán természetesség különös határeseteit.

1988-tól a Magyar Alkotóművészek Egyesülete Fotótagozatának, a Magyar Fotóművészeti Alkotócsoporthoz Országos Szövetsége elnökségének egyik alelnöke. Az Egerben működő Horváth Zsigmond Lajos Fotókört megalakulása óta vezeti. A Magyar Fotóművészeti Alkotócsoporthoz Országos Szövetségének, a Művészbárátok Egyesületének, a Heves Megyei Szabad Szalon Egyesületnek és még számos civil szervezetnek is tagja.

II.

Irodalomtanárként teszem fel az alapkérdést: „*Minnek a lélek balga fényűzése?*” Balga volnék, ha a hetvenen és a *Kidron patakon* is túl ne tudnám, hogy mennyire fontos a *lélek, lélek, de miből élek* alapkérdés. Az igazság: műélvezőként szeretem a szépet, hiszem az igazat, a jót, tisztelen a szent dolgokat. Örömmel gyönyörködöm a szép képekben. A művészet örömteli valóságértelmezés, gazdagítja valóságismeretünket, önismeretünket, megajándékoz bennünket a műélvezet, a gyönyörködtetés semmi mással nem pótolható örömeivel. Két nagyszerű egri fotográfus, *Fejér István* és *Molnár István Géza* munkássága is megerősített abban, hogy a 'legtárgyilagossabb' fénykép is legalább annyira hasonlít a fényképészre, mint a fotó tárgyára.

A fotográfia gyorsan változó, csodálatosan újulni képes mesterség, sajátos mű-

vészet. Azt bizonyítja: mindig az egyéniség, személyiség a döntő, és nem a fényképezőgép. A fotózás legalább annyira tudomány is, mint művészet. Igazi, összetett szakma, akkor is, ha lényegében pillanatművészet. A fotó különös módon képes az emberhez közelíteni, a képben az ember habitusa is látható, sőt embersége is mérhető, érzékelhető.

A *pillanat* rendkívül szemléletes, mindenki számára érthető metaforikus gyűjtőfogalom, a látáshoz köti az időt: a szemhez, a fényhez, az emberhez. A poétikus szépségű *pillanat* szinonimái: *ad hoc, aktuális, alkalmi, alkalom szülte, átmeneti, azonnali, e pillanatban, egyelőre, egyszeri, epizodikus, esetleges, fennálló, időleges, időszerű, jelen, jelenleg, jelenlegi, momentán, most, múltékony értékű...* A *pillanat* nyomában eredhetünk a film, a fotó segítségével, amikor úgy érezzük, hogy legszívesebben lelassítanánk a gyorsan szaladó idő múlását, hogy kiélvezhessük a pillanatot.

A költő és a fotós művészetét egyaránt az eredeti kép- és szóalkotás különbözteti meg mindenki másától. Tornai József a költészet lényegét az imaginációban látja, amelyet képzeletnek, elképzelésnek, képzelőerőnek lehet fordítani. Az imagináció lefordíthatatlan fogalmát leginkább a *megképződés* közelíti meg: „A vers verbális látás, konkrét ábrázolás e nélkül a műnek nincs teste.” A gondolat, eszme, filozófiai felismerés is csak egyik eleme a versnek. Az imagináció sokféle elem jelenlétét is megkívánja. Fontos a vers szerkezete, a hangsúlyos és halványabb lépcsőfokok, különösen a ritmus a ma végtelen változatosságában, de legfontosabb: a mágia, a varázslat, hiszen az ének az írásbeliség előtt még titkos szertartás volt. A vers ma is titok, van benne valami, ami nem érthető teljesen: misztikus. Ilyen titok az áhítat, az indulat, az érzés, a szavak transzformációja, a jelzőkben, jelzői főnevekben, inverziókban óriási erő lehetséges, amely része lehet a mágianak: az imagináció a mindent kivállás határtalan művészete, száz meg száz eszközből teremt meg a verset.

A költői képpalkotás is képes a múltó pillanat érzékeltetésére, az igazán nagy jelentőségű költők képesek üstökön ragadni a jelen világot, a pillanat nagyszerűségét, varázsát is érzékeltetni. „Mit málló kőre nem bízol: / mintázd meg levegőből. / Van néha olyan pillanat / Mely kilóg az időből.” (Weöres Sándor) *Goethe Faust*-jának a II. részében hangzik el: „*Zum Augenblicke durft' ich sagen: / Verweile doch, du bist so schön.*” Kálnoky László fordításában: „...*a pillanathoz esdve szólnék: / Oly szép vagy, ó, ne szállj tovább!*” A „*Verweile doch...*” magyarul körülbelül ennyit tesz: „...*állj meg egy pillanatra...*” Csakhogy ez a két szó idézet, Faust mondja. Nem azt mondja, hogy *állj meg egy pillanatra*, hanem azt: *állj meg, pillanat!* Kálnoky átköltésében a teljesebb kontextusban elhelyezve: „*Ha láthatnám a síkon át / e nyüzsgést, szabad nép szabad honát, / a pillanathoz esdve szólnék: / Oly szép vagy, ó, ne szállj tovább! / Nem mossa el megannyi millió év / halandó-életem nyomát.*”

(A *verweilen* ig a *weilen*, tartózkodni, időzni valahol jelentésű igéhez képest folyamatos múlt idejű, a befejezett múlt helyét foglalja el a *Verweilen* jelen ideje. A szöveghű és értelemszerű fordítás: 'Ha szabadna szólnom a pillanathoz, azt mondanám: elmúltál ugyan, de maradj még, oly gyönyörű vagy')

Berzsenyi utolsóának tartott, rendkívül tömör, nehezen érthető *A poézis hajdan és most* című versének sokat idézett „két varázsos hangulatú sora” a végleges lemondást, költészetének végét, a vég elkövetkezett pillanatát érzékelteti: „*A szent poézis néma hattyú, S hallgat örökre hideg vizekben.*” József Attila számos versében találunk pillanatot megragadó költői képet. Az egyik legismertebb idő-metáforája: „*Szalad a puli pillanat, / fagyon koppantja körmeit.*” A *Keresek valakit* című gondolati verse költői létdefiníció: „*Tele vágyakkal zokog a lelkem / Szerető szívre sohase leltem, / Zokog a lelkem. // Keresek Valakit s nem tudom, ki az? / A percek robognak, tűnik a Tavasz / S nem tudom, ki az. // (...) Lelkem elröppen a Végtelenbe, / Tovább nem vágyom arra az egyre, / A Végtelenbe.*”

A filozofikus költészet szempontjából önmagát kimondó, poétikus szépségű analógia Petőfi *Tündéralom* című verséből: „*Oh lassan szállj és hosszan énekelj, / Haldokló hattyúm, szép emlékezet.*” Goethe művében a törvényt alkotó idő költői érzékeltetése: „*Alles vergängliche / Ist nur ein Gleichnis; / Das Unzulängliche / Hier wird's Ereignis; / Das Unschreibliche / Hier ist es getan; / Das Ewig-Weibliche / Zieht uns hinan.*” „Az örök asszonyi egébe ment.” Egy kis kontextusban így jelenik meg a *Faust II.*, a *Chorus Mysticus* éneklei: „*Csak földi példakép / minden mulandó; / itt lesz a csonka ép / s megbámulandó; / mit nincs szó mondani, / itt végbement; / az Örök Asszonyi / egébe ment.*”

III.

A XX. és a XXI. században erőteljesen átértékelődött a média, a fotó és a fotóművészet szerepe is jelentősen átalakult. Tévedés, hogy a magyar fotóművészetet a nyugatitól évtizedek választják el, hogy a hazai csak saját ízlésvilágának a mókuskerekében mozog, míg a nyugati új dinamizmussal halad előre. Tény, hogy nem a hely, hanem a tehetség és annak a hiánya a döntő különbség.

A *homo interpretans* fő célja: a kor, amelybe beleszületett és felnőtt a „*Minden Egész eltörött*” leképezés(rendszer)ében az „*Egész*” értelmének, struktúrabeli univerzumelemeinek, igazságértékének megfeleltetése, megértése. Jeles kutatók állítják: nincsen olyan, hogy anyagi létező „dolog”. Már Gárdonyi ráérezett, hogy amit „dolognak” nevezünk, az valójában esemény: a világ „kölcsonös kapcsolatok hullámszerű mintázatából áll.” Az Univerzum egymástól elválaszthatatlan energiamintázatok szövedéke. Ha az Univerzumot mint dinamikus egybefüggő egészet definiálhatjuk, amely mindig lényegi módon foglalja magában a megfigyelőt is. Ha azonban az Univerzum ilyen szövedékből áll, akkor logikusan

nincs olyan, hogy rész. Nem vagyunk tehát egy egész elkülönült részei, mi Egészek vagyunk.

Ma már másodpercenként 6 ezer képkocka rögzítésére alkalmas kamerákról beszélhetünk, amellyel hihetetlenre lassított felvételek készülhetnek, hogy a pillanat egészen megfogható közelségbe kerül. Olyan technológiát használhatunk, amelyet eddig csak a mozifilmekben, a nagy költségvetésű reklámokban alkalmaztak. A nagysebességű kamera olyan világot tár elénk, amikor a pillanat nyomába érünk, és soha többé nem akarjuk elereszteni. Elfog bennünket a szörnyű felismerés, hogy egyetlen szempillantás alatt mennyi mindenről maradunk le, hogy valójában semmi sem az, aminek látszik, és hogy egy egyszerű mozzanat milyen csodálatos képekben, képkísérletekben és sorozatokban örökíthető meg, hogy milyen esztétikai örömeket, izgalmakat rejthet magában.

A fotóművészetben is az alkotás témája, az igazság élményszerű kifejezése a legfontosabb; a közvetítendő üzenet határozza meg a formát, végső soron az alkotást. Persze, vannak, akik a divatok korlátai között mozognak, hogy stílusuk jól felismerhető, fotójuk pedig kelendő legyen, pedig a technikától kezdve mindent érdemes a témából eredő műfaj esztétikai törvényeinek alárendelni. Nagyon fontos, hogy a tradicionális értékeket is megőrizzük, hiszen minden kornak és művészeti stílusnak megvan a szépsége. Molnár István Géza sem tud egyetlen adott stílushoz elköteleződni, mivel hiszi, hogy hatásosan csak különböző megjelenítési formákkal, módokkal hangsúlyozható a mondanivaló. Mammon-hitű korunkban a művészetek és a művészek egy része is a tömegtermelés és sorozatgyártás trendjét követik.

A fotósban erős a vágy, hogy megmérje az egri építészeti alkotások szépségeit. Dokumentációs munkájának eredményeit, Eger építészeti szépségét, jellegzetességeit, archív időmetszeteit külön albumokban mutatta be. Megérett benne a vágy, hogy megmérje, megörökítse az egri építészeti alkotások jellegzetességeit. A fotós ezt sokféleképpen teheti: a dokumentarista jellegtől kezdve a művészi megörökítés, megjelenítés számos változatáig, miközben a minket is érintő társadalmi, szociális problémákat is felmutathatja.

Tudja, hogy Eger elsősorban Dobó István, Gárdonyi Géza és az *Egri csillagok* városa, akik a magyar történelemnek és irodalomnak európai rangú megbecsülést szereztek. E szellemóriások örökségét Egerben szinte testközelből lehet megismerni, szellemi-lelki hatásukat, lélekemelő üzeneteiket magunkba szívni. Eger csodálatos öröksége valóságos erőforrás, igazi indíttatás a Város iránti szeretetre. Jubiláns barátunk képei a hazai és a külföldi vendégeknek is örömmel sugározzák: Eger nélkül, nagy történelmi személyiségei nélkül nincsen Magyarország, és Európa is szegényebb lenne.

A fotográfus általában rejtőző művész, mindent a képekre bíz: portrékra, szo-

ciófotókra – tanya- és falu-, valamint városfotókra –, természeti képekre, riport- és aktfotókra. A képek közösségi térbe helyezésekor a vizualitás esztétikai élményének varázslatos élményét tapasztaljuk meg. A képekben gyönyörködve hozzuk létre lelkünk rezdüléseinek derűs vízióit, arcainkat, ahogyan azokat emlékezetünk és képzeletünk mélységben is tükrözi.

A fotós megörökíti a jelent, amely múlttá válik, a képeken pedig megörökíti a mulandó világ változásait. Molnár István Géza a „bőségből” szól, ennek jegyében rendezte meg képkiallítását. A portréfényképezést tartja a fotózás legigazibb és legnehezebb válfajának. Amit portréiből megértünk, megsejtünk, amit róluk leolvashatunk, azt nehéz szavakba, fogalmakba sűríteni. A portréfotózás titka is a szakmai felkészültség, a minőség, amelyet csak szívvel és szakmaszeretettel lehet jól csinálni. Különbség az üzleti portrék, a profilképek a művészi fotók között. A fotós maga-vállalását, emberségét, portréművészetének eredetiségét erényként érdemes kiemelni.

A portré embervoltunk legfényesebb absztrakciója, többet érzékeltet minden felületnél, azt a karaktermélységet, amelyből az érzelem tükröződik, a jellemalkotó habitus, a teremtő lélek sugárzik. Az objektív tájékoztatáson túl karaktert örökít meg a művészi kiemeléssel, elhagyással, a lényeges és jellegzetes hangsúlyozásával. Fotós barátunk a fekete-fehér portrékat azért is kedveli, mert szerinte ez a színdimenzió már önmagában is absztrakció. Erről írja Bacher Katalin az *Időszeledek* című Molnár-fotóalbumról közölt recenziójában: „Íme, az ősi titok közelébe értünk, s hogy eljuttasson bennünket ide, a művésznek nincs szüksége fortélyokra, kimódolt beállításokra, művi eszközökre: a fény és az árnyék segítségével tompít, kiemel, a kontraszttal lényegyet láttat. Hogy mennyire nagy hatással, erővel teszi ezt fekete-fehér képein, arra bizonyíték a mozdulat, mellyel a néző legszívesebben szelíden hárítaná a kényeztetést, az album nagyalakú, színes képét, hisz nincs is rá szükség. Alkotásai arányérzékkel, kellő visszafogottsággal komponáltak: nincs felesleges, zavaró részlet, semmi sem kívánczik ki belőlük. Tudja: a kevesebb mindig több, s az elhallgatás, a csönd, a szünet jelzésértékű, elgondolkodtat, többletjelentést ad.”

IV.

Molnár István Géza az emberség, magyarság és igazság összhangját képviseli, fotósként tudatosítja. Trianoni országhatáraink nem esnek egybe a nemzet határaival. Számára is élő-elevenen létezik az illyési „Haza a magasban”. A szellemi-lelkiismereti örökös hűség köti. A Trianon palotáról készített, iszonytató (terribilità) érzést kiváltó fotói a magyarság tragikus történelmi kataklizmáját tükrözik. Neki is fontos az, amit Tamás Menyhért „szómélyi hazá”-nak nevez, amit rárimeltető három szóban kifejez: „*Versailles – vert száz*”. A Tisza egyik holt-

medrében, a nyári hőségtől kiszáradt, cserepes alakzatok között is felfedezi ezt a megmaradt, tenyérnyi hazát, és a közepébe kitűzi egy parányi nemzeti szalagot.

Molnár István Géza szépséget talál tájban, az épített kultúrában, békességteremtő erőt, harmóniát a családban. A lányairól készült felvételek a vallomás erejével beszélnek szépségről, szeretetről. Szereti felfedezni, bájjal-derűvel megörökíteni a világ fonák dolgaiban megbúvó szépségeit is. Eger építészeti szépségét, jellegzetességeit archív időmetszetekben mutatja fel. Lakóhelyünk kulturális öröksége különleges érték, ébren tartása, gazdagítása közös felelősségünk. Sajnos, kevesen tudnak sok fontos közös értékünkről, szellemi kincseinkről, még kevesebben tesznek azok illő és méltó megbecsülésért, ismertté tételükért, pedig nélkülük szegényebbek, lélekben és öntudatban is esendőbbek lennének.

Meggyőződésem, hogy jubiláns barátunk a portréban, a legváltozatosabb, izgalmos és nehéz műfajban alkotta a legeredetibb értéket. Gárdonyi vallomását a portréművészet is igazolja: „Az embernek csak az arca ismerhető, de az arca nem ő. Ő az arca mögött van. Láthatatlan.” Ami a képeken nem látható, de bennük van, annak érzékeltetésére Saint-Exupéry felismerését idézhetjük: „Jól csak a szívével lát az ember. Ami igazán lényeges, az a szemnek láthatatlan.” A fotózást is kedvelő Gárdonyi tudta: az emberi karakteren, arcon, szemén átragyog a lélek: „Az Isten nélkül élő művész az anyagra néz. Az Istennel élő a lélekre. Az anyag emberének csupán lába van. A lélek emberének szárnya is. A láb kis téren mozog. A szárny a végtelenben.” Ahogyan szakrális dimenzióban történik az úrfelmutatás, a művészetben pedig az emberfelmutatás. (Nemcsak az olvasásra, hanem a művészetre: az alkotásra és a befogadásra, a gyönyörködésre, a műélvezésre is csak az ember képes.)

V.

A fotóművészet csúcsa a portréművészet. A görög drámaköltő már tudta: „Sok van mi csodálatos, de az embernél nincsen csodálatosabb.” Igaz, a görögben a *csodálatos* egyben az *iszonyatost*, a *rettenet* is jelenti, mert az ember képes a végtelen jóra, de a gonoszságra is. A emberfogalom az origó: a teremtés titka, hogy a Teremtő az embert *önmaga képére és hasonlatosságára* alkotta. Shakespeare fontos intelme a *Hamlet*-ben: „Isten adott nektek képet és ti mást csináltok magatoknak.” Vörösmartynál az ember *Ég és föld fia, örült sár, Sárkányfogvetemény*, Móricznál *Sárarany*, Gárdonyinál *Agyagedénybe zárt Isten-sugár*.

Kétségtelen, hogy egyéniségéhez, alkotómunkájához legközelebb a *portré* áll. Számos képen örökítette meg a letűnt idők, átalakult népi-paraszti világ emberi arcát, a kor társadalmi rétegződésének emberi arculatát. Visszatérő témája az öt kiállítást megért *„Egri arcok”* portrészorozat. A világ legváltozatosabb, legizgalmasabb műfajában, a portréban kivételes értéket alkotott. A fotós képes a dokumen-

tarista jellegtől kezdve a művészi megörökítés, megjelenítés számos változatát létrehozni, még a minket is érintő társadalmi, szociális problémákat is felmutathatja: a magányos embereket, gyerekeket, a tehetetlen szülőket, a kiszolgáltatott fiatalokat, sőt saját magunk történeteit, eseményeit, is beleszőheti a látványt, élményt emlékként megörökítő fotóba folyamatosan keresve a magunkkal, nézőinkkel és az Istennel való találkozás lehetőségét.

A fotós számára a portré kínálja az emberhez való hozzáférés, a megörökítés szinte végtelen lehetőségét. Célja az emberfelmutatás, a karakter megörökítése. A portréhoz képest műfaji szempontból egészen mások a városról, épületekről készült képei, amelyeket – részint foglalkozásából is adódóan – derekas vállalásból, kiváló szinten végzett. A fotográfia titokzatos művészetében általában a fotók artiztikumának, esztétikumának nincsen közvetlen gyakorlati haszna, mégis sokan igénylik. Sokan szeretnek gyönyörködni, szépre, jóra, igazra fogékony szemmel és ésszel tanulni a gyakran élményfotókból emlékképekké váló fotókból. (A siker nem azonos az eredménnyel. A sikerhez elég lehet egy kis szerencse is, amely a fogadtatástól függ, főképpen a nagyhatalmú médiától, míg az eredményért mindig meg kell dolgozni, tudás, szorgalom, műgond szükséges az eredmény eléréséhez.)

Az *arc* valóban a lélek tükre, akkor is, ha fényírással örökíti meg a karaktert akkor is, ha csupán lélektörödékekről van szó. Az arculat nagyon összetett: egységes és tudatos megjelenés, összetéveszthetetlen és sajátos jegyeket hordoz. Az egyéni arc, arculat nem csak vizuális azonosító jegy, sokkal több, mint a pusztá vizualitás. Az arculat az ember teljes, külső és belső, fizikai és szellemi-lelki megjelenése. A képeken, az arcokon mindig más és más képek, emberek néznek ránk. Felszínre dobják múltunk emléket őrző élményeit, örömeit és fájdalmait. Újra bejárjuk a régi szent helyeket, és a lélekben felépítjük a hazát.

A fotósnak a portré műfaja az emberhez való hozzáférés, a megörökítés a tehetőség és egyediség szinte végtelen lehetőségét kínálja. A fényvel írt portré az emberarc legfényesebb absztrakciója. A jó fotós nem szenttelen, nemcsak objektív fényvel rögzít, örökít meg arcokat. Különös, egyéni karaktereket örökít meg művészi kiemeléssel, a lényeg hangsúlyozásával, a lényegtelen, elhagyásával. A portrék nem feltétlenül a külső, testi vonatkozásban, hanem esztétikai minőségükkel, egyedi kompozíciós technikájukkal tűnnek ki. Képesek egy jelenetet, jelenetsort egyetlen és jellemző képbe sűríteni. A képek iránt nemcsak a dokumentumérték váltja ki érdeklődésünket, hanem a kompozíció, a fotóművészi bravúr, a tónus, a karakter, a magas színvonalon tükröződő, rokonszenves világlátás.

Ilyen értelemben a *fotó* egyfajta pillanatkép, sajátos, egyéni fényírás eredménye. Minden portré bizonyos értelemben ikon-kép, amely a láthatón túl ablakot nyit a láthatatlanra. Megnyitja az idő kapuit, bepillantást enged a látvány mögötti valóságdimenziókba: örömbbe, fájdalomba, szenvedésbe, szépségbe, jóságba, a szak-

ralitás övezeteibe is. A népi bölcsesség szerint: A szem a lélek tükre. Nem csak a biológiai értelemben vett látószervünkre kell gondolnunk, hanem a tekintetre is. Mi a tekintet? Nehéz szavakkal körülírni. Talán a látószerv mögötti *lelki szem*nek lehetne nevezni, mert benső világunkból sugárzik, lelkünk mélységeiből kapja impulzusait, küld arcunkra üzeneteit.

Alföldy Jenő irodalomtörténész, kritikus írta Molnár István Géza jubileumra megjelent kis fotóalbumáról: „A sok nagyszerű portré és zsánerkép között hosszan bámultam az 'Égi bringások' fantasztikus tükröződés-játékát. De ezzel egy pillanatilag sem kisebbíteném a többit. Életműről van szó, és ez nagy szó a fotóművészetben. Egy-két jó felvételt sokan készíthetnek, de csak kevés fotósról mondható el, hogy stílusuk van. Ahhoz tényleg életmű kell.”

Molnár István Géza elérte saját fotós célját: a saját formát, saját hangot és nyelvet, mindegyik – külön-külön is – nagy érték, de itt a három együtt van jelen. Fotóművészetét az idő és a belső fejlődés tette éretté, hogy „a Világosságban lássuk a világosságot”. Szépre, jóra, igazra orientált fotós szemléletével csodálatos ajándékot tud adni a szemlélőnek. Gyönyörködtetve tanít önmagunkat, világunkat értőn nézni, látni, értelmezni. Rónay György igaza a fotósnak is tanulságos: „A világ nem közölhető. (...) Amit közölhetsz: az egésznek árva, kopott darabjai. / Csak töredék lehet és dadogás, amíg benned az Ég / El nem indítja bűvös mértanának csillagrendszerét!” Honnan jön ez a fény az űrben, az égen át? – „Az a csillag talán / Már nem is létezik, (...) Elmúlunk. De a fény / Partot ér valahol.”

A 80 esztendő Molnár István Géza fotóművész képei párbeszédbe elegyednek velünk, arról hoznak üzenetet, hogy a jubiléum fotóművész jó gazda módjára tud elszámolni a múltal, minden neki jutott időszakával, művészi értékével, emberséggel és méltósággal...

Fotói könyvekben, albumokban és folyóiratokban jelentek meg. 2006-ban látott napvilágot *Időszemek* című fotóalbuma. Fényképei 1970-től napjainkig, belföldön és külhonban, 52 önálló és 151 csoportos kiállításon voltak láthatók. Az 1968-ban alakult Heves Megyei Fotóklub alapító tagja. 1982-től a Horváth Zsigmond Lajos Fotószakkör vezetője volt. Tagja a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesülete Fotóművészeti Tagozatának (MAOE). 1999-ben Eger MJ. Város Fotóművészeti Nívódíját kapta. 2001-ben a MAFOSZ E-MAFOSZ/G Aranydiplomás Fotóművész elismeréssel jutalmazta. A HonES-MAFOSZ kitüntetését három évtizedes fotó-oktató munkájáért kapta. 2011-ben Eger Megyei Jogú Városa *Pro Cultura Agriae* kitüntetéssel ismerte el munkásságát. Több országos, regionális és helyi kitüntetés birtokosa.

(Az egri Bartakovics Művelődési Otthonban 2016. április 1-jén rendezett Molnár István Géza-fotókiállítás megnyitójának írásos változata)

Tóth Tamás

Egyfajta Kapcsolódás

„Segéd munkásnak álltam havi kilencszázért, és a Petőfi-híd újjáépítésénél dolgoztam. Némileg szomorúan és olajosan hordtam tovább a vasat, és tartókat hegesztettem az ég alatt, a föld felett.”

(Latinovits Zoltán: Önarckép = Emlékszem a röplés boldogságára – Összegyűjtött írások, Magvető Kiadó, 1985, 289. o. 2. bekezdés)

Valamikor 1994 táján a Petőfi-híd felújításán dolgoztam.

Az volt a feladatomban, hogy lángvágóval átvágjam azokat a betonvasakat, amik körül egy-egy kis helyen már légkalapáccsal kiverték a betont, és így a lángvágó-pisztoly feje már hozzáfért a betont merevítő gömbvashoz.

A vas pórusaiba betapadt betont azonban nem lehet kivenni és letakarítani.

Ezért a felizzott vasba került betonpor gáz-buborékokat képez a megolvadt fém ömledékében, szétpukkan és szétfröcsköli maga körül az olvadt fémet. Gyakran megégetett, és ilyenkor a kesztyűn és ruhán át is pillanat alatt átszalad az olvadt fém egy-egy cseppje.

A ruha ég és füstöl, mint a bőr egy-egy pontja a ruha alatt. Bármilyen vastagon öltözik fel a hegesztő, a megolvadt fémcsepp pillanat alatt átcsap a ruházaton.

Éjszaka dolgoztunk és körülöttem puffogtak a légkalapácsok, én pedig a híd egész hosszát bejárva a lángvágóval és az oxigén- és gáz-palackkal, hol itt, hol ott vágtam el az egy-egy helyen körbe-légkalapáccozott betonvasakat. Csak később tudtam meg, hogy azokat a vasakat 40 évvel azelőtt valószínűleg Latinovits Zoltán Magyar Színművész vágta méretre a

Petőfi-híd előző nagy felújításakor. Latinovits Zoltán Magyar Színművész önéletírásából megtudható, hogy ő 1950 körül ezt a munkát kissé szomorúan végezte; ahogy azokon az éjszakákon – 40 évvel később – én sem voltam valami vidám. Azonban mióta az önéletírásából ezt a részletet megismertem, valami erővel eltöltött magasztos derű önt el és hömpölyög át rajtam, amikor ezek az éjszakák: a fényesen ömlő Duna, a Petőfi-híd, vagy a betonbuborékoktól csillagszórószerűen szétfröccsenő fémcseppek az eszembe jutnak, mikor belevillannak a hömpölygő víz felett a budapesti éjszakába.

Devecseri Zoltán

Versek egy régi füzetből

1.

Faust perce

Tornai Józsefnek

Nem a legszebb:
a Margit-adta perc,
nem is a nép
tavaszi éneke
halálkérés előtt.
Az alku a legfontosabb:
kíváncsiságunk győzelme
fölöttünk
ez Faust szerelem-perce,
s míg ember-voltunk
zöld barlangjából
ki nem költözünk:
a miénk!!

2.

Harmat meg lányarc mosdatott
Csillagok siklottak a vízen,
talpukon értem partot:
itt istenekről beszéltek
az évszakok meg istenek
ellen suhancszelek...
Ágyat bontottak füvek,
szerelemmel tisztulhattam
még-szűz-lázadásba,
annakelőtte én rakhattam
a színeket az
anyám-rajzolta virágra...
És mikor egygyé először
-harmat, s leányarc mosdatott –
tüzesedett a világ velünk
a Kettő egy-igazában:
gyermekvadsággal ölelt
a rajzolhatatlan kísértő –
mindegy, melyik fontosabb:
arc, szem, harmat,
kulcsoló kezek-lábak

Csillag-talpakon
jártam vízen-szárazon
és ahol nem, ott is
akkor....

Vers-rejtegető**(Újházy Lászlóra emlékezve)*

Mi nehezebb: gyöngy-vajúdással
megteremni a verset vagy fölhozni
szerelemmel a férfikor
hegyoldalára?

Elvárni, adni – szót-kezet,
s mit módosít egy ékezet

Jó Újházy László,
fölötted is, fölöttem is
vad vád meg haló háló
leírtuk, mégis a lányok...
lányok ujjain zene hűsöl,
s mint gyerekkori titkot,
dugdosom a verset

könyvek alá,
remélve mégis:
valaki megtalálja,
valaki megtalálja egyszerűen
a földit s az égit,
hogy megidézzon
és idehívjon ---

(*Ú. L. 2006-ban költözött Odaátra)

A felejtés mestersége*Ifj. Csoóri Sándornak*

Kezemben napfényes papír,
asztalomon hóval borított
kíváncsiság –
zöld tollal írok karácsonyi dalt
meg tavasz-éneket
együtt kántálnak velem
cinkelábak –
Érteni vélem a dallamba
terelt csodát:
csordapásztorok jártak erre,
nem siratták még **Marosi Júliát**,
szemükben adventi csillogás
éledt...

Magam köré évgyűrűzve
gyermekkoromat, fákkal
növekszem, immár kérgesedve,
de az idő még számolatlan:
beszélő folyó szólít,
nem értem szavait már,
az artézikút is csak
épphogy, csordogál—
Ez a felejtés mestersége?!

Fölebredek, tisztán hallom,
papírjukból kilopott szaloncukrok
a szavak:
„Ha lakjátok a házat
-ép marad.”

Vései József

Szabadon

Mások határozta utamról
csendben lefordulok,
két lépés után
árok fekszik elém,
tövisek tépnek,
csupasz talpam vérzik,
szédít a tiszta levegő.
A lelkiismeret
vállon vereget.

Özönvíz 2015

(„hosszúprogram”)

Nagymosást tart
a Jóisten.
A földön elázott
szinte már minden:
rétek, boglyák,
tetők, falak.
Nem sokallják
csak a halak.

Apám

Erdők susogása volt
kenyérhez valód,
a hirtelen zápor
oltotta szomjad.
Míg a fák бүтүjére verted
jelzőkalapácsod,
az idő évgyűrűi
sokasodtak homlokodon.

Sertés-sors

Tegnap még
masírozott,
ma már fasírozott.

Abba amibe...

Lehet, hogy azon
ruhában vagyok,
amiben meghalok.

Sej a szanyi...

Égbe kapaszkodik
három tornya.
Zengő harangja
imára szólít,
emlékeztet az elmúlásra.
Százados platánőrség
az utcán.
Mindenki érjen ide,
s oda ...
a maga útján.

Sz. Tóth Gyula

A nyelv romantikája

Stratégiába ágyazva. Lehet ez? Akkor ez maga a jó illatú realizmus. Jó lenne. De nem így van. A „Közép-európai nyelvstratégiai fórum” című anyanyelvi konferencián, a szép észt és lengyel példa mellett, a magyar nyelv művelés helyzetéről szóló beszámolók már komorabb képet vázoltak fel. Ezt vetítette előre Pomozi Péter aznap megjelent beharangozó cikkében: Mérgezett szavak (Magyar Idők, 2016. május 14.) Az indítás: „Tudatos fejlesztés nélkül a magyar nyelv a következő pár évtizedben drasztikusan visszaszorul a Kárpát-medencében, a határon túli magyar közösségek jó része eltűnik. A vesztes helyzetből azonban lenne kiút. Hatékony nyelvstratégiával a magyar nyelv régiós helyzete erősödhet, és ennek nemzetépítő hozadékán túl gazdasági és nemzetközi előnyei is lennének”. Történeti-elemző, argumentált írásában bejelenti a tényt, ő Balázs Gézával és Pusztay Jánossal együtt, „pontosan ebben a szellemben, az európai nyelvstratégiai kontextusból is merítve már letett egy komoly programot, amelyet a két évvel ezelőtti (55/2014.) kormányrendelet fő céljai elég jól, olykor betűhíven tükröztek. A rendelet nyomán létrejött Magyar Nyelvstratégiai Intézet azonban menten Csipkerózsika-álomba süllyedt, és a kormányrendeletben megfogalmazott nemzetstratégiai célokból vajmi keveset valósított meg. Néha úgy tűnik, mintha a hatalmat önmagától kellene megvédenie a nemzeti érzelmű értelmiségnek”.

Így ültem be a Petőfi Irodalmi Múzeum Vörös Szalonjába. Elkötelezett tudós magatartások és munkák, élvezet volt hallgatni, és egyúttal szomorú előérzettel anyanyelvünk és általában a „kis nyelvek” sorsa iránti aggódással a globalizációs felolvasásban (tudatos felolvasztásban). Nagyjából ez került elő az előadásokból, Székelyföldről Észtországon át Lengyelorszáig. A nyelv romantikája stratégiába ágyazva, csak így maradhatunk fenn. Adatok sorjázta a 2050 utáni jövőt illetően. Balázs Géza több évtizedes kutatói-gyakorlati tevékenység nyomán egyenesen így summázta: „Élet vagy halál!” A pátozós kiáltás következett a mondandóból, illetve a hadvezéri retorikához. Pomozi Péter a tudomány nyelvén pedig így összegzett: „disszimiláció vagy asszimiláció?” De munkás bizakodással. Nem hagyható említés nélkül Pomozi Péter nyelvezete: több diszciplínát ötvöző (és nem integráló!), azok paradigmáit pontosan, a tudományágnak megfelelően kezelve, s mégis finom, „adekvát” fogalomra váltva, irodalmi hangütéssel közvetítve. A tudósi líra hiteles, meggyőző, inspiráló. És megjelent a *Jelentés-kötet* (benne írással, megfigyelő leírás, konklúziókkal: *A média nyelvi-kommunikációja és a társadalmi viselkedéskultúra összefüggései néhány példán keresztül* = Jelentés a magyar nyelvről, 2010–2015. szerk. Balázs Géza. Bp., IKU – Inter Nonprofit Kft., 2016,

88–94. És bekerült „az iskolai idegen nyelv tanítására vonatkozó ajánlásom” is, nem titkolt, szerény büszkeséggel nyugtázom.) A Jelentést Balázs Géza a kormány asztalára szánja. Csodát ne várjunk. A nyelvész társaság is erősen megosztott. Mert például, szemlélve a hallgatóságot, feltehetjük az ismert retorikai kérdést: „Hol vannak a magyartanárok?”

Ám ha már „nemzeti érzelmű értelmiségről szó esett”. Tudok kapcsolódásokat. Kapásból kettőt említek, az anyagi támogatásokat kereső és (még) mindig élő *Partiumból*. A tavaszi számban Bertha Zoltán írása: *A föld lírai metaforája és metafizikája – kortárs költők verseiben*. Gyönyörű példatár, az anyanyelven keresztül a ragaszkodás kifejezését és erejét sorjázza: „De még az agyonpusztított szülőföld is mint őselv vagy őstörvény – Tamás Menyhért szavával – »gyökér-bilincsbe zárva« tart (»elmennem sej-haj / nem lehet / gyökerek fogják / szívemet« – vallotta az Illyés nyomán is piramisainknak tekintett, »földkatedrálisoknak« nevezett kunhalmok közül Körmendi Lajos” (51.). A másik Pomogáts Béla írásából való: „Aki a közelmúlt magyar történelmét vizsgálja, annak fel kell mérnie azt is, hogy a nemzet kollektív lelki egészségét milyen mértékben veszélyeztették a politika mulasztásai” (61.)

A fölvetített lírai metaforára és metafizikára jöhet, jön (át)ölelőn az anyanyelv, művelése stratégiába ágyazva, amiről a konferencia szólt. Megírtam ezt Bertha Zolinak, aki képes beszámolót küldött: *Heti Hang Szóró, Makfalva, Székely Majális, szerkeszti: Szíki Károly 2015. május 9-én. Jelszó: „Egységes, Oszthatatlan, Autonóm Székelyföld” Nagy, színes és gazdag műsor volt, zenével, verssel, tánccal, bátor, jó szóval, énekléssel, koccintással, 150 tagú magyar küldöttség részvételével. A tudósítás szerint: „Éjfél előtt valaki félhangosan megszólalt: A székely is magyar, csak egy kicsivel több! Így van. Vagy legyen így! És legyen úgy, mint régen volt!”* A képeken felfedezem Izsák Balázst, a Székely Nemzeti Tanács elnökét. Vele a budapesti konferencián személyesen volt alkalmam megismerkedni. Nagyon elgondolkodtató előadást hallhattam tőle: „Autonómia és identitás”. Tanulságos ránk, nemcsak az Európai Unióra, de anyaországiakra nézve is. Már megértem a tavalyi majálison elhangzott kijelentést. Hirtelen tört föl, de nem volt elhamarkodott. Megalapozott volt.

Nem érdektelen hozzátevés a folytatásról. Az idejű szín pompás csíksomlyói zárandoklatról készült videofelvételt, a kultúráközvetítés jegyében, tájékoztató ismeretekkel elküldtem francia barátainknak. („Pèlerinage massif des Hongrois et des Sicules à Csíksomlyó” = <http://visegradpost.com/fr/2016/05/13/pelerinage-hongrois-sicules-csiksomlyo/>) Kettő a reflexiókból: „Köszönöm e csodás hitbéli üzenetet. Nem tudtam, hogy Mária ennyire szeretett és csodált a magyarok körében, ő minden nép anyja, szerte a világban. Az ilyen üzenetek, bármi is történjen, erősítik a baráti köteléket közöttünk.” „Köszönet ezekért a képekért. Annál

is inkább, mivel ekkora tömeg láttán nem kevés félelem fog el! Ám az olyan események, amelyek felrázzák a világot, nem a bizonytalanság, hanem a biztonság érzetét táplálják.” Sikerült hát egy francia jogos félelmét, kis időre legalábbis, eloszlatni. Ismerve a franciaországi helyzetet, ez nem kevés. (Egyébként mindkét reflektáló édesanya, több unokával.)

Az esztétikus, gondolatvilágos beszéd rendet vághat a káoszban, ha nem ez tölti ki a közlésteret, hát rendetlenség lesz a káoszban. Nyelvelést hát, s nem nyelvölést! Hasonlókat fogalmaztam meg H. Tóth Tibor könyvét bemutatandó: *Emberök a szódarálóban* (Agria, 2016. tavasz, 259-264.) Hangsúlyoztam: „vannak tartalékok, vannak értékeink. Segítségünkre szolgál a gazdag magyar és a világirodalom, a sok kiváló irodalmi folyóirat (a tanárok terelhetnék feléjük az ifjúságot), a szépen beszélő és író irodalomtörténészek (számos ’megbízható’ nevet tudnánk említeni). Az eszme- és filozófiatörténészek, a filozófusok élvezetes nyelven szólnak „nehéz” (elvont?) témákról. (Mint Csejtei Dezső, Egedy Gergely, Fehér M. István, Nyíri Kristóf és még néhányan.) A politikai nyelvezet is jóval színesebb, mint aminőt a politikusok használnak a napi gyakorlatban, a fentebb említett exkülgügyminiszter (Martonyi János: *Mi és a világ* című könyve – a szerk.) mellett nem hagyható ki Schöpflin György árnyalt, összetett beszédmódja (lásd legutóbbi könyve: *Politika, illúziók, téveszmék*). Ó, és ha szépet akarunk olvasni szépről, forgassuk a művészettörténészek munkáit, ugyanarról – életről, munkáról – másként, elég Szakolczay Lajosra, Banner Zoltánra gondolni. Van tehát fogódzó, van eszköz és mód a „mentésre másként”, ahogy Fűzfa Balázs irodalomtörténész, tanár varázsolja élénk. Szóval, „beszélhető nyelvet” minékünk! Ilyet mutat be Szentmártoni János az *Agria*, 2015 őszi számában. A lap főszerkesztőjének, Ködöböcz Gábornak is van »szóhitele«, amit rendre bizonyít követve egyik alaptételét: »Szépen magyarul, szépen emberül«. És hát a szép, őszinte líra – a szép és őszinte beszéd kiapadhatatlan, éltető forrása”. A mérgezett szavaktól ments meg, Uram, minket!

Ó, ha nemes ügyben törekvések találkoznak! Jó lenne, ha stratégiák is találkoznának, mondjuk: a Balázs-csapat és a Ködöböcz-csapat egy mezben: magyar–magyar válogatott. Miért is? „Minden létező módon erősíteniünk kell egymást, hogy eséllyel vehessük fel a harcot a létrontás és létabszurditás erőivel” – nyomatékosítja bölcsen Ködöböcz Gábor üzenetében. Ezen törekvésemet veszi észre, amikor a széles dimenziójú és színes geokulturális tevékenységét tisztelve, annak szárnyvonalához kapcsolódva, az akciókat a Kárpát–medencétől az Atlanti-óceánig viszem el nagy boldogan. Ezt igyekszem hangsúlyozni most is: a nyelv nem élénkül és nem szépül irodalom nélkül. Ott a kötelező segítség, csak le kellene nyúlni érte a nyelvészeknek, az irodalmi kifejezőeszközök gazdagsága erősítheti stratégiájukat. Amit Gábor is művel, csak nem nevezi annak.

A nyelvnek van romantikája, s ha lesz hathatósan, összefogva támogatott stra-

tégiája, lesz anyanyelv, s ékesen szól majd boldogító fennmaradásunkat hirdelve. Ez a gondolat összegződött bennem a konferencia után, kapcsolódó átgondolások nyomán. A szomorú tények mellett vannak vigasztaló adatok, érzések. Ilyen a Pomozi Péter és Karácsony Fanni kreációjának megejtő hangulatában a „magyar nyelvstratégia posztereken”, szebben: „nyelvarcukat” fölrajzoló kiállítás. Még szebben a címével: *Magyar nyelvű otthon*. Képes szociográfia. Mindez a folyosón, kint a kép, bent a szó, de a művészet összehozható. Pomozi Péter mestere a szónak, és – ezek szerint – a képzőművészet alapvető szerepet tölt be világképében. A kompozíciók mély átélést sugároznak, jelképrendszerük egyedülálló drámai víziót eredményez. A kép szerepe a nyelvésztudós életművében nem illusztráció, hanem „filozófiai, művelődéstörténeti összefüggések kimondására alkalmas közeg”. (Baán Tibor szavai, lásd *Búvópatak*, 2016. május, 2. o. A somogyi folyóirat, nevéhez méltóan, szelíden hív, hogy csillogó tükrébe belenézz.) Szó/képző/művészet – a szépségben kibontakozó szó, nyelv, irodalom, közelebb visz az igazság eszméjéhez. Ezek a mélységben összefonódnak, s adják a jót. Hasonló „összehozó” tendenciákat találhatunk a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport (Manyszi) tagjainak munkáiban. Ezt a vonalat képviseli, mások mellett: Magyarai Sára „Takázás”, Pusztay János „Levelek a Borostyánkőútról” színes és gazdag sorozata, az írások az interneten megjelenő *E-Nyelv Magazin*ban olvashatók.

Hosszú a jó példák sora, eggyel még megtoldom. Deme Tamás szolgáltat újat: a halál okán friss hír, az életmű a jövőnek fennmaradó mai. (Magyar Idők, 2016. május 19.) Meghalt Jadranka Damjanov zágrábi művészettörténész. A közös munkák során mélyült szakmai nagybecsülés keltette tisztelgő sorokból „többéletű alkotó” alakja rajzolódik ki. Olyané, akinek nemzetisége horvát, nyelve magyar. „Ami az anyanyelvünk, az a gondolkodásunk alapja” – szögezi le az emlékező tudós kolléga. A magyar nyelvű Kárpát-medencei „a magyar kultúrában lélegzett, az európai és a magyar kultúra szintézisét” teremtette meg. Nemcsak leírt, viszonyított, és ez az identitásépítés alapja. (Az egészséges szintézishez szükséges bátor konfrontáció mellett, teszem én hozzá.)

Van hát mit tenni, van hova fejlődni. Nem könnyű a harc, lásd Ady, Kosztolányi, Illyés és a többi jeles magyar küzdelmeit. Vigasztaljon és adjon erőt nekünk ez, és az: van muníciónk. „Hát akkor, rajtunk a sor... À nous deux maintenant”. Mondta Balzac hőse nehéz helyzetben. Kép és szó együtt (Nyíri Kristóf is örülne ennek), ritka. Mire várunk? Tetteinket sorjázva képesek vagyunk értékeinket felvonultatni, s hitünket valóra váltani. „Hát jó, folytassuk! – Eh bien, continuons”, nyitott újabb dráma felé Sartre a *Zárt tárgyalás* utolsó mondatával, nagyon sötét helyzetben. Folytassuk. Tehetjük, ahogy Ködöböcz Gábor sugallja barátilag: „A Szentlélek erejéből táplálkozó megújult hittel, reménnyel és szeretettel...”

Lengyel János

kegyetlenül

kegyetlen anyákból
kegyetlen gyermekek
kegyetlen apáktól
kegyetlen szeretet

kegyetlen szívekben
kegyetlen becsület
kegyetlen hívektől
kegyetlen feszület

kegyetlen választás
kegyetlen hatalom
kegyetlen látomás
kegyetlen szavakon

kegyetlen vágyom-lét
kegyetlen siralom
kegyetlen istenség
kegyetlen magamon

Változások

örökös körökön
körözök sehova
magam vagyok
ördög és jehova
emberek szava
elítél s felemel
teremtőm óhaja
besoroz s leszerel

Hon-vágy

Dittának

Ha végre én leszek – Én,
és te leszel – Te,
s nem könnyektől
lesz sós a boldogság
végtelen tengere.
Ha végre az igazság
nem tagad,
a hazugság forrása
örökre elapad.
A most-van
már nem bizonytalan,
s magyarként ember
többé nem lesz
hontalan.

Valamiről valami

valami szép volt
valami nem
valami mindig
valamilyen
valaha szép volt
mégis milyen
valaha úgy volt
ma meg ilyen
valami elmúlt
valami van
valami régtől
bizonytalan
valami szép volt
valami nem
valami mindig
valamilyen

Elkallódva

Ma valahogy kikészültem,
Magányosan szétszórt vagyok.
Szemem tükre nem hazudik,
És már én sem hazudhatok.
Valami újra elveszett,
Talán nem lesz meg soha már,
Elvesztem valahol én is,
De ki lesz, aki megtalál?!

Ondrejcsák Eszter

Az Új magyar lírai antológia

Bevezetés

Anton Straka csehszlovák kulturális attasé 1893-ban született Kassán, szlovák munkáscsaládban. Az Osztrák–Magyar Monarchia idején itt végezte tanulmányait magyar iskolában, majd papi pályára lépett. 1915-ben fejezte be a katolikus szemináriumot, s hitoktatóként kezdett működni. Csehszlovákia megalakulásakor a *Slovenský Východ* szerkesztője lett, mellette pedig tábori papként szolgált a hadseregben. 1920-ban Prágába került, a Honvédelmi Minisztérium sajtóosztályára, ahol, mint a szlovák–magyar ügyek felelőse dolgozott. Eközben megalapította a Tatra Sport Klubot és a Csehszlovák Turisták Szövetségének elnökeként felfedezőutakat vezetett a Szlovák Paradicsom feltérképezésére. Munkájának elismeréséül, az 1921-es észak-szlovákiai turistakönyv elkészítéséért, nevét máig őrzi a Kolostor szakadéknál lévő Anton Straka-vízesés.

1921-ben kérvényezte a papi szolgálat alól való felmentését, majd feleségül vette Věra Langerovát, akitől három gyermeke született: Milán, Vladimír és Jan. Egy ideig a *Tribun* szerkesztője volt. Publicisztikát elsősorban a *Národní Politika*, *Národní Osvobození* lapokba írt. 1925. június 15-én a prágai Külügyminisztériumból kinevezték a budapesti Csehszlovák Nagykövetség időközben elhunyt sajtóattaséjának helyére. Itt 1936 áprilisáig dolgozott, ekkor visszahívták a minisztériumba.

Ez alatt a tíz év alatt ismerkedett meg Szabó Lőrincsel és József Attilával, akik legjobb magyar barátai lettek. Amerikai úti lakásán szervezte meg az ún. péntek estéket, ahol a magyar kultúra képviselőin kívül vendégül látta a szlovák és cseh irodalom, művészet jeles személyiségeit is. 1936-ban a közös munka eredményeként jelent meg szerkesztésében a *Cseh és szlovák költők antológiája*, az első magyar nyelvű modern cseh és szlovák lírai válogatás, benne Szabó Lőrinc és József Attila cseh nyelvű fordításaival.

Anton Straka prágai évei

Straka Budapestről való távozását követően 1941. március 21-ig, letartóztatásáig, Prágában működött. Tevékenysége a korábbi folytatása: irodalmi- és kultúresteket szervezett, előadásokat tartott, állandó összeköttetésben állt a pesti írókkal és a Prágában tanuló baloldali magyar diákok szervezeteivel, a Petőfi- és Táncsics-körrel, továbbá műfordítói munkát végzett, publicisztikai cikkeket írt, leginkább a *Brázdába*, és a D 40 elnevezésű, Emil F. Burián színháza körül alakult baráti egyesület titkára lett.

A Budapesten kiadott *Cseh és szlovák költők antológiája* megjelenése után a magyar irodalom népszerűsítéséhez fogott Csehországban. Ennek megnyilvánulása volt Móricz Zsigmond regényének, a *Légy jó mindhalálignak* 1936-os cseh nyelvű kiadása,

novellájának, a *Barbárok*nak a lefordítása és megjelenése 1937-ben, és mindenekelőtt az *Új magyar lírai antológia* összeállítása. Tervbe vette ezen kívül Móricz Hét *krajcár* című novellájának a lefordítását, illetve egy Márai-regényt, Babits Gólyakalifájának és Madách *Az ember tragédiájának* egy jobb minőségű fordítását is dr. Hartlal együtt.

Az Új magyar lírai antológia

A kiadatlanul maradt *Új magyar lírai antológia* jegyzetfüzetei és forrásai jelenleg szétszórva találhatóak a Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattárában, a Straka-hagyatékban, a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárában és a magánkézben levő Hartl-hagyatékban Csehországban.

A kötet terve már a péntek esti összejövetelek alatt megszületett. Ennek bizonyítékául szolgál Straka egyik levele Szabó Lőrinchez 1933. február 24-én, melyben megemlíti, hogy pozitív ígérete van arra, hogy miután Káldor Miksa a *Cseh és szlovák költők antológiáját* kiadja, megindulnak a tárgyalások egy cseh nyelvű lírai válogatásról. Az anyaggyűjtést „pénteki barátaival” már megkezdték.

Straka röviddel azt követően, hogy Prágába visszatért, Szabó Lőrinchez címzett május 16-i levelében számol be arról, hogy az itteni fiatal költők nagy lelkesedéssel fogadták a *Cseh és szlovák költők antológiájának* korrektúráját, és önként ajánlották fel szolgálataikat egy magyar lírai kötet lefordításához és kiadásához. Straka ekkoriban Nádass Józsefet bízta meg az anyag kiválogatásával, akitől 120-150 darab verset kért. Első ötlete az volt, hogy a kötetet Adyval és kortársaival kezdené, és folytatná egészen a legfiatalabb kortársakig. A kiválasztott verseket aztán a prágai költőkkel megnézetné, lefordítaná, ugyanúgy, ahogyan korábban a péntek estéken dolgozott a magyar költőkkel a cseh verseken. Másik közeli barátjának és munkatársának, Szalatnai Rezsőnek június 10-én árulta el, hogy cseh barátaival szerdánként kávéházakban találkozgatnak, s tervezik az első cseh nyelvű modern magyar antológiát.

Ez a terv az évek során a körülményekhez alkalmazkodva változott. Ténylegesen Straka, fordítótársával, dr. Antonín Hartlal együtt csak 1938 decemberében fogott hozzá a magyar versek fordításához, addig Földessy Gyula, Komlós Aladár, Győry Dezső és Balassa József volt elsősorban a segítségére az anyag kiválogatásában.

Kezdetben egy kötetben gondolkodtak, de ezt a szándékot módosítaniuk kellett az érdeklődés hiánya miatt, ugyanis nem kapták meg Pestről a szükséges könyveket és verseket, de a terjedelmi korlát és Ady nagysága is döntő tényező volt.

Földessy Gyula, hogy eloszlassa a felmerülő problémákat, azt ajánlotta Strakának, írjon levelet a *Nyugat*, a *Kelet Népe* és a *Szép Szó* folyóiratoknak, s majd a szerkesztők figyelmébe ajánlják az új költőknek a készülő antológiát, akik bizonyosan szívesen küldenek a köteteikből és verseikből. Féja Géza és Ortutay Gyula segítségét is kérheti, utóbbi népdalszövegeket tudna neki biztosítani.

Straka és Hartl bőséges, alapos és tájékoztató munkát szeretett volna az olvasók ke-

zébe adni. A népköltészetnek külön fejezetet szántak, azt szerették volna, ha jellegzetes népdalszövegek, népballadák és népköltők, ún. őstehetségek is helyet kapnak benne. Népballadából a *Kőműves Kelemen*, *Budai Ilona és Júlia szép leány* címűeket választották ki, népköltőkből pedig Sértő Kálmánt és Sinka Istvánt, mivel ezek eredetien, élesen világítják meg a magyar nép sajátos gondolkodásmódját és érzemvilágát.

A költemények válogatásánál fő szempont volt a versek magyarsága, a gondolkodásmód, a hivatástudat, mindaz, ami jellegzetesen magyar. Straka ugyanis a magyar jellemet, a magyar életet és a magyar lelket akarta tolmácsolni, híven és hiánytalanul. Figyelembe vette továbbá a prágai közönség igényeit is. A cseh és a szlovák költők azt nézték, mely versek időtállóak, elsőrangúak, informálók és érdekesek az idegenek szemével nézve is, mert nem akartak olyan verset felvenni az antológiába, amely a külföldi embert nem érdekelhetik.

Legközelebbi barátaihoz, Josef Horához, Jaroslav Seiferthez, Laco Novomeskýhez, Vozáry Dezsőhöz, Babits Mihályhoz, Szabó Lőrinchez, Palotai Borishoz, Sándor Lászlóhoz és másokhoz ezért azzal a kéréssel fordult Straka, hogy mondjanak hiteles véleményt a versekről és a nyersfordításokról, illetve, ha tudnak, küldjenek további műveket Pestről.

Ady valamelyik verscímét szerették volna a kötet címéül választani, és Emil Boleslav Lukáč szlovák költőt akarták felkérni az előszó megírására. A kötet végére kíséző és magyarázó részt terveztek, s egy bibliográfiát az addigi fordításokból.

Ám 1939 októberében Földessyhez írt levelében Straka már arról tudósít, hogy Hartl két részre osztják az antológiát: az első részt Ady műveinek szentelik, a másodikat pedig más kiemelkedő kortárs költőknek.

Földessy Gyula, aki az Ady-kötet verseinek válogatását irányította, alkalmasnak találta ezt az ötletet, mivel Adyt tartotta a legkiemelkedőbb költőnek a 20. századi magyar lírából, és szerinte mellette a többi költő nagysága nem tudott volna érvényesülni. Véleménye az volt, hogy Ady az egyedüli zseni a kortárs költők közül, akinek érzés-dinamikája, tökéletes kifejező képessége, eredetisége magasan fölötte áll minden más magyar lírikusnak, nem is szólva világnézetének emberi és faji teljességéről, aktuális hangjáról.

Eleinte 80-100 db versfordítást választottak ki Strakával Ady összes kötetéből, a korábbi 20 körüli helyett, de ezt a számot a teljesség igénye miatt felemelték később. Földessy ugyanis Straka összeállítását hiányosnak tartotta, ezért készített egy olyan listát, ami a legjelentősebb Ady-verseket tartalmazta, mintegy 173 verset kijelölve, aláhúzva mindazokat, amelyek kihagyhatatlanok. Végeredményben 40 elhagyható és 133 fontos verset nevezett meg, amely Straka 109 versével együtt összesen 242 darab lett. Az Ady-kötet elejére magyarázó, esztétikai és kritikai előszót is akart készíteni Földessy.

Dr. Hartl, Straka fordítótársa kiváló és elismert műfordító volt ekkoriban, Straka hivatali kollégája a belügyminisztérium sajtóosztályán főkönyvtáros, aki ugyan nem értett magyarul, de a szó szerinti nyersfordítás után kiváló stilisztikai feladatokat tudott végezni. Straka nyersfordításai otthon, vidéki kirándulóhelyeken és prágai kávéhá-

zakban, mégpedig a zsidóknak fenntartott termekben készültek, mivel azt elkerülték a németek. Hű fordítást akartak, az eredeti vers ritmusával, rímével, de egyben jó cseh verset is szerettek volna nyújtani, ami alkalmazkodik a cseh nyelvhez és verseléshez is. Leginkább Ady költeményei jelentettek nekik nehézséget, hiszen Adyt fordítani nehéz munka volt, aki rímeiben és versmértékeiben szertelen költő volt.

Figyelembe vették a korábban kötetekben megjelent Ady-fordításokat is, Mirek Elpl 1935-ös válogatását (19 db verset), Bohumil Müller 1932-es kötetét (14 verset), Emil B. Lukáč 1936-os antológiáját (amelyben szintén 14 db Ady-fordítás szerepel), Vojtech Marko 1934-es kötetét (100 db verssel), illetve később Dénes-Bednář 1938-as kiadását, tehát mintegy 153 db verset. Straka szerint az eddigi fordítók közül Elpl határozott átköltő volt, Marko gyenge költő és fordító, Lukáč elsőrangú fordító, bár vele se mindenben értett egyet. Hartl, ahogyan fokozatosan és részletesen megismerte Ady költészetét, nagyon megszerette a költőt. Földessy Gyulának írt levele arról számol be, hogy Ady igazi szerelmévé vált. Straka lefordította számára Földessy *Ady átértékelése* című tanulmányát Ady verseléséről, amely megkönnyítette neki a tolmácsolói munkát.

Mindketten nagyon sokat vártak a cseh Ady-kötettől, igyekeztek felkelteni a figyelmet iránta: felolvasóestekre, cikkekre, előadásokra gondoltak vele kapcsolatban. Az elkészült verseket az irodalomszerető közönségnek is felolvasták bíráló végett, vajon jó cseh vers-e az adott fordítás, vagy sem. Továbbá mutatványfordításokat közöltek le helyi lapokban.

1940. május 20-ra 240 darab Ady nyersfordítás készült el, ebből 78 volt teljesen készen. Sándor László a *Láthatár* 1940-es év 1. számában közölt cikket az antológiáról *Új magyar lírikusok csehül* címmel.

Meglepő dolog – írja –, hogy alig száradt meg a Belvedere okmányon a tinta, de Strakáék már jelét adják a magyar irodalom iránti szeretetüknek és megbecsülésüknek. Olyan időpontban jelentkeznek, amikor a közép-európai politikai változások inkább egymás ellen sorakoztatják fel a kis népeket, ahelyett, hogy a közös sors és az egymásrautaltság tudatát ébresztenék fel bennük. Ady mélységes közép-európai kultúrbánata jut önkéntelenül is kifejezésre, ha az antológiára gondolunk. Ady a *Magyar jakobinus dalában* fogalmazza meg a kor Duna-völgyi sorshelyzetét, mikor ezt írja:

Ezer zsibbadt vágyból mért nem lesz
Végül egy erős akarat?
Hiszen magyar, oláh, szláv bánat
Mindigre egy bánat marad.

Dunának, Oltnak egy a hangja,
Morajos, halk, halotti hang.
Árpád hazájában jaj annak,
Aki nem úr és nem bitang.

Hiszen gyalázatunk, keservünk
Már ezer év óta rokon.
Mért nem találkozunk süvöltve
Az eszme-barrikádokon?

Mikor fogunk már összefogni?
Mikor mondunk már egy nagyot,
Mi, elnyomottak, összetörtek,
Magyarok és nem-magyarok?

Sándor László szerint Ady sorai lebeghettek a két műfordító előtt, amikor elhatározták, hogy lefordítják és kiadják az antológiát. Céljuk az volt, hogy közel hozzák az új magyar költészet remekeit a cseh olvasóhoz, feltárják és bemutassák azt, ami rokon minden közép-európai kis néppel. Közös szálak fűznek össze ugyanis a Duna-tájon minden kis népet, akiket a nagyhatalmak eddig egymás ellen játszottak ki.

Sándor László szerint Straka reménye az volt, hogy a kötet hirdetni fogja az új magyar költészet európai rangját, és utalni fog az európai kis nemzetek közös sorskérdéseire. Adyn kívül a második kötetben Babits Mihály, Berda József, Erdélyi József, Győry Dezső, Horváth Béla, Illyés Gyula, József Attila, Juhász Gyula, Kassák Lajos, Kosztolányi Dezső, Mécs László, Szabó Lőrinc, Szép Ernő, Tóth Árpád, Várnai Zseni, Lesznai Anna, Kaffka Margit, Vozáry Dezső, Áprily Lajos, Emőd Tamás, Dutka Ákos, Weöres Sándor, Jankovics Ferenc, Zelk Zoltán versei és az említett népdalok szerepeltek volna. Szabó Lőrinctől 6, József Attilától 5 költemény volt beválogatva. Többek közt Szabó Lőrinctől az *Éjszaka* és a *Lóci óriás lesz*, József Attilától *A Dunánál* és a *Nagyon fáj* című versek.

A költemények egy része el is készült, de a második világháború előzményei: a fokozódó fasizálódás, majd a nyílt fasizmus beleszólt az antológia végleges kialakulásába. Hitler előrenyomulása hallgatásra kényszerítette a népek közötti együttműködés legtöbb hívét: Strakáék nem kapták meg a további szükséges köteteket, nem volt anyaguk a befejezéshez és a kiadást is akadályozták a körülmények.

Befejezés

Straka azonban Csehszlovákia megszállása ellenére sem adta fel kulturális ténykedését. Szabó Lőrincnek vallja meg 1939. április 25-én, hogy ebben a mai bolondos és hebehurgya áprilisi világban is szentül hisz a népek tavaszában, s bolondos eszelősként tovább rajzolgatja a maga cirkulusait. „S látom – írja – vagyunk itt jónéhányan, akik ugyanígy gondolkodnak, éreznek, dolgoznak állandóan. S addig nincs baj. Sohasem voltam olyan büszke rá, hogy ehhez a pompás nemzethez tartozom itten, mint éppen most! S hiszek a történelem fényes elégtételében!”

1940. február 8-án nagy Ady-estet rendezett a prágai Művész Klubban. Az irodalmi este célja az volt, hogy előkészítse a talajt a közönség körében az antológia felé. A műsort dr. Holzknecht zongoraművész nyitotta meg, aki Bartók Béla *Allegro barbaro* című zongoraművét játszotta el. Ezt követően Hartl cseh nyelvű előadást tartott Ady nyugati modern magyarságáról és a nyugati hatások helyes befogadásáról, majd Straka beszélt szlovák nyelven Ady életéről és műveiről, mégpedig Földessy tanulmányai, Szerb Antal irodalomtörténete, Lukács *Ady és a dekadencia*, illetve Révész Béla *Ady és Léda*, *S lehullunk az őszi avaron* című könyvei alapján. A Nemzeti Színház, a Vinohradské divadlo és a D 40 mű-

vészei szavaltak el 17 db Ady költeményt cseh fordításban. A *Magyar jakobinus dalát* Straka olvasta fel. Reinitz megzenésítésében ezen kívül 2 dalt mutattak be dr. Urban előadásában, az est végén pedig szintén Holzkmnecht játszotta el Bartók *Három magyar dalát* zongorán. A hangsúly az estén a szavalatokon volt. A kottaanyagot Földessy szerezte be Strakának, aki javaslataival segítette a rendezvény megvalósítását, majd *Ady Prágában* címmel tudósítást közölt le az estet követően a *Kelet Népe* 6. számában.

Hogy hogyan fogadta valójában Straka Csehszlovákia megszállását, és milyen hangulat uralkodott a fővárosban, az leginkább Nádass József önéletrajzi regényéből derül ki. A *Nehéz leltárban* írja, hogy „Itt Prágában mintha csupa gyászruhát látnék, fekete lobogók lengenek, mindenki suttogva beszél, nevetést nem hallani, mindenki megöregedett. Sztraka Tóni talán még inkább, mint bárki más. Álmat temeti: Csehszlovákia és Magyarország fasisztaellenes összefogásának az álmát, naiv ábrándját. Hány évig festegettünk, rajzolgattunk együtt: a szabad szellem embereinek barátkozása baráttá avatja a két népet, az értelmes, a szép szó, a művészet eltakarja és elhallgatja a mesterségesen szított sovíniszta gyűlölet rikácsolását. Lesújtva, összetörten ült velem szemben, már bizony nem tudom hol, melyik kávéházban, a Zlata Husában vagy a Julišban. Kora délutántól késő éjjelig beszélgettünk, keseregünk, de vallottunk is egymásnak. Sztraka akkor még a prágai Külügyminisztérium hivatalnoka volt, de biztosra vette, hogy napjai megvannak számlálva, tudták róla, hogy baloldali, fasisztaellenes, nem volt kétséges: hamarosan kiteszik a szűrét. Hogy miből él majd azután nagy családjával, ezen nem törte a fejét, egyszer sem említette ezt a gondot. Mert a másik, a nagy gond nyomta, szűkebb hazájának, Csehszlovákiának és tágabb hazájának, Európának sorsáért aggódott, a szabadság ügyéért. Mint annyi sokunkban, benne is háttérbe szorult, eltörpült minden egyéni gond.”

Anton Straka 1941. március 21-ig folytathatta az egyre veszélyesebbé váló munkát, ezen a napon a Gestapo letartóztatta. Tevékenysége miatt három év börtönre ítélték, de ezt követően sem engedték szabadon, hanem mint politikailag gyanús személyt, Bautzenbe, Gross-Rosenbe, majd Mittelbachba hurcolták, és végül 1945. március 6-án Bergen Belsenbe, de ide már nem érkezett meg. Utolsó éveiről, a haláltábor mindennapjairól, a Straka-hagyatékban fennmaradt feleségéhez írott levelezésgyűjteménye számol be.

(Elhangzott a Cseh Centrumban 2015. november 13-án az Anton Straka – Szabó Lőrinc konferencián.)

Marković Radmila

Kék kabát a betonon

Egy sikoly: mamám,
és nincs tovább.
Valaki ott fekszik az
eső áztatta betonon,
széttárva keze, lába,
csak a kabátja, az kék,
épp olyan, mint az enyém.
Körülötte, onnan fentről
lebegve nem látszik semmi,
üresen tátog a szürkeség,
fönről, a magasból
egykedvűség néz,
nincs érzelem, nincs félelem,
lejjebb ereszkedve még mindég
nem változik semmi, épp semmi,
csak annak ott a betonon
a kabátja kék, épp olyan,
mint az enyém.
Lassan, mint ahogyan a
csiga sétál eső után,
egészen leereszkedve
ismeretlen hölgy arca rajzolódik ki,
félre fordított fejjel, csukott szemmel
ott fekszik, ott fekszik
az eső áztatta betonon.
Ismeretlen. Mit akar itt,
mert, a betonon én vagyok,
itt az idő, a kabátom nem adom.
Az én szempillám emelkedik.
Egy kétségbe esett arc kiáltozik:
„Lát engem? Hall engem?”
– Igen – feleltem én.
Tovább ment minden a maga útján,
van reggel, délben tizenkettőt üt az óra,
estefelé sötétedik, éjszakát csillagok
fényesítik, fehér köpenyek sürgölődnek,
én a kék kabátom szorongatom, és
nem adom senkinek, nem adom senkinek.

Aknay Tibor

Hazatérés

Az ember egy lámpa alatti pad árnyékosabb végében ült anélkül, hogy egyetlen pillantást vetett volna az előtte elhaladókra, akik hol jöttek, hol mentek, a dolgok természetes rendje szerint. Az út átellenes oldalán álló szobor talapzatát figyelte attól a perctől fogva, hogy órákkal előbb, pontban nyitáskor bejött a parkba. Akkor elfoglalta a helyet, amelyről csak az esti záráskor állt fel. Mozdulatlanságát rövid időre félbeszakította, amikor is a magával hozott aktatáskából ennivalót és egy teához hasonló színű folyadékkal teli kis üveget vett elő. Az egész tevékenység előre megtervezettnek, már-már koreografáltak tetszett. Láthatóan a bal kezét használta elsődlegesen a cselekedet végrehajtásában. Azzal nyitotta ki a táskát, csavarta le az üvegről a kupakot, és hajtott végre más, finomabb koordinációt igénylő mozdulatokat. Ugyanakkor nem látszott igazi balkezesnek. Miután végzett, a palackot visszatette a táskába, majd újra mozdulatlan megfigyelőpózba merevedett. Volt benne valami megmagyarázhatatlan, mintha egy kérdőjeletről feltételeznénk, hogy egyszer majd végre kiegyenesedik. Ha valaki a háta mögül próbálta volna kipuhatolni, vajon mi lehet az – tárgy, jelenség, bármi – ami a férfi figyelmét annyira vonzza, előbb-utóbb rá kellett jönnie, hogy hiába próbálkozik, úgysem jut előbbre. Igaz, akkor még nem esett szó az előbbivel ellentétes, pontosabban szemben álló nézőpontról, hogy nem máshonnan, hanem a szobor felől közelíteni a kérdés megoldásának irányába.

Egy tavaszi napon – történetesen április 8-án – egy fiatalember lépett be a park vasrácsos kapuján. Elhaladt a férfi előtt, majd enyhén bekanyarodott a szobrot körbevevő pázsitra, és leült a talapzatra. Ha volt is valami a szobornak ezen a részén, ami a svájcisapkás figyelmét megragadhatta volna, azzal, hogy a fiatalember megjelent a színen, kettéosztva a látómezőt, bizonyosan eltűnt. A padon ülő – mintha mi sem történt volna, sőt, mintha az a másik nem is létezett volna – ugyanabban a merev megfigyelő testhelyzetben maradt, ahogyan addig. Ültek egymással szemben. A fiatalember a nála levő mappából elővett egy rajzlapot, s egy darabka szénnel elkezdte felvázolni a férfi alakját, némileg alulnézetből. Viszonylag gyorsan dolgozott, talán attól félt, hogy a svájcisapkás rászól, hogy zavarja, de nem. Csak ült a padon, mozdulatlanul.

A rajz elkészült. Az alkalmi művész odalépett a padhoz, megállt közvetlenül a férfi előtt. Amaz semmi jelét nem mutatta annak, hogy észrevenné... azaz, egyszer csak merevebb lett a tartása, és ujjával, mintha egy dallam jutott volna eszébe, hol lassúbb, hol sebesebb ritmusban játszani kezdett a pad támlájának keskeny, felső részén. Hosszú, csontos keze volt, az ujjak vége bőrkeményedéses.

Valamiféle szomorkás ritmust dobolt a tornác szüette oszlopán. Távolodó kocsik nyikorogtak az úton terhük alatt. Nyomukban porfelhő gomolygott. A szőlősorok mentén, a dombról egy kislány rohant lefelé. Rövid nadrágos, mezítlábas alakja mintha az ösvény kanyarulatait követve egy soha véget nem érő végtelen mondat szavait fűzte volna egymásba. Néhány kiterjesztett szárnyú ragadozó madár az ég magasából figyelte a mezőt. Szeptember végét mutatta a vidék. A kislány már a kerítésen belül és csak szaladt, egész a tornácig. Ott megállt, nézte a csontos kezű öregembert, aki egyre dobolt a szüette fán, ő pedig csak várt, kezében egy darabka papírral, amely valamikor csomagoló anyagként szolgálhatott. A gyerek egy idő után elunta az állást, leült a tornác küszöbére. Az öreg észrevette az előtte kuporgó kislányt.

– Mutasd!

A gyerek átnyújtotta a lapot, hátrább lépett, és várt. Az idős férfi eltartotta magától a papírt, mialatt kissé hunyorítva nézte az unokája rajzát. A barnás színezetű lapra két lovat rajzolt a fiú, egymással ellentétes irányban állókat, s ettől különleges ritmusa lett a műnek. Az egyik állatot robosztusabb, erősebb vonalakkal, a másikat szinte csak vázlatosan, szinte leheletfinoman, mintha csak magától került volna a papírra.

– Mikor csináltad?

– Az előbb. Emlékezetből. Tegnap segitettem az itatásnál. Ott figyeltem a járásukat, de inkább a szemüket.

– Nem rossz, bizony, hogy nem rossz! Mondd, te gyerek, mi jó van abban, hogy rajzolsz, hogy most éppen lovakat?

– Nem tudom, nagypapa. Azt hiszem, mindig is rajzolni fogok. Vagy festeni, vagy nem tudom, valamit biztosan. Úgy érzem, ha lerajzolok valamit, és sikerült, akkor már az enyém.

Az öregember magához vonta a fiút.

– Beszélek apáddal, adjon olyan iskolába, ahol ezt rendesen megtanulhatod. Ha szerencsés vagy, olyan híres leszel, mint a nagyok. De ahhoz még sok lovat kell rajzolnod, meg mindenféle mást is.

– Embert is?

– Például.

– Öregapámat is?

– Ha olyan kedvem van... de nem most. Most tünődős kedvemben vagyok.

– Min tünődik öregapám?

Az öreg nem válaszolt. Elfordult az unokájától, és ujjaival újra dobolni kezdett a tornácoszlopon. Csak most feszesebb, vidámabb ütemű dallamot dúdolt a ritmus alá. Még mosolygott is hozzá.

A svájcisapkás férfi abbahagyta a dobolást, felemelte fejét, és a fiatalember felé nézett.

- Ki maga?
- Veress Kristóf. A gimnáziumban tanulok.
- Akkor miért nincs ott? Na?!

Ez a *na?! -* a végén a kettős írásjel által hangsúlyozottan, végigsuhintott a fiatalemberrel, aki arra a másodperctöröredékre, amíg ennek a *na?!-nak* az utolsó hangmolekulája is rezgett még a park levegőjében, szeretett volna megsemmisülni. Pedig olyan szépen kigondolta, sőt be is gyakorolta a választ arra az esetre, ha egy esetleges modellt, feltéve, hogy egyáltalán akad valaki, szóval, mit mondjon, akkor, miért rajzolja éppen őt, és nem a körülöttük nyüzsgő tömeg bármely más egyedét. A kérdés elenyészett a levegőben, s a rajzoló válaszolt a svájcisapkásnak.

– Már egy ideje figyelem Önt, ahogy itt ül ezen a padon. Akármikor jövök, mindig ugyanúgy, ugyanabban a helyzetben. Volt időm bőven. A parkon át járok haza a gimnáziumból. Mehetnék rövidebb úton is, de akkor nem tanulmányozhattam volna Önt. A gimnáziumban pedig bizonyosan nem tehetnék szert olyan tapasztalatokra, amilyeneket itt megszerezhetek.

Fiatalember, hiába igyekszik. Nem tud és nem is fog tud tudni rólam semmit. És most menjen, ne is lássam többé.

A rajzoló elindult A svájcisapkás ekkor vette észre a kezében tartott rajzlapot.

– Jöjjön csak vissza! Maga ott, a szobornál, *az én szobromnál* ülve engem rajzolt le, ha nem tévedek. Mutassa!

A fiatalember a férfi felé nyújtotta a rajzot, aki hirtelen csapott le rá, mint ragadozó a zsákmányára. A svájcisapkás nézte a papíron a figurát, majd a fiút. Akaratlanul nyíltak emlékezetének zárt kapui, és sorjáztak ki életének emlékezetes vagy éppen régen feledésbe merült állomásai. Volt köztük egy vissza-visszatérő. Látta magát a régi ház tornácán, amint nagyapjának a rajzát mutatja, amelyet egyszer még apja kereteztetett be.

– Nézze, én nem tudom, magából milyen művész lesz. Tehetsége, ebből a rajzból ítélve, valamennyi van, hogy mennyi, ahhoz több munkáját kellene látnom. Mi fogta meg belőlem, persze az úgynevezett állandóságomat leszámítva?

– Nem tudom. Itt ült, heteken, hónapokon át, szemben ezzel a szoborral. Arra kellett gondolnom, hogy lehetetlen, hogy ne lenne közük egymáshoz. Miért mondta, hogy az Ön szobra? Kicsoda Ön?

A svájcisapkás közelebb intette a fiút, mintha különleges, féltve őrzött titkot osztana meg vele. Ránézett. Látni lehetett arcán, hogy minden idegszálát megfeszíti, hogy olyasmire készül, amit már nagyon régóta nem tett meg: a valódi kilétét, igaz mivoltát tárja fel valakinek.

– Kőrösi Z. Szaniszló vagyok, de ez magának semmit sem mondhat. A környéken csak Hárshegyí úrnak ismernek, mert *azok után* felvettem az anyám nevét.

A férfi itt elhallgatott. Visszazárkózott csigaházába. A fiatalember kis ideig még áll-

dogált a pad egyik végénél, majd leszegett fejjel elindult hazafelé. Útközben egyre arra gondolt, vajon miért mondta a svájcisapkás, hogy *azok után?* Miféle azok, mi történhetett, milyen katasztrófa vagy bármi, hogy a férfinak gyökeresen szakítania kellett addigi életével? Minden esetre megfogadta, hogy bármennyi idejébe telik is, de mindent tudni fog erről az emberről.

A könyvtárosnő készséges volt, telve jóindulattal. Annyi könyvet halmozott fel a fiú asztalán, hogy az egy kisebbfajta barikádhoz is elegendő lett volna, ha úgy hozza a helyzet. Kristóf ezen el is mosolyodott, mert csak igen fantáziagazdag pillanataiban volt képes magát barikádharcosnak elképzelni. De akár így, akár úgy viszonyult a kérdéshez, egyelőre nem talált semmit. Összecsukta a magával hozott nagy spirálfüzetet, és reményvesztetten ült a kerek olvasólámpa fényétől megvilágítva. A könyvtárosnő – látva a nyilvánvalóan kudarcos állapotot – egy utolsó kísérletet tett a helyzet megmentésére. Nagy barna kartondobozt hozott az asztalhoz, amelyben mindenféle színű és méretű borítékok voltak.

– Még ezt találtam, de nincs tovább. Régi újságkivágások, sohasem tudni, hátha... Próbálja meg, és reménykedjen!

Kristóf aznap zárásig maradt, ám egyelőre dolga végezetlenül búcsúzott a könyvtárosnőtől. Hazafelé különféle mondatokat fogalmazott, melyekben központi helyet kapott Körösi Z. Szaniszló újra felfedezésének és a század művészetében elfoglalt helye tisztázásának kérdése. Magától értetődően mindebben kiemelkedő szerep jutott neki, mármint Veress Kristófnak, aki az említett tényen túl még abban a szerencsében is részesült, hogy mesterének vallhatja a feledés sírgödréből kimentett jeles művészt.

Másnap iskola után már haza sem ment. Gondolataiban az *ügy* feltétlen elsőbbséget élvezett. A könyvtár bejáratánál a historizáló stílusjegyeket felmutató kovácsoltvas kapu tövében még megkötötte kibomlott cipőfűzőjét, majd igazi kutatóhoz méltó komolysággal elindult az emeletre vezető márványlépcsőn.

– Kezicsókolom – mondta a könyvtárosnőnek, aki elkérte az olvasójegyt, és visszazárkózott a kötelező napi feladatok című tevékenység sáncai mögé. A fiú pedig elővette a soron következő borítékot, és tartalmát az asztalra borítva nekilátott a munkának. Az átvizsgált újságkivágások száma óráról órára gyarapodott, szemben a gondolataiban eleinte otthonra találó óvatos reménnyel. A fiú feladta a küzdelmet. Elkezdte visszarakogatni a borítékokat, és megtörtént a csoda. Már éppen felállni készült az asztaltól, amikor észrevette, hogy a nagy kartondoboz oldalának tapadva egy félbehajtott papírlap rejtezik, mely valószínűleg kieshetett a borítékjából, és akárhányszor is keresték, nem akadhattak rá. Kornél kihajtotta a lapot, rajta az alig-alig olvasható tudósítással: *A városi közparkban számos érdeklődő előtt leplezték le a jeles szobrász, Körösi Z. Sza-*

niszló „Hazatérés” című pályadíjnyertes alkotását. Az eseményen részt vett a polgármester, valamint a kultuszminisztériumi államtitkár – ők ketten beszédet is mondtak, majd átadták a művésznek a díjjal járó pénzjutalmat. Körösi Z. Szaniszló meghatódva mondott köszönetet az elismerésért, egyben felajánlott egy nagyobb összeget az épülő városi árvaház javára.”

A rövid híradás mellett *Egy ménesre való lovat őriz a műtermében* címmel – egy külön keretes írás is szerepelt az újságlapon.

A svájcisapkás, ha egyáltalán körülírható volna valamennyire is az adott körülmények között megfigyelhető viselkedése, talán a külvilággal szembeni teljes érdektelenség jelentené a megközelítően pontos diagnózist. Reggel bejött a parkba, elfoglalta helyét a megszokott padon, épp a szoborral szemben, de már nem érezte a készletét, hogy gondolataiban naponta újra és újra kivesse a kőből a kívánt formát, és esténként elégedetten térjen haza, hogy másnap előlről kezdjen mindent. A képzelt munka ugyanúgy elfárasztotta, mintha valóban kalapáccsal és vésővel dolgozott volna. Haragudott magára, hogy tulajdonképpen minden kényszer vagy nyomás ok nélkül egyszerűen csak felfedte magát, megosztotta titkát egy ismeretlennel. És ha ez a fiatalember visszaél a helyzettel, ha valakiknek a megbízásából környékezte meg? Hiszen ő maga vallotta be, hogy már régebben figyelte. A férfi kapkodva szedte össze a padon lévő holmiját. A fiatalember pont akkor érkezett a szobor és a svájcisapkás között húzódozó képzeletbeli tengelyhez.

– Mester, nagyon kérem, maradjon!
– Nekünk nincs egymással miről beszélnünk.
– Csak annyit mondjon, miért *Hazatérés* a szobor címe! Két napot kutattam a könyvtárban Ön után. Nem teheti velem, hogy elküld. Mitől fél? Ígérem, nem zaklatom a kérdéseimmel. Annyit árul el magáról amennyit akar. Vagy tudja mit? Beszéljünk másról, például a lovakról. Mit jelentenek Önnek?

Körösi Z. Szaniszló visszaült a padra, és hellyel kínálta a fiút.

– Az istállóban kezdődött...

Az istállóban kezdődött, az öregapja istállójában. Talán hét, legfeljebb nyolc esztendősen lehetett. Mindig is szerette a lovakat. Különösen egyet, a Jámbor nevű öreg kancát. Hogy ki adta neki ezt a nevet, arra már senki sem emlékezett. Valószínűleg a terméshozata után nevezték el. A családban az összes gyerek rajta tanult meg lovagolni. Idős korára erősen lelassult a mozgása, így hát szekér elé sem fogták már. Békésen álldogált

az istálló egyik szegletében, ahonnan olykor-olykor kivitte valaki a közeli mezőre egy kis levegőt szagolni. Egyszer a fiúra esett a sor. Lement az istállóhoz, s csak pisszegnie kellett Jámbornak, az máris farolt kifelé a helyéről, és ment utána. Nem kellett oda kötőfék meg semmi más sem. A mező és az erdő találkozásánál volt egy ritka szép vadalmafa. Valójában háromból nőtt egybe, és lombja akkora árnyékot vetett, hogy a fél falu gyereke elfért volna alatta. A fiú lefeküdt a fa tövébe, aztán el is aludt. Mire felébredt, a ló nem volt sehol. Elindult keresni. Szólongatta, hallgatózott, hátha meghallja valahonnan, de semmi. Végigfutott rajta, hogyan mondja el öregapjának, hol vesztette el a rá bízott lovat. De annál is keservesebbnek érezte a helyzetét, mert az öreg kanca igen közel állt hozzá. Hozzá bármikor mehetett, minden titkát rábízhatta, sohasem kellett csalódnia benne. Mi lesz vele, nélküle? Sírt a dühtől, hogyan lehetett ennyire felelőtlen. Mindezek után újra elaludt. Arra ébredt, hogy valaki a fülét kóstolgatja. Jámbor állt felette, habosan, csatakosan és bökölte a fejével, hogy ideje volna hazamenni. Ő meg ráborult az öreg kanca nyakára, és ismét csak elsírta magát, de most már örömeiben.

- Köszönöm, hogy bizalmába fogadott, de várom a folytatást.
- Holnap, ugyanebben az időben, ha megfelel.
- Igen, mester.

Kristóf eltávozott, Körösi Z. Szaniszló pedig hosszasan nézett a fiú után.

- Lehet, hogy ennek így kell történnie?

A svájcisapkás összeszedte holmiját, és elindult a park nagy kétszárnyas kapuja felé. Este nehezen aludt el, álmában démonaival csatázott. Hajnalban ébredt, teljesen összetörve, akár évtizedekkel korábban a vagon padlóján, ahová létszámkiegészítés céljából dobta fel egy orosz patrul. A vonat hetekig kódorgott, mígnem céljához érve megszabadult utasaitól félúton a semmi és a valami között, egy rommá lőtt város és egy háztartási fémárugyár szomszédságában. Álmának volt egy vissza-visszatérő része. Hasonlóan a többi fogolyhoz, ő is a gyárban dolgozott. Abban a ruhában, amelyben elhurcolták. Az a tél a szokásosnál is hidegebb volt, és a férfinak egy alkalommal fémhulladékot kellett válogatnia. Hiába viselt kesztyűt, az felhasadt a munka közben, s egy rozsdás darab felsebezte az ujjait. Annyira fázott, hogy észre sem vette a sérülést, csak amikor visszatért a szállásra, de akkor már késő volt. Az egyik fogolytársa – valamikor orvos – megpróbált rajta segíteni. Az ujjai megmaradtak, de úgy mozgatni, ahogyan azelőtt, többé nem tudta őket.

Az éjszaka Kristóf számára is tartogatott meglepetéseket. Azt álmodta, hogy már két hete ül a főiskolán, de meglepetésére nem rajzolnia kell, hanem kis agyagszobrokat mintáznia. Mindig ugyanazt a figurát, egy lovat. Az állaton látni, hogy legszívesebben felrepülne a földről, majd szétfeszíti az erő, de valami mindig visszahúzza. Időnként

megjelenik a svájcisapkás Kőrösi, aki történetesen a Bizottság elnöke, és csak ennyit mond:

– Csak türelem, kollega úr, csak türelem. A sietség nem vezet sehova. Látja, az én szobrom is túl korán született, a nevem sincs rajta. Most kellene megcsinálnom.

Aztán lehúzza kezéről a kesztyűt, és a fiú látja a férfi különös görcsbe merevült ujjait. Kőrösi Z. pedig az élettelen jobbával ráüt a ló hátára:

– Kezdje újra!

A parkban az áprilisi hajnalok még párásak voltak. Néhány vállalkozó kedvű rigó kiült az ágak hegyére, és onnan adta a világ tudtára, hogy ideje reménykedni, mert napról napra több a fény, ami azt is jelenti, hogy több az élet. Reggel hétkor az örök szélesre tárták a vaskaput, melynek legfőbb ékességét finoman kovácsolt akantusz levelei jelentették. A parkhoz vezető rövid utca végén befordult a svájcisapkás. Alighogy áthaladt a kapu vonalán, tartása érezhetően megváltozott. Kihúzta magát, és időnként hol jobbra, hol balra tekintett, persze lehetőleg észrevétlenül, nehogy túlságosan feltűnő legyen a viselkedése, ugyanis a fiúval való találkozása kezdte megváltoztatni a külvilággal szembeni érzéseit. Már nem volt biztos abban, hogy folytatnia kell rejtőzködő életmódját, de még nem készült fel az eljövendő ismeretlenre sem. Megszokott padjához érve leült és várt. Most nem Kőrösi Z. Szaniszló, a világból kivonult művész nézte a kékeszöld patinás bronzszobrot, hanem valaki, aki egyszerűen csak gyönyörködni akart a látványában.

Egy öregasszony morzsákat szórt a galamboknak, melyek másodpercek alatt elleptek a pad és a szobor közti területet, minden egyes darabért harcolva egymással. A svájcisapkás egy ideig nézte a küzdelmet, majd amilyen erősen csak bírta, összeütötte a tenyerét. A tapsra a madársereg felrebbent, s akár nyárpihe a forgószélben, kiszámíthatatlanul kavargott, hol eltakarva, hol megmutatva a kettős bronzfigurát, és a férfi szinte már látta, hogy a lovak elrugaszkodnak a talapzatról. A galambok leszálltak, a kenyérharc újrakezdődött.

Már dél is elmúlt, amikor a fiú elötűnt egy babérbokor takarásából. A svájcisapkás észrevéve, hogy közeledik, úgy tett, mintha különösen elmerülne gondolataiban. Hagyta, hogy Kristóf belépjen az úgynevezett személyes terébe, sőt várakoztatta is egy ideig. A fiú türelmesen állt a pad előtt. Árnyéka rávetült a férfiera, s ettől különös, némileg mitológiai is mondható alakzat született, melyet a nap szinte beleégetett a deszkába. Kőrösi Z. nézte a jelenséget.

– Látja, ilyen a művészet. Van, hogy tudatosan teremtünk, de úgy is megszülethet, ahogyan ez itt. Nevezheti Isten ujjának is, tudja, ahogyan Ádámhoz ér – de érdeklő egyáltalán, amit mondok?

– Mester, akkor elfogad tanítványának? – Kristóf hangja valahonnan a saját háta mögül indult, mintha valaki súgott volna neki és jutott el a svájcisapkához. Kőrösi Z. lehúzta a kesztyűt a csonka kezéről.

– Lehet róla szó, ha igazán akarja. Na, meddig tartsam így, csapjon már bele! Felhőfoslány libbent a Nap elé, magával vitte a pillanatot.

– Ráér holnap?

– Azt hiszem. Egy teljes hétig szünetünk van.

– Remek. Hétkor legyen az állomáson. Reggel hétkor.

– Utazunk?

A svájcisapkás alig észrevehetően bólintott.

– Most menjen. És legyen pontos.

A vicinális ráérősen szuszogott a reggeli párában. Utasa alig-alig akadt. Aki lett volna, az elment a hajnalival, így tágasan férték a kirojtozódott, piszkoszöld műbőr ülésen. Kőrösi Z. résnyire nyitott szemmel ült Kristóffal szemben, aki ismeretlen képeskönyvet látott a tájban, melyet a vonat a maga kedvére lapozott. A férfi jó emberöltőnyi ideje nem járt gyermekkorai tájain, keveredett lelkében a kíváncsiság és a lehetséges csalódástól való félelem. A vidéket, melyen a vonat áthaladt, távolról hegyek koszorúzták, és a kékesszürke csúcsok alól felszállni készülő ködben még ott rejtőzött az eljövendő órák valamennyi titka. Kőrösi Z. a maga benső tájain utazott. Képzületében egyidejűleg volt a nagyapjának lovakat rajzoló gyerek és a sikeres szobrász – ez semmiféle gondot nem jelentett számára – s a szemközt ülő fiút is úgy tekintette, mint e különös világnak részét.

A vonat megállt. Ők ketten leszálltak. Kristóf nézte a sötétvörös téglával szegett monarchiabeli állomásépületet, mely inkább őrháznak látszott, mint komolyabb jelentőséggel bíró építménynek. Az állomás egyik végénél út indult a síneken túlra, elhaladt egy magára hagyott legelő mellett – lovat már nem tartott senki a környéken – és a szemhatárnál befordult egy nagyobbacska, fás-bokros bucka mögé.

– Megjöttünk.

Kőrösi Z. komolyan gondolhatta a rövid tényközlést, mert némi keresgélést után leült egy fatönkre. Kristóf nézte a férfit, majd ő is letelepedett:

– És most?

A fiú kérdésében számos érzés megjelent, közülük leginkább a csalódottság, mely ki is ült az arcára. Ezért kelt fel az ő fogalmai szerint hajnalok hajnalán, hogy most a nagy semmit nézzék? De nem sok ideje maradt a dohogásra, mert a svájcisapkás, mintha érezte volna, mi megy végbe Kristóf lelkében, megjegyezte:

– Itt rajzoltam az első lovamat. Még ma is úgy van előttem, ahogy akkor. Borzalmasan rossz volt, semmi sem stimmelt rajta. Inkább kecske volt, mint ló. Persze, ahogy mondják, fejből rajzoltam, mint a gyerekek általában.

– Akkor nem ezt mutatta a nagyapjának.

– Ó, az jóval későbbi történet. Akkorra már ismertem a lovakat, a mozgásukat, az izmaikat, a nézésüket. Anyám mesélte, hogy az istállóban tanultam meg járni, ha néha felbuktam, a Jámbor megbökött az orrával, hogy ne lazsáljak, menjek tovább.

Kőrösi Z. nevetett. A fiú szintén.

– Soha nem félt tőle? Hogy valami baja történhet?

– Ellenkezőleg. Vele éreztem igazán biztonságban magam. Gyakran aludtam úgy, hogy a ló örködött felettem. Olyankor senkit sem engedett magához. Azt hiszem, sajátjának tekintett.

– Érdekes. De gondolom, nemcsak ezért utaztunk idáig.

– Mindjárt meglátja. Még egy kis gyaloglás, tényleg nem sok. Na, menjünk!

A két ember tovább indult az úton. Elhaladtak egy öreg almafa mellett, majd egy hosszabb, elvadult sövény következett, amelynek végén Kőrösi Z. befordult egy kívülről észrevehetetlen, láthatatlan világba. Megroggyant falú, tornácós ház elé érkeztek. Három téglából rakott lépcső vitt közelebb a múlthoz, mely egy üvegét vesztett ajtó mögött várta látogatóit. Kőrösi Z. lenyomta a kilincset.

– Nagyapa, mi az, amit dobolsz az ujjaiddal?

– Mindig más, ami jön. Nem én választom. De játszhatjuk azt is, hogy kitalálsz vagy kitaláljuk közösen, mire emlékeztet.

– Jó. Most becsukom a szemem, hogy jobban halljam.

A férfi a szoba közepén állva megpróbálta maga elé képzelni a régi otthont, a diófából készült sifonért, a faragott támlás dupla szülői ágyat, felette a szentképpel, a zománcos mosdótálat és a billentős kerek borotválkozó tükört az ajtó melletti polcon. Évtizedek teltek el azóta, hogy utoljára lépte át a rézpántos küszöböt. Arra gondolt, hogy örülnie kellene, hogy hálával tartozik a sorsának, a Jóistennek, hogy útjába küldte ezt a fiút. Ha

nem találkozik Kristóffal, akkor most ő sem volna itt a szülői házban, és nem nézne a leszakadt szárnyú ablakon túlra, a szőlősdombok felé, mintha arról várná, hogy jöjjön valaki. Jó, hogy már szőlő sincs, csak a civilizálatlan őstermészet. A szoba, a mostani teljesen üres, ami benne volt, széthordták a szomszédok, környékbeliék. Csak egy veszszőfonatos ládát, amolyan hajdanvolt utazókésztséget hagytak az egyik sarokban, de az is lehet, szándékosan felejtették elvinni, mint a tolvaj, aki a tárcában hagyja az aprót. Kőrösi Z. fölvette a ládát, és kivitte a tornácra.

– Miért nem jött be?

– Nem tehettem. Az olyan lett volna, mint nem is tudom. Egy legbelső titok, egyfajta szentek szentje, ahová csak a kiválasztottak léphettek be, de ők sem akármikor.

– Erre nem gondoltam, de igaza van, és köszönöm. Lássuk, mi van a ládában!

A férfi lerakta a ládát a lépcsőre, és felnyitotta a tetejét. Pár foszlásnak indult ruhadarab, fehérnemű és az aljáról egy félbehajtott dobozkarton került elő. Kőrösi Z.-nek megremegett a keze.

– Nézze meg maga, adta át a fiúnak a leletet.

Kristóf egy pillanatra visszakozott volna, de látta a férfin, hogy igazán akarja. Széthajtotta a kartont.

– Mester, ezt nézze!

Kőrösi Z. odafordult a fiúhoz, aki a kezében tartotta az ő gyerekkori rajzát, azt a rajzot, amelyről már néha úgy gondolta, hogy csak emlékeiben létezik. Kristóf leült a lépcső tetejére, háttal a férfinak, és elnézett valahova messzire, ahová talán csak a képzelet viheti el az embert, ha van bátorsága hozzá.

Hazaúton mindketten hallgattak. A közös csendet csak Kőrösi Z. Szaniszló időnkénti dobolása terelte egyfajta karámba, ahol az eltelt nap kérdései várták a a jövő válaszait.

A gyermekkor megidézése után a svájcisapkás és a fiú – mester és tanítványa – viszonylagos rendszerességgel találkoztak. Kristóf a megbeszélte időkben megjelent Kőrösi Z.-nél, hogy a férfi segítségével előrébb jusson a kitűzött cél, a művésszé váláshoz vezető úton. Az ilyen alkalmakkor leginkább az élet kisebb-nagyobb kérdéseiről beszélgettek, de az is előfordult, hogy a mester feladatot adott a fiúnak, ami abból állt, hogy valamely, a helyszínen található tárgyat, alakzatot, esetleg őt, saját magát vázaltszerűen vagy éppen a legapróbb részletekben is hűen az eredetihez lerajzolja. Kristóf munkáját a férfi egy-egy odavetett megjegyzéssel

korrigálta, de ő maga egyetlen vonalat sem húzott vagy törölt a készülő rajzon. Egy napon a fiú egy nagyobb méretű csomaggal jött el a megbeszélte találkozóra.

– Ezt magának hoztam, de csak otthon bonthatja ki.

A svájcisapkás bölintott, hogy tudomásul veszi a kérést, de – talán kíváncsiságból – felemelte a szóban forgó tárgyat.

– Mi van ebben, talán föld?

– Majd otthon, mester. De ha nehéznek találja, szívesen elkísérem hazáig.

– Elbírok vele magam is. Tudja, hogy bekereteztetem azt a rajzot? Mindennap meg-nézem, és arra gondolok, hová jutottam, és egyáltalán eljutottam-e oda, ahova akartam. Elindultam egy pályán, de úgy érzem magam, mint az a vonat, amely egy felrobbantott hídon áll, és esélye sincs, hogy átjusson a mélység felett, és megérkezzen a túlsó partra.

Kristóf elgondolkozott. Neki vajon milyen utat szánt a sors? Lehet, az ő V. K. kézje-gye ugyanúgy értelmezhetetlenné válik egyszer, mint a svájcisapkás mester K. Z. Sz.-e?

Kőrösi Z. Szaniszló a nap végén, a lakásán, minden zavaró körülményt az ajtón kívül hagyva, felbontotta a fiútól kapott csomagot. Már régen volt ennyire izgatott. Talán a főiskoláról küldött felvételi értesítést várta ilyen felfokozott lelkiállapotban. Amúgy, ha valaki kérdezi, mire számított, mit talál majd a több réteg papírral gondosan bélelt dobozban, valószínűleg nem találta volna el a helyes választ. Kristóf ajándéka több ki-lónyi gondosan tisztított és előkészített szobrászati alapanyag, közkeletű nevén agyag volt – hozzá egy tenyérszerű üzenettel:

– Ha nem próbálja, sohasem tudja meg...

A férfi első indulatában azt nézte, mit vághatna a földhöz. Hogy jön az a gyerek ah-hoz, hogy irányítsa az életét? Kijje ő neki? De nem tudott rá igazán haragudni. Az a pár kiló agyag meg nem kér enni, majd szép lassan magától kiszárad. Azzal visszatért megszokott esti tevékenységéhez. Keresett valami zenét a rádióban – leginkább a ba-rokkot kedvelte –, és találomra levett egy könyvet az ágya feletti polcról. Valamikor az éjszaka közepén felriadt, és határozott vágyat érzett arra, hogy megérintse az agyagot. Nehezen, de erőt vett magán, álom azonban már nem jött a szemére, csak a gondolatai sorjázta, akár az autók fényszóróitól felbukkanó és aláhulló árnyak a mennyezeten. Reggel első dolga volt, hogy kinyissa a dobozt. Belemarkolt az agyagba, s mint kisgye-rek a vizes homokot, kezdte gyúrni, nyomkodni a matériát. Az élet mindig tartogat va-lamit, csak legyen elég időd kívánni – gondolta a férfi, s valahol a lelke mélyén sajnálni kezdte a visszavonultságban töltött évtizedeket.

(2016)

Csáky Károly

Feleségem sírjánál – unokánkkal

Mama,
itt vagyunk
sírodnál
Zoltánkával,
a kicsi fiúval,
második unokánkkal.

Biztosan látod
és hallod,
hogy siet hozzád,
mit mond neked.

Orgonát hozott
aprócska kezében,
téged szólított
kereszted tövében.

Érzi,
ott rejtekezel
a sírjelben,
benne vagy
a porladó test felett
nőtt
minden virágban:
a rózsában, szekfűben,
dáliában, rozsmaringban.

Tekints rá,
hogy örül
neked,
mert ez
már csak így lehet rendjén.

Most könnyei helyett
vizet hozunk sírkertedre,
sejtve,
hogy jelen vagy
lent és fent is
egyaránt,
s az élet él
mindig
s mindenütt
valahogy.

Főhajtás – hálával

És beszédem
van
veled
Uram,
mert soha
nem voltam még
olyan közel hozzád,
mint mikor
mély altatásban tartottak
a műtő asztalán.

Igaz,
minden nap
megszólítottalak
azelőtt is
a magam módján,
de ez most
egy új állapot.

Érzem
az érzéstelenítés után:
ég és föld Teremtője
és Úrnak teremtménye
nem észlel már
távol-
Ságot.

Hálát
rebeg
hát
a gyarló
gyermeki lélek
a nyugalomért,
mely szétáradva
vett körül engem,
a reményért,
mely oldott
minden félelmet.

Adj most erőt
Istenem
az újjászületéshez
s a mértékletességhez;
add,
hogy legyek bölcsebb,
alázatosabb
és tisztább
a hitben.

Sodrásban

Nem tud-
ha-
tom,
e roppant teher
alatt
teremhet-e még
valami.

Azt tudom csak,
az élet
mindig élcesedhet
Teremtője által,
s olykor
új értelmet kapnak
a szavak:
a göröngyös utak,
a kettétört
hidak;
újjászületnek
szerelmek
és keservek,
eggyévalik
meg-
int a
kezdet
meg
a
vég.

Szecsó Károly

Emlékezés dr. Ludányi Máriára (1945–2014)

Dr. Ludányi Mária főiskolai tanár, irodalomtörténész 1945. december 12-én született Egerben. Édesapja, dr. Ludányi Béla (1913–1969) sebész, szülész-nőgyógyász onkológus kórházi főorvos, a Heves megyei Onkológiai Gondozó megszervezője. Édesanyja, Babochay Gabriella (1915–1991) két gyermeket nevelt fel. Idősebb lánya, Gabriella (1941–) művészettörténész.

Ludányi Mária az általános iskola elvégzése után, 1964-ben érettségizett az egri Gárdonyi Géza Gimnáziumban. Kitűnő rajztehetsége kivételes matematikai érzékkel párosult, így felvételt nyert az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem Építészmérnöki Karára. Miután egyre jobban vonzódott az irodalomhoz rájött, hogy nem a mérnöki pálya való neki.

Beiratkozott az egri főiskolára, ahol 1971 júniusában magyar–rajz szakos általános iskolai tanári oklevelet szerzett. A diploma kézhezvétele után a Megyei Könyvtár dolgozója lett. Innen került 1974-ben pályázat útján a tanárképző főiskola Irodalomtudományi Tanszékére Klaniczay Tibor akadémikus javaslatára, aki felismerte tehetségét s a régi magyar irodalom iránti rajongását. Mint főiskolai tanársegéd, beiratkozott az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar magyar nyelv és irodalom szakra, ahol középiskolai tanári oklevelet szerzett.

Egerben ő volt a régi magyar irodalomtörténet klasszikus oktatója, mivel elődei más irodalomtudományi ágazatokkal is foglalkoztak. 1980-ban adjunktussá léptették elő, majd 1991-ben docenssé nevezték ki. Főiskolai tanári éve alatt kezdetektől a régi magyar irodalmat oktatta, illetve vezetett e tárgykörből szemináriumokat. Ezen kívül előadásokat tartott a keresztény régiség, a középkori kultúra tárgyköréből, s hallgatóival textológiai kérdésekkel is foglalkozott. Szaktárgyait magas színvonalon, tudományos felkészültséggel oktatta, előadásai logikusak, szerkezetileg átgondoltak voltak, s tanítványait önálló gondolkodásra, vitakész-ségre nevelte.

Főbb kutatási területe volt a XVI–XVIII. századi magyar udvari dráma. Már könyvtárosként akadémiai ösztöndíjat kapott, s tagja lett a Magyar Irodalomtudományi Intézet Reneszánsz Kutatócsoportjának. A szervezet felolvasóülésén tartotta első előadását, 1973. június 13-án *Constantinus és Victoria* címmel, amely téma szinte élete végéig elkísérte. E témakörből szerzett kandidátusi fokozatot 1992-ben, s ekkor főiskolai tanári címet kapott. Disszertációjának címe: *Constantinus és Victoria egymáshoz való igaz szerelmükről írott comoedia (a magyar nyelvű udvari dráma születése)*. Rendkívül alapos munkájában kimutatta, hogy

az udvari dráma a XVII. század közepén készült Draskovich János udvarában. Feltehetően a Thurzó György nádor környezetében keletkezett dráma ismeretlen, nagy műveltségű szerzője neoplatonista, késő humanista szellemben dolgozta fel témáját. A kalandos szerelmi történet fő motívumait Heliodorosz *Ethiopika* című regényéből merítette, de lehetett közvetlen olasz forrása is. A dráma alapszövege Terentius, Plautus és Balassi Bálint hatását mutatta, s benne Petrarca három versének prózai fordítása található meg, amelyek a magyar irodalom első Petrarca-szonettfordításai, amelyet Ludányi publikált először. Szintén egyedülálló a drámában egy rövidebb szövegátvétel Leon Ebreo *Dialoghi d'amor* című művéből.

Ludányi tanárnő előadásai mindig igényesek, kiemelkedően magas színvonalúak voltak, s irodalomtudományi intézetbeli kollégái körében méltán sikert arattak. Egerben 1976. május 12-én a Magyar Tudományos Akadémia Balassi Bálint életművéről rendezett tudományos ülésén arról értekezett, hogy Balassi *Szép magyar komediájának* milyen volt a közvetlen hatása a hazai udvari dráma fejlődésére. 1979. január 17-én az Irodalomtudományi Intézet Reneszánsz Kutatócsoportjában tartotta meg a *Szerelem-kép alakulása a magyar irodalomban a XVI. század végén és a XVII. században* című előadását. Debrecenben 1988. szeptember 4-én a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete, a Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Intézete és a Magyar Színházi Intézet rendezésében tartott konferencián *Az udvari színjáték és az iskoladráma* volt előadása témája.

1989. december 13-án az MTA irodalomtudományi Intézete által rendezett vitautülésen *Keresztény régiség-udvari szerelem* címen tartott előadást. 1991. május 14-én a Janus Pannonius Tudományegyetem rendezésében szervezett konferencián az udvari verses krónikáról beszélt. Ugyanez év október 25-én a Noszvajon megrendezett Országos Iskoladráma-konferencián *Egy XVIII. századi unitárius iskoladráma tündérmotívumát* elemezte. A Nemzetközi reneszánsz konferencián 1992. május 22-én hangzott el előadása az *Árgirus széphistória forrásáról* címmel.

Kutatómunkája legújabb eredményeit elsősorban az Irodalomtörténeti Közleményekben tette közzé. Ebben a rangos folyóiratban látott napvilágot 1974-ben első dolgozata, *Petrarca szonettjei egy XVIII. század eleji magyar drámában* címmel. Ludányi szerint az ismeretlen szerzőjű és feltételezhetően a XVII. század elején keletkezett dráma, a Constantinusnak és Victoriának egymáshoz való igaz szerelmükről írott Comoedia vizsgálata során a mű szövegében a petrarcai hatásokon (reminiszcenciákon) kívül két teljes és egy átdolgozott Petrarca-szonett magyar nyelvű prózai fordítását találta meg. „Tény, hogy e három fordítás bővíti a XVII. századi magyarországi Petrarca-hatás képét, s míg újabb adatok nem kerülnek elő, ezeket tekinthetjük az első magyar fordításoknak Petrarca nem latin, hanem már 'vulgáris' nyelvű, olasz költői műveiből” – állapította meg.

1979-ben jelent meg az ITK-ban a *Szerelem-kép alakulása a XVI. század végi és XVII. század eleji magyar irodalomban* címmel. Ezt a közleményét még ebben az évben kiadta az MTA Irodalomtudományi Intézete *Reneszánsz Füzetek* című sorozatának 40. számaként. Ludányi Mária szerint: „A magyar irodalmi szerelem-kép változása az itt elemzettek alapján egészen beleilleszkedik az európai irodalom egészébe. Időeltolódással, egyéni színezettel, de nálunk is jelentkeznek azok az események, amelyek az európai késő reneszánsz szerelmi témájú irodalmában megtalálhatók. A változás folyamatának fontos állomása a Constantinus és Victoria, ami sajátosan szintetizálja a petrarkizmust (igaz, hogy megkésve) – és az ebrei neoplatonizmust a magyar sajátosságokkal. Ez a dráma szintetizáló művészetével reprezentálja a késő reneszánsz kor bomló világának a szerelmi témán belül kifejezhető jegyeit a magyar irodalomban” – foglalta össze mondanivalóját a szerző.

1981-ben került ki a sajtó alól *A Leucippe és Clitophon széphistória keletkezéséről* szóló írása, amely egy ismeretlen, késő humanista műveltségű szerző széphistóriája a XVI–XVII. század fordulójáról. Kimutatta, hogy a széphistóriának csak egyharmada maradt fenn (két töredéke: Kassa, 1620 körül; Lőcse, 1631–32.). A história teljes címét Batthyány Ádám 1651-ből származó könyvjegyzéke őrizte meg. Forrása Achilleusz Tatos kalandos, szerelmi tárgyú görög regényének latin prózai fordítása volt. A széphistória történetét Balassi Bálint is említette *Mire most barátom...* című költeményében. Magyar szövege Ludányi szerint Petki János 1610-ben szerzett Cupido-versével mutat egyező vonásokat. „Ez a rokon motívum, ami a széphistóriában csak egy rövid betoldás, Petkinél tudós igénnyel formálódik verssé. Bár e közleményben ismertetett adatok nem döntik el a szerzőség kérdését, a további kutatás számára kiindulópontként szolgálhat az a tény, hogy a legkorábbi lőcsei nyomtatvány előtt 1610-ben már ismert volt Leucippe és Clitophon széphistóriája az erdélyi főnemesi tudós körökben.”

Az egri főiskola tudós tanára Balassi Bálint *Szép magyar komédiájának* közvetlen hatását is megvizsgálta a hazai udvari dráma fejlődésére. Szerinte első nagy reneszánsz költőnk „jelentőségének összegezésénél nem elhanyagolható szempont a közvetlen irodalomalapító hatásértékelése. Ez a vizsgálat a költő lírájára vonatkoztatva több tanulmányban meg is történt, a *Szép magyar komédia* utóéletének kutatásával azonban mindmáig adós maradt az irodalomtörténet-írás. A hazai udvari dráma tisztázatlan fejlődéstörténete felveti a következő lényeges kérdést: hatott-e Balassi *Szép magyar komédiája* szerelmi drámáinkra. Megvalósult-e az ajánlásban megfogalmazott gondolat: 'Akaram azért ez Commedia szerzest új forma gianant elő uenni, hogyha az odben ualo Ifiak az idekiualokat, az uers szerzesben nem csak köuettik, hanem sokal inkább meg is előzottek, eben se maradtanak ell az ide ualaoktul, sött indokolnanak el útannak, egy 'n reszemre penigh ezt sem banom, ha azt is mint az uers szerzest el uezsik, tölem...’”

Ludányi úgy gondolja, hogy Balassi *Szép magyar komédiájának* jelentősége az udvari dráma fejlődésében sokkal nagyobb, mint hittük. „Mindegyik megmaradt emlékünkre közvetlenül hatott, erőteljesen befolyásolta e műfaj magyarországi életét. Az összkép azt mutatja, hogy XVII. századi szerelmes drámáink egy szerves, speciális belső fejlődés eredményei, és a külföldi hatás mellett párhuzamosan, de azzal egyenrangúan, Balassi drámája volt a követendő példakép. Természetesen ez a fejlődés nem olyan nagymértékű, mint a lírában, és hamar vége szakad, nem beszélhetünk drámafolyamról, csak patakról, de ez is nagyban gazdagította irodalmunk színeit” – foglalta össze mondanivalójának lényegét.

A noszvaji drámakonferencián 1993-ban tartott előadása a *Tündéres játék* címmel hangzott el. A kolozsvári Unitárius Kollégiumban a XVIII. század végén előadott *Tündéres játékot* záró darabnak ítélte. Szerinte „Az iskolai színjátszásban már nemsokára megjelenik az Árkádia-költészet hatása (a Iaszon drámában színre lépő két pásztor alakját minden anakronizmusuk ellenére már ilyen hatásnak vélem), és a hivatásos színjátszás tündérvilága is megjelenik Kolozsvárott. A Tündéres játéknak van egy erős komikus felhangja, ez azonban még hagyományos deákhumor. Az egyre szélesebb körben terjedő komikus bécsi Zauberposse tündérei majd Csokonainál szállnak a magyar iskolába, János pap országából Karnyóné házába. A Tündéres játék tündére még hagyományosan Gyöngyösié” – állapította meg.

Ludányi Mária középkori motívumokat fedezett fel Gergei Albert (Gyergyai Albert) széphistóriájában, amelynek szövege nem maradt fenn a XVII. századból. E korból való meglétéről csak közvetett, de bizonyító értékű adatok nem állnak az irodalomtörténészek rendelkezésére. Ludányi a témával kapcsolatos mondanivalóját négy pontban fejtette ki. Már közleménye elején megállapította, hogy dolgozata „egy nagyobb terjedelmű tanulmány része, tulajdonképpen kutatási módszerem illusztrációjának tekinthető”. Először azt vizsgálta meg, hogy mi a viszonya az *Árgirus história* szövegének forrásához. Itt három alkérdést fejtett ki: 1. Ellentmondás. a) a fordító önálló megjegyzése a főszöveg között. b) ellentmondás a történet logikája és a szóhasználat között. 2. Homályosság. 3. Tükörfordítás. Dolgozatának második részegységében a széphistóriában található keresztény szimbólumokat tárta fel, majd a középkori lovagi etika és az *Árgirus história* kapcsolatát elemezte.

A régi magyar irodalommal kapcsolatos munkásságának utolsó darabja A „*Supra aggnő*” forrásvidéke című dolgozata, amely mesterének, Klaniczay Tibornak (1923–1992) tiszteletére 1994-ben kiadott emlékkötetben látott napvilágot. A szerző abból indult ki, hogy a „*Supra aggnő*” kezdetű nyelvemlékünk címe a szakirodalomban elfogadott Körmöcbányai táncszó. Véleménye szerint: „Jelöli a szöveg írásának helyét és műfaját, ez utóbbi esetében azonban sok a kérdőjel.”

Elemzései eredményeként megállapította: „Mindezek alapján a 'Supra agnő'-t én egy olyan 'makaronikus' szövegnek tartom, ahol a leíró (s egyben valószínűleg a szerző) külső strófaformát imitálva jegyzi le egy Neidhart von Reuenthal típusú német dal első strófájának szabad fordítását. A vers fordítója nem magyar anyanyelvű, de jól ismerte a magyar élőbeszédet és az általunk nem ismert akkori magyar táncéneket. Mindezen véleményem sajnós nem járul hozzá a magyar virágének-szerelemének kérdéséhez, mert bár az őstípus megalkotója lovagköltő, igazi Minnesänger volt, ez a szövegemlékünk mégis Körmöcbánya német polgárainak környezetéből került elő.”

Ludányi tanulmányai között meg kell még említeni a művelődés-, illetve könyvtártörténeti vonatkozásúakat is, így Szegeden 1990-ben a *Collectanea Tiburtianae* tanulmánykötetben megjelent *Könyvtárrendezés Thurzó György nádor udvarában 1611-ben*”, illetve *A Szép magyar komédia németújvári példányáról* írt munkáit.

A régi magyar irodalom témaköréből számos szócikket írt az Akadémiai Kiadó *Új Magyar Irodalmi Lexikon*, valamint a Balassi Kiadó *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon* köteteibe.

Kandidátusi disszertációja kibővített változata *A magyar nyelvű udvari dráma születése*, valamint *Szórakoztató funkciójú műnemek a magyar főúri udvarokban. Epika és dráma a XV–XVII. században* című monográfiája sajnós csak töredékesen, kéziratban maradt fenn.

Ludányi Máriát kutatómunkájában nagymértékben segítette nyelvismerete (latin, olasz, német, orosz). Bár sokat betegeskedett, és látása gyengülése nagymértékben gátolta munkáját, ennek ellenére nem zárkozott el a tudományos közélettől. Tagja volt a Magyar Tudományos Akadémia köztestületének, a Miskolci Akadémiai Bizottság Irodalomtudományi Szakbizottságának, a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaságnak, a Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Alapítványának és az Egri Gárdonyi Géza Társaságnak.

Dr. Ludányi Mária 2010-ben vonult nyugállományba. Saját családja – talán állandó betegeskedése miatt – nem volt, özvegy édesanyja és testvére családja jelentették számára az otthon. Egerben hunyt el 2014. március 13-án. Földi maradványait a Fájdalmas Szűzről elnevezett (Hatvani) temetőben helyezték örök nyugalomra.

Azok közé a szerény tudósok közé tartozott, akit életében nem méltányoltak tehetségéhez méltón. Tudása, szeretetre méltó lénye, emberi erényei révén többre hivatott, de magányos kutatói alkata, szemérmessége megakadályozta abban, hogy igazán megmutassa önmagát. Keveseket engedett magához közel. Hálás vagyok a sorsnak, hogy én talán ezek egyike lehettem!

Ludányi Mária az Eszterházy Károly Főiskola kiváló tanára messzemenőig érdemes az utókor hálájára, s emléke méltó a megőrzésre!

Rozsnyói Ferenc

Antracit éjjelek

Halhatatlan balzsammal bekent
Szundító antracit éjjelek,
Aszfaltozott vértben fekszenek
Fényért kuncsorgó szurkos kezek.
Ájult utca visszhangja dajkál
Meggyűrt, rianó artériát,
S a holt forgalom még kapargál,
Talál egy pityergő úthibát.

Rozsdás papucsban áll a mozdony,
Elszállt füstje síneken sétál,
Gyáruddvar hátán lukas sodrony,
Lopni most csak feltámadt szél jár.
Pihenget a park zöld díványa,
Harmat-reggeliről álmodik,
Párazsindelyű lombok szárnya
Bogársereggel barátkozik.

Fekete bundákat cirógat,
Nyávogva keres párt az új ház,
A templomtorony éjfél kongat,
Harangok rázzák dermedt ujját.
Bágyadt, virrasztó óraműnek
piciny tiktakja iramodik,
int egyet a hold-hegedűnek,
s zenéjük száll a csillagokig.

Szakolczay Lajos

„Ki ez az isten? Kockája én vagyok?”

Búzás Huba: Kúszmászva Európa zsámolyán

Összefoglaló kötet, amely eme különleges – egyszerre klasszikus és mai –, intellektusban és vagabund kiszólásokban bővelkedő költészet *mélyseges fenségeit*, az ég magasát és a tenger mélységeit magában foglalja? Méghozzá olyan én-kivetítéssel, gyakorta a tegnapi és mai költőtársak maszkjait kölcsönvevő *maszkos* örömtánccal, amelyben a személyiség (valójában a költőarc) a maga teljességében mutatkozik meg? Bölcs kivetítéssel – az Isten mozgatója és szemlélője is eme pórén is magasztos vetkezésnek – mindez benne van. És legkivált az a szóval csaknem leírhatatlan valami is, mondjuk hangulati tökélynek, melynek révén a költészet országútján megtett lírai bolyongás minden ízében valaminő ünnepi mozzanat – az élet-szentséget mint frissítő zsolozsmát magáévá tevő aktus – beteljesítője.

A kötet szerkezetében hangsúlyos utalás van (öt ciklus, mindenikben tizenhat vers) a költő életkorára, ám ez a szimbolikus – a szerencsevadászatot az ész röp pályáján röptető – *megjelölés* sokkal inkább a humornak szól, mint a nyolcvan évesen is fiatal énekmondónak. Búzás Hubánál, ellentétben az Arany Jánostól Határ Gyözőig tartó vonulat nagyjaival, szó sincs őszikékről. A *megélt* pillanat varázsában *forr* a vers, s olyan sajátos forma kerekedik ki, amelynek túlcifrázott páncélját még lángvágóval sem lehet megbontani. Strófaszerkezet, rímszerkezet egyenesen következménye a *múlt* és a *jövő* között ingázó, archaikus színezetében is mai beszédmódnak. A versmondattal sosincs lezárva, új és új információt lövell ki magából. A költő a ma még *meglévő* időt akarja minél jobban, izgalmakat saját énjéből kiszakítva, belakni: „süllyedünk örökre el, holnapra minden / elenyészik... na, de addig?” (*Velence pusztulása*).

Addig? Élet! Sokszorosan megélve. A fizikailag megtett kilométerek mellett a nem akármilyen műveltségélmény nyit és zár kaput. Ez utóbbit a ciklusokhoz rendelt, verset kapó vagy akárcsak mottóként is jelen lévő lírikusok, művészek teszik izgalmassá. Ahogyan Búzás indítólökésként belebúvik soraikba, alakjukat földidézvén is saját arcát formálja, *hommage* voltukban ugyancsak élővé emeli őket. *Maszk* vagy *félmaszk*, egyre megy, hiszen nem csupán a főhajtás, a halhatatlanok előtti tiszteletadás a célja, hanem a műveltségélmény átfordítása a csend aknáiban is zúgó, karakteres verssé.

Mint ahogyan a Radnóti vértanúságának stációit eleven sebbé tevő *Gödörbe löve* énekl: „majd Szentkirályszabadja házaihoz érve alig-árnyéka ön- / magára visszanézett - hol nincsenek utak csak továbbhaladás... / halálba megy... akad, ki

szentmisére... kopár a nap, / nem csorgat manna-mézet... csak Fanni, Fanni, Fanni... senki más...” Vagy a József Attila-siratásként is megrendítő *Szárszói síneken*. Ez utóbbiban, hiszen mostanság alig van, aki József mellett szóljon, Búzás „boldok ivadékaként” nyilvánul meg. Mi más volna ez, mint az erkölcs aranyfedezete. „Ő még rátalált e holt vidékre itt, / akasztott élőkkel bokázik?”

Ha látjuk az így vagy úgy megidézték tág horizontját, azonnal előttünk eme *versíró katlan* tüze és nem mindennapi lobogása is. Paul Éluard, Marcel Duchamp, Lautréamont, Villon, Mallarmé (*Orly* Párizs), Emil Nolde, Hermann Hesse, Georg Trakl, Richard Wagner, Paul Celan, Moholy Nagy (*Schönefeld, Berlin*), Dvořák, Smetana, Hrabal, Vitezslav Nezval, Milan Kundera, Jiri Wolker (*Vaclav Havel Airport, Prága*), Radnóti Miklós, Frank Frigyes, József Attila, Szabó Lőrinc, Jékely Zoltán, Weöres Sándor, Komlós Aladár, Füst Milán, (*Ferihegy, Budapest*), Salvatore Quasimodo, Eugenio Montale, Pier Paolo Pasolini, Rainer Maria Rilke, Giuseppe Ungaretti, Ibsen, Jean Cocteau, Márai Sándor, Claudio Pozzani (*Ciampino Airport, Róma*).

A repülőterek és városok, csaknem megtévesztő módon, az *európai szellem* – Búzásnak frissen bugyogó forrás – sokarcúságát, eme sokarcúságban is a különösséget idézik meg. Azt a véghetetlen szomjúságot, amit a tudástól görbedt vén gavallér, kurtizánok és a tenger homokjára kifekvő szendék iránt érez. Persze mindez bonyolultabb, hiszen a vágyott? vagy valóságos? – ölelésben az öreg szajha, a mindenkor tisztaságot sugalló Európa minden testrésze – Svejik Prágája és Márai olasz „tengerbujócskája” (természetesen a Megfeszítettel) benne foglaltatik.

A költő talán azért táncol, döndülő léptekkel és eget (égzengést, szivárványt) megkísértő – *előhívó!* – eleganciával, sárkányvoltának páncélját levetvén romantikus tangót, hogy versének finom eresztékei és csipkéi a folyton-beszéd zuhogó áradásában (észlelni a kontrasztot?) mindennél jobban megmutakozzanak. A franciás ízek mellett az itáliai reneszánsz tompított, majd hirtelen vakítóra csavart fényét érzem. Ha Márai, miként a *Valahol a Santo Straton* közli, „hanyatt az égből ivott sárkánytejet”, Búzás Huba – hihetetlen a párhuzam – Csokonai Vitéz kulacsát húzta meg. Innen a rokokóhoz közeli – persze versenyelvben egészen más –, föltupírozott érzésvilág, a maszkok erdejéből kikacsintó *ördögarc*. Ördögarc mint az ég poklát és a női kebel hullám-öblét egyként – ugyanavval az intenzitással – kívánó *teljesség*.

Kúszmászva Európa zsámolyán? Jóllehet a szellem és a test utazó sebességét (rohanását?) is jelzi a kinyilatkoztatás, inkább Európa zsámolyán (imazsámolyán) térdepelvén íródik a vers. Valójában a költő állapota nem a „poroszkálás” – mint ahogyan a kötet cím jelzi –, hanem szinte ünnepi gesztusként a *megállapodottság*. Az értékben, szóban – énünk legkedvesebb kalandjában leledző – nyugaltság. Nyugaltság, amelyben forr a tenger. Amely a saját képére formált mindenséget

sajátságos maszkabálnak tudja. Az elemek és az ember harcának. Az alagút végét megvillantó fényt – gondolt-e erre a költő? – Hölderlin görögségélménye hozza. Eme távoli-közeli horizont fölfestése – akár észleli valaki, akár nem – éppúgy Európa-imádat (káromkodással fűszerezett dicséret), mint költőinek *saját énként* való átszellemítése. A tudatosan vállalt *idegen* arcokban lesz Búzás az, ami: egyedi karakter, vagyis egyéniség.

Némelykor a metaforába burkolt vagy költészetnek szép bölcselet is – akár a strófászerkezet villámlása nélkül – húzóerővé válik. Hangulata teret jelöl, érzésvilágokat inspirál. Aforisztikus mindentudása a költeményekből kiszakítva is él. Íme, jó pár Búzás Huba-i „csengettyű”! „és én? légtükrözésből épült piramis?” (*Önazonosítás*); „abszinten vérzik a nappohár” (*Szürreál*); „zongora zengzete napáldozat” (*Franz Liszt-reminiszcenciák*); „hullarészeg e föld, s a vérünktől már iszamós” (*Szökőkút a Breitscheidplatzon*); „kultúrák vízesése pörget imalmot” (*Gerhard Richter pincegádorában*); „s a mindenség mely zuga, lakhelye a csendnek?” (*Hangzavarban Karlovo námestí-n*); „bohém szavak földönfutója” (*Szállás a Lobkovic-parkban*); „a lét, e tájlelkek képfölöttisége” (*Vysehradi básztyasétány*); „hullócsillagnak álcázza magát az isten” (*Gödörbe löve*); „a csend, a nemlét semmije” (*Rögtönítélet ügyemben*); „az él, ki gyönyörködött, élvezhet, szeret” (*Saluto – köszöntjük utasainkat*); „eső áztatja rákok térdeit” (*Naparcú parton agavék között*); „az vagyok, akit ma utólag kitalált a csend” (*Viareggio Pisa mellett*); „ki ez az isten? kockája én vagyok?” (*Levélben kérdezhetném Páltól*); „retinámra hullong Európa” (*Bálványok színpadán*).

A *Levélben kérdezhetném Páltól* című vers mottóját a költő Elio Paglianaritól vette: „Kockázik-e Isten / és a mindenség a tét?” Miért? Hogy a vers záró szakaszában gúnnal rajzolt önarcképe – semmi tüneményesség! – megvilágosodjék. „úgy ám, rimálva kérdeném: ki ez az isten? kockája én vagyok? / a fals ebadta ember? röhögnöm illenék, de nyálzanám, holott / kockázata, teremtm, eh, de nincsen: a mindenség galádabb, / mint a tenger, s velem csupán egy félhatost dobott.”

(*Cédrus Művészeti Alapítvány – Napkút Kiadó, 2015*)

Lisztóczy László

Nemzet – sors – identitás

„európai látószögű magyar”

Írások a hatvanéves Bertha Zoltán tiszteletére

(Szerkesztette: Papp Ágnes Klára, Sebők Melinda, Zsávolya Zoltán)

Szép hagyomány, hogy a magyar irodalmi, művészeti és tudományos élet legnagyobbjait idősödő koruk kerek születési évfordulóin emlékkönyvvel köszöntik barátai és tanítványai. Ezek a többnyire igen értékes, az adott szakterület jeles képviselőit fölvonultató kötetek nemcsak az ünnepeltek életművének a megközelítéséhez adnak támpontot, képet rajzolnak arról a szellemi közegről is, amely körülveszi őket, és adalékokat szolgáltatnak egy-egy korszak művelődési értékeinek a föltérképezéséhez.

Emlékkönyvvel köszöntötte az idén hatvanadik évéhez érkezett Bertha Zoltán professzort és irodalomtudóst is híveinek roppant széles tábora. A hatalmas, apró betűkkel szedett, ötven szerzőt bemutató és közel ötszázötven oldalas gyűjtemény önmagában is jelzi, hogy terjedelmében, színvonalában és tematikai sokszínűségében az átlagosnál, a megszokottnál is értékesebb kötetlet lettünk gazdagabbak. A szerkesztés munkáját Papp Ágnes Klára, Sebők Melinda és Zsávolya Zoltán végezte igen lelkiismeretesen és körültekintően. Rohanó és kapkodásra, felületességre ugyancsak hajlamos világunkban léleksimogató egy ilyen igényesen megkomponált és kivételes gonddal korrigált könyvet a kezünkbe venni. Közreadására a Bertha Zoltánt munkatársává fogadó Károli Gáspár Református Egyetem és a L’Harmattan Kiadó vállalkozott. A tanulmánygyűjteményt a reformáció hazai szellemi örökségét és táguló láthatárát méltó módon reprezentáló *Károli Könyvek* sorozatába illesztették.

A kötetet Bertha Zoltán szakmai életrajza indítja, ezt két, az ünnepeltet meleg hangon méltató és köszöntő írás követi. A további kilenc ciklusból az első magyar történelmi, a második nyelvi-stilisztikai tanulmányokat közöl, az összes többi az irodalom világába csalogatja az érdeklődő olvasót. A befogadói élményt néhány szép vers is gazdagítja.

Az összeállítást – a református háttér ellenére vagy inkább annak folyományaként – az ökumené szelleme hatja át. Az egyik szép tanulmány például a neokatolikus magyar irodalom egyik legnagyobb alakját, Radnóti Miklós első számú példaképét és mesterét, Sík Sándort méltatja. Koncepciójába Tormay Cécile római katolikus gyökerekből táplálkozó konzervativizmusa éppúgy beleillik, mint Petri György liberalizmusa és modernizmusa. Mindez természetesen azt is illusztrálja, hogy az

irodalmi és a művészeti alkotások megítélésében az esztétikai szempontok az elsődlegesek és a mérvadóak, minden más szempont – például az ideológiai, a vallási, a pedagógiai vagy a politikai – csak másodrendű és járulékos szerephez juthat.

Az átgondolt és beszédes tematikai rendbe foglalt írások a magyar művelődésnek térben és időben egyaránt impozáns tartományait ölelik át. Ebből kiindulva szeretnék néhány vonást rajzolni Bertha Zoltán portréjához, magyarázatot találni nem mindennapi népszerűségére. Arra a kérdésre szeretnék feleletet kapni, hogy kit láthatunk magunk előtt abban a tükörben, amit a kötet mutat meg belőle.

Talán a történelemben soha nem fenyegették az embert olyan végletes és agreszív módon az elidegenedés, a kiüresedés, a magára hagyatottság démonai, mint századunkban. Egyre gátlástalanabb és harsányabb immár a „perc-emberkéék dári-dója”, mind szélesebb körben terjeszti kórját – József Attilát idézve – az „ős patkány”, „a meg nem gondolt gondolat”, mely a hegyeket – Tamási Áron szavaival – egyenlővé akarja tenni a sík földdel, hogy magunknak zugot soha, sehol ne találhassunk. Bertha Zoltán és társai otthon akarnak lenni – ismét József Attilát citálva – ebben az „otthonosan, csupa-csősz világ”-ban, ahol szívünk „a semmi ágán” vacog. Otthon akarnak lenni földrajzi és spirituális, kozmikus értelemben egyaránt. Legfőbb közös vonásuk az egyetemesség, az európaiság eszméjével és keresztényen (vagy: keresztényen) humanizmussal átítatott nemzeti elkötelezettség. Változó intenzitással és hangsúlyokkal, de büszkén, fölemelt fejjel vállalják magyarságukat, és hisznek abban, hogy van még írni való az Ady Endre által fölnyitott „ismeretlen Korvinkódex margójára”. Azonosulnak Babits Mihály igazával, hogy minden nemzet külön szín az emberiség freskóján, külön hang az emberiség koncertjében, tehát az egész emberiség ellen vétkezik, aki ezt a színt halványítani, ezt a hangot halkítani akarja. Tudják, hogy az egyedi és az általános között léteznie kell egy szervező középnek, a különösségnek, amely kiemeli az embert korlátozott szubjektumából, és az egyetemességhez, az általánosozóhoz közelíti anélkül, hogy személyisége megsemmisülne egy parttalan univerzumban. A nemzeti, a nemzetiségi fogalmában rejlő, a teremtett világ rendjével összefüggő szükségszerűségek és kötelességek fölismerése nélkül nincs emberi teljesség.

Tudják azt is, hogy a nemzeti-népi hagyományok legősibb és legmélyebb rétegeibe való alámerülés nem provincializmushoz vezet, ellenkezőleg: szükségszerű feltétele és lépcsőfoka az egyetemességnek. A népi kultúra alkotásai nem csupán a „sajátosság méltóságá”-ról, a nemzetenkénti eredetiség herderi eszméjéről tanúskodnak, hanem a „tisztá lét”-ről, a népek összefüggéseiről, közös élményeiről és vágyairól is. Németh László szerint a nép tiszta álmához lehajló egyetemesség szólalt meg, az ősi és az új, a népi és a modern, a keleti és a nyugati korrelatív egysége teremtett formát Bartók Béla zenéjében. Ezt a „bartóki”-nak nevezett szintézist állította eszményként, követendő példaként kortársai elé. Németh Lászlóval

– akinek a szellemi hagyatéka Bertha Zoltánnak is régóta szívügye, róla szóló tanulmányait „*Világképteremtő enciklopédizmus*” címmel önálló kötetbe gyűjtötte – külön ciklus foglalkozik az összeállításban. Rajta kívül is kellő hangsúlyt kap benne – ezt többek között az Illyés Gyulát és Sinka Istvánt idéző tanulmány illusztrálja – a népi írómozgalom máig ható és gazdagodó öröksége.

A kötet legtöbb dolgozata – az elzárkózás, a kirekesztés legcsekélyebb szándéka nélkül, melyet egy világirodalmi ciklus is szemléltet – a magyarságtudomány körébe tartozik. Számos tanulmány és Bertha Zoltán munkássága is bizonyítja, hogy az erdélyi magyarságnak külön hivatása van a magyar művelődés történetében és távlataiban. Ady Endre fogalmazta meg azt a prófécíát, hogy a valaha „Tündérkert”-nek becézett, toleranciából, humanizmusból, demokratikus gondolkodásból és európaiságból az anyaországnak története során mindig példát mutató és magas mércét nyújtó, három kultúrát egyesítő országrész fogja megszülni a jövő nagy magyar tehetségeit. Az azóta eltelt évtizedek – Trianon traumája ellenére is – mint ha igazolták volna a jóslatot. Mindezt elsősorban az 1920-as évek elején föllépő, a transzszilvanizmus jegyében közös arcvonalat alkotó, a kisebbségi humánus igéit hirdető író- és művésznemzedék illusztrálja, melynek az erdélyisége – Áprily Lajos szavaival – „világfigyelő tető” volt, „nem szemhatárszűkítő provincializmus”. A kötet önálló ciklusba rendezi az *Erdélyi magyar irodalomról* szóló tanulmányokat. Számukat tovább gyarapítják a Petelei Istvánról, Reményik Sándorról, Tompa Lászlóról és Tamási Áronról szóló fejtegetések, amelyek a *Magyar irodalom határon innen és túl* című ciklusban kaptak helyet. Bertha Zoltán az emlékkönyvben felsorolt tizenöt kötetéből kilencet – egyet Görömbei András szerzőtársaként – az erdélyi magyar irodalomnak szentelt. Bálint Tiborról és Sütő Andrásról például monográfiát írt, Tamási Áronról és Kányádi Sándorról pedig önálló tanulmánygyűjteményt tett közzé.

Nevezhetjük őt a kárpát-medencei magyar irodalom utazó nagykövetének is. Fölismerte, hogy aki magyarként akar hozzájárulni a teremtés tervének a valóra váltásához, a sokszínűség pompájának a megőrzéséhez és gazdagításához, annak elsősorban Trianon tragikus következményeinek enyhítésén, az összmagyarság lelki, szellemi és kulturális egységének a helyreállításán kell fáradoznia. Egész tevékenységét – és az előtte tisztelgő kötetet is – áthatja e törekvés. Gyakran tesz eleget határon túli – főként erdélyi – magyar intézmények meghívásainak. E téren csak Pomogáts Béla vetekedhet vele, aki az emlékkönyvben *Magyar zsoldárhagyomány* című, remekbe formált tanulmányával hajt fejet ifjabb kollégája előtt. Bizonyára személyes kapcsolatainak is köszönhető, hogy az átlagosnál több határon túli – csaknem kizárólagosan erdélyi – szerző ragadott tollat, hogy köszöntse őt a nevezetes jubileum alkalmából.

Az eddig elmondottak azonban még együtt sem fejtik meg népszerűsége titkait.

Úgy érzem, mindenekelőtt annak köszönheti vonzerejét és közkedveltségét, hogy távol áll tőle a legcsekélyebb emberi, szakmai gőg és fölényérzet is, oktat és nem kioktat másokat, értékelmutatásra és nem értékfittogtatásra törekszik. Nem bonyolódik értelmetlen vitákba, senkire se akarja rákényszeríteni felfogását és értékrendjét. Szerénységével, példájával és igazságával hat, az emlékkönyv tanúsága szerint igen tág körben.

Pusztán egy-egy vele való találkozás is léleküdítő élmény. Soha nem takarékoskodik a kedves, a figyelmes, a biztató szavakkal. Egyháza hűséges gyermekeként, Szent Pál apostol tanítványaként hiszi és vallja, hogy minden szakmai teljesítménynél, a leglátványosabb igazságnál is hatalmasabb megtartó és fölemelő erő a Szeretet. „Élni és élni hagyni!” – értékvesztett világunknak ez az egyik divatos jelszava. Ismeretek azonban ennél szebb és emberibb jelszót is. Azt, amit Bertha Zoltán és eszmétársai hirdetnek: Élni és élni *segíteni!*

A két jelmondat között egyetlen szó a különbség, de fényévnyi a távolság.

Egy recenzió keretei között lehetetlen a kötet írásainak teljességre törő, részletekbe hatoló, elemző igényű bemutatása. Úgy érzem azonban, hogy legalább egy futó pillanatra illik külön is számba venni az egri közreműködőket és vonatkozásokat. Három helyi szerző szerepel az összeállításban. Cs. Varga István hűséges íródeák-ként, kenetes szavakkal emlékezik vissza a kevéssel a kötet megjelenése előtt elhunyt Jáki Sándor Teodózra, „a csángómagyarok bencés vándorapostolá”-ra, akinek élete alkonyán árnyékként szegődött a nyomába, hogy a belőle áradó szeretet fényében és melegében újra meg újra megfürödhessék, és megfürödtessen másokat is. Gyakran tartottak közös fellépést Egerben is, maradandó élményben részesítve és a csángók iránti felelősségtudatban megerősítve az érdeklődők seregét. Kődöböcz Gábor neve két tanulmány élén is föltűnik. A kötet nyitó írásában lírai ihletű portrét rajzol a jubilánsról, akit találóan és sokatmondóan „a végtelen mondat és a végtelen szeretet emberé”-nek nevez. Másik írásában Kányádi Sándor gyermekverseit elemzi nagy átéléssel és érzelemgazdagsággal, meggyőzően szemléltetve, hogy a gyermekirodalomnak nincs saját esztétikája, a művészet általános törvényei ezen a téren sem vesztik el érvényüket: nálunk a felnőtteknek szóló irodalom legnagyobbjai írták a legszebb, legértékesebb ifjúsági műveket is. A közelmúltban Kossuth-díjjal kitüntetett Serfőző Simon két remek verssel gazdagítja a kínálatot. Végül meg kell említenünk Török Lajos „Az idő rostáján minden áthull...” című tanulmányát, mely az *Egri csillagok* emlékezetét vizsgálja meg Pierrot és Szélesi Sándor regényében, a *Jumurdzsák gyűűjében*. Az imponáló filológiai felkészültségről és megfontoltságról tanúskodó fejtegetés a Gárdonyi-mű recepciótörténetéhez szolgáltat izgalmas és tanulságos adalékokat.

(Károli Gáspár Református Egyetem - L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2015)

Bertha Zoltán

Költői angelológia

Pataki István: Az angyal érkezése és távozása

Ha valaki csak egyet is olvasott közülük: bizonyosan nem vonhatta ki magát Pataki István verseinek varázslatos hatása alól. Valami olyan különleges újfajta reneszánsz szellem levegője árad belőlük, amely megtörhetetlen élet- és világszeretettel, lenyűgöző szépség- és örömmismeretével, a természeti és az emberi csodák, a földi és égi vágyak, az eleven mindenséghez táguló óhajok és kíváncsiak fokozhatatlanul ígézetes és lélekemelő aurájával ragadhat magához akárkit. Ez a vonzó, lenyűgöző reneszánszos jelleg az egyetemes létezésderű e világi és transzcendens, érzéki és érzék fölötti, profán és szakrális dimenziókban egyaránt megteremtődik – s egyaránt átlengi a személyes, családi, közösségi élményekre, az élet-halál nagy kérdéseire, a szerelem egészséges valóságára és titokzatos metafizikájára („érossz egére”) vonatkozó vallomások és bölcséleti témavonulatok sokaságát; de képes átítani, átszínezni még a Partium-vidéki, nagyváradi, bihari tájhaza történelmi és mai állapotára, s az egész magyarság, a kisebbségi nemzet aggasztó sorsára figyelő – s a nyomorúság keserű vagy groteszk költői látteleit nyújtó – költemények hangulatát is: az elmélyült, megszenvedett hit és remény sugallatos spiritualitásának segítségével („szétvert darabolt / jutalmul dobta Trianont / csonkolónak sosem fáj a csonk / mely szétdobálva is összeforr / bitorló nem ülhet felette tort / bénítani sem lehet / a test kiveti a lélekidegent / felkel és jár / épül és gyógyul / mert szabad lelkében / maga Isten trónol”). Az összeölelkező egzisztenciális mélységperspektívák és magasságszférák („csak ki mélységet ismer / tudja / mi a magasság”) üzenetei így azután a felszabadult lírai formajáték végtelen távlatában is bravúrosan érvényesülhetnek: ezek a versek megint mintha régi énekmondók, vágások és jokulátorok, víg kedvű deákok és nép közeli költősenik újjászülető, frissen, üdén megújulva reinkarnálódó alkotásai lennének. A bájjal és kellemmel telítetten lüktető sorok mámorító ritmusa, a zsongítón folyékony-gördülékeny intonáció, a vaskosat is légiessé szublimáló humor és kedélyesség, az ironia és az önironia sokrétű, vibráló megnyilatkozása, a tréfás-maszkos alakváltoztató szerepjátszás, a szó- és nyelvjátékos hajlékonyságba simuló gondolat- és hangulatjáték megejtő mágiája, a bűvölő, bájoló rímvariációk éteri, mesebeli, tündéries árnyalatgazdagsága, a csillogó, sziporkázó asszociációk és képzetkörök lendületes összefűzése (a kanyargó, indázó szófűzés): mind-mind a hang- és mondatlejtés, a dallammenet, a villódzó jelentésképzés igazi mesterévé avatja ezt az orfikus és próteuszi alkatú modern lírikus művészt. Pataki István valóban a sza-

vak zsonglóre, létérzésének és létszemléletének gyökerei messzi (de élénk) költészet-történeti hagyományokba nyúlnak – miközben sugárzó maisága, kortárs aktualitása, jelenkori érvénye is elementáris hatású. „A Pataki-vers hamisítatlan ízet, sajátos karakterét és a kortárs lírában unikumszámba menő nyelvi humora és játékosága adja. A szerző őseredeti talentummal megáldott homo ludens, aki a játékot a költői létforma lényegének tekinti, s aki akkor boldog és akkor van elemében, ha játszik. Ennek megfelelően a nyelvi, stílus- és szerepjáték változatos formában és sokféle regiszteren szólal meg verseiben” – összegzi minderről a jeles irodalomtörténész, Ködöböcz Gábor.

Mostani, legújabb könyvébe – *Az angyal érkezése és távozása (Andreárium)* – a költő azokat a verseit csoportosítja, amelyek a szerelemélmény jelenség-tanát, mondhatni fenomenológiáját járják körül – s leginkább a rá jellemző konfesszionális és játékos dalszerűséggel, olykor népdalok, virágénekek, ráolvasások, liturgikus imádságok, fohászokódások, hálaadások, vallási és folklórihletésű kifejezések alakzatok vagy akár hajdani udvaroló, pajzán trubadúrnótákra emlékeztető hangzatok tarkaságával és dinamizmusával. Feltárulkozik eközben az érzelmeik egész lélektartománya – a másik iránti vonzalomtól az eltávolodás fájdalomáig, az én és a másik egyidejű elérhetetlenségének, különvalóságának és mégis egymás számára valóságának a megtapasztalásáig („látlak és hallgatlak / egyszerre bennem és távol”), mély értelmű élet- vagy metaforikus tájképekben is felvilágított találkozásokról megrendítő búcsúzásokig, örvendezésektől siratózásokig („péntektől péntekig / énektől énekig”; „talán örökig”), a rajongástól és epekedéstől a szeretett lény stilizált látomásáig, a testi és lelki hullámmozgások rezdülésnyi átélésétől az önreflexív, önkifejező késztetések valamennyi jellegzetes és különös módozataiig. S a dal- vagy énekköltészeti líraiság számtalan hangnemi, stílári, műfajpoétikai, verstani ötlettel és leleménnyel fűszerezett kibontakozása, kiteljesedése már földöntúli, misztikus vagy mitizált jelentéstartományokat is mozgósít – s így szövődik a férfi-nő kapcsolat misztériumába a küldetéses egymásratalálás gyönyörűsége, az angyali és a mennyei rezonanciák finomsága vagy az elhunyt édesanya emlékezete. Azé az édesanyáé, aki az isteni elrendeléssel együtt vigyáz árván maradt fiára, és „közbenjáróként” segíti hozzá egy eddig ismeretlen, revelációszerű szeretetviszony kicsírázásához. *Az angyal érkezése* így Istennek, anyának, nőnek együttesen köszönhető: „köszönöm uram akit küldtél / a hiánnyal születik minden érték / szeretem mint azt aki küldte / miként azt aki közbenjárt / elűztetek minden látomást / áldalak uram / és áldom az angyalt / színed előtt / színe előtt / vigyáz rám / és vigyázom őt / köszönöm uram hogy rám talált / köszönöm istenem / köszönöm anyám”. A kötet darabjai tehát az angyali érintettségnél ezekbe a lelkületi előzményeibe és következményeibe avatnak be; „az angyal érkezése és távozása”, mint ahogyan a főcím is jelzi, ezt az érületi folyama-

tot ragadja meg téridőben és téridőn kívül. Lélekállapotok, pillanatok, hangulatok sorjáznak – de egyben fundamentális antropológiai meghatározottságok érzékelésével. Múzsai ihletettséggel suhannak az érzésrögzítő szavak, szófordulatok, az Andrea nevű lény (kettejük nevét Krisztus-kereszt alakjába is belefoglalta a költő) legendáriuma épül föl a szemünk előtt – ezért is telitalálat az „andrearium” alcím. És egyúttal egyfajta költői angelológia is ez a versegyüttes, amelyben az egyéni és tükörtiszta fénytörésekkel átsajátított-áthasonított vizionárius angyaltan törvényszerűségei és újragondolt invenciói kötik össze az emberi eszmélet és az isteni lényegvalóság rejtelmait. „Mióta bennem élsz / mint az isten / rendet raktál / megtisztítottál mindent”; „kezdetben volt az ebből / s lett a valami / mit csak istennek / s anyámnak akartam vallani”; „mintha minden téged keresne / mint számból az áldó ige”; „melengess andrea / a telet eleget féltük / akarja anyám / akarja isten / akarják értünk”; „én írom titkon a verseket / hozzád / isten vigyáz / ránk”; „áldás ez uram vagy átok?”; „hová merre hogyan / te mutass utat uram”; „hozzád küld az isten / ha kiüresedik minden / ha fázom”; „te vagy / az ima / a pirkadatban”, „s a lepkék is köröttem őrző angyalok”; „valaki mindig velem van / emberül bennem az isten”, „valaki mindig velem van / istenül bennem az ember”; „maradj meg istennél / hová emeltelek”; „nem megyek el / míg kilép a fény / az isteni / az elrendelő”; „két templom között te vagy templomom” – szólnak ezerféle-képpen az emberfölöttivel állandó összeköttetésben lélegző hitvallásos szentenciák. Az angyali múzsza segíti a költőt a szárnyalásban – vagyis élet, szerelem, Isten, művészet legvégül feltétlenül egymásba olvad (akár mint Adynál és sokaknál), de még a gyötrelem árán is, amikor a napsugár csak kint enyhítő „veronika-kendő”, vagy midőn „te egyedül / én nélkülöd / mint krisztus nélküli feszület”.

A biblikus, archaikus, kultúrtörténeti tradíciókat pezsdítő játékoság veretesen idéz és alakít újjá régi alapélményeket és beszédmódokat: feltűnik például az illúziókkal viaskodó és örök szerelméhez ragaszkodó Don Quijote lovag (aki „csak ül a rozoga lovon / mint kit az isten átkarol”, s „ragyognak felette a csillagok”), kurucok és garabonciások vagy virágénekekkel daloló poéták sorsa („elnyel hiányod / mint bujdosó kurucot a nádas”, de „egy nádírigó” „törött szárnyakkal is / neked / énekel”; „elvarázsoltad / a garabonciást”; „hogya rám találnál / madarakkal szállnánk / selyemfűvön állnánk / virág lenne párnánk”). S az átképzéletes bibliai történetek (a pusztában vándorlás hasonlataitól a stációjárás párhuzamaiig), az ősi példázatos, rituális, balladai, babonás, népmesei, gyermeki mondókás vagy verses mesés alakzatok, műformák, stílusimitációk esztétikai sokszínűségébe és motivikus összetettségébe még kedélyes nyelvemlékutatás („a váradaúra menh titkus utum & rea volna / tilituák túllem űt / de küld s áldá miű isemük”) vagy sajtyszerűen és erőteljesen jelenkori vétetésű szóvicces bökvers is belefér („furcsán keringnek / lüktetnek bennem / a nedvek / olyan magas és mély / az

ANDREALin-szintem”). S aztán a gyönyörű búcsúvers – a minden ember őselményeit megrázón kottázó lírai futam az angyal távozásáról: „elszállt az angyal uram / lehet nem is te küldted / mint álmából riasztott madár / nekirepült a csendnek // elszállt az angyal uram / tüskés bozótban verdes / nem talál magára / s nem keres engem // elszállt az angyal uram / röptét bevérzem / szárnya még suhog bennem / mint üres templomban az ének // elszállt az angyal uram / ha mégis te küldted / őrizd és vezesd istenem / engem magamtól védj meg”. Ösztönök és üdvösségkereső lélekkavargások rengetegéből száll föl a végső könnyörgés – emberi bensőség és isteni transzcendencia megbékéltető eszkatologikus harmóniáját sugározva a kristályosan szép versforma ragyogtatásával is.

Pataki István új kötete egy alapvető és jellegzetes élmény- és témakörének koncentrált összesűritésével és kiteljesítésével: mai líránk egyik kiemelkedő, marandó teljesítménye.

(Hétvezérszál Kiadó, Alsókorcz, 2015)

Sebők Melinda

„hitem, tüzem, világom / oltathatatlan”

Káliz Sajtos József: *Hitem, világom*

„rád csukják pilláid a fák’, / föléd boltozódik az ég kékje / és – mint gyöngyharmatot a virág – befogad, / ’öröz az anyaföld, öröz a Sárréte.” – Káliz Sajtos József *Hív a láthatatlan tenger (Bella István temetésén)* című költeménye magába sűríti a lírai életmű mindazon értékeit, melyek a *Hitem, világom* kötet műveiben is körvonalazódnak: a szülőföldhöz, a sárréti tájhoz, a hazához való hűséget; a Bella Istváni költői tradíció újraélesztését, a tájnyelv szépségének megőrzését; az élet-halál kérdésén töprengő létösszegző versek költői képeinek gazdagságát. A Fejér megyei Soponyán élő Káliz Sajtos József a miskolci Felsőmagyarország Kiadó gondozásában 2015-ben megjelent *Hitem, világom* című verseskötete *A semmi mezején* (2010) és a *Pannon énekek* (2011) líragyűjtemények folytatásának tekinthető. A *Hitem, világom* nem csupán a pannon táj szépségeit fellelő, a szülőföld élményvilágát megelevenítő, a nemzeti kulturális értékekhez ragaszkodó költői életmű folytatása; hanem a bizonyos irodalmi tradíciókat újraélesztő, az idő múlásán derengő elégikus hangvételű lírai termés az eddigi pályá összegzésének is tekinthető.

Káliz Sajtos József költői törekvései egyrészt a hazához, a magyar történelemhez, keresztény-nemzeti kultúrához való ragaszkodás, másrészt az 1960-as években jelentkező költőnemzedékek: a népi kultúra tradícióit sajátos látomásos-metaforikus szürrealizmussal ötvöző Nagy László, Csoóri Sándor lírai hagyományaihoz, valamint a miskolci *Napjaink* és a budapesti *Új Írás* folyóiratok körül induló *Hetek* poétáinak (Ágh István, Bella István, Buda Ferenc, Kalász László, Raffai Sarolta, Ratkó József, Serfőző Simon) azonos ízlést, arculatot megjelenítő világképéhez való kötődés. A kor morális helyzetére, a nemzeti lét viszonyára reflektáló Nagy László – Csoóri Sándor, valamint a magyarság történelmi múltjával szembenező, a *Hetek*hez tartozó Bella István – Sefőző Simon költői vonulatának eleven átörökítése mellett a magyar sorsköltészet szent hagyományát követő, a fiatalabb nemzedékhez sorolható Nagy Gáspár – Vári Fábián László erkölcsi eszményeinek közös szálai is összefonódnak a lírai alkotásokban.

A *Hitem, világom* tudatosan szerkesztett kötetet öt nagy témakör összetett motívumhálózata szövi át: szülőföld-haza; szerelem-összetartozás; hagyomány-nemzet-kereszténység; nemzedéki összetartozás; halál-elmúlás. A kötetkompozíció öt ciklusa: az *Ükők nyomdokán*; *A szerelem magasából*; az *Édes Pannóniánk*; a *Holtig jó ügyért*; a *Summázat* tematikusan látszólag különböző költeményeket tartalmaz, amelyek a születéstől a halálvárás pillanatáig mutatják be az életút

egyres állomásait. A *Hitem, világom* versei: a szülőföld iránti hűségnek, az elveszett szerelmek emlékének, a nemzeti sorskérdéseknek, a költőelődök/kortársak megidézésének, a létösszegző számvetésnek lírai vallomásai.

Múlt és jelen sűrűsödik össze az *Űkők nyomdokán* ciklus verseiben. A gyermekkori élményvilágból, a sárréti táj szépségéből, a szülői ház emlékeiből táplálkozó lírai darabok felelevenítik a felhőtlen ifjúság éveit, a szeretett szülők arcvonásait, az egykori otthon melegét. A verseket azonban fájdalmas-nosztalgikus hangvétel uralja: a múltban elveszett értékeket (szülői ház, szeretett (nagy)szülők, boldog gyermekkor) nem lehet pótolni. Ezt a hiányérzetet fejezi ki több versében is: „Sárróna ege alatt / életem... / gyorsan elrohant”. (*Arcom a Sárvíz tükreben*). „Összedőlt a házad, / nincs már menedéked, / elröpült az álom, / elröpült az élet” (*Sárban caplatva*). Gyakran felidézi halott őseit: a nagyapa százéves vályúját (*A szülőház romjai*), a riadt tekintetű édesapát (*Torkolathoz érve*), az édesanya szavát (*Hazajáró lelkek*), álomban is földerengő arcát (*Anyám sirjánál*). Minden további pillanatban egyetlen maradandó, örök érték a szülőföld, Sárvíz otthoni fészke, menedéke: „Állok a deszkapallón, / mint régen / s arcom ott ring / a Sárvíz tükreben” (*Arcom a Sárvíz tükreben*). Megfakult szerelem képeit pörgeti *A szerelem magasából* ciklus, ahol a költő különféle versformák variációival kísérletezik: az egészen rövid, könnyed dalszerű költeménytől a himnikus szabad vers vallomásáig. Különös költői megoldás a *Névnepre* és a *Talán, ha akkor* című versekhez választott Nagy László-mottó, a *Napszentület* Déva vár-metaforája, a *Tivornya a tavernában* szapphói strófája, valamint a központozás nélküli *marasztaló* egyedi akrosztikonos zárása.

Az *Édes Pannóniánk* ciklus időutazása az antik római korba kalauzolja az olvasót. Különös lírai megnyilatkozást választott a szerző: személyiségét irodalmi-történelmi figurákba transzponálta, mintha személyes tanúja lett volna Pannónia római kori történelmének. A költő személyisége különböző korokban, alakokban bukkan fel. Az első versben, a *Levél Ovidiushoz* címűben költőként szólal meg, mintha társa lenne az éppen száműzött Ovidiusnak, aztán Ovidius álarca mögé rejtőzik, aki Tomiból válaszol költő barátjának. Majd Septimius Severusról úgy szól, mintha kortársa lenne. Pannónia századairól úgy beszél, mintha tanúja, személyes átélője lenne Pannónia római kori történelmének. Episztolákban, költői levelekben idézi fel Róma, Pannónia – és benne Gorsium – történetének néhány dicső és tragikus eseményét, a korabeli költői léthelyzetet, sorsot. A versek mégsem történelmi tablók, hanem lírai reflexiók a hatalom természetéhez, a kultúra és a barbárság viszonyához. Ezekben a költeményekben formailag is igazodik a korszakhoz: bár a klasszikus időmérték verslábainak üteme meg-megbillen, néha találni tökéletes disztichont a hexameter és a pentameter szabályos lüktetésével: „barbár föld szívem-lelkem búját szaporítja / Napjaimat sanyarún morzsolom,

mint a kalászt” (*Levéltöredék Ovidiustól*). A ciklus további verseiben antik időmérték helyett a három-, négy- vagy hatsoros strofákból álló páros vagy kereszt-rímes sorok jellemzőek. Itt már felhagy az álarcos költői játékkal, helyette saját hangján szól: eltöpreng a magyarság múltján, jelenén, fohászkodik nemzetéért: „Ó, Teremtő Atyánk, / tekints Te is reánk: // add, hogy feltámadjon / és megint viruljon / édes Pannóniánk” (*Krisztusunk, országunk*). A ciklus további értékes darabjaiban: a *Vészjelzések* az anyanyelvét óvó költő félelme; a *Mag helyett ocsú* (A 85 éves Csoóri Sándornak) a kifosztott magyar haza elveszett értékeinek siratása; az *Ötvenhat, Ötvenhét* (*imatöredék 2013-ból*) pedig az 1956-os levert forradalom tragikus következményeinek latolgatása: „Emeld föl fejedet nemzetem! / ébredj az ájulásból, / és ne hagyj, hogy a latorhad / megint porig alázzon”. A Csoórinak ajánlott és az 1956-os élményeket felelevenítő versek tematikusan is összekapcsolódnak a *Holtig jó ügyért* ciklus költőelődöket vagy kortársakat felidéző lírai darabjaival. Legfőbb szellemi kapocs a két ciklus között az 1956 élményköréből, eszmei mélyrétegeből táplálkozó Nagy Gáspár életműve, illetve a költő halálára írott *Az innenső parton rekedten* című vers is: „Nagy Gáspár, a drága / kor- és kortárs már / itt hagyott minket örökre / a ’földi pörökkel”. Káliz Sajtos József és Serfőző Simon szellemi rokonságát bizonyítja *Helyed az ég alatt* (*Serfőző Simon 70. születésnapjára*) írott műalkotás, amely Serfőző zagyvarékasi gyerekidejének lelki-szellemi-erkölcsi nevelődésének bemutatása: az otthonvesztés kínjairól, a vershitet sosem cserélő költő világgképéről. Az igazság kimondásának örök vágya fogalmazódik meg a ciklus záróversében, *A végeken* című Vári Fábrián Lászlónak címzett költői hitvallásban: „Szó a fegyvered / pajzsod a hit, a dac: / vértézve vagy – / és végsőkig tiszta, / s az is maradsz, / még akkor is, ha / e gerinctörő / karvaly- / idő / halálos / sebeket ad”. Ebben a ciklusban jeles kortársak mellett régebbi költők hangját is felidézi (Kazinczy, Kölcsey, Petőfi, Arany János), a verscsoport egyik legkiemelkedőbb alkotása *Az élő Vörösmartyhoz* írott kor- és körkép. A magyarság sorsáért, megmaradásáért aggódó költő a *Szózat* és *A vén cigány* allúzióival szólítja szent elődjét: „Állj ide mellénk / a gödör pereméhez, és / ’huzd meg újra’ a vonót. / Mert hogy megmaradjunk / s helyünket híven megálljuk / – *rendületlenül!*”.

A kötet záró ciklusa, a *Summázat* Káliz Sajtos József „őszikéi” léthelyzetéről, vágyairól és az elmúláshoz való viszonyáról. A rövidebb létösszegző lírai darabok, „a széttördelt élet mozaikjai”: fájdalmas-elégikus hangon summázzák az élet végességének tudomásulvételét, a tovasuhanó idő pillanatait. A létösszegző epilógusok (*Hatvan felé, Hatvanon túl*), imák, fohászok (*Szebb létre vágyva, Pöröm Atyámmal*) visszatérő motívumai az elkorhadt élet fája (*Örök körforgásban*) és az útjából hazatérő vándor (*Nyugtom hol lelem?*). Ezek a toposzok egyúttal keretbe is foglalják a záróciklust az elsóvel, ahol a pernyeként elszálló életévein merengő

költő *Sárban caplatba* versébe szintén belesűríti az utazás-vándorlás-hazatérés metaforáit: „Megtöretik a test, / el-elakad a vér... / A megfáradt vándor / lassacs-kán hazatér”.

Káliz Sajtos József világképe alapvetően a folklór gyökerekből táplálkozó, népmozeti lírai tradíciókkal rokonítható, mégis számos alkotásában különböző szerzők beszédmódját ismerhetjük fel: Horatiustól (*Tivornya egy tavernában*), a Mária-himnuszoktól (*Csendes, hajnali imádság*) Arany Jánoson (*Visszaszámlálás*), Kölcseyen (*Töprengés*), Babits on (*Pannon kikelet*) át Bella Istvánig (*Hív a láthatatlan tenger*) vagy Serfőző Simonig (*Helyed az ég alatt*). Verseibe szüremkedő műveltséganyag – pár világirodalmi mintától eltekintve – elsősorban a magyar líra hagyományait éleszti újjá. Művei mégsem utánérzések, mivel az eredetiség igényével, saját élményvilágának közvetítésével tud megszólalni. Azokhoz az irodalmi tradíciókhoz ragaszkodik, amelyekkel kifejezi költői hitét, világát.

(*Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 2015*)

Debreczeny György

ilyenkor mentegetőzés idején

sokszor órákig is eltart
mire sikerül végre
leengedni a feledés szelepét
eszembe jutott valami
most fáj is meg nem is
az a késő őszi vasárnap este
és látom már a buszmegállót
tizenkét csillag messziről nézi
a döglött halat

ismeretlen remegés vagyok
látom már a buszmegállót
koromhomályosan
vagy ő lát engem
egy késő őszi vasárnap este
de akkor sem fogom most
felolvasni neki a tengert
örülök hogy sikerült végre
a feledés szelepének megörülni

nem értem hogy a döglött hal
mit keres ebben a versben
talán karácsony lenne
egy késő őszi vasárnap este?
vagy csak úgy fogta magát
és odadöglött?

karácsony előtt a döglött halak
különben is úszkálni szoktak
de nincs fürdőkád ebben a versben
és nincsen káddugó sem
csak a hal helyett tátog a költő
és egyáltalán nincs karácsony

lehet hogy többet aludtam
ezen az álmatlan éjszakán
a döglött halnál
miért ne lehetnék boldog
ilyenkor kognitív
mentegetőzés idején
amikor oly csodás a csend

a döglött halnak eszébe jutott
hogy a líra csak kitérő
párhuzamos vágányok között
létesítik
és azokat kapcsolja össze

továbbá eszébe jutott
a döglött halnak
a buszmegállóban
a karácsony
a szeretet

szerettem volna a döglött halnak
karácsonykor felolvasni a tengert
de sikerült végül
leengedni a feledés szelepét

Tusnády László

A sötét ragyogásból az igazi fénybe

Kaiser László: Elfáradt összes angyalunk

„Ebben a sötét ragyogásban / utak árnyai feketéllnek.” Villanásszerűen jelenik meg előttem Kaiser László fenti két sora a *Kiért?* című verséből. Tintoretto képei keltek bennem hasonló érzést. Pedig óriási a távolság korunk meghasonlásaira oly érzékenyen válaszoló költő és a reneszánsz és a barokk átmenetét megszenvedő, a kor nagy ellentmondását remekművein feloldó olasz festő között. A lelki rokonság mégis lehetséges. Elsősorban azért, mert épp a meghasonlás mélysége volt szinte feneketlen abban a régi időben, és beláthatatlanul óriási az az üreg, szakadék, amelyet a mai ember magának vájt, esetleg már másoktól kapott. Nincs, ki felemelje. Kaiser László tudja a megoldást, de azzal is tisztában van, hogy elvek, elméletek nem segítenek. Az indíttatásnak belülről kell jönnie, és az ma sokakból hiányzik.

Mesterséges ragyogás ez a mai. Az utakon nem a létkiteljesedés boldog hősei vonulnak-viszik, sugározzák tovább a fényt, mert árnyak lettek, halálba botladozók, ezért feketéllnek.

Az összeállított versek oly füzére van előttünk, amelynek egy-egy darabja kiragadva is remek egész, de egymás mellett a költő látása olyan „útikalauz”, amely mindennél világosabban értelmezi a meghasonlásnak, az elveszettségnek a bugyrait. Létünk útjairól beszélünk, de ezek legnagyobb veszedelme az, hogy sehova se vezetnek, „legfeljebb” a semmibe. A versek folyamatosan sugallják azt az igazságot, hogy ha a számunkra megfelelő utat a kinti világ nem tudja megmutatni, akkor leljük meg magunkban. Mindezt a költő nem szájba rágva mondja el, hanem bennünk építi fel a megértés egyedüli templomát. Így éri el azt, hogy vele együtt jutunk el a reményt hozó végkifejletbe.

Korunk „zaj-akváriumá”-ból nehéz kiemelkedni, nehéz onnan felemelni szívünket. Az emberanyaggá gyúrt tömeg a forrásvíztől már rég elszokott. Sokan csak az alkohol ízére emlékeznek. Innen hullnak a lidérces álomba. Pedig többre születtek. A magunkkal hozott fényt kellene felragyogtatniuk, de ők a reményt már rég elvesztették.

Kaiser László pokoljárása azt mutatja meg, hogy az elfáradt angyalok bennünk, a mai emberben veszítették el erejüket. Így válik természetessé az, hogy korunk útvesztőjében egy szédületbe kavargó haláltánc réme jelenik meg. Immár a bor nem az anakreóni vagy Omar Khájjám-i vígság itala. Egyszerűen azért, mert méregpohárba került. „Fogadalom” már nem segít, mert újabb és újabb csepp kell

a bűvös italból, és nem jövünk rá arra, hogy adott körülményeink közepette ez már nem a hegy gyöngyöző nedűje, tiszta leve, hanem a haláltánc mozgatója, egy varázslat megtévesztő eleme.

Abban él az Isten, aki hisz őbenne. A művész ezt tudja: isteni üzenetek közvetítője. Segítik az angyalok. Így jut a magasba. Ha a filozófusok az Isten halálát hirdetik, azt leginkább két megközelítés alapján teszik: lelkükben aludt ki az Örök Fény, vagy nem a saját lelkük állapotát vizsgálják, adják vissza, hanem azt veszik tudomásul, és közlik, hogy ez a hitvesztés a mi világunkban nagyon sokakban bekövetkezett. Nem úgy élnek, mint akik tudják, hogy a test a lélek temploma.

Kaiser László ennek a helyzetnek, lét-állapotnak a krónikása – költőként. Gyermeki lélekkel szeretné látni a világot, de az a paradicsom, a velünk született, a hajdani már elveszett. Aggódoó, szomorú szemmel tekint gyermekére, egykori kislányára. Szinte hallom, hogy mondja: „Herceglányka voltodat feledtetik veled.”

Ha az angyal nem emel fel, már nem önmaga. Kocitus jégkövületében minden magasabb emberi, eszmei, hitbeli meghal. Ami az emberben angyali volt, a semmibe hullt, vagy ördögi lett. Különös a versek angyala és ördöge. Az angyal a hitünk szerint a közvetítő, a fölemelő, őrző, az erőt és reményt adó magasabb szellemiség. A bukott angyal maga a sátán, a Rossznak a megtestesülése. Az ördög eredetileg ősvallásunknak olyan demiurgosza, aki az isteni szándékot hivatott megvalósítani, de erre éretlen és képtelen. Ezért ront el annyi mindent.

Kaiser László verseiben nem a sátáni lény van jelen. Itt már (idehaza és az önmagát elvesztett Európában) elég a teremtés művét félrevivő ördög arra, hogy az álszabadságeszmék zászlaja mögül felharsanjon a sátán kacaja.

A művész magára veszi a lét keresztjét. Halad az éjszakában. A rész és az egész nagy árnyékot vet az éjre, mert abban honol a feneketlen semmi. Ezt élik meg sokan. A költő biztosra veszi, hogy velük kell haladnia az úton, a szenvedőkkel együtt kell lennie, ezért fáj neki, ha csak pohár a társa. Marad az egy, hol a három? Közvetít az angyal. Üdvöt hozna, de jön az ördög. Az angyal helyét elfoglalja. Beleeszi magát mindenbe. Nincs feloldozás, mert az új rend egy művilágot visz a földre. A műanyag ott sorvad, mert oldhatatlan létre lelt itt, a fenti, nappalinak hazudott nem-fényben.

A bevezetőben szereplő állításom, párhuzamom csak egyik szempontja lehet a megközelítésnek. Ha így hagynám, joggal tiltakozhatna ellene maga a költő. Egy-egy művész, különösképpen mai alkotó világa nagyon összetett jelenség. Ismerve Kaiser Lászlót, több hozzá közel álló szellemi nagyságunkra is gondolhatunk, mint ihlető forrásra. Ám az ilyen párhuzamkeresés veszélye az, hogy a „hatás” gyanúja is felvetődhet, pedig itt erről szó sincs, hiszen egy gazdag élettapasztalattal rendelkező költő nagyon is a megélt, túl gyakran megszenvedett létünk, világunk elé állít tükröt. Nem másol, hanem azt mondja el, amit a kedvelt, szeretett

példakép most tartana fontosnak, ha korunk énekese lehetne. Tintoretto említésével csak a képi világ szépségét, nagyságát – indokoltságát akartam kiemelni. Rokonszenvről, példaképeiről Kaiser László több írásában is vallott. Itt, ebben a kötetben Ady Endre szellem-ujja jelenik meg markánsan – szándékosan. Kaiser László szinte neki adja át a szót: „Ne adjon feloldozást /a muszáj-menekülni – / nem muszáj a Semmi: / hanyatló árnyék ha óriási, / félni tanít – és lenni.” (*Ady Endre születésnapján.*)

Így válik a félelem feloldozásává a Semmi örvénylése. Innen láthatjuk meg azt a csúcst, ahova Kaiser László el akar juttatni minket. Egyedüli és mással nem pótolható erőforrás a művészet.

Versek füzéréből ellentétek rendszere sóhajt itt, mert nappalaink vonulnak keresztre feszítve. Így lettünk a látszati lét foglyai. Az Isten ragyog. Tudunk vagy tudnánk benne hinne, de az örömhírt hozó angyal sír, mert látja, hogy az érdekek, a hazugságok, a harácsolások hálója zárja el az eget tőlünk.

Hol a fény? A gyermekek mosolyában. Így jut el oda a költő, ahová indult: „*Végleg*”; ez a kötet utolsó versének a címe: „Forrásvíz és titkok titka, /ami volt, az nem jön vissza.” Igen, a tisztaság, a boldog teljesség reménye dereng fel. Ha a meghasonlott jelen nem vesz le terhet a vállunkról, a kinti megoldhatatlanságra mégis rányílnak a remény. A megélt, átélt – magunkkal hozott szépre mondja Kaiser László a fenti két sorát folytatva: „Mégis itt van, itt van bennem: / múltak élnek szép bilincsben. / Béklyós szavak, láncos képek, / velük lettem szabad végleg.”

Korunkban nehéz megtalálni az összhangot, az áhított rendet. Éppen ezért nagyszerű pillanat az, ha előttünk áll az igazi és egyedüli megvalósulás. Kaiser László legújabb kötetével ezt adta meg nekünk. Úgy vélem, pokoljárásának ez az idézett vers szép és boldogító feloldása.

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2016)

Bartók Béla

Orosz forrásokkal Petőfi Sándorért

(Rosonczy Ildikó: Orosz fegyverekkel Ferenc Józsefért, Tanulmányok I. Miklós 1849-es magyarországi beavatkozásáról)

Ebben az évben emlékezünk az 1956-os forradalom 60. évfordulójára, és ilyenkor újabb és újabb visszaemlékezések kerülnek napvilágra. Nem azért kell ezzel kezdeni egy 1849-ről szóló könyv recenzióját, mert mindkét szabadságharcunkat az orosz hadsereg verte le, hanem a memoárok miatt. 19. századi szabadságharcunkról már mintegy 30 éve – Rosonczy Ildikónak is köszönhetően – fokozatosan jelennek meg magyarul az oroszországi kútfők, a szovjet haderő 1956-os tevékenységéről viszont a legendás Jelcin-dosszié óta már kevesebb hadtörténelmi elemzés jelent meg. Különösen meglepő és megdöbbentő, hogy míg hazánkban rendszeresen megszólalnak 1956 szemtanúi, Oroszországból és az utódállamokból nem nagyon jutnak el hozzánk a túlélő katonák visszaemlékezései. Úgy tűnik, valamivel könnyebb az 1849-es események tisztázása orosz források segítségével.

Rosonczy Ildikó történész az 1970-es évek végén kezdett foglalkozni 1848–49-es forradalommal és szabadságharcokkal, amikor Lenkey századáról és Poeltenberggről közölt forrásokat. Tudomásom szerint 1985-ben adott ki először orosz forrásokat a világségi fegyverletételről, majd hosszú ideig kellett várni, hogy az ezredforduló előtt ismét sűrűbben fordítson, és magyarul publikáljon cirill betűvel írt jelentéseket, visszaemlékezéseket. Azóta a *Kortárs*, a *Magyar Napló*, a *Rubicon* és a *Hadtörténelmi Közlemények* lapjain folyamatosan ismerteti meg a szűkebb történelmi és tágabb érdeklődő közönséggel a moszkvai és egyéb levéltárak több mint 150 éves magyar vonatkozású iratait. Több recenziót, esszét írt 1848–1849 témakörében, de érdeklődik egyéb kulturális és társadalmi kérdések iránt is. Egy indulatos elemzés lehetett a legfőbb motiváció, hogy még mélyebben beleássa magát az orosz intervenció hosszabb külföldi kutatásába. 2001-ben arról értekezett, hogyan nem szabad történelmet írni, amikor részletes és szakszerű bírálatot készített a *Kortársban* a Korona Kiadó által abban az évben megjelentetett *Az 1849-es cári intervenció Magyarországon* című kötetről. A forrásokat Vadász Sándor fordította, válogatta, a könyvet Bona Gábor lektorálta, Józsa Antal hadtörténelmi tanulmánnyal egészítette ki, és először mutatott be egy helyen összegyűjtve oroszországi forrásokat, de rengeteg formai és tartalmi tévedéssel, ezért a kritikus használhatatlan forráskiadványnak nevezte.

Rosonczy Ildikó 2010–2012 között Klebelsberg-ösztöndíjjal összesen 5 hónapot töl-

tött különböző orosz levéltárakban. Mélyreható munkával és a mai, valamint a régebbi orosz nyelv tökéletes ismeretének segítségével kiváló munkát tett le a Magyar Napló Kiadó asztalára. A minőségre nemcsak az a garancia, hogy akkurátusan pontosak a hivatkozások, de a rövidítések jegyzéke, a névmutató, a térképek és illusztrációk külön jegyzéke és közlése is a helyén van, és maximálisan megfelel a legkritikusabb igényeknek is. Jó lett volna viszont egy helynévmutató is, amellyel könnyebben lehetne megtalálni egyes helyszíneket a szövegben. Az első oldalakon olvashatjuk, hogy a művet Hermann Róbert lektorálta, a címlapon pedig Haynau cs. és kir. tábornagy és Paszkievics orosz altábornagy közös lovas portréja, J. R. Freysauf litográfiája látható. A nevek és a rendfokozatok pontos közlése előre sejteti, hogy egy szakavatott hadtörténész könyvét fogjuk kezünkbe venni. Annak ellenére, hogy inkább tanulmánykötet, mint monográfia, a szöveg koherens egységet alkot, és 3 nagy részre tagozódik. A bevezetőben többek között kiemeli, hogy rendkívül kínos volt az osztrákok számára, hogy a cári segédcsapatok nagyobb létszámot képviseltek az intervenció során mint az ausztriai haderő, majd leszámol az orosz tisztek szimpátiájának mítoszával.

Az első fejezet az 1849 áprilisában folytatott orosz–osztrák tárgyalásokat elemzi és részletezi a két fél elképzeléseit a katonai segítségről. A *lengyel ügy* című részfejezet tisztázza, hogy tényleg oka volt-e a beavatkozásnak a lengyelek tömeges részvétele a magyar szabadságharcban. Olvashatunk orosz reakciókat a tavaszi hadjáratról, majd az újabb osztrák kudarcokat követő orosz döntésekről. Az első rész második fejezete a katonai előkészületeket mutatja be, amelynek olvasása során lenyűgöző, hogy a szerző mennyire tisztában van a cári hadsereg létszámával, felépítésével. Ezután ismerteti Paszkievics 1849. áprilisi hadműveleti terveit, a Galíciába történő indulást és az osztrák uralom alatt álló Krakkóba történő bevonulást. Minden nagyobb részfejezetet jellemző idézetek vezetnek be. A harmadik fejezet elején, amely galíciai lengyel szemtanúk visszaemlékezéseit elemzi, ez a mondat áll: „*Ilyen hatalmas erővel szegény Magyarország nem tud megbirkózni.*”

A második rész, amely az „*Orosz gyorssegély Bécsnek*” címet viseli, Rosonczy Ildikó 2015-ben megvédett doktori disszertációja volt, és nem véletlenül ez képezi a kötet gerincét: az 1. rész 74, a 2. rész 181, a 3. rész 114 oldalt ölel fel. Ez a meghatározó fejezet a Fjodor Szergejevics Panyutyin altábornagy vezette és az osztrák főserg mellé beosztott orosz gyaloghadosztály tevékenységét elemzi, mert ez a különálló hadoszlop eddig nem kapott elegendő figyelmet a hadtörténészek részéről. A német, a magyar és az orosz iratok arról vallanak, hogy egyáltalán nem volt harmonikus a magyarellenes erők együttműködése, mert nemcsak logisztikai, hanem politikai konfliktusokkal is meg kellett küzdeniük. A gyors orosz segítség oka a Bécs elleni feltételezett magyar támadás miatti osztrák félelem volt. Az orosz helyzetértékelés és az osztrák aggodalmak hasonlóak voltak. Paszkievics, Varsó hercege pedig úgy döntött, hogy saját felelősségére minél előbb segítséget küld az osztrákoknak. Közben Komáromban

a magyar haditanács Bécs helyett Buda ellen indította a honvédséget, de a kocka már el volt vetve. A következő fejezet („*Irány Bécs! Vagy mégsem?*”) a zavart és bizonytalanságot szemlélteti, de az orosz hadosztály Krakkóból Ungarisch Hradisch-ba (cseh nyelven Uherské Hradiště, középkori néven: Magyarvár) vasúton történő szállítása különleges epizódja a szabadságharc másik oldalának. Rosonczy Ildikó bemutatja a vasúti hálózatot, ismerteti a szállítás előkészítését és lebonyolítását, az oroszok élményeit, de a vasúttörténeti siker problémáit is. Panyutyin hadosztálya végül Morvaországban vesztegelt, mert Bécsben csökkent a magyaroktól való félelem, az osztrákok már elbizonytalanodtak, az oroszok pedig dühösek és csalódottak voltak. Bécsben félttek a közeli orosz jelenléttől, amely a szlávok feletti orosz befolyás növekedésével járt volna. Panyutyin és Paszkievics lassan tisztázta a helyzetet, és megegyeztek az osztrák hadvezetéssel az orosz sereg státuszáról. Számunkra azonban az érdekes, hogyan tevékenykedett az expedíciós haderő Pozsony környékén, hogyan küzdöttek meg a kapcsolattartás nehézségeivel, a kolerával, milyen viszonyban voltak a magyarországi lakossággal. Az oroszbarát pánszláv érzelmek a szlovákok körében is felerősödtek. A nyári hadjáratról viszont már csak egy rövid áttekintést kapunk, pedig az orosz hadosztály döntő szerepet játszott a peredi és a komáromi osztrák győzelemben. Eddig csak itt lehet hiányérzete az olvasónak, ha szereti a hadműveletek részletes és szerteágazó leírását.

A 3. rész 3. csata orosz értékelését fűzi fel egy láncra. Izgalmas problémának tűnik, hogyan magyarázták utólag az oroszok a váci és a turai kudarcukat, a segesvári csata után pedig érdemes összehasonlítani Lüders két egymástól némileg különböző későbbi jelentését. Ez veti fel a Petőfi-kérdést, ezért Rosonczy Ildikó ismerteti egy lengyel származású, de osztrák állampolgárságú honvédtiszt elhurcolásának és visszaadásának rövid történetét. A források közlése és elemzése annyira alapos, hogy a könyv meggyőzi az olvasót, az oroszoknak sem céljuk, sem érdekük nem volt magyarok elhurcolása – szó sem volt a 2. világháború utáni kollektív bűnösség elvéről. Valószínűleg ez a tapasztalat az egyik oka a barguzini mítosznak, amit a szerző tudományos érvekkel és bizonyítékokkal már többször cáfolt, és ezúton is kritikus személyes megjegyzéseivel fejezi be nagyszabású művét. Abszurdnak tűnik, de végeredményben idegen eszközökkel kell megvédenie forradalmi költőnk becsületét, hiszen ahogy a hadtörténész is hangsúlyozza, kinek lehet az érdeke egy hitét, elveit, hazáját megtagadó Petőfi Sándort példaként felmutatni.

Az *Orosz fegyverekkel Ferenc Józsefért* című könyv elsősorban a hadtörténészek érdeklődésére számíthat, de talán ebből az ismertetésből is kiderül, hogy számtalan új ismeretet, adatot, összefüggést tartalmaz, ezért méltán tarthat igényt a történelem iránt érdeklődő szélesebb olvasóközönség figyelmére is.

(*Magyar Napló, Budapest, 2016*)

Madarász Imre

„A nők háborúja” avagy a háború női hangon

Szvetlana Alekszijejics: Nők a tűzvonalban

A „legfiatalabb”, legfrissebb irodalmi Nobel-díjas, a tavaly kitüntetett belorusz Szvetlana Alekszijejics *Nők a tűzvonalban* című könyve a sokadik meggyőző bizonyíték arra, hogy a jó író számára nem létezik „lerágott csont”, ő az „agyonírt-túlbeszél” témáról is tud eredeti módon írni, újat mondani. Más kérdés, hogy ez az erénye csak azok előtt nyilvánul meg, akiknek van összehasonlítási alapja, akik ismerik a témakör korábbi irodalmát. A német–orosz háborút, ahogy egykor nálunk is nevezték s ahogy Oroszországban ma is nevezik: a Nagy Honvédő Háborút. A második világháborút, a világtörténelem legvéresebb háborúját illetően hazánkban ma nagy a tanácstalanság, a zavarodottság (amit a Krausz Tamás és Ungváry Krisztián nevével fémjelzett heves-harsány történészvita is mutat), sokaknál pedig a dacos vagy kényelmes nemtörődomség (noha olyan fontos megvilágító művek jelentek meg róla nyelvünkön az utóbbi években mint például John Lukacs *Hitler és Sztálin*, Konsztantyin Plesakov *Sztálin baklövése*, Timothy Snyder *Véres övezet* és Robert Gellately *Lenin, Sztálin és Hitler* című monográfiája). A pártállami időszakban kiadott szakirodalom zöme nemcsak elavult, de már megjelenésekor hiteltelen volt: elhallgatta Sztálin bűnrészességét, a Nagy Terror „tisztogatásainak” s a Molotov–Ribbentrop-paktumnak felelősségét a népiértő konfliktusban (azt, hogy, Alekszijejics szavaival, „harminchét nélkül talán nem lett volna negyvenegy”), szintúgy agyonhallgatta a bosszúálló győztesek tömeges szexuális erőszaktevéseit és rablásait, és győzelmi retorikája túlharsozta, elfojtotta az iszonyatos, felmérhetetlen szovjet emberveszteség gyászoló hangjait (amire a vaskos kötet úgyszólván lapról lapra emlékeztet). A sztálinista és poszt sztálinista propaganda és historiográfia még az „öngólt” is kockáztatta azzal a történelemhamisítással, hogy lecsökkentette-, lehazudta” a Szovjetunió hősi halottainak, az irtóháború áldozatainak valós számát. Ezért maradt Szvetlana Alekszijejics a hetvenes évek végén elkezdett műve sokáig kéziratban, ezért ütközött cenzortilalmakba, ezért ismétlődnek benne olyan fejezetcímek, mint „Amit a cenzor kihúzott” és „Beszélgetés a cenzorral”. Ezért – és hasonló okokból – számít Fehéroroszországban, Lukasenko vezér- és tekintélyelvű, autokratikus államában az író nő másként gondolkodónak, eretneknek, olykor diszsidensnek, újabban megtűrtnek.

Szvetlana Alekszijejics a Nagy Honvédő Háborúról való „máskéntgondolkodása” kiváltképpen könyve módszerének, hangvételének és hőseinek kiválasztásában

jelenik meg – együtt, egyidejűleg, egymástól elválaszthatatlanul. A *Nők a tűzvonalban* az „oral history” és a legmagasabb színvonalú tényfeltáró „újságírás” pártját ritkító és kivételesen értékes szintézise. Elejétől végéig másból sem áll, mint háborús veterán hölgyek vallomásaiból. „Ennek a háborúnak a történetét akarom megírni. Női történetét.” Íme, a honvédő háború női hangon. A „női háború” – az „érzések más világába” állítva. „A háború” mint „túl intim élmény”, ami más, mint a tábornokoké és más, mint a történészeké. „Az én háborúm.” Sok-sok „én” háborúja. „Nem a háborúról írok, hanem az emberről a háborúban.” Pontosabban a női emberről. Legpontosabban arról, hogy „a Vörös Hadseregben szolgáló közel egymillió nő” hogyan próbálta megőrizni emberi és női mivoltát a vérzivatar embertelenítő és nőietlenítő poklában, levágott hajjal, gimnasztyorkában, katonacsizmában vagy bakancsban, puskával a vállán...

Célkitűzésében humanus, tényanyagában embertelen „enciklopédia” ez, humanista, de embert próbáló olvasmány. A gyilkolást mint mindennapi harcéri tapasztalatot idézi meg és fel, időnként olyan rendkívüli halálformákkal változtatva, amelyeket elolvasni is iszonyat: a megszállók és kollaboráns pribékeik által agyonerőszakolt lányok, szórakozásból leöldösött kisgyermek, élve elégetett civilek, halálra kínzott hadifoglyok, éhhalál, emberevés rémképeivel, rémtetteivel. Sokatmondó, hogy az író „tanítómesterének” a szintén belorusz Alesz Adamovicsot nevezi, akinek könyvei (*Égő falvak, Büntetőosztások*) a szovjet háborús irodalom talán legmegrázóbb, legsokkolóbb alkotásai voltak (nálunk mára méltatlanul felejtődtek el). Eddig is tudtuk, hogy a „keleti front” borzalmaihoz semmit nem lehetett sem mérni, sem hasonlítani, ám ezekre a feldolgozásokra odakívánczok a figyelmeztetés: „Csak erős idegzetű, felnőtt olvasóknak!”

„Hogyan mentették meg a szívüket” a frontlányok-asszonyok? Ráébredtek, hogy „a nők nehezebben gyilkolnak”, mint a férfiak, s hogy általában véve gyűlölni könnyebb, mint ölni. Pedig gyűlölni is nehéz – vallják meg a visszaemlékezők. Még a hazájukat eltipró ellenséget is, amint azzal mint egyénnel, mint emberrel, mint hadifogollyal vagy sebesülttel szembesülnek. „Boldog voltam, hogy nem tudok gyűlölni – mondja egy akkori szanitéc katonanő. – Magam is meglepődtem...” De még akinek „lelkében akkora gyűlölet élt” a honfitársait borzalmasan lemészárló náci hódítók iránt, annak sem volt gyakran „semmi kedve gyilkolni”, és az sem bírta elviselni Németországban német nők csoportos megerőszakolását, azt is „undorította” a szinte közmondásossá-jelképpé lett órablás, az sem bírta a németiséget a nácizmussal, a német kultúrát, Bach, Goethe, Beethoven, Heine, Wagner kultúráját a hitleri embertelenséggel azonosítani...

A vallomásgyűjtemény mindent feltár. A veteránnők sorsát is, akiket a győzelem után, a békében – hol kitüntetve, hol nem – gyakran a nyomorékok vagy a nyomorgók szenvedései vártak, az otthon maradt nők galázkodásai („frontkur-

vák”) és saját bajtársai férfiúi közönye: éppen nekik nem kellettek a „nőből katonává lett” lányok, mivel nem tudtak többé nőként tekinteni rájuk szoknyában sem. S akik közül némelyek, német fogságból hazatérve, a sztálini politikai rendőrség légereibe, kínzókamráiba kerültek – csöbörből vödörbe – mint „magukat megadó árulók”. Ezért aztán jobbnak látták hallgatni évtizedekig, „negyven esztendőn át”...

...Egészen addig, míg Szvetlana Alekszjevics fel nem kereste, szóra nem bírta őket, hogy megírja a könyvet „róluk”, ahogy remélni is alig merték, végre-valahára az „ő könyvüket”, melynek mottója: „Csak egy út van – megszeretni az embert. Szeretni, hogy megérthesd.”

(Helikon Kiadó, Budapest, 2016)

Szíki Károly

Szemben az amnéziával

Egy múlt- és értékmentő kötet: Csernák Árpád: Kék korláton sárga ernyő

Mindennek rendelt ideje van. Valóban így van, így lehet.

Hónapok óta rakosgatom Csernák Árpád barátsággal dedikált novelláskötetét, a *Kék korláton sárga ernyő*-t. Nem tudtam, miért, ritkán esik meg velem az ilyesmi, pláne, ha barátnak fogadva, kollégának ajánlja a kötetét valaki. Kötetszámbra írtam értékeléseket, Hang Szórókat, úti beszámolót, arcéleket futtattam végig lapjaimon, és Csernák Árpád műve kikészítve, készenléti állapotban mint időzített bomba nézett vissza rám, minden nap mint világító test. Nem szégyenkeztem, nem is szabadkoztam.

Most adventi idő van. Kézbe vettem. És megértettem: mindennek ideje van. Ideje a gyermekünk születésének, betegségének, gyógyulásának, sírásnak, jajgatásnak és nevetésnek, szeretésnek, gyűlölésnek. Nem a *Prédikátorok könyvének* 3. részében foglalt 22 pontból idézek. Az élet- és halálküzdelem állomásait fordítom prózáira, azt az emberpróbáló hatalmas fenyegetettségi időt, amelyet a szerző megírt a *Máglya* című fejezetben.

Csak az olvassa el, akinek könnyű a szíve, csak az, akinek nem volt gyermekével, testvérével majdnem tragédia, átélt valóságközelség, de olvassa mind, aki átélte, csak óvatosan mélyüljön el a történetben, amit Csernák saját fiának csaknem tragédiájában megélt, s megírt. Ha nem láttam volna férfivá érett délceg gyermekét legutóbb a *Búvópatak* ünnepi bemutatóján, akkor letettem volna az írást, mert emlékeimben olyan magas hullámot vert, hogy megfutamodtam volna.

Emberi tragédiáinkkal sokan sétálunk, élünk együtt. (Nekem napi terhem, hogy előttem 3 testvérem halt meg, ikrek még az anyaméhben és egy pedig 12 napon, mert hideg vízzel, jéghideg templomban keresztelték. Anyám tragédiája, ahogyan elmeséli ezeket a történeteket, mindenkor megráz, mert az enyém is, így az író megrázódtatásának minden egyes momentuma is. És valami árnyékos akarat miatt mintha mindez egy láncolatnak csak része lenne, mert a saját három gyermekem csaknem hasonló sorsra jutott, mint a testvéreim. Élnek, boldog fiatalok, ez a Teremtő akarata volt, és az imáké, amiket az ember Jézushoz és az Atyához intéz, ahogyan hittel tette Csernák Árpád is, aki minden állomás után az Istentől segítséget, megerősítést kért. Meggyötrő novelláinak állomásaira befut az olvasó, és nagyon látványos, láttató, érzékletes írói képek résztvevője, csaknem orvosok, kollégák, igazgató segítője lesz, szeretne hozzátenni valamit, hogy a kicsi, sokat szenvedő testnek enyhét vigyen.

Enyhe tél van, de kihűlt a kezem, míg leírtam ezeket a sorokat.

A színész játszik, Csernák művész buszra száll, mert nincs a színésznek, nem lehet beteg anyja, apja a halottas ágyon, gyerek a kórházban, neki mennie kell, s nem tudja, eltemetik-e apját, míg hazaér, gyereke felébred-e még a kékülő ájulásból. Félelem, remegés, rettegés az életért könyörgő ember sorsa, mert annak is kimért ideje van. Megrázó és izgalmos, de irgalmas is ez az írás.

Gyermekeink szenvedése, még a legkisebb is, úgy gondolom, a mi kálváriánk a bűneinkért, mulasztásainkért, lelki-csalásainkért, szülők elkerüléséért, szóval mindenért, amit megtettünk addig, míg utódaink megjelentek, hogy próbára tegyenek minket, még talán az öngyilkosság rémséges képzetét is felélesszék bennünk, ahogyan tették igaz története közben Csernák Árpáddal is.

Megértettem általa: lehet a karácsony fehér kórházi ágyak között is a legcsodálatosabb, ha először engednek be a halálból visszamászó gyermekedhez, hogy magadhoz öleld.

Nos, ilyen érzékeny, hívő ember az író. Ezért szépek a sorai, minden erőlködés nélkül folynak a papírra írva, mert kezét Jézus vezeti, ahogyan akkor a fehér folyosókon is, amikor találkozott vele, és ígéretet tett a Megváltó: fiad meg fog gyógyulni!

Sok más, begyógyulatlan sebet jegyez a könyv. Sok varasodást, sok feltépett kötet! Tudatos jegyzetelések egybekötése ez a 60 írás, mely a Hungarovox Kiadó jóvoltából jelent meg, s benne a család és barát figyelmes, tehetséges közreműködésének nyoma fedezhető fel, melyet Pereszlényi Helga és Csernák Máté neve hitelesít.

Csernák Árpád formátumos színészegyéniség, s mivel Debrecenben kezdte a pályáját, e sorok írójának különösen fontos ezt nyomatékosítani, hisz sok jeles művész indult el a Hajdúság fővárosából, a cívisek büszke városából. Pályájának fő állomásait az *Előszó*ban apró gondossággal jeleníti meg Farkas Judit. Finoman érzékeltetve a színművész csalódásainak sorozatát is, amelyből kinő egy jeles irodalmár és folyóiratok emblematikus szerkesztője. Empatikus színészből – írásaiban megfigyelhető érzékeny színészből – dramatikus rendező lett. Helyszínek pontos érzékeltetője, figurák mélységeiben is követhető, felületességeikben is karakteres ábrázolója.

A színész nyugtalansága és nyughatatlansága állandó vibrálásra készíti olvasóját, akit egyik helyszín után a másikra visz, amint a tájolás helyszíneire beforgatja a szakavatottat és az egyszerű olvasót, mindkettőnek élményt kínálva. Mert aki megélte, átélte a vidéki színészi lét egykor ismert formáját, annak is hozzátesz valamit, és felébreszt egykori érzéseket, de aki ebben nem volt aktív közreműködő, annak is érdekes olvasmány, ahogyan bemutatja az egykori „aranykor” színészi életformáját, amint Theszpisz kordélyára szállva tanyára, kislelve eljuttatták

a színműveket. A helyben maradás lényegét és lehetőségét szolgálták azzal, hogy a színdarabokat minden kis szegletbe elvitték. Nem volt ez régen, nem a Dérynévilágról ír a kötet szerzője, hanem az évtizeddel korábban még létező színházi kötelezettségről: állami pénzen nagy összeggel dotált társulatoknak kötelessége is volt! Ezt nevezték *tájéolásnak*. Ma már más idők járnak. Pártkatona-igazgatók megengedhetik maguknak, hogy csak hazudják a tájólást a pályázatban, majd a formális választást követően már igazgatói székükben nemet mondanak a kisközösségnek, s meghirdetik: *gyűjön be az, akinek kell. Az gyűjön be a színházba, aki látni akarja a műremekeimet, kit én rendezek, milliós összeggel honorálva a munkámat!* Na, nem ilyen időkről, nem a pártkatona-tobzódás lélektelen, kisközösségeket eláruló direktor-torról szól Csernák Árpád a *Porond* fejezetben, de szól szépséges és gyötrelmes tájólásokról, foghíjas nézőterekről, nehéz utakról, hideg öltözőkről, de mégis a magyar kultúra követeiről.

És önmagáról, „kivégzéséről” ír, de erről sem úgy, hogy *én, Csernák Árpád, akit méltatlanul kinyírt a direktor!*, – s ezt követően felsorolja árulóit, besúgóit, mert egy társulatban mindezek ott vannak, lapulnak és adott pillanatban színre lépnek, majd átveszik a hatalmat, az ő helyét a féltetőségek, középszerek. S megüli torát a dilettáns-profi proli keverék!

Nem, nem ilyen az ő kivégzésének leírása. Irodalmi remek, amint szürreális és reális képekbe csomagolva kivégzési kísérletét és életben maradásának hallelujáját megírja, érzékletesen a kollegiális-teátrális árulást, s azt, ahogyan kilép a fényre. Ez Csernák Árpád, aki nem csak kilép, de be is lép ugyanakkor egy új medencébe, nagyon is a Kárpát-medencét idéző medencébe, folyóba, és úszik tovább. Tovább, Árpád!

És ha eljön valakinek *a csend és nyugalom ideje*, mert mindennek rendelt ideje van, s ha egy kolléga kinyújtózik a halál oldalán, és az jó kolléga, és nem áruló volt, akkor nem csak egy könnycseppet dörzsöl el a játszótárs, de veszi a tollat, papírt, és elbúcsúzik tőle. E fejezetben a *Sanyikám* írás tanúskodik arról, hogyan gyűjt szavakkal emlékgyertyát Csernák, s elhelyezi az öltözőben, ahol együtt öltöztek ő, Kiss Pista és Vajda Laci. Utóbbi kettő már átment a Nagy Bemutatón, s Csernák, ki ebből a szobából itt van még, úgy búcsúzik: *Aztán én következem. Ez így van rendjén....* Ez persze csak egy teátrális mondat. Reméljük, hogy az, hiszen nem kell elkapkodni, valóban nem!

Farkas Judit szerkesztői munkája számos helyen tudatos építkezést, dinamikát kölcsönöz a könyvnek, s mivel érezhetően mély ismeretségben áll az íróval, remek érzékkel rendeli a korábbi és a későbbi írásokat egymáshoz. Így van ez a *Játékterápia* (86. oldal, 1992-es írás) és Pártos Gézáttal megemelő, mára emlékké avanzsálódott *Szolgálat* (1986) című novellisztikus erősségeket hordozó írásaival. A kettőt közös nevezővel kapcsolja össze, amely a játékterápia fontosságát emeli ki.

Csernák vallja és önként tette, cselekedte itthon, Pártos Géza (1917–2003) pedig hivatásszerűen végezte 1971–1975 között a Royal Shakespeare Co. főiskoláján, majd a Manchesteri Egyetemen és 1975-től, a Tel-Avivi Színiakadémián, ahol színészképző stúdiót vezetett.

Szelíd gesztussal beljebb tessékelte olvasóiban a méltatlanul feledésre ítélt színházi szakembert, aki a Nemzeti Színház és a Madách Színház rendezőjeként a magyar színművészet meghatározó vezéregyénisége volt. Nem is olyan régen, mindössze 12 éve távozott Pártos Géza, és máris kiesett a fejből. A pillanat-emlékező tehetséget töri darabokra Csernák Árpád, és száll szembe az amnéziával.

A következő fejezetben, mely a *Libikóka* címet kapta, folytatja a jelenség, és lényegkutatót, miközben magas igényességgel kiterelvényesített minőségudatról is tanúságot tesz. Megvilágításai, a maga gyengeségének megvallásai minden tekintetben ferdítésmentesek. Nem átszínezett emlékeket, hanem dokumentalista módon eredetiség-pontossággal leveleket mutat be, melyekben vívódásai, jalkiáltásai, megdöbbenései és kegyelmi állapotai, valamint segítségért sóhajtásai is éles karakterben kerülnek az olvasó elé (Oláh Andor levelében). Olyasfajta magatartásformát vállal fel, mutat be hitelesen, s szinte definiál is, amelyben napjainkat megéljük, és szaggatottan kattogva viszünk halálunkig reménykedve. De ebben a küzdelemben kevés embernek jut ki egy *Oláh Andor*, ki nem csak természetgyógyász volt, de lélekgyógyász is, 12 kötete elég bizonyosság erre. Olyan személyiség lett ő az író számára, akihez bármikor odafordulhatott, bármikor kérdezhetett tőle, s e válasz-sokadalom használható az olvasónak is, mert figyelmet érdemlő és mint egy akupunktúrás tű, pontos helyet talál a lélekleben. Csernák Árpád e fejezetben a szüntelen boldogságkeresést a minőségmegtartás védelmében végzi, magas igényességgel. A még megragadható, utolsó előtti pillanatban megszólaltatja *Juhász Gyula húgát*, ittléte idejét kihasználva bekopog *Buda Ferenchez*, hogy az életigenlés szakmáját gyakorló költőtől és fafaragótól használható receptet kérjen az elfutó boldogság visszahódítására: mondd, Feri, Te hogy csinálod?... Repül egyik helyről a másikra, lohol, mert közben szaporodnak halottaink, s nem akar úgy járni, mint Nemes Nagy Ágnessel, akitől már élet-halál titkokról, etikáról nem válthatott szót, mert lekéste azt a találkozózt. Bizony, bizony, halogatásaink miatt be nem fejezett beszélgetések, interjúk, kézfogások sokasodnak, s jöhet a retusálás, a heroikus rekonstrukciókísérlet!

Meg-megállhat egy kolléga a Jászai-díj lehetőségétől elütött író-színész eseténél, és átérezheti a hatalom hasonló packázását maga, hisz átélte több ízben, azonosulhat néhány depresszív ponttal, melyet versekkel és természetes gyógymóddal lök helyre, ahogyan Oláh Andor tette az íróval, de igazán megrázó részleteket a cicus halála és a kivert kutya nyüsztítése jelenthet egy állatbarátnak. Mert a kisállat, aki velünk él, mindenben felnagyítja az ember hitványságát, ugyanakkor gyengeségét

és tehetetlenségét is jelzi. Egy emberi gondolkodás világméretű problematikája jelenik meg Csernák soraiban, amikor a cicust siratja, és öklét rázza a kutyát kiközösítő gazemberekre. Az a kutyus, akiről ír, ott maradt, ahová a gazdája kitette, senkinek nem engedelmeskedett, hiába fogadták be, nem mozdult arról a helyről, ott halt meg. Ez az a hűség, amivel visszaél az ember, és ez viszi végső pusztulásba. Összerándul az ember gyomra, és a sírás fojtogatja.

Lázár lehetőségünkről ír a következő fejezetben.

Van egy görög szó: *európosz*. Jelentése: *Aki jól lát és messzire lát*. Ez a neve ennek a játéktérnek, amelynek színház a neve, és emberek játsszák nagy szcenikában, hatalmas hangorkánna, mely megtévesztésig hasonlít a valóságra. Ebben él, gondolkodik még írásai során is Csernák Árpád, aki hivatását és küldetését minden alkalommal formába önti, mint nagyszerű színjátékában is, mely a *Lázár* címet kapta. Nem véletlenül, hiszen a feltámadás, feltámasztás a téma, amelyben rendkívüli lehetőséget lát meg az író: mi történik akkor, ha valaki megkapja az alkalmat a feltámadásra? És milyennek képzei el ő a sajátját, még előtte, hogy elindul fel vagy éppen a pokolba? Erkölcsi szabályainkat szent könyvünk, a Biblia határozza meg, s ki hogyan tud, akar vagy szeretne, él vele, él benne. Krisztus örömhíre, a szeresd felebarátodat, a civilizáció alapja lett! – hirdetik szószékről, asztalok mögül, pincék mélyéből, de mennyire lett az? És miért inkább többnyire parafázis, mint élő gyakorlat? Ezeket feszegeti Csernák. Hiszen a lehetőség megvolt rá gyilkosnak, házfelügyelőnek, orvosnak, bohócnak, ügynöknek, de hogyan és miért csúszott meg ez a lehetőség az emberiség egésze számára? És ha megadatik a feltámadás, ki milyennek képzei el azt elrontott vagy éppen tisztességes élete alkonyán? Izgalmas témába kezdett, csak be kellene fejeznie, mert ebből egy rész csak az étvágyat hozta be, szeretnénk eljutni a beteljesülésig. Hiszen nem kevésbé irgalmas ez az idő Európában, hol nem a lélek, hanem a pénz meg az összeesküvés dönti el a jelent és a jövőt. Kérdés, hogy mi az, amire az emberek, így a darab szereplői odafigyelnek, és amire várnak.

A kérdés aktuális és az európai keresztényeknek intéztetett: Készek-e vállalni és megerősíteni küldetésüket, hogy a szellem győzedelmeskedjék az anyagiasságon, a pénz mozgatta megszálláson, és készek-e úgy cselekedni, hogy az Evangélium fényessége győzedelmeskedjék a sötétség fölött? Ma már nem elég Európa és a világ lelkét megmentenünk, az embereket külön-külön is meg kellene menteni!

Különös akusztikája van ebben az országban a tüzes vasnak, a koronának, így van különös pikantériája egy tüzes kulcsnak, mely egy templomot nyit, de alkalomadtán megtüzesítve boszorkányok megbélyegzésére is szolgált. És a tanításnak különleges tradíciója, mikor a Mester a tanítványához szól vagy egy hadvezér a vezérkarhoz. A *Tüzes vas novella* mintha Wass Albert *Transzszilvánia* című

elévülhetetlen írásának lenne a folytatása. Csernák Árpád a Gellért püspöknek Imre herceggel történő kirándulása időtartamába helyezi bele a nemzet vezetőjének s egyben egy nép jövőjének alapos kérdéseit, *mi legyek: rossz király vagy jó keresztény?* Iszonyú igazságot mond ki Csernák, amikor a mai politikai klímára is érvényes igazságról hántja le a hagymahéjat: *Ha én Krisztus tanításait akarom követni, azok szerint kívánok élni: nem lehetek jó király, ha király leszek: lábbal fogom tiporni Krisztus szavait. Mi legyek: rossz király vagy jó keresztény?*

Mélyről, mélyre érkező kérdés ez! Nem csak István király akusztikus és gyakran megkérdőjelezett életművével néz szembe, de ma, mikor egy Hóman Bálint-emlékmű avatásánál is megolvad a jég, akkor ezzel életünk, történelmünk, a kereszténység történelmének vérző sebeire is reflektor fényt nyit.

A rokonlelkűsége nincs igazán megfelelő, teljes valóságot fedő szó, a szinonimaszótárban keresgélés is hiábavaló. E sorok írója úgy gondolja, rokon lelkű az, akinek cselekedetei azonosak az enyémmel, mint ahogyan Csernák is úgy tesz, amiről kezdetben írtam: mindennek rendelt ideje van. Hiszen aki ír, valahol rokonlélek a másikkal, állandó lemaradásban van írotársa alkotásának feldolgozásával, és egyébként is kötelező penzumnak rendeli önmaga számára: megírni mindent, amit rám szabott ki a Teremtő. Ezért hagyománytudattal és közösségi elkötelezettséggel kétségbeesve lohol az elveszített időben Csernák Árpád is, hogy a leglényegesebbekről, a legértékesebbekről legalább néhány oldalnyi lenyomatot képezzen. Ezért lehet az, hogy mindazon írásai, melyek a *Visszhangtalan remeklések* fejezetben íródtak, nem elég elmélyültek, nem nyitnak újabb ablakokat az alkotók megírt műveire. De a szándék becsületes, ahogyan Czakó Gábor, Nagy Gábor, Kutass József, Sarusi Mihály műveiről ír. Tagadhatatlanul hasonul Sarusi személyével, hiszen kérdései már nemcsak a történelmi regény írójához szólnak, hanem mind inkább befelé, Csernák őrlődő lelke felé: *Hogy lehet ezt kibírni? Dózsa tüzes trónján ülve, miközben falnak is a húsunkból? És hogyan lehet ezt ép elmével, idegrendszerrel, fizikummal túlélni?*

Az író megrázó kérdéseire önmaga is választ ad a *Kék korláton sárga ernyő* fejezetben, mely méltóan a könyv címéhez, nagyszerűségében fényről, emberi dolgainkról és vesztőhelyeinkről szól feszült hanghordozással, olykor elemelkedve, olykor pokoli mélységekbe rántva, megint máskor pedig szürreális köntösben, magas irodalmi értékkel.

A *Kék korláton sárga ernyő* a színek, árnyalatok, a fény lehetőségének kutatója, amikor egy fénynyaláb valakinek mindennél több, mert neki annyi sem jutott. Csak egy redőny mögül betóduló, mind ez ideig elrejtett fénycsík, ami holnaptól szebb és tartalmasabb életet ígér. Ez a valami! A valaki pedig az, aki megtette, hogy az öröknek hitt árnyékba fényt lopjon, s ez tartós időre megmaradjon. Parádés!

Apró szöszökből fon melegítő kabátot Csernák Árpád, hogy elmondható le-

gyen: erre csak a legérzékenyebb művészek képesek. Miniatúrból univerzális érzést alkotni!

Miniatúr élet színekavalkádja ez! Nagyszerű látásmód, hiszen ha csak ennyit meglátna, fontosnak érezne az ember, hogy mindez a maga természetességében létező valami, csak láss! – akkor máris érezhetővé, kitapinthatóvá válik valami e zsákutcás létben. Mert a teljes élet zsákutcás, és színei is azok, ha úgy látom: *borongósság, elszíneződött lombok, fakó öregember, kopott szürke télikabát, szürke haj, fagyos levegő, haj és bőrszín, fényt elzáró függöny, fényes minden, sárga bőrönd, acélkék ég, hófehér este, kócos ősz haj, pasztell színű házsorok, cinksápadt táj...*

Hozzátett életézés: *magányosság, szorongás, szenvedés, elborzadás*. Ezek az *Emberi dolgok* kikevert színei, életézése.

Halk rezignáció sugárzik e fejezet lapjairól (*Kék korláton sárga ernyő*), ahol egy séta során, a történelem alulnézetből való szemlélése során egy nyomott társadalom hétköznapi filozófiái másznak elő az egérfolyosókon át. Rendkívüli hatást váltanak ki az olvasóból *az antikváriumi okfejtések, a vadőr létfilozófiája, társadalom olvasata* és mindaz a mikro-gondolkodás, amely a makró világra lámpást fordít, elfedett sebeket szaggat. Egyszerű életterben, hátborzongató képeket fest *A vállalkozó* karcolatában, melynek végére találó kérdést szegez Csernák: *vajon az örültek tudják, hogy megörültek?*

Ebben a „társadalmi magasságok” által kikevert szürke és megalkotott műanyagított szürke sapkás világban jóleső érzéssel olvashatunk apró színfoltokról is, melyek mégiscsak valahol, valami kis reménynek a lehetőségei: *aransárga víz, kardpenge formájú zöld levelek, sárga ernyő, fényes tábla, fehér sapka, kék vaskorlát...* És a távolban egy híd, amely vezet valahová. Csak remélni lehet, hogy az a kivezető út.

A történelem alulnézetből szemlélettel tesz még egy jelenetet *Idill* címmel e fejezet végére az író. Ismételten hátborzongató a tér és a téma választása, de annyira húsba vágó ez, hogy rögtön behelyettesíti önmagát az ember valamelyik szereplővel, s a lehetőség térképén megtalálja önnön figuráját. És minden valószínűség szerint a 93 éves magatehetetlen, vak asszony szerepe lesz az, amit valamikor el kell játszania. De ez nagyon komoly játék lesz! Majdnem abszurd e lehetőség, majdnem egy humorkabaré-jelenet, ha nem lenne igazi, megízlelt, megtapasztalt és oly annyira közelgő, mely a korban és kórban előre sasszézó és a kihalásra berendezkedett hazánkban is kitapintható. A kórházi ellátási viszonyainkra pedig véres komolysággal pontosan jellemző!

A lírikus prózai hagyományokba szépen illeszkedik a következő fejezet, a *Deus est anima brutorim* (Isten az állatok lelke). Csernák lírikus szerepvállaló lelke ébred, s ébreszt szunnyadó állatszeretőket, és melengeti az állatkedvelők, -tartók és -elviselők lelkét egy Öcsi nevű ló, akit szakszerűen ment meg a vágóhídtól egy

parasztember, megteremtve számára, hogy sokak által irigyelt kocsihúzó legyen még belőle. Aztán az író a kutyáinak és macskáinak történetével saját örömteli és fájó időit eleveníti fel, és megrázó sorokkal vetíti ki a gonosz emberek tetteinek, cselekményeinek ártatlan áldozatait: utcára lökött, félholtra vert négy lábúakat. Csernák meg-megújuló szeretettel fordul az állatok felé, élmény- és érzékenységszámot keres, talál és ad át olvasóinak, de okos szívvel, érzékeny elmével perel a létrontás erőivel, eközben hittel áll az élet szentsége és a védelmező cselekedet mellé. Megrázó sorokkal állít emléket saját kutyájának, akit idő előtt veszített el.

A Kaposváron élő, 1967 óta publikáló író egyik interjújában így vall önmagáról: „amit igazán fontosnak érzek, az, hogy 2000 után is legyen még tiszta víz, tiszta levegő, fák, madarak...” Minden valószínűség szerint csak véletlenül maradt ki, hogy: legyenek kutyák, macskák is, akik az ő lelki békéjének fontos alappillérei. Az író oly sok övön aluli brutális ütés után is talpon állva virraszt a nehéz helyzetbe került emberek és állatok felett. E fejezet záró interjúja biznyság erre: *Hogy mi ad erőt az embernek a nehéz helyzetekben? Ez titok. Gondolom, mindenkinek más. Mi ad neked erőt? Jézus Krisztus példája, néhány ember és az állatok szeretete... A létezéshez mindenképpen elegendő.*

Azután egy váratlan szerkesztői fordulattal egy meglehetősen hosszú fejezet következik, mely az *Oldjátok fel őt, hogy járnai tudjon* címet viseli. Csernák régi írók nyomdokain haladva, az ő elkötelezett kiállításuk példáján politikai állásfoglalást tesz, Orbán Viktor és politikája mellett tör lándzsát, s mindezt 8 írásában is alátámasztva közli. Ez egy válogatás akkori írásaiból, minden bizonnyal több is volt a tarsolyban, csak a szerkesztő ennyit látott jónak, bár meg kell mondani, hogy az eddigi szép aránytartás fel is borult ezzel, mert az írások nem pulzálnak kellő elvárással, melyet a könyv az első 270 oldalon kitűnően tartani tudott, sodort és vitt egyik helyszínről és témából a másikba. Most ebben a 40 oldalban kicsit beragadt és arányt veszített a kötet, az irodalmi értékeket elküldte kicsit pihenni az író. Most nem a belső emelkedettséget erősíti, s nem folytatja az emelkedett, embersorsok magas szintjén létrázó lírai hangütést, hanem olykor már politikai kinyilatkoztatást tesz.

Jól indul ez a fejezet is, Csernák hatalmas szellemi tanúkat mozgat, és nagy példák nyomában társadalmi, politikai moralitásról, hitelességről, konfliktusforrásokról polemizál, egy világosodó horizonton áll, ahonnan belátható a hazugság, hazudozás, a káoszteremtő politikai gépezet, a manipuláló szervezkedés, a tisztességét veszített társadalom és a korrupt vezetés, a klinikailag is gyógyíthatatlan közállapotok. Csernák világossá teszi, hogy mindezt a 2002-es választási időszak előtti intervallumra érti, s részletesen bemutatja, hogy milyen volt a magyar akkor (*Mi a magyar ma?*). És kérdez, mielőtt ítélné: *1997-ben: Akad-e még ebben a milliószorosan megszégyenített, kismimizett, csonkolt országban egyetlen olyan ember, aki nem zálogosította el a gerincét?*

Azután *A Tűz márciusában* már igazoltan is jól érzi magát tízezrek között a Kossuth téren. *Tegularius* gondolatmenete, mit addig monológként memorizált Csernák, egy pillanat alatt érvénytelenné vált, ahogyan fogalmazza: Lényegében egyetérték a gondolatokkal, *legalábbis 2002. április 13-áig egyetértettem*. Mivel is értett egyet Csernák Árpád a Fidesz nagygyűlése előtt és mivel nem azután? Azzal, hogy: *a történelem olyan ocsmány, közönséges és ördögi, förtelmes és unalmas valami...A világtörténelem: végeérhetetlen szellem és feszültség nélküli tudósítás arról, hogyan erőszakolják meg az erősebbek a gyengébbeket...becsvágyók hatalmi törekvése...törtetők tülekedése...A világtörténelem versenyfutás az időben, versengés a nyereségért, hatalomért, kincsekért, s közben minden azon múlik, kinek van elég ereje, ki elég aljas ahhoz, hogy a kellő pillanatot el ne halassza...*

Rokonszenves művészi fegyelemmel tér vissza Csernák újra oda, ahol nagyon erős, eredeti és meghatározó alkotó: a bensőséges, kinyilatkoztatásoktól mentes sorsvállaló-vigyázó-világító lírai szerephez, mindahhoz, amely megérinti és semmi sallang nincs rajta. Nincsenek százazrek mögötte, csak önmaga megviselt lelke, s nem vár harmonizációt, megerősítést ezek füttyében, üvöltésében, s bár ő az is, de az írás itt kezdődik. Ezért nagyszerű a szerkesztés, mert nem hagyja ki a kötet szerkesztője Csernáknek *hangostömeg*-szerepvállalását sem, de végül a fárosz fáradtan, ha megfáradtan is ott ül magányos kispadján, vonalon kívül, de belül a nagyszerűségen, amivel csak ő rendelkezik, az alkotó. A megfoszthatatlan képességgel, amelyből sziklára épít valamit, miközben a habonyi kollektivizálás meg mérszárosi privatizálás már régen lábjegyzet lesz, amikor ezek az írások ott ülnek a polcokon, végérvényesen megmaradásra ítélve. Mert örök érvényű dolgok között matat és rögzít a billentyűk eszeveszett billegetésével.

Szép ez a visszatérés. *Hátha most már jobb lesz!* – mintha erre a felvetésre írta volna majdnem 10 évvel ezelőtt ezt a címet. Csupa nekirugaszkodás a Csernák-alkotóknak, lelki háztartással feltöltött alkotóknak az élete: hátha most már jobb lesz! És megy tovább, betér a halott szülők lakásába, leporolja a hagyatékot, leltárba veszi és végleg elbúcsúzik valamitől, amit soha nem tud kiszakítani onnan bentről, pedig mindig vérzik, s jó lenne szabadulni, lekötni legalább, kipányvázni a lelket, de vinni kell tovább, miközben a nosztalgia öli az embert napra nap, végig sírja néha a napot, de megy tovább, beleakad sors gyötörte emberekbe, de naplementébe is. A szabadság foglalata ebben a testközelségben bezárt lélekkel csak kis fényerőt sugárzó izzó becsavarására alkalmas, de mindig rávilágít a lényegre, mint egy vajúr. Mint egy tűzoltó. Mert a fején, a fejében van elhelyezve.

Az ember 60 felett már azon kezd gondolkodni, hogy amit keserves gyűjtögető munkával összehordott, tárgyakat, könyveket görnyedve írógépe fölött, nos, ezzel a hatalmas örökséggel mit kezdenek majd az utódok, eközben sokszor felvillan az a kép, miután kihúzta lábát ebből a szolgálatos időből, majd betolat egy nagy

kamion az udvarra, és gyermekei az összerakott múltat feldobálják rá. Jattolnak a sofőrrel, s az kiszállítja a szeméttelre. Csernák, e sorok írója helyett is megtette: megörökítette a *Papír, papír* című novellájában. Utolérhetetlen öniróniával, nagyszerűséggel. Mert nincs több kitörési kísérlet, már nem perel a létrontással, átutalja a jövőt a létfelejtés mezejére. A megtartó, jövőérdekű cselekvéseket és a kacérkodásokat, csillagok ostromlását és a mélybúvárkodást, mindent, mindent...

Hogy vagy-e, hogy te ennél többre érdemes vagy, el tudod hitetni magaddal? Képes vagy erre a gyergyói havasokból áttelepített fenyők árnyékában? Képes vagy arra, hogy visszazökkenj a valós életbe? Visszatérni kutyád szemébe? Isten tenyerébe?

Nagy kérdések. Legyen ereje még Csernák Árpádnak a kérdések szikár megválaszolására és a bőséges írásra, amit csak ő tud, amit csak ezzel az érzékenységgel, hiteles lélekkel lehet megtenni a hosszú zarándoklat után. Fontos kihangsúlyozni, hogy ez a kötet 2007-ben jelent meg. Csernák Árpád azóta megjelent könyvei és az általa szerkesztett *Búvópatak* című folyóirat bizonyítja: van hozzá hite, ereje.

(Hungarovox kiadó, Budapest, 2007)

Horváth Mátyás

Izgatás

Kerepesi László: A betűmátrix – antik betűk, írások és a régi magyar írásrendszer

Mostanában nyugalomban folynak napjaim. Ez tört meg most. A sors kezembe adta a könyvet, mely kihozott a sodromból. Az író nem ismertem, pedig az írással, a rovás-írással korábban sokat foglalkoztam.

Úgy álltam hozzá, hogy na, belelapozok, vajon lehet-e ebben a témában még valami újat mondani, hiszen már sok mindent megírtak róla. Kicsit szkeptikus is voltam, hiszen zsenik alkottak a témában, többek is.

Hamar megszűnt ez az állapot. Ahogy beleolvastam, egyre feszültebb, egyre idege-sebb lettem. Felvet valamit a témában, aztán állít valami olyan „hülyeséget” – amin azt hittem, már régen túl vagyunk – ami kiborít, majd elkezd boncolgatni. A téma végén persze az eredeti állítással szemben megfogalmaz valami egészen mást.

Most már kicsit konkrétan. Miről is van szó? Hát a betűvetéssel foglalkozik. Azzal, amit rendszeresen végzünk bele se gondolva a betűk, az írás jelentőségébe. Minek foglalkozni a lélegzéssel, az írással, ezek a legtermészetesebb dolgok a világon? Pontosan ezért óriási a jelentőségük. A mai ember számára az őt körülvevő kultúra, az írásbeliség léte alapja. Észrevétlenül. Ha a számítógép elé ül, vagy sms-ezik, mit csinál: ír.

Ki gondol bele, hogy hol és hogyan kezdődött? Szinte senki. Pedig az emberi kultúra kialakulása, annak terjedése csak úgy volt lehetséges, ha a megélt eseményeket, tapasztalatokat maradandó formában rögzíteni és másokkal – időben és térben is távollevőkkel – közölni lehetett.

Hol kezdődött, veti fel közvetetten a szerző. Mondhatnánk: minek erről írni? Már közhelyként tudja mindenki, hogy a suméreknel kezdődött úgy 4 500 évvel. Megalkották az ékírást, és azt rövid idő alatt tökéletesre formálták. Mindent le is írtak az időjárásról, a mindennapi életről. Még a csillagokról is. Odáig merészkedtek, hogy azt is rögzítették, eggyel több bolygó van, mint amiről mi tudunk. Ezt nagyon egyszerű, bárhol hozzáférhető írópálcákkal, vesszőkkel agyagtáblákba nyomott jelekkel rögzítették, majd vagy kitették a napra megszáradni, vagy kiegészítették. Mondhatnánk grafománok voltak. Ezer, tízezer számra maradtak fenn ilyen táblák napjainkig.

Kerepesi László szerint mégsem ők kezdtek el írni. Sorra veszi a már korábban megtalált leleteket, melyek jeleket tartalmaznak. Ráadásul ezek egy része nemcsak írás- vagy kép(írás)-jeleket, hanem számjeleket is tartalmaznak a sumér korszakot megelőző időkből például 6 500 évvel ezelőtről.

Na, itt szerintem kiveri a biztosítékot az akadémikusoknál. Ha egyáltalán a sajátjukon kívül hajlandóak még más írást is olvasni. Itt már dogmadöntögetés folyik.

Ez azonban nem elég Kerepesinek, hanem folytatja a feltáró munkát. Elkezdti összehasonlítani a legkülönbözőbb korok és helyszínek írásait. Vizsgálja a jelek hasonlóságait, különbségeit. Ezen keresztül fel teszi a kérdést: vajon külön-külön jöttek létre, vagy egy már meglévő került valahogy más vidékre? Itt azután már önállóan fejlődött új írássá. Van-e hasonlóság a magyar rovásírás, a föníciai, a görög, a latin, a kazár, a ciprusi, az ugariti, a bübloszi, a középp-ázsiai türk, az etruszk írásjelek között? Ma úgy mondanák a kívülállók: mi van? Elgurult a gyógyszere ennek a palinak?

Nem, nem gurult el! Sőt, bevette a „zseni” tablettát. Megalkotta a betűmátrixot!

Egy ilyen írásnak nem célja, hogy az összes jót felsorolja a könyvből, de az igen, ha van egy teljesen egyedi, új, arról írjon. A betűmátrixhoz hasonlóval én még nem találkoztam.

Rendet vág egy olyan dzsungelben, amire eddig a legnagyobb tudósok sem voltak képesek. Összeállított egy öt nyelv jeleiből, betűiből álló táblázatot – mátrixot –, ahol van mód azok összehasonlítására. Ez az öt nyelv a föníciai, az etruszk, a magyar, a görög és a latin, majd írja: „Mivel az öt ABC közös eredetét a táblázat meggyőzően szemlélteti, megállapíthatjuk, hogy az írástörténet korai szakaszában létezett egy jelkészlet, ... sikerült rekonstruálni azt az állapotot, melyben a különböző írások betűi még közös ős ABC-t alkottak.”

Maga a módszer is fantasztikus, az eredmény pedig elképesztő és támadhatatlan. Nem írom le a végeredményt, hiszen ha valakit érdekel, olvassa el a könyvet. Ha egész életében csak ennyit alkotott volna az író, akkor is méltó lenne a legmagasabb kitüntetésre.

Az egyéb izgalmas részterületekre nem térek ki. Azért tömören felsorolok pár területet, amiről a könyv szól. Mi a magyar rovásírás? Milyen betűk alkotják jelkészletét? Honnan származnak a betűk? Milyen kapcsolatban áll az európai írásokkal? Miért különbözik a magyar betűk hangértéke más írások azonos eredetű betűinek hangértékétől?

Összességében Kerepesi László *A betűmátrix* című könyve a ma elismert tudományos módszereket alkalmazva bebizonyítja a finnugor származási teória tarthatatlanságát. Bebizonyítja azt is, hogy rovásírásunk, nyelvünk önálló komplex rendszer, melyhez nem kellett más nyelvekből elemeket átvenni. Az, hogy ősibb alapokkal rendelkezik, mint a sumér, már csak hab a tortán.

Komoly, kemény olvasmány, és felidegesíti az embert. Jó értelemben. Felráz, olyat tesz, amiből ma hiány van. Kérdések sorát teszi fel, és vitára hív. Nem zár le mindent, Ez ellen is felveszi a kesztyűt.

Jó olvasást kívánok!

(*Magánkiadás, 2013*)

Fazekas József

Mormoló

Gyere ide
ülj le mellém
ne áztasson
ma már több rém
hús hangokon
dalol a kert
nyugalmat szó
abban elrejt
titok kering
fejünk fölött
Isten-világ
csillagok közt
hív emel föl
végtelenné
belénk zárta
mindörökké
száll velünk
most ég és éjjel
vagyunk leszünk
mindig minden.

Hozamaim

Ez a reggeli jó levegő
halk szavú kerti színek
a fátyol-harmatú virágokon
távoli gyors kocsik surranása
s a megszokott visszaköszönések

tudom
sunnyiság nincs mögöttem
cipó illatú az utca
lóbálom nyúlfulú szatyrom
s visz lábam dolgaim felé

kiköltözött belőlem
minden rossz hír
kígyó reklámok
foglya sem vagyok
befogadom
a veszendő drága időt
amíg áthúz fölöttem
a csívegés
s kutyaloholás hoz
régi hűséget szívemre

én győztesnek érzem magam
mert vagyok

ezek hozamaim.

Fájdalom

A fájdalom
ez ócska lom
mért' kutat folyvást bennem

hogy elhagyom
már nem tudom
hűtlenné sem tehetem

így ketten egy
makacs gyerek
megküzdünk ki-ki módján

majd füllentek
és úgy tesztek
mint ha nem is volnál.

Előre a hátra lován

Visszaébred bennem gyermekkorom
helyére igazodnak a homályos évek
mind élesebb lesz benső lencsém
ízék illatok napos és zajos idők
sorjáznak el fakóvá kiszíneződve
szélsuhogásban köszönnek rám a fák
a régen kivágott fák e lebegő éjben
s titkos vágymim vágynak repülni

mióta méri eszem a mérhetetlent
pereg a filmszalag az égbolt vásznán
rám öltöznek emlékeim a visszakerengők
ami csak volt s ami csak van hogy
hinni tudjam az a majd igazodik eligazodik

keresgélek de nem maradt csak a majd
e terülő nagy takaró e lopakodó
s ül ül a majd – előre a hátra lován –

koccan a szó a porcelán fogak élén
széles a száj pislog a szem
képzeletem kérdi miért higgyem
a citált buzgóság ál-örömét

visszabeszélnek bennem az innen s a túl
összevegyülnek színek fények illatok
világol körülöttem a vakító kétkedés
amíg a kenyér sarkát letöri fohászra
a se kint se bent nehezült kéz

út ágazz már el!

E számunk szerzői

- Aknay Tibor (1944) Budapest
Albert-Lőrincz Márton (1951) Marosvásárhely
Almássy Katinka (1943) Balatonföldvár
Anga Mária (1955) Eger
Antal Attila (1956) Nyíregyháza
Balázs Tibor (1958) Budapest
Bartók Béla (1967) Eger
Benke László (1943) Dánszentmiklós
Bereti Gábor (1948) Miskolc
Bertha Zoltán (1955) Debrecen
Bíró József (1951) Budapest
Bodnár Éva (Kistárkány)
Bozók Ferenc (1973) Vác
Búzás Huba (1935) Veszprém
Csatáné Bartha Irénke (1941) Eger
Csák Gyöngyi (1950) Budapest
Csáky Anna (1938) Győr
Csáky Károly (1950) Ipolyság
Csepcsányi Éva (1985) Heves
Csesznák András (1963) Szentendre
Csontos Márta (1951) Sándorfalva
Cs. Varga István (1946) Eger
Debreczeny György (1958) Budapest
Devecseri Zoltán (1948) Hövej
Fazekas József (1946) Járdánháza
Fecske Csaba (1948) Miskolc
Fekete Károly (1960) Debrecen
Finta Éva (1954) Sárospatak
Füleki Gábor (1980) Gyöngyössolymos
Gál Sándor (1937) Buzita
G. Komoróczy Emőke (1939) Budapest
H. Barbócz Ildikó (1952) Eger
H. Hadabás Ildikó (1949) Budapest
Holló József (1944) Ostoros-Eger
Horváth Mátyás (1951) Eger
Kaiser László (1953) Budapest
Káliz Sajtos József (1950) Soponya
Kis Pál István (1951) Szekszárd
Konczek József (1942) Pomáz
Ködöböcz Gábor (1959) Eger
Laczkó András (1943) Balatonlelle
Lengyel János (1973) Beregszász
Lisztóczy László (1941) Eger
Madarász Imre (1962) Üröm
Marković Radmila (1940) Kishegyes
Nagy L. Éva (1954) Kecskemét
Nagy Zita (1987) Eger
Németh István Péter (1960) Tapolca
Olasz Valéria (1956) Győr
Oláh András (1959) Mátészalka
Ondrejcsák Eszter (1985) Dány
Pósa Zoltán (1948) Balatonföldvár
Radnai István (1939) Budapest
Rozsnyói Ferenc (1973) Nagykőrös
Sebestény-Jáger Orsolya (1969) Budakalász
Sebők Melinda (1979) Budapest
Seléndy Balázs (1937) Cooperstown, USA
Serfőző Simon (1942) Eger-Miskolc
Sipos Erzsébet (1956) Eger
Sólyom Sándor (1943) Keszthely
Suhai Pál (1945) Budapest
Szakmáry Dalma (1981) Budapest
Szakolczay Lajos (1941) Budapest
Szecskó Károly (1939) Eger
Szekeres Mária (1948) Újrónafő
Szente B. Levente (1972) Székelykeresztúr
Szentesi Zsolt (1957) Eger
Szentgyörgyi László (1957) Marosvásárhely
Szíki Károly (1954) Eger
Sz. Tóth Gyula (1945) Budapest
Szűcs-Gáspár Borbála (1938) Várpalota
Szűk Balázs (1960) Debrecen
Tóth Tamás (1965) Kishartyán
Török Nándor (1965) Budapest
Tusnád László (1940) Sátoraljaújhely
Véghelyi Balázs (1983) Százhalombatta
Vései József (1949) Szany
Wittner Mária (1937) Budapest

E számunk illusztrációit Sólyom Sándor grafikusművész készítette.